

**ANADOLU TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ İKİ ELFÂZ-I KÜFR
ÜZERİNE İNCELEME
(Dil İncelemesi-Metin-Aktarma-Dizin)**

Yasemin KORKMAZ

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Doç. Dr. Uğur UZUNKAYA

Erzurum-2025

Her hakkı saklıdır.

ERZURUM
TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
2010

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ANADOLU TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ İKİ ELFÂZ-I KÜFR ÜZERİNE
İNCELEME**

(Dil İncelemesi-Metin-Aktarma-Dizin)

Yasemin KORKMAZ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Uğur UZUNKAYA

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Erzurum-2025

Her hakkı saklıdır.

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY SAYFASI

Yasemin Korkmaz tarafından hazırlanan *Anadolu Türkçesiyle Yazılmış İki Elfâz-ı Küfr Üzerine İnceleme (Dil İncelemesi-Metin-Aktarma-Dizin)* adlı bu çalışma 28.11.2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda ☒ **oybirliği**/☐ **oyçokluğu** ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı	Doç. Dr. Yavuz Sinan ULU Gaziantep Üniversitesi	İmza
Danışman	Doç. Dr. Uğur UZUNKAYA Erzurum Teknik Üniversitesi	İmza
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi M. Raşit ÖZTÜRK Erzurum Teknik Üniversitesi	İmza

Yasemin Korkmaz tarafından hazırlanan *Anadolu Türkçesiyle Yazılmış İki Elfâz-ı Küfr Üzerine İnceleme (A) Metni (106/-125b) (B) Metni (28b-45a) (Dil İncelmesi-Metin-Aktarma-Dizin)* başlıklı yüksek lisans tezi kabul edilmiştir. 29.11.2025

Prof. Dr. Serap BEDİR KARA

Enstitü Müdürü

* Bu tez çalışması tarafından nolu proje ile desteklenmiştir.

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu ve tezinin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

28/11/2025

İmza

Yasemin Korkmaz

☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ Enstitü Yönetim Kurulunun/....../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim süresi ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır.

ÜRETKEN YAPAY ZEKÂ VE ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez içindeki tüm bilgilerin doğru ve tam olduğunu, bilgilerin üretilmesi aşamasında bilimsel etik ilkelere uygun davrandığımı ve tezin hazırlanması sürecinde üretken yapay zekâ programlarından destek alınmadığını beyan ederim.
28.11.2025

İmza
Yasemin Korkmaz

- ☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması/patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun 28.11.2025 tarih ve Karar No sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.
- ☐ Enstitü Yönetim Kurulunun 28.11.2025 tarih ve Karar No sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.
- ☐ Teze erişim süresi ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	XI
ABSTRACT.....	XII
TABLO LİSTESİ.....	XIII
GRAFİK LİSTESİ.....	XIV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII
ÖN SÖZ.....	XVII
GİRİŞ.....	1
A. ARAŞTIRMA HAKKINDA.....	2
A.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	2
A.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
A.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	2
B. ESERLER HAKKINDA.....	2
B.1. Kitâb-ı Elfâz-ı Küfr (A).....	2
B.2. Terceme-i Elfâz-ı Küfr (B).....	4
B.3. ESERLERİN NÜSHALARI.....	5
B.4. ESERLERİN İÇERİKLERİ.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

İMLA ÖZELLİKLERİ

1.1. ÜNLÜLERİN İMLASI.....	11
1.1.1. /a/ Ünlüsünün İmlası.....	11
1.1.2. /e/ Ünlüsünün İmlası.....	12
1.1.3. /ı/, /i/ Ünlülerinin İmlaları.....	13
1.1.4. /o/, /ö/ Ünlülerinin İmlaları.....	14
1.1.5. /u /, /ü/ Ünlülerinin İmlaları.....	15
1.2. ÜNSÜZLERİN İMLASI.....	17
1.2.1. /ç/ Ünsüzünün İmlası.....	17
1.2.2. /η/ Ünsüzünün İmlası.....	17
1.2.3. /p/ Ünsüzünün İmlası.....	18
1.2.4. /t/ Ünsüzünün İmlası.....	18

1.3. SÖZCÜK VE EKLERİN İMLASI.....	19
1.3.1. kim Bağlacının İmlası.....	19
1.3.2. ki Bağlacının İmlası.....	19
1.3.3. dağı Bağlacının İmlası.....	20
1.3.4. için Edatının İmlası.....	20
1.3.5. {-dUr} Ek-Fiilinin İmlası.....	20
1.3.6. kadar Sözcüğünün İmlası.....	21
1.3.7. İ- Cevher Fiilinin İmlası.....	21
1.3.8. ile Sözcüğünün İmlası.....	22
1.3.9. Zamir /n/'sinin İmlası.....	22
1.3.10. Arapça ve Farsça Sözcüklerin İmlası.....	23

İKİNCİ BÖLÜM DİL İNCELEMESİ

2.1. SES BİLGİSİ.....	24
2.1.1. Ünlüler.....	24
2.1.1.1. Kapalı /è/.....	24
2.1.1.2. Ünlü Uyumları.....	25
2.1.1.2.1. Dil Uyumu.....	25
2.1.1.2.2. Dudak Uyumu.....	25
2.1.1.3. Ünlü Değişimi.....	33
2.1.1.3.1. Yuvarlaklaşma.....	33
2.1.1.3.2. Düzleşme.....	36
2.1.1.4. Ünlü Düşmesi.....	38
2.1.2. Ünsüzler.....	38
2.1.2.1. Söz Başı Ünsüzleri.....	38
2.1.2.1.1. b- Ünsüzü.....	38
2.1.2.1.2. k- Ünsüzü.....	39
2.1.2.1.3. t- Ünsüzü.....	39
2.1.2.2. Söz İçi ve Söz Sonu Ünsüzleri.....	40
2.1.2.2.1. -b Ünsüzü.....	40
2.1.2.2.2. -d- Ünsüzü.....	41
2.1.2.2.3. -ğ-, -g-, -ğ-, -g Ünsüzleri.....	41
2.1.2.2.4. -k-, -k-, -k-, -k Ünsüzleri.....	43

2.1.2.2.5. -l- Ünsüzü.....	44
2.1.2.2.6. -t Ünsüzü.....	44
2.1.2.3. Ötümlüleşme.....	45
2.1.2.3.1. Aslî Uzun Ünlüler Nedeniyle Ötümlüleşme.....	45
2.1.2.3.2. Ünlüler Arası Durumda Ötümlüleşme.....	45
2.1.2.4. Ünsüz Türemesi.....	46
2.1.2.4.1. -y- Türemesi.....	46
2.1.2.5. Ünsüz İkizleşmesi.....	46
2.1.2.6. Ünsüz Uyumu.....	47
2.1.2.7. Hece Yitimi.....	47
2.1.2.8. Göçüşme.....	47
2.2. ŞEKİL BİLGİSİ.....	48
2.2.1. İsimler.....	48
2.2.1.1. İsim Çekim Ekleri.....	48
2.2.1.1.1. Çokluk Eki {+IAr}:.....	48
2.2.1.1.2. İyelik Ekleri.....	48
2.2.1.1.2.1. Teklik 1.Kişi: {+(U)m}; {+(I)m}.....	48
2.2.1.1.2.2. Teklik 2. Kişi: {+(U)η}; {+(I)η}.....	49
2.2.1.1.2.3. Teklik 3.Kişi: {+I}, {+sI}.....	49
2.2.1.1.2.4. Çokluk 1.Kişi: {+(U)mUz}, {+(I)mUz}.....	50
2.2.1.1.2.5. Çokluk 2.Kişi: {+(U)ηUz}, {+(I)ηIz}.....	50
2.2.1.1.2.6. Çokluk 3.Kişi: {+IArI}.....	50
2.2.1.1.2.7. İyelik Eki Yığılması.....	50
2.2.1.1.3. Hâl Ekleri.....	50
2.2.1.1.3.1. İlgi Hâli Eki: {+(n)Uη}, {+(n)Iη}.....	51
2.2.1.1.3.2. Belirtme Hâli Eki: {+(y)I}, {+n}.....	51
2.2.1.1.3.3. Yönelme Hâli Eki: {+(y)A}.....	52
2.2.1.1.3.4. Bulunma Hâli Eki: {+dA}.....	52
2.2.1.1.3.5. Ayrılma Hâli Eki: {+dAn}.....	53
2.2.1.1.3.6. Vasıta Hâli Eki: {+(I)IA}.....	53
2.2.1.1.3.7. Eşitlik Hâli Eki: {+cA}.....	54
2.2.1.1.3.8. Yön Gösterme Eki: {+rA}.....	54

2.2.1.2. İsim Yapım Ekleri.....	54
2.2.1.2.1. İsimden İsim Yapım Ekler.....	54
2.2.1.2.1.1. {+acuk}.....	54
2.2.1.2.1.2. {+An}.....	55
2.2.1.2.1.3. {+cağız}.....	55
2.2.1.2.1.4. {+CI}.....	55
2.2.1.2.1.5. {+cIK, +cUK}.....	55
2.2.1.2.1.6. {+IXK}.....	55
2.2.1.2.1.7. {+IX}.....	56
2.2.1.2.1.8. {+IncI}.....	56
2.2.1.2.1.9. {+sXz}.....	56
2.2.1.2.1.10. {+rA}.....	57
2.2.1.2.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	57
2.2.1.2.2.1. {-mA}.....	57
2.2.1.2.2.3. {-IcI}.....	58
2.2.1.2.2.4. {-(U)K}.....	58
2.2.1.2.2.5. {-maz}.....	58
2.2.1.2.2.6. {-(X)n}.....	58
2.2.1.2.2.7. {-(I)ş}.....	58
2.2.1.2.2.8. {-I}.....	59
2.2.1.2.2.9. {-U}.....	59
2.2.2. Fiiller.....	59
2.2.2.1. Fiil Çekim Ekleri.....	59
2.2.2.1.1. Zaman Ekleri.....	59
2.2.2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Eki: {-dU, -dI}.....	59
2.2.2.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki: {-mIş}.....	60
2.2.2.1.1.3. Geniş Zaman Eki: {-(X)r}, {-Ar}.....	60
2.2.2.1.1.4. Gelecek Zaman Ekleri.....	61
2.2.2.1.1.4.1. {-(y)AcAK}.....	61
2.2.2.1.1.4.2. {-(y)IsAr}.....	61
2.2.2.1.2. Tasarlama Kip Ekleri.....	61
2.2.2.1.2.1. İstek Kipi: {-(y)A}.....	61
2.2.2.1.2.2. Gereklilik Kipi.....	62

2.2.2.1.2.3. Şart Kipi Eki: {-sA}.....	62
2.2.2.1.3. Şahıs Ekleri.....	63
2.2.2.1.3.1. Birinci Tip Şahıs Ekleri.....	63
2.2.2.1.3.1.1. Teklik 1. Şahıs Eki: {(A)m}.....	63
2.2.2.1.3.1.2. Teklik 2. Şahıs Eki: {+sIn; +sIn}.....	63
2.2.2.1.3.1.3. Teklik 3. Şahıs Eki: {+Ø}.....	64
2.2.2.1.3.1.4. Çokluk 1. Şahıs Eki: {+vUz}, {+Uz}.....	64
2.2.2.1.3.1.5. Çokluk 2. Şahıs Eki: {+sIz}.....	64
2.2.2.1.3.1.6. Çokluk 3. Şahıs Eki: {+IAr}.....	64
2.2.2.1.3.2. İkinci Tip Şahıs Ekleri.....	65
2.2.2.1.3.2.1. Teklik 1. Şahıs Eki: {+m}.....	65
2.2.2.1.3.2.2. Teklik 2. Şahıs Eki: {+η}.....	65
2.2.2.1.3.2.3. Teklik 3. Şahıs Eki: {+Ø}.....	65
2.2.2.1.3.2.4. Çokluk 1. Şahıs Eki: {+k}.....	66
2.2.2.1.3.2.5. Çokluk 3. Şahıs Eki: {+IAr}.....	66
2.2.2.1.3.3. Üçüncü Tip Şahıs Ekleri.....	67
2.2.2.1.3.3.1. Teklik 1. Şahıs Eki: {+AyIn, +AyIm}.....	67
2.2.2.1.3.3.2. Teklik 2. Şahıs Eki: {+Ø}.....	67
2.2.2.1.3.3.3. Teklik 3. Şahıs Eki: {+sUn}.....	67
2.2.2.1.3.3.4. Çokluk 1. Şahıs Eki: {+AIUm}.....	67
2.2.2.1.3.3.5. Çokluk 2. Şahıs Eki: {+η, +Uη}.....	68
2.2.2.2. Fiil Yapım Ekleri.....	68
2.2.2.2.1. Fiilden Fiil Yapım Ekleri.....	68
2.2.2.2.1.1. Çatı Ekleri.....	68
2.2.2.2.1.1.1. Ettirgen Çatı.....	68
2.2.2.2.1.1.1.1. {-t-}, {-d-}.....	68
2.2.2.2.1.1.1.2. {-dUr-}.....	68
2.2.2.2.1.1.2. Oldurganlık.....	69
2.2.2.2.1.1.2.1. {-t-}.....	69
2.2.2.2.1.1.2.2. {-dUr-}.....	69
2.2.2.2.1.1.2.3. {-Ur-}.....	69
2.2.2.2.1.1.2.4. {-Ar-}.....	69

2.2.2.2.1.1.2.5. {-der-}.....	69
2.2.2.2.1.1.3. Edilgenlik.....	69
2.2.2.2.1.1.3.1. {-(X)I-}.....	69
2.2.2.2.1.1.3.2. {-(X)n-}.....	70
2.2.2.2.1.1.4. Dönüslülük.....	70
2.2.2.2.1.1.4.1. {-(X)n-}.....	70
2.2.2.2.1.1.4.2. {-(X)I-}.....	70
2.2.2.2.1.1.5. İsteşlik: {-(X)ş-}.....	70
2.2.2.2.1.1.6. Karşılıklılık Çatısı.....	71
2.2.2.2.1.1.7. Fiillerde Olumsuzluk.....	71
2.2.2.2.1.1.7.1. {-mA-}.....	71
2.2.2.2.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri.....	71
2.2.2.2.2.1. {+A-}.....	71
2.2.2.2.2.2. {+(A)r-}.....	71
2.2.2.2.2.3. {+IA-}.....	72
2.2.2.2.2.4. {+dA-}.....	72
2.2.2.2.2.5. {+t-}; [+d-}.....	72
2.2.2.2.2.6. {+IAn-}.....	72
2.2.2.3. Birleşik Fiiller.....	72
2.2.2.3.1. İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Olan Birleşik Fiiller.....	73
2.2.2.3.1.1. ét-.....	73
2.2.2.3.1.2. eyle-.....	73
2.2.2.3.1.3. ol-.....	73
2.2.2.3.1.4. kıl-.....	74
2.2.2.3.2. Kurallı Birleşik Fiiller.....	74
2.2.2.3.2.1. Yeterlilik.....	74
2.2.2.3.2.2. Süreklilik.....	74
2.2.2.3.2.3. Tezlik.....	74
2.2.3. Cevher Fiili.....	75
2.2.3.1. Birleşik Çekimler.....	75
2.2.3.1.1. Hikâye Çekimi.....	75
2.2.3.1.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi.....	75
2.2.3.1.2.1. Geniş Zamanın Şartı.....	75

2.2.4. Fiilimsiler.....	76
2.2.4.1. İsim-Fiiller.....	76
2.2.4.1.1. {-mAK}.....	76
2.2.4.1.2. {-mA}.....	76
2.2.4.2. Sıfat-Fiiller.....	76
2.2.4.2.1. Öğrenilen Geçmiş Zaman Sıfat-Fiil Eki.....	76
2.2.4.2.1.1. {-dUK}.....	76
2.2.4.2.2. Görülen Geçmiş Zaman Sıfat-Fiil Eki.....	77
2.2.4.2.2.1. {-dUK}.....	77
2.2.4.2.3. Gelecek Zaman Sıfat-Fiil Eki.....	77
2.2.4.2.3.1. {-(y)AcAK}.....	77
2.2.4.2.4. Geniş Zaman Sıfat-Fiil Eki.....	77
2.2.4.2.4.1. {-(y)An}.....	77
2.2.4.2.4.2. {-mAz}.....	78
2.2.4.3. Zarf-Fiiller.....	78
2.2.4.3.1. Zaman Zarf-Fiileri.....	78
2.2.4.3.1.1. {-(y)IcAK}.....	78
2.2.4.3.1.2. {-(y)IncA}.....	78
2.2.4.3.1.3. {-mAdIn}.....	79
2.2.4.3.1.4. {-dUKdA}.....	79
2.2.4.3.1.5. {-mAzdAn}.....	79
2.2.4.3.2. Hâl Zarf-Fiilleri.....	79
2.2.4.3.2.1. {-ken}.....	79
2.2.4.3.2.2. {-(y)X}.....	80
2.2.4.3.3. Bağlama Zarf-Fiili.....	80
2.2.5. Sıfatlar.....	80
2.2.5.1. Niteleme Sıfatları.....	80
2.2.5.2. Belirtme Sıfatları.....	81
2.2.5.2.1. İşaret Sıfatları.....	81
2.2.5.2.2. Sayı Sıfatları.....	81
2.2.5.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları.....	81
2.2.5.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları.....	81

2.2.5.2.3. Soru Sıfatları.....	82
2.2.5.2.3.1. n�.....	82
2.2.5.2.3.2. n�ce / n�ce.....	82
2.2.5.2.4. Belirsizlik Sıfatları.....	82
2.2.5.2.4.1. bir.....	83
2.2.5.2.4.2. ba'zı.....	83
2.2.5.2.4.3. her.....	83
2.2.5.2.4.4. bir�a�.....	83
2.2.6.1. Yer-Yön Zarfları.....	84
2.2.6.1.1. a�a�a.....	84
2.2.6.2. Zaman Zarfları.....	84
2.2.6.2.1. �mdi, şimdi.....	84
2.2.6.2.2. yarın.....	84
2.2.6.2.3. geçe.....	85
2.2.6.3. Nicelik-Nasıllık Zarfları.....	85
2.2.6.4. Azlık-�okluk Zarfları.....	85
2.2.6.3.1. Çok.....	85
2.2.6.3.2. az.....	85
2.2.6.4.3. artu� / artu��.....	85
2.2.6.3.4. eksük.....	86
2.2.7. Zamirler.....	86
2.2.7.1. �ahıs Zamirleri.....	86
2.2.7.1.1. Teklik 1. �ahıs Zamiri: ben.....	86
2.2.7.1.2. Teklik 2. �ahıs Zamiri: sen.....	86
2.2.7.1.3. Teklik 3. �ahıs Zamiri: ol, (ekle�mede) a(n+).....	86
2.2.7.1.4. �okluk 1. �ahıs Zamiri: biz.....	86
2.2.7.1.5. �okluk 2. �ahıs Zamiri: siz.....	87
2.2.7.1.6. �okluk 3. �ahıs Zamiri: anlar.....	87
2.2.7.2. �şaret Zamirleri.....	87
2.2.7.2.1. bu, bunlar.....	87
2.2.7.2.2. a (ol zamirinin ekle�medeki h�li), anlar.....	88
2.2.7.2.3. ol.....	88

2.2.7.2.4. şol (<şu+ol).....	88
2.2.7.3. Belirsizlik Zamirleri.....	88
2.2.7.3.1. kimse/kimesne (<kim+erse+ne).....	88
2.2.7.3.2. biri, birisi, her birisi.....	88
2.2.7.3.3. her nè.....	89
2.2.7.3.4. kaçkısı.....	89
2.2.7.3.5. cümle.....	89
2.2.7.4. Dönüştürme Zamiri “kendü”.....	89
2.2.7.5. Bağlama Zamiri “kim”.....	90
2.2.7.6. Soru Zamirleri.....	90
2.2.7.6.1. nè.....	90
2.2.7.6.2. mı / mi.....	90
2.2.8. Edatlar.....	90
2.2.8.1. Çekim Edatları.....	91
2.2.8.1.1. ile.....	91
2.2.8.1.2. için.....	91
2.2.8.1.3. gibi.....	91
2.2.8.1.4. kadar.....	92
2.2.8.1.5. evvel.....	92
2.2.8.1.6. sonra.....	92
2.2.8.2. Bağlama Bağlaçları.....	93
2.2.8.2.1. Sıralama Bağlaçları.....	93
2.2.8.2.1.2. ve.....	93
2.2.8.2.2. Denkleştirme Bağlaçları.....	93
2.2.8.2.2.1. yâ, ya.....	93
2.2.8.2.2.2. veyâ.....	94
2.2.8.2.2.3. nè.....	94
2.2.8.2.2.4. veyâhüd.....	94
2.2.8.2.3. Cümle Başı Bağlaçları.....	94
2.2.8.2.3.1. lâkin, velakin.....	94
2.2.8.2.3.2. ammâ.....	94
2.2.8.2.3.3. eger.....	95
2.2.8.2.3.4. meger.....	95

2.2.8.2.4. Sona Gelen Bağlaçlar.....	95
2.2.8.2.4.1. dahil.....	95
2.2.8.2.4.2. ki.....	96
2.2.8.2.4.3. kim.....	96
2.2.8.3. Ünlemler.....	96
2.2.8.3.1. Seslenme Ünlemleri.....	96
2.2.8.3.1.1. ey.....	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3.1. (A).....	97

METİN

3.2.(B).....	113
AKTARMA.....	133
3.1.1.(A).....	133
AKTARMA.....	150
3.2.1.(B).....	150

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN.....	173
SONUÇ.....	394
KAYNAKÇA.....	407
EKLER.....	409

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ANADOLU TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ İKİ ELFÂZ-I KÜFR
ÜZERİNE İNCELEME

(Dil İncelemesi-Metin-Aktarma-Dizin)

Yasemin KORKMAZ

Danışman: Doç. Dr. Uğur UZUNKAYA

2025, 434 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Uğur UZUNKAYA (Danışman)

Doç. Dr. Yavuz Sinan ULU (Üye)

Dr. Öğr. Üyesi M. Raşit Öztürk (Üye)

13-15. yüzyıllar arasında Eski Anadolu Türkçesi döneminde, Anadolu ve çevresinde edebî, ilmî ve dinî içerikli birçok eser kaleme alınmıştır. Bu dönem süresince özellikle dinî konulu olan tercüme ve telif eserlerin yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bu çalışma kapsamında, *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış İki Elfâz-ı Küfr* adlı eserlerin dil özellikleri, neşrinin yapısı ve içeriği üzerinde durulmuştur. İslam inancından uzaklaştırıcı küfür sözlerini konu edinen söz konusu mensur eserler, kapsamlı bir tercüme ve dil incelemesi çerçevesinde ele alınmıştır. Yüksek lisans tez kapsamında ele alınan bu çalışma; giriş, dil incelemesi, metin aktarımı ve dizin olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Tezin Giriş bölümünde eser ve dönem ile ilgili genel bilgiler sunulmuş ve çalışmanın amacı, kapsamı, önemi, kullanılan yöntem ve teknikleri açıklanmıştır. İkinci bölümde Eski Anadolu Türkçesinin imla, ses ve şekil bilgisi özellikleri üzerinde durulup ele alınan eserlerin dil yapısı, bu bağlamda değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde metnin aktarımı yapılmıştır. Dördüncü bölümde ise çalışmaya ilişkin dizin ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Bu çalışma, hem dil tarihi çalışmalarına hem de Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olan mensur eserlerin dil çözümlemesine katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Elfâz- Küfr, Dinî- Didaktik, Dil İncelemes

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
AN ANALYSIS OF TWO ELFÂZ-I KÜFR WRITTEN IN ANATOLIAN
TURKISH

(Linguistic Analysis-Text-Transcription-Index)

Yasemin KORKMAZ

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Uğur UZUNKAYA

2025, 434 pages

Jury: Assoc. Dr. Uğur UZUNKAYA (Consultant)

Assoc. Dr. Yavuz Sinan ULU (Member)

Dr. Lecturer M. Raşit Öztürk (Member)

During the Old Anatolian Turkish period between the 13th and 15th centuries, numerous literary, scientific, and religious works were written in Anatolia and its surrounding regions. During this period, there was a noticeable increase in the number of translated and original works, particularly on religious topics. Within the scope of this study, the linguistic features, publication structure, and content of two works written in Old Anatolian Turkish, titled İki Elfâz-ı Küfr, were examined. These prose works, which deal with blasphemous words that distance one from the Islamic faith, are examined within the framework of a comprehensive translation and linguistic analysis. This study, which is part of a master's thesis, consists of four sections: introduction, linguistic analysis, text transcription, and index. The introduction of the thesis provides general information about the work and the period and explains the purpose, scope, importance, methods, and techniques used in the study. The second section focuses on the spelling, phonology, and morphology of Old Anatolian Turkish and evaluates the linguistic structure of the works in this context. The third section presents the transcription of the text, while the fourth section includes an index and evaluations related to the study. This study aims to contribute to both linguistic history studies and the linguistic analysis of prose works belonging to the Old Anatolian Turkish period.

Keywords: Old Anatolian Turkish, Elfâz-Küfr, Religious-Didact

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: A Metninde Geçen Eser Başlıkları ve Varak Numaraları.....	7
Tablo 2: B Metninde Geçen Bap, İçerik, Varak Numarası.....	8
Tablo 3: Yapım Ekleri.....	425
Tablo 4: Tasviri Fiiller.....	427

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Metindeki Yapım Eklerinin Toplam Adet Grafiği.....352

Grafik 2: Metinlerin Sözcük ve Fiillerinin Gösterimi.....354

KISALTMALAR LİSTESİ

Ar.	: Arapça
AYS	: Altun Yaruk Sudur
BK D	: Bilge Kağan Doğu Yüzü
BK G	: Bilge Kağan Güney Yüzü
BK K	: Bilge Kağan Kuzey Yüzü
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
D Kor. D	: Dede Korkut Dresten
DLT	: Divânu Lugâti't- Türk
ET	: Eski Türkçe
Far.	: Farsça
KB	: Kutadgu Bilig
KÇ	: Küli Çor
KT	: Karahanlı Türkçesi
KT D	: Kül Tëgin Doğu Yüzü
KT G	: Kül Tëgin Güney Yüzü
KT K	: Kül Tëgin Kuzey Yüzü
O	: Oengi Yazıtı
OT	: Orhun Türkçe
s.	: Sayfa
S	: Sayı
T	: Tunyukuk
TDK	: Türk Dil Kurumu

TDV	: Türk Diyanet Vakfı
T.	: Türkçe
UT	: Uygur Türkçesi
[.....]	: Köşeli ayraç yazmada yer alan sözcüğün yazılmayan kısımlarını gösterir.
<	: Başka bir dilden alıntılanan sözcüğün orijinal biçimini ifade eder.
→	: Çalışmanın dizin bölümünde yer alan sözcükler arası çapraz göndermeleri işaret eder.
I	: Düz dar ünlüleri işaret eder.
X	: Düz ve yuvarlak dar olan dört ünlüyü işaret eder.
U	: Dar yuvarlak ünlüleri işaret eder.
-	: Fiil köklerini gösterir.
+	: İsim köklerini gösterir.
?	: Anlamı bulunamayan madde başlarını gösterir.
Ø	: Emir kipini işaret eder, düşmüş olan morfenleri gösterir.

ÖN SÖZ

Elfâz-ı Küfr, Eski Anadolu Türkçesi ile yazılan dinî içerikli bir eserdir. Hz. Peygamber'in Allah'tan getirdiği kesin olarak bilinen vahiyleri ve bunlardan zorunlu olarak çıkan dinî hükümleri inkâr eden bütün sözlerin kapsamıdır. Eski Anadolu Türkçesinde, dinî ve didaktik olarak pek çok telif-tercüme eser meydana gelmiştir. 16. yüzyılda ise yerini Klâsik Osmanlı Türkçesine bırakan Eski Anadolu Türkçesi, kendine özgü imla, ses ve şekil bilgisiyle bu dönemin güçlü temsilcisi olmuştur. 13-15. yüzyıllar arasında kaleme alındığı bilinmektedir. *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış İki Elfâz-ı Küfr* adlı eserlerin, Eski Anadolu Türkçesi ve Klâsik Osmanlı Türkçesinin dil özellikleri, neşrinin yapısı ve içeriği üzerinde durulmuş, çalışılan metinlerde harekeli ve nesih yazılı olan nüshaları incelenmiştir. İncelenen bu çalışma imla özellikleri, dil incelemesi, metin ve dizinden oluşmaktadır.

Üzerinde çalışılan *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış İki Elfâz-ı Küfr* adlı olan iki eserin nüshaları şu şekildedir: İlk metin, *Kitâb-ı Elfâz-ı Küfr* (A) adlı eser, akâid ve kelâm konulu, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesinde, Fatih Koleksiyonu içinde bulunan 297/4 numaraya kayıtlıdır. Tek nüshası olan metnin her sayfasında 13 satır bulunmakta ve metin 39 varaktan oluşmaktadır. Bu çalışma kapsamında 106b-125b arasındaki numaralı sayfalar incelenmiştir. İkinci nüsha ise *Terceme-i Elfâz-ı Küfr* (B) isimlidir. İslam dininde hoş görülme ve hatta bazı noktalarda dinden uzaklaştıracak küfür sözleri mevcuttur. Eser, Muhammed b. Bālî tarafından Ahmed Beg b. Ya'kûb Çelebi b. Süleymân Şâh b. Aydın adına yazılmış olup Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesinde, Aşir Efendi Koleksiyonu içinde bulunan 167/2 arşiv numarasına kayıtlıdır. İncelenen nüsha eserin tek nüshasıdır ve içinde yer alan yazma 28b-45a olan 34 varak arasındadır. Harekeli nesih ile yazılan yazma eserin her sayfasında 19 satır mevcut olup 13 bābtır, her bābta kendi başlıkları altında detaylı açıklamalar yer almaktadır.

Üzerinde durulan yazma eserlerin imla özellikleri bakımından çoğunlukla Eski Anadolu Türkçesi'ni yansıtmakta bazı durumlarda ise Klâsik Osmanlı Türkçesinin imla özelliklerini barındırmaktadır. Bu durum ikili kullanımı ortaya çıkarmaktadır. Eserin çevriminde transkripsiyon alfabesi tercih edilmiş, metnin orijinalliğini korumak için noktalama işaretlerine başvurulmamıştır. Hazırlanan çalışmada dizin ve sözlük kısmında *Cibakaya* 2.3. programı kullanılmış ve madde başlıkları düzenlenmiştir. Birbirleriyle ilişkili madde başlıklarına çapraz gönderme yapılmış, Arapça ve Farsça tamlamaların detaylı açıklamasına yer verilmiştir. Ayrıca metin kısmı hazırlanırken, Arapça-Türkçe sözlük

(Güneş, 2015), Kubbealtı Lugati <http://lugatim.com> (Ayverdi, tarih yok), Osmanlı Türkçesi Klavuzu 1-2 (Develi, 2006), Osmanlı Türkçesi Sözlüğü (Parlatır, 2014), Yazım Kılavuzu (Haz. Şükrü Haluk Akalın vd. 2012), Divanü Lûgat-it Türk I-II-III-IV (Atalay, 2021) ve Türk Dil Kurumu Sözlükleri (tarih yok) <https://sozluk.gov.tr> adlı eserlerden yararlanılmıştır.

Kur-an'ı Kerim'de geçen ayetlerin içeriği ise <https://www.islamiokul.com> (Müslim, S.) adlı internet sitesinden faydalanılmıştır. Daha sonra dizin çalışmasında metindeki anlamı bulunamayan sözcükler soru işareti ile gösterilmiştir. Son olarak kaynakça kısmında atıf yapılan eserlere, metin ve dil bilgisi üzerinde çalışılan kaynaklara yer verilmiştir.

Lisans ve Yüksek Lisans tez yazma sürecimde varlığını, desteğini ve emeklerini eksik etmeyen, rehberliği ve motivasyonu ile akademik düşünceye olan ilgimi pekiştiren kıymetli hocam Doç. Dr. Uğur UZUNKAYA'ya teşekkür ederim. Ayrıca Üniversite eğitimim boyunca yol gösterici tavrıyla araştırma yapmaya teşvik eden ve katkı sağlayan değerli Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Raşit ÖZTÜRK hocama teşekkürü bir borç bilirim. Bu tez çalışmasının sağlıklı bir şekilde tamamlanmasında büyük rol oynayan ve emeklerime kıymet veren aileme, kız kardeşlerime ve özellikle kardeşim Fahri KORKMAZ'a sonsuz teşekkür ediyorum.

Yasemin KORKMAZ

Erzurum - 2025

GİRİŞ

Elfâz-ı küfür tamlaması, Hz. Peygamber'in Allah'tan getirdiği kesin olarak bilinen vahiyleri ve bunlardan zorunlu olarak çıkan dinî hükümleri (zarûrât-ı dîniyye) inkâr etme özelliği taşıyan bütün sözleri kapsamına alır. Kur-an'ı Kerim'de elfâz-ı küfür yerine “kelimetü'l-küfr” (inkâr sözü) tabiri geçmektedir (et-Tevbe 9/74). Bu tabir de münafıkların küfür kelimesini telaffuz etmek suretiyle müslüman iken kâfir oldukları ifade edilmiş ve küfür kelimesini söylemenin kişiyi imandan çıkarıp küfre soktuğu belirtilmiştir. Sözü edilen âyetin, Tebük Gazvesi öncesinde müslüman olduğunu söylediği hâlde Hz. Peygamber'e gelen vahiylerle inanmak istemeyen Cülâs b. Süveyd'in, “Muhammed'in kardeşlerimiz için söyledikleri doğru ise eşeklerden daha alçak olalım” demesi üzerine nâzil olmasından ve bu hususun da “küfür kelimesi” şeklinde nitelendirilmesinden anlaşıldığına göre Resûl-i Ekrem'e bildirilen vahiylerin doğruluğuna inanmamak dinden çıkmanın temel sebebini oluşturmaktadır.¹

Elfâz-ı Küfür risalelerinin ilk örnekleri Osmanlı döneminde görülmeye başlanmıştır. Daha çok Hanefî fıkıh âlimleri tarafından yazılan bu risalelerde *Bedrû'r-Reşid*'in metodu izlenmiştir. Elfâz-ı Küfür risalelerinin en meşhuru *Bedrû'r-Reşid Muhammed b. İsmail*'in Arapça yazdığı “*Risâle fi elfâzi'l küfür*” adlı eserdir. Eser Tarikatçı Emir Mustafa tarafından şerhiyle birlikte Türkçeye tercüme edilmiştir (Akgündüz ve Bulut, 2017: 910). Elfâz-Küfür meselesi genellikle fetva kitaplarında mevcuttur. Fetva literatüründe elfâz-ı küfür meselesinin en fazla işlendiği eser *Âlim b. Alâ'nın El-Fetevât-Tâtârhâniyye* eseridir (Akgündüz ve Bulut, 2017: 903).

Fıkıh âlimleri tarafından kaleme alınan akâid ve kelâm konulu eserlerin önemli bir kısmı Arapçadan tercüme edilerek Türkçeye kazandırılmıştır. Bu tercüme eserler yalnızca ilmî çevrelerde değil, geniş halk kitleleri tarafından da ilgi görmüştür. Bu eserler zamanla dinî ve şerî konularda başvuru temel kaynak hâline gelmiştir. Özellikle Osmanlı döneminde bu tercüme eserler, hem medrese müfredatında hem de halkın dinî bilincinin oluşmasında etkili olmuştur. Dolayısıyla bu tür tercüme eserler, İslam düşüncesinin yaygınlaşması, nasıl davranılması gerektiği ve yerel halkların nazarında anlaşılabilir duruma gelmesi açısından önemli bir rol üstlenmiştir.

¹ Bkz. Ahmet Saim Kılavuz, “Elfâz-ı Küfr”, **TDK İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul,1995, s.27.

A. ARAŞTIRMA HAKKINDA

A.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış İki Elfâz-ı Küfr adlı tez çalışması, 13-15. yüzyıllar arasında Arapçadan Türkçeye tercüme edilerek kaleme alınmıştır. Bu iki eser, Eski Anadolu Türkçesi ve Klâsik Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Harekeli ve nesih yazılı olan bu iki yazma eserin neşri konu alınmaktadır.

A.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Ele alınan bu çalışma, *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış İki Elfâz-ı Küfr* adlı yazma eserin Eski Anadolu Türkçesi ve Klâsik Osmanlı Türkçesine ait dil özelliklerine sahip olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. İncelenen bu nüshalar aracılığıyla, dönemin fonetik özelliklerini ve morfolojik yapısının benzerlikleri ile farklılıklarını ortaya koymak ve Türk dil tarihine bilimsel katkı sağlamak amaçlanmıştır.

A.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Elfâz-Küfr eseri dönemin dinî-didaktik, ahlakî ve ilmî yönlerinin şekillenmesinde önemli yere sahip olmuştur. Dinin temal esaslarından olan helal-haram, küfr, şirk gibi konuların anlaşılmasına ışık tutmuştur. Dil ve kavram açısından Arapça-Osmanlıca kelimelerin kullanılması metnin hem neşrini hem de el yazması kültürünün anlaşılmasını kolaylaştırmıştır.

Bu çalışma Müslümanların sosyal hayat içerisindeki dinî konulara olan bakış açısının hangi boyutta olması gerektiğini de ortaya koymuştur.

B. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ İKİ ELFÂZ-I KÜFR HAKKINDA

B.1. Kitâb-ı Elfâz-ı Küfr (A)

Kitâb-ı Elfâz-ı Küfr (A) adlı eserde akâid ve kelâm konuları mevcuttur. Eser, birçok eserin içinde barındırdığı bilgilerle aktarılmıştır.

Giriş bölümü; helal ile haramı ayırt edemeyip şeytana defalarca yenik düşerek dünya hayatına meyleden cahil halkı küfre sürükleyen şeytandan kurtarmak istenmektedir. Şeytana karşı yenik düşmemeleri için kendilerine yol gösterilmesi ve imanlarının tazelenmesi

gerektiği vurgulanmıştır. Halk, şeytana uydukları için ne yaptıklarını bilmezler, âlimlere de sorup öğrenmezler. Âlimin doğru sözüne kızıp karşı çıkarlar. Yaptıkları bu yanlışın farkında değildirler ve farkına varınca çok geç olacaktır. Âlimin sözlerine inanmayıp alay edenlerin sözü küfür niteliğindedir. Bu cahil halka *Kütüb-i Fetâvâ*’dan fetva kitaplarından faydalanıp hatalarından dönmeleri için tercüme edildiği aktarılmıştır.

Tercüme edilen kitaplar:

Tercüme edilen bu eser, okuyucuların anlaması ve günlük hayatlarına uygulaması için kaleme alınmıştır. Allah’ın insanlara vahiy yoluyla gönderdiği emirleri veya ayetleri inkâr edenin küfre girmiş olacağı belirtilmiştir. Allah’ın birliğini inkâr eden kişinin dinin, salavatın, ibadetin ve nikâhın anlamını kavrayamaması nedeniyle ‘nikâhsız çocuk olabilir’ şeklindeki görüşü geçersiz sayılmış; bu kişinin çocuğu ise zina ürünü olarak nitelendirilmiştir. İman ve küfür kavramları arasında bulunan ilişki ele alınarak belirli söz ve davranışların hangi durumlarda “küfür” olabileceği anlatılmaktadır. Esere göre, inancı olan bir kimse imanı inkâr eden veya küfür anlamı taşıyan sözleri söylerse kişi kâfir olarak nitelenirken, bu ifadeyi yalnızca zihninden geçirmesi onu kâfir yapmaz. Bir kişi kâfir olmayı istemesi, hadisleri inkâr etmesi veya İslam’ın temel esaslarına uygun olmayan ifade kullanması hâlinde küfre girmiş olarak kabul edilmektedir. Evladına Kur’an-ı Kerim’i öğreten annenin bitkinliği küfür kapsamında ifade edilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber’in davranışlarını taklit edip, bu taklide gülenler veya Kur’an-ı Kerim’i dalga geçerek okuyan kişilerin kâfir sayılacağı söylenmiştir. Nikâh olmadan yaşanan ilişki, Allah’a karşı isyan, cenneti hiç istememek veya bütün peygamberlere olumsuz şekilde bakmak iman zayıflığı olarak görülmektedir.

Kur’an-ı Kerim’i okurken edep ve adaba aykırı davranışlar ile alay içerikli ifadeler küfür sayılmaktadır. Kur’an ayetlerini mizah ve eğlence anlamında çalgı ile okuyan kişilerin imanlarını zedeleyen bir tutum olduğu söylenmektedir. İslam’ın temel hükümlerinden imanın, İslam’ın şartlarını bilmemek gibi durumlarda küfür olabileceğini ve bu bağlamda bu temel hükümleri bilmeyen kişinin nikâhının geçersiz olacağı, eşler arasında inkâr anlamı ifade eden sözleri veya dinî esaslara saygısızlık içeren sözleri küfür sözleri olarak değerlendirilirken, mirasını helal kazanmayan kişinin de kâfir hükmüyle sıfatlandığı ifade edilmiştir. Ayrıca eserde, bir kişinin şaka ve alay amacı ile “Müslüman değilim” demesi ve kendisini Yahudi veya Hristiyan kimliğine benzeterек onun gibi davranması küfür sayılan davranış olarak kabul görmüştür. Özel gün niyetiyle Nevruz gününü kutlaması ve o gün için

yapılan alışverişlerin de küfre sebep olarak davranışlar arasında sayılmış, zina, alkol ve eşcinsel ilişkilerin de metinde “küfür” kapsamında ele alındığı görülmüştür. Hz. Muhammed’i kasdetmeyip “Muhammet” adını taşıyan bir kişiyi aşağılaması küfür olmayacağı, fakat bu hakaretin Hz. Muhammed’i kasdederek söylenmesi durumunda ve Hz. Muhammed’in giyimini, davranışlarını, yemek düzeni ile alay edilmesinin de “küfür” olduğu belirtilmiştir. Hatta Hz. Muhammed’in mübarek sakal-ı şerif’i hakkında veya Mescid-i Aksa’ya yönelik aşağılayıcı ifadeler kullanılması yine küfür niteliğindedir. Kur’an’ı Kerim’in varlığını ve ayetlerini inkâr eden, küçümseyen, onunla alay eden kişiler de küfre düşmüş, kâfir olarak kabul edilmiştir. Aynı metinde, ibadet öncesi abdest almadan kibleye yönelen veya ibadet esnasında kibleye yönelmeden ve sadece gösteriş amaçlı namaz kılan kişilerin küfre düştüğünü, aynı şekilde ilim sahibi hocalarla alay eden ve onları küçümseyerek taklit eden kişilerin de “kâfir hükmünde” değerlendirildiği görülmektedir. Âlimlerin emirlerini ve tavsiyelerini uygulamamak, camileri kiliselere benzetmek, fıkıh kitaplarını veya ilim meclislerini inkâr etmek veya bu gibi yerlere kişinin gitmeyeceğini söylemesi küfür kapsamındadır. Salavat, beş vakit namaz ve zekât gibi ibadetler sorulduğunda bilmediğini söyleyen kişi, iman eksikliği veya inkâr anlamı taşıdığı için küfür sayılmaktadır. Bir kişinin içkiyi meşru bir içecek olarak görmesi, haram olan fiili normalleştirerek ifade etmesi durumunda küfre düşeceği belirtilmiştir. Büluğ çağına erişen bir kişinin, İslam’ın ve imanın şartlarını evlilik öncesi bilmemesi veya bunları öğrenmek için emek sarf etmemesi küfre girme sebebidir. Ramazan ayında yapılan ibadetlerden rahatsız olan, sadaka vermeyen veya âdet döneminde eşiyle cinsel ilişkiye girmek isteyen kişiler de küfre düşeceği ifade edilmiştir. Son olarak, kıyamet gününü, kabir azabını, mizan amel terazisini ve sırat köprüsünü inkâr eden kişilerin de küfre düşecekleri vurgulanmaktadır. Bu bağlamda çalışması yapılan bu eserin, incelenen bölümleri hakkında kısaca bilgi verilmek istenmiştir.

B.2. Terceme-i Elfâz-ı Küfr (B)

Terceme-i Elfâz-ı Küfr (B) adlı eserde, İslam dininde hoş görülmeyen ve hatta bazı noktalarda dinden uzaklaştıracak küfür sözleri mevcuttur. Eser, *Muhammed b. Bālî* tarafından *Ahmed Beg b. Ya’kûb Çelebi b. Süleymân Şâh b. Aydın* adına yazılmış olup Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. Harekeli nesih ile yazılan yazma eserin her sayfasında 19 satır mevcut olup 13 bâbtan oluşmaktadır. Her bâbta kendi başlıkları altında

detaylı açıklamalar yer almaktadır (Uzunkaya, 2020: 10-27). Eserin bâb şeklinde sıralanması ise şu şekildedir:

Evvel bâb: muqaddimeler içindedir (B32a/14), *ikinci bâb*: tañrının zâtında ve şıfâtındadır (B32a/15), *üçüncü bâb*: kur'âna ta'alluk nesnelerdür (B32a/15-16), *dördüncü bâb*: peygâamberlere ta'alluk nesnelerdür (B32a/16), *bêşinci bâb*: zikre ve tesbîhe ta'alluk nesnelerdür (B32a/17), *altıncı bâb*: şerî'at hükümlerine ta'alluk nesnelerdür (B32a/17-18), *yedinci bâb*: âlimlere şâlihlere velîlere ta'alluk nesnelerdür (B32a/18-19), *sekizinci bâb*: îmâna ve küfre ta'alluk nesnelerdür (B32a/19), *doğuzuncu bâb*: kıyâmet ve âhiret gününe ta'alluk nesnelerdür (B32b/1), *onuncu bâb*: sultânlara ve beglere ta'alluk nesnedür (B32b/2), *on birinci bâb*: ğayba ve sırta ta'alluk nesnelerdür (B32b/2-3), *on ikinci bâb*: ta'ziyeye ta'alluk sözlerdedür (B32b/3-4), *on üçüncü bâb*: fâsıklar zâlimler câhiller sözlerindendür (B32b/4-5).

B.3. ESERLERİN NÜSHALARI

Sözü edilen bu iki yazma eserlerinden ilki olan *Kitâb-ı Elfâz-ı Küfr* (A), *Hazâ Kitâbu Elfâzü'l-Küfr* başlığı altında İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesinde bulunmaktadır. Fatih Koleksiyonu içinde 297/4 arşiv numarası ile saklanmakta olan eserin tek nüshası bulunmaktadır. 13 satır ve 19 varaklı bir eserdir. Bu çalışma kapsamında (106b-125b) 39 varağı incelenmiştir.

Elfâz-ı Küfr (B) ise İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Aşir Efendi Koleksiyonu içinde 167/2 arşiv numarasına kayıtlı olan *Terceme-i Elfâz-ı Küfr* başlık altında toplanmıştır. İncelenen nüsha eserin tek nüshası olup 19 satır ve 17 varaktan oluşmaktadır. Bu çalışma kapsamında (28b-45a) 34 varağı incelenmiştir.

B.4. ESERLERİN İÇERİKLERİ

Elfâz-ı Küfr, adlı incelenilen iki eserde de Allah'ı, onun meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini, ahiret gününe inanmayanları, Allah'ın emrettiği hükümleri uygulamayanları, Allah'ın gönderdiği ayetleri, Kur'an-ı inkâr edenler kâfir olarak adlandırılmıştır. Allah'ı, Hz. Peygamber'i ve geçmişte yaşamış tüm peygamberleri, Kur'an'ı Kerim'i alay konusu ederek küçümseyen münafıkların bu tavırlarına dikkat çekmek istenmiştir. Müminlerin, dinî değerlere karşı gelen alaycı tavır sergilemekten uzak durmaları gerektiğini, bu tür davranışların onları küfre götüreceğini belirtmiştir.

Kur-an'ı Kerim'de bu tür saplamaların olduğunu bildiren birçok ayet bulunmaktadır. O âyet-i kerimelere de şu örneği verebiliriz:

Yüce Allah Kur-an'ı Kerim'de:

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا

“Şüphesiz biz ona doğru yolu gösterdik; artık o isterse şükreden olur, isterse nankör.” (İnsan; 76/3).

Elfâz-ı küfür:

Hz. Peygamber'in Allah'tan getirdiği kesin olarak bilinen vahiyleri ve bunlardan zorunlu olarak çıkan dinî hükümleri (zarûrât-ı dîniyye) inkâr etme özelliği taşıyan bütün sözleri kapsamına alır. Kur-an'ı Kerim'de elfâz-ı küfür yerine “kelimetü'l-küfr” (inkâr sözü) tabiri geçmektedir.

يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهُمْ أُولُوا بِمَا لَمْ يَبَالُوا وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكْ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ

“Bir şey söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Hâlbuki o küfür sözünü söylediler ve (sözde) müslüman olduktan sonra inkâr ettiler. Ayrıca başaramadıkları şeye (peygamberi öldürmeye) de yeltendiler. Sırf, Allah ve Resûlü kendi lütfu ile onları zengin kıldığı için intikam almaya kalktılar. Eğer tövbe ederlerse, kendileri için hayırlı olur. Şayet yüz çevirirlerse, Allah onları dünyada ve ahirette elem dolu bir azaba çarptıracaktır. Artık onlar için yeryüzünde ne bir dost, ne de bir yardımcı vardır.” (et-Tevbe 9/74).²

Kitâb-ı Elfâz-ı Küfr (A) *Hazâ Kitâbu Elfâzü'l- Küfr* ve Elfâz-ı Küfr (B) *Terceme-i Elfâz-ı Küfr* adlı yazma eserlerin içeriğinde, dinî-didaktik öğütler, yapılmaması gereken hâl ve hareketler sonucu ortaya çıkan yanlış davranışların nasıl olacağı hakkında bilgi yer almaktadır.

Metinde geçen tercüme eserler, bazen aynı eser adı altında farklı isimlendirmelerle mevcutken bazen de iki eserin birleşik şekilleri bulunmaktadır.

²<https://webdosyasp.diyanet.gov.tr/muftuluk/UserFiles/sakarya/UserFiles/Files/k%C3%BCfre%20d%C3%BC%C5%9F%C3%BCren%20s%C3%B6zler%20ve%20tefkire52bb480-e229-4466-b556-c6bd10c840cd.docx>

Tablo 1

Kitâb-ı Elfâz-ı Küfr (A) Metninde Geçen Eser Başlıkları ve Varak Numaraları

Tercüme Edilen Eserler	Varak Numarası
Ḥülāṣatü'l-Fetāvā	108a-113a
Ḥülāṣatü'l-Fetāvī	108b-115a
Ḥālāṣatü'l-Fetvā	109a-121a
Ḥālāṣatü'l-Fetāvā	122b
Ḥālāṣatü'l-Fetāvī	109a-124a
Ḥālāṣatü'l-Fetāvā	118a-122a
Mecmū'u'l Fetāvā	108a-108b
Mecma'ü'l-Fetvā	121a
Muhīt	109a-124a
Fetāvā-yı Muḥīṭ	108b-114a
Fetevā-i Muḥīṭ	119a
Fetvā-i Muḥīṭ	119b
Fetāvā-yı Żahiriyye	109a-124a
Fetvā-yı Żahiriyye	108b-112b
Fetāvā-ı Żahiriyye	119b-121a
Hadiyyetü'l-Muḥdīn	124a-125a
Hediyyetü'l-Muḥdīn	124b

Cevāhirü'l-Fetāvī	109b-122b
Cevāhirü'l-Fetvā	112a
Cevāhirü'l Fetāvā	113a-116b
Cevāhiri'l Fetāvā	123b
Tetimetü'l-Fetāvī	109b-120a
Tetemetü'l-Fetāvī	114a-119a
Tetimetü'l-Fetāvā	120b
Fevzü'n-Necāt	110a-120b
Fetāvā-yi Kādihān	110a-125b
Fetāvā-i Kādihān	120a
Fetāvā-yı Şuğrā	121a-121b
Fetevā-yı Şuğārā	113b
Fetevā-i Hāvī	120b
Fetāvā-yı Hāvī	121a-123b
Fetāvā-yı Şuğrā'da ve Cevāhirü'l Fetāvī	120a
Fetevā-yı Muḥīṭ'te ve Cevāhirü'l-Fetāvī	118b-119a
Cevāhirü'l-Fetāvāda ve Fevzü'n-Necāt	120b

Fevzü'n-Necât'ta ve Kâdı-Hân	110a-123a
Halâşatü'l-Fetâvî'de ve Fetvâ-yı Şuğrâ	123a-123b

Tablo 2

Terceme-i Elfâz-ı Küfr (B) Metinde Geçen Bap, İçerik, Varak Numarası

Bap Başlığı	İçerik	Varak Numarası
İlk Bölüm:	Ön söz	32a/14
İkinci Bölüm:	Allah'ın varlığının, birliğinin nasıl özelliklere sahip olduğunu anlatır.	33b/9
Üçüncü Bölüm:	Kur-an'ı Kerim ile ilgili konulardır.	36a/2
Dördüncü Bölüm:	Peygamberler ile ilgili konulardır.	36b/6
Beşinci Bölüm:	İbadetlerle ilgili konulardır.	37b/9
Altıncı Bölüm:	Şeriat hükümleri ile ilgili konulardır.	38a/14
Yedinci Bölüm:	İlim sahibi kişiler ile ilgili konulardır.	40a/3

Sekizinci Bölüm:	İman ve küfür ile ilgili konulardır.	40b/3
Dokuzuncu Bölüm:	Kıyamet ve ahiret günü ile ilgili konulardır.	43a/5
Onuncu Bölüm:	Gizli ve sır olan sözler hakkında söylenen sözlerdir.	43b/7
On Birinci Bölüm:	Sultan ve beyler için söylenilen sözlerdir.	43b/15
On İkinci Bölüm:	Taziye (başsağılığı) ile ilgili olan sözlerdir.	44b/3
On Üçüncü Bölüm:	Sapkın, cahil ve zalimlerin sözleri ile ilgili sözlerdir.	44b/13

BİRİNCİ BÖLÜM

İMLA ÖZELLİKLERİ

Bir dilin tarihî dönemindeki varlığını incelemek için o dönemin kaynakları olan eserlerden yararlanmamız gerekmektedir. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde, daha çok Uygur ve Arap imla geleneği bir arada kullanıldığı için imla problemi ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı dönemin birçok eserinde ünlülerin yazımında ve imla kurallarında farklılık görülmektedir.

Üzerinde çalışılan iki eserde de Eski Anadolu Türkçesi ve Klâsik Osmanlı Türkçesinin hem ortak imla özelliklerine hem de farklılıklarına rastlamamız mümkündür. Bunun sebebi ise ele alınan eserlerin geçiş dönemi eserleri olması ve imla, ses, yapı, cümle özelliklerinin tam olmamasıdır. Dolayısıyla bu bölümde Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış iki eserde olan ünlü-ünsüz kelimelerin yazılışları incelenmiştir.

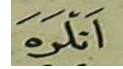
1.1. ÜNLÜLERİN İMLASI

1.1.1. /a/ Ünlüsünün İmlası

Metinde söz başında /a/ ünlüsü çoğunlukla üstünlü elif (İ) ile bazen de (I) elif ile yazılmıştır:

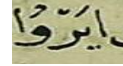
anlara

(B28b/3)

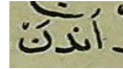
ayru

(B30a/17)

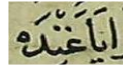
andan

(B30b/13)

ayağında

(B31b/17)

aşşı

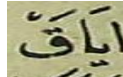
(B38a/9)

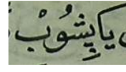

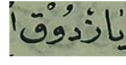
Metinde söz içinde /a/ ünlüsü çoğunlukla üstünlü elif (İ) ile bazen de harf ve hareke kullanılmadan yazılmıştır:

ayak

(B31a/17)

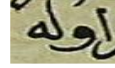

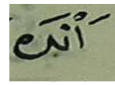
yapışup (A107a/2)

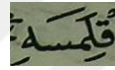
yazduķ (A107a/12)

ķaçan (B31b/13)

Metinde /a/ ünlüsü söz sonunda güzel he (◌◌) ve bazen de elif (◌) ile yazılmıştır:

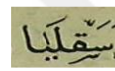
ola (B35a/15)

anda (A111a/7)

ķılmasa (A111b/3)

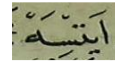
ķanda (B39b/16)

ķara (B42a/19)

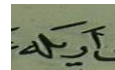
saķlaya (B29a/1)

1.1.2. /e/ Ünlüsünün İmlası

Metinde /e/ ünlüsü söz başında çoğunlukla üstünlü elif (◌◌) ile yazılmıştır:

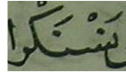
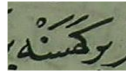
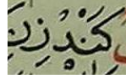
eyitse (B39a/1)

eylemek (B39b/6)

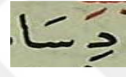
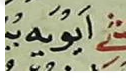
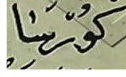
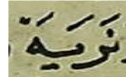
eriyle (A120a/1)

eli (A121a/13)

Metinde söz içinde /e/ ünlüsü bazı durumlarda üstün (◌◌) ile bazı durumlarda ise güzel he (◌◌) ile yazılmıştır. Ayrıca, bazı durumlarda ise söz içinde /e/ ünlüsünün yazılmadığı da görülmüştür:

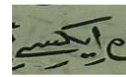
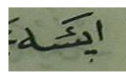
nesneler	(A120b/2)	
benüm	(B39b/14)	
kimesne	(A120b/5)	
kendöz	(B42b/8)	
neden	(B41b/19)	

Metinde söz sonunda /e/ ünlüsü çoğunlukla güzel he (◌◌◌) ile bazen de (◌◌◌) ile yazılmıştır:

nēce	(B41b/14)	
dēse	(B39a/10)	
eyüye	(B39a/11)	
görse	(B39a/11)	
nereye	(B31b/16)	

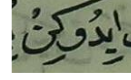
1.1.3. /ı/, /i/ Ünlülerinin İmlaları

Metinde söz başında /ı, i/ ünlüleri (◌◌) elif (◌◌) elif + ye (◌◌◌) ile veya harekeli olan sözcüklerde kesreli (◌◌◌) elif ile yazılmıştır:

ikisi	(A120b/6)	
işine	(A122a/12)	
ise	(A122b/ 7)	

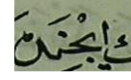
idügin

(A122b/12)

içinde

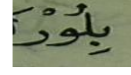
(A107a/1)

Metinde söz içinde /ı, i/ ünlüleri (ِ) esre ve (ى) ye ile bazen de hiçbir harf veya hareke olmadan gösterilmiştir:

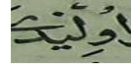
bilür

(A123a/1)

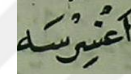
olındı

(A123a/10)

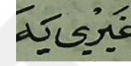
ağırsırsa

(A123a/6)

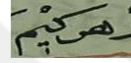
ğayrıya

(A123a/5)

her kim

(A123a/11)

Metinde söz sonunda /ı, i/ ünlüleri (ى) ye ile gösterilmiştir:

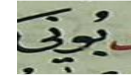
issi

(B42a/15)

bunı

(A115a/8)

dağı

(A115b/1)

aşşı

(B38a/9)

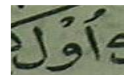

1.1.4. /o/, /ö/ Ünlülerinin İmlaları

Metinde söz başında /o, ö/ ünlülerinde elif+ vav (َو) + ötre (ُ) ile (َو) gösterilmiştir:

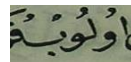
ol

(A115b/2)

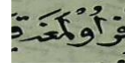
olup

(A115b/15)

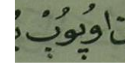
olmağa

(A120a/3)

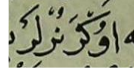
öpüp

(A122b/2)

öğrenürler

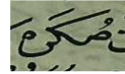
(B40a/5)

Metinde söz içinde /o,ö/ ünlülerinde vav (و) ile bazen de bazı kalıplaşmış sözcüklerde harf veya hareke yazımları olmadan kullanılmıştır:

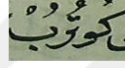
şonra

(A118a/8)

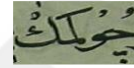
götürüp

(A110a/12)

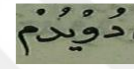
çölmek

(A110b/7)

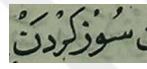
döndüm

(A111b/13)

sözlerden

(A114b/12)

Türkçe sözcüklerde ilk heceden sonra /o,ö/ ünlüleri kullanılmadığı için metinde söz sonunda bulunan /o,ö/ ünlülerinin kullanımını görmemekteyiz. Metinde sadece tek örnek olarak ko- fiilinin eksiz emir çekiminde söz sonunda olduğunu görmekteyiz:

ko

(A120a/4)

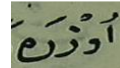

1.1.5. /u /, /ü/ Ünlülerinin İmlaları

Metinde söz başında /u, ü/ ünlülerinin yazımı elif (ا) + ötre (ُ) ile elif+ vav (او) + ötre (ُ) ve ötreli elif ile yazılmıştır:

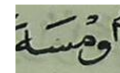
üzre

(A121a/5)

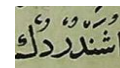
umsa

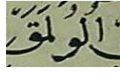
(A122a/8)

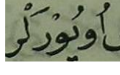
üşendürdün

(B41a/19)

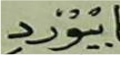

ululamağ (B42b/13)

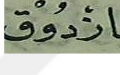
uçmağ (B43a/11)

uyurlar (A107b/6)

Metinde söz içinde /u, ü/ ünlülerinin yazımı sadece ötre (ُ) ile ötre (ُ) vav (و) ile bazen de harf ve hareke olmadan kullanılmıştır:

buyurdı (B43a/6)

kulavuz (B31b/16)

yazduğ (A107A/12)

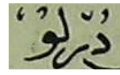
sensüz (B43a/11)

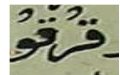
ötürü (B43a/14)

Metinde söz sonunda /u, ü/ ünlülerinin yazımı ötre (ُ)+ vav (و) ile yazılmıştır:

görü (B43b/17)

ulu (B43b/17)

dürlü (B44a/3)

korğu (B44b/8)

hağlu (B45a/11)

1.2. ÜNSÜZLERİN İMLASI

“Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde ünsüz harflerinin yazımında bir belirsizlik görülmektedir. Bu belirsizlik, Arap alfabesindeki harflerin Türkçedeki ünsüz harfleri karşılayamamaktaki yetersizliğinden dolayı ortaya çıkmış ve harflerde bir ikilik meydana gelmiştir. Dolayısıyla ilk dönem metinlerinde, ön ve son seslerde ç ve p fonemleri bulunan kelimelerin, bu fonemleri, b, c harfleri ile karşılandıkları bilinmektedir” (Korkmaz, 2005: 500). Ayrıca Türkçedeki /ç/ (چ) ile, /g/ (گ) ile /p/ (پ) ile, ñ (ڭ) ile karşılanmaktadır.

1.2.1. /ç/ Ünsüzünün İmlası

Metinde söz başında, içinde ve sonunda bulunan /ç/ (چ) veya /c/ (ج) harflerinin kullanıldığı görülmektedir. Metinde tutarlılık sağlanması bakımından /ç/ ünsüzü daha fazla kullanılmıştır:

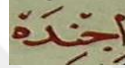
üç

(B28b/14)

içinde

(B42a/2)

hiç

(B42a/8)

ağşamı

(B43/4)

çekişse

(B40a/12)

1.2.2. /η/ Ünsüzünün İmlası

Genizsil art damak /η/ ünsüzü metinde (ڭ) kef ile yazılmıştır:

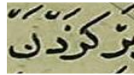
yalηuz

(B30a/8)

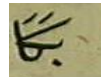
biriηizden

(B30a/11)

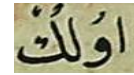
baηa

(B30a/2)

oluη

(B31a/17)

issinü

(B31a/19)

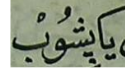

1.2.3. /p/ Ünsüzünün İmlası

Metinde geçen Türkçe sözcüklerde söz başı, söz içi ve söz sonunda /p/ (پ) ünsüzünün imlasında /p/ (پ) ve /b/ (ب) ünsüzlerinin kullanıldığı görülmektedir. Metinde kullanılan örneklerde daha çok söz sonunda /p/ ünsüzünün kullanımı mevcuttur:

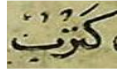
yapış

(A107a/2)

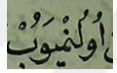
getür

(B33a/19)

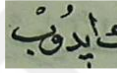
olunmay

(A107a/2)

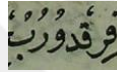
édü

(A107a/2)

kırkdur

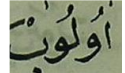
(A112b/13)

Metinde genellikle {-(U)p} zarf-fiilinin imlasında /b/ (ب) ünsüzü tercih edilmiştir:

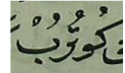
olup

(A107b/6)

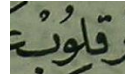
götür

(A110a/12)

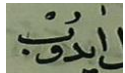
kılup

(A111b/3)

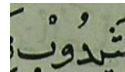
édü

(A111b/6)

êşidü

(A125a/1)

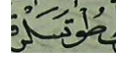

1.2.4. /t/ Ünsüzünün İmlası

Metinde söz başında bulunan Türkçe kelimelerin imlasında /t/ /d/ ikili yazım şekilleri görülmektedir:

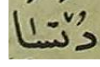
ﺗﯘﺳﺎﻟﺎﺭ

(A124a/6)

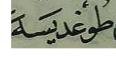
ﺩﯗﺗﺴﺎ

(B33b/12)

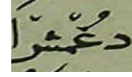
ﺗﻮﻏﺪﯨﻴﺴﺎ

(A119b/12)

ﺩﻭﻏﻤﯩﺶ

(B41b/6)

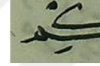
1.3. SÖZCÜK VE EKLERİN İMLASI

1.3.1. kim Bağlacının İmlası

Bu bağlaç, “کم” şekli ile metinde birkaç yerde geçmiştir:

kim

(A106b/2)

kim

(A111b/13)

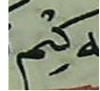
kim

(A112a/5)

kim

(A113a/11)

kim

(A115b/9)

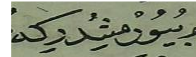

1.3.2. ki Bağlacının İmlası

“که” şeklinde olan bağlaç, kendinden önce olan sözcüklerle, ayrı ve bitişik olarak yazıldığı görülmektedir:

buyurmuşdur **ki**

(A115b/8)

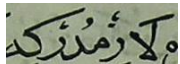
budur **ki**

(A117a/10)

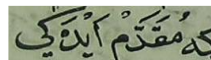
lāzımdur **ki**

(A117a/74)

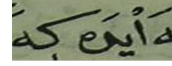
muxaddem êde **ki**

(A117a/10)

eyde **ki**

(A117b/2)

belki

(A117b/13)

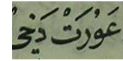

1.3.3. dahı Bağlacının İmlası

/dahı/ bağlacı metinde ya kendinden önceki sözcükten ayrı ya da bitişik olarak yazılmıştır:

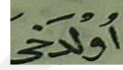
‘avret **dahı**

(A117b/5)

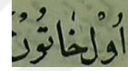
ol **dahı**

(A117b/3)

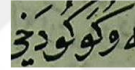
hātūn **dahı**

(A118a/1)

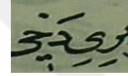
güvegü **dahı**

(A118a/3)

biri **dahı**

(A118b/5)

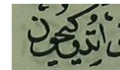

1.3.4. için Edatının İmlası

Metinde “içün” edatı genellikle ayrı yazılmıştır. Fakat bazı örneklerde kendinden önceki sözcükle bitişik olduğu görülmektedir:

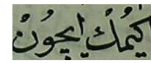
ëtdügi**çün**

(A113b/11)

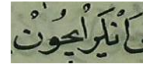
kimün **içün**

(A112a/6)

anlar **içün**

(A107a/12)

ëtdükleri**çün**

(A113a/3)

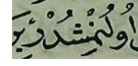

1.3.5. {-dUr} Ek-Fiilinin İmlası

Metinde {-dUr} ek fiilinin kalıplaşmış şeklini görmekteyiz:

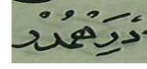
olunmuş**dur**

(A113a/6)

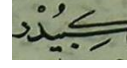
dirhem**dür**

(A114a/13)

gibi**dür**

(A114b/3)

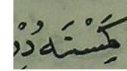
degül**dür**

(A115a/11)

kimesne**dür**

(A115b/10)

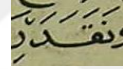

1.3.6. kadar Sözcüğünün İmlası

Metinde “kadar” sözcüğü ya kendinden önceki sözcükten ayrı yazılmış ya da bitişik yazılmıştır:

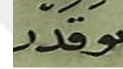
ne **ķadar**

(B33b/3)

bu **ķadar**

(B38b/17)

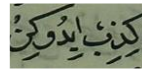

1.3.7. İ- Cevher Fiilinin İmlası

Metinde i- cevher fiilinin bazı örneklerde kendisinden önceki sözcükle ya bitişik ya da ayrı yazıldığı görülmektedir:

kizb **idüğün**

(A112b/12)

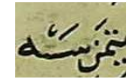
bilürken

(A112b/12)

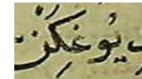
yétme**ise**

(B31b/18)

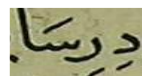
yog**ıken**

(B32b/17)

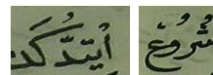
dérise

(B36a/1)

şurū ‘ étdükde

(A125b/1-2)

1.3.8. ile Sözcüğünün İmlası

Metindeki örneklerde “ile” sözcüğü bazen kendisinden önce gelen sözcüklerle bitişik yazılmış, bazen de ayrı yazıldığından dolayı metindeki örneklerde bir tutarlılık gözlemlenmemiştir:

minber**ile**

(B37b/7)

hükmi**yle**

(B39b/10)

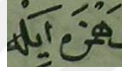
senü**yle**

(B41b/16)

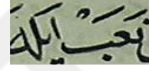
hemze **ile**

(A125b/2)

te‘ab **ile**

(A122a/3)

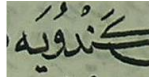

1.3.9. Zamir /n/’sinin İmlası

Metinde zamir /n/’sinin imlası /nun/ (ن) harfi olarak kullanılmıştır. Ancak “dönüşlülük” zamiri olan “kendü” sözcüğüne yönelme ve belirtme hâl ekleri eklendiğinde zamir /n/’sinin yerine /y/ (ي) kullanılmış, ayrılma hâli eki eklendiğinde ise zamir /n/’sinin kullanılmadığı görülmüştür:

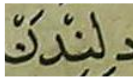
kendü**ye**

(A107a/10)

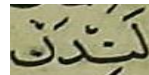
dil**inden**

(B29b/ 10)

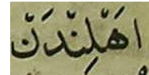
el**inden**

(B29b/10)

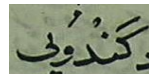
ehl**inden**

(B29b/11)

kendü**yi**

(A121a/3)

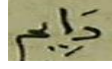
1.3.10. Arapça ve Farsça Sözcüklerin İmlası

Metinde bazı Arapça ve Farsça kelimelerin imlasında orijinal şekli ile farklılık olduğu görülmektedir:

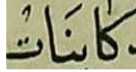
māyil < mā'il (B41a/15)

dāyim < dā'im (B31a/1)

kāyināt < kā'ināt (B28b/5)

İKİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

2. 1. SES BİLGİSİ

2. 1. 1. Ünlüler

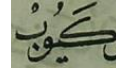
Metinde kullanılan /a, e, ı, i, o, ö, u, ü/ ünlülerine, dokuzuncu ünlü olarak kabul edilen /e/ ve /i/ arasında bir ses olan kapalı /è/ sesi eklenmektedir. Bu sesler çıkış esnasında hiçbir engele uğramadan oluşan ve tek başlarına hece oluşturabilen seslerdir.

2.1.1.1. Kapalı /è/

Geçmişte ve günümüzde pek çok Türkologun görüşüne göre, kapalı è ünlüsünün eski alfabelerde ve günümüz alfabesinde yer almış olma ihtimali, birkaç istisna dışında yok denecek kadar azdır. Bu ses, bir ara ses olduğu için birçok Türkolog arasında farklı görüşlere sebep olmuştur. Fakat yapılan son araştırmalar sonucunda böyle bir sesin varlığı ortaya konulmuştur. Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden sonra bu ara sesin varlığının tespiti zorlaşmıştır. Çünkü Arap alfabesinde var olan ünlüler, *elif*, *vav*, *ye* gibi üç şekillidir. Dolayısıyla bu alfabe dokuz ünlüsü olan bir dili ortaya koymakta eksik kalmıştır. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi metinlerinde bu ünlünün farklı yazımlarının olması bu sesin varlığının tespitini zorlaştırmıştır.³

gèyüp

(A106b/5)

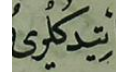
édüp

(A107a/2-4)

ètdükleri

(A107a/7)

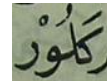
nèce

(A107a/8)

gelür

(A107a/9)

³ Erdem, Mehmet Dursun ve Gül, Münteza (Güz 2006), “ Kapalı e (è) Sesi Bağlamında Eski Anadolu Türkçesi-Anadolu Ağızları İlişkisi “, **Karadeniz Araştırmaları**, 11 (11), s. 111-115.

2.1.1.2. Ünlü Uyumları

2.1.1.2.1. Dil Uyumu

Dil uyumu, bir kelimenin ilk hecesinde kalın ünlü varsa sonraki hecelerinde de kalın ünlülerin; ince ünlü varsa ince ünlülerin bulunması kuralıdır. Türkçenin her devresinde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde de incelik-kalınlık bakımından ünlü uyumu çok kuvvetlidir.

Dil uyumu, kök kelimelerde olduğu gibi eklerle de düzenlidir. Bugün uyum dışında kalan bazı ekler bile Eski Anadolu Türkçesi döneminde uyuma tabi idi (Yelten, 2019: 69). Metinde çoğunlukla dil uyumu tamdır. Sadece {-ken} zarf-fiil eki bu uyum dışındadır:

oturur**ken**

(A109a/5)

أُتُورُزْكَنْ

o**kur**ken

(A110a/10)

أُوقُرْكَنْ

tartar**ken**

(A110b/1)

طَرْتَرْكَنْ

2.1.1.2.2. Dudak Uyumu

Dudak uyumu birçok kaynakta düzlük-yuvarlaklık uyumu, dudak benzeşmesi ve küçük ünlü uyumu olarak geçmektedir. Eski Türkçede olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde de düzlük-yuvarlaklık uyumu tam değildir. Bu dönem metinlerinde oldukça fazla yuvarlaklaşma görülmektedir. Bu durum aslında Eski Anadolu Türkçesinin farklı bir özelliğini temsil etmektedir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde yuvarlaklaşmanın büyük ölçüde dudak ünsüzlerinin (b, m, p, v) tesiriyle meydana geldiği söylenebilir (Yelten, 2019: 72). Bu bakımdan metinde dudak uyumuna aykırı örnekler görmekteyiz:

kılmazdum

(A111a/12)

قَلَمَزْدُم

yapışup

(A107a/2)

يَايْشُوبْ

altıdur

(A117b/11)

أَلْتِ دُرْ

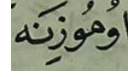
helâldür

(A118b/1)

هَلَالْدُرْ

omuzına

(A121a/6)

Dudak uyumuna aykırı olarak sözcük kök ve gövdelerinde görülen yuvarlaklıklar

1) Eski Türkçeden Beri Dudak Uyumuna Aykırı Olan Örnekler:

kendü (< OT. kentü, KT D 23, KT K 4, BK D 19) (A119b/8)

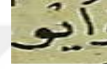

(Tekin, 2020: 149)

eyü (< OT. edgü, KT G 6, 6, 7, KT D 23, BK K 4, 4, 5, 14, BK D 19, 39, BK G 12,

O 18, KÇ 3) (Aydın, 2017: 150)

(B31b/17)

2) Söz Sonu -ğ /-g Ünsüzlerinin Sıfırla Nöbetleşmesi Sebebiyle:

Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine geçiş sürecinde birden fazla söz sonu sözcüklerdeki -ğ / -g ünsüzü düşmüştür ve bunun sonucunda kendinden önceki düz ünlü sesi yuvarlaklaştırmıştır. Klâsik Osmanlı Türkçesinde hem uyum hem de uyum dışı örnekleri mevcuttur.

ayru (< KT. adırık, DLT 62/48) (Ercilasun ve Akkoyunlu, 2020 : 541)

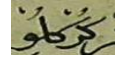

(B30/a17)

Metinde son ses -ğ/-g sesinin sıfırla nöbetleşmesine rağmen ünlüsü yuvarlaklaşmayan örnekler vardır:

görklü

(B36a/1)

aşşı (asıg, Clauson, 1972: 244b; Erdal, 1991: 181) (B38b/7)

issi (< UT. isig, AYS VI. Kitap 0236) (Ayazlı, 2009: 338; Clauson, 1972: 246a)

(B42a/ 15)

katı (< KT. katığ, KB 478)

(B40a/17)

Yukarıda sıraladığımız sebepler dışında da metinde dudak uyumuna girmeyen örnekler mevcuttur.

içün (< OT.üçün, KT D 3, BK D 4 , BK D 28,) (Tekin, 2020: 182)

(A111b/8)

Eski Türkçe döneminde dudak uyumuna aykırı olan ve metinde uyuma giren sözcükler de görülmektedir.

a) İlk hecedeki yuvarlak ünlünün etkisi ile bazı sözcüklerin ikinci hecedeki düz-dar ünlünün birkaç yerde yuvarlaşarak uyuma girdiği görülmektedir.

uyluğu (< OT. udlık KT D 36)

(B29a/15)

b) Eski Türkçede ilk hecesi düz, ikinci hecesi yuvarlak ünlülü olan “bedü-” fiili de ikinci hecedeki yuvarlak ünlünün ilk hecesindeki düz ünlüyü yuvarlaklaştırarak uyuma girdiği görülmüştür:

böyüse

(B116b/9)

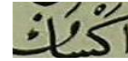
Eklerde Görülen Dudak Uyumuna Aykırı Olan Örnekler

1) Eski Türkçe Döneminde de Yuvarlak Ünlülü Olan Ekler

Fiilden İsim Yapma Eki {-Uk}:

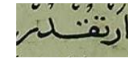
eksük

(B45a/3)

artuğdur

(B38b/18)

açuğ

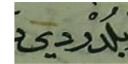
(B36a/9)

Ettirgenlik Eki [-dUr-]:

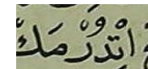
bildürdi

(A113b/3)

ëtdürmek

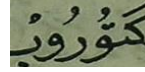
(B43b/10)

Oldurganlık Eki [-Ur-]:

getürüp

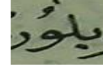
(A125a/6)

Geniş Zaman Eki [-(U)r]:

bilür

(A1116b/4)

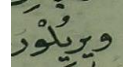
gelür

(B37a/3)

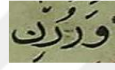
verilür

(A123b/6)

varurın

(B42b/17)

Zarf-Fiil Eki [-(y)U]:

düyü

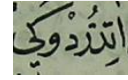
(A108b/12)

Sıfat-fiil Eki [-dUK]:

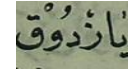
ëtdürdügi

(A107a/5)

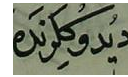
yazduğ

(A107a/12)

dëdüklerinde

(A111b/13)

ëtdükleriçün

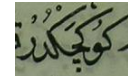
(A113a/3)

Ek-Fiil [-dUr] (<durur):

gökçekdür

(A112b/1)

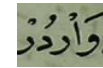
eşeddür

(A123a/3)

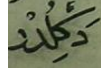
vardur

(A125a/4)

degildür

(A125b/5)

2. Dudak Ünsüzleri Nedeniyle Klâsik Osmanlı Türkçesinde ve Yazımında Yuvarlak Olan Ekler:

1) Tekil Şahıs İyelik Eki [-(U)m]:

benüm

(A120b/6)

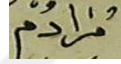
bizüm

(A122a/2)

murādum

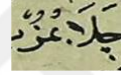
(B34a/2)

2) Çokluk Şahıs İyelik Eki [+(U)mUz]:

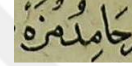
çalabumuz

(B31a/15)

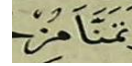
hāmidümüze

(B29a/2)

temennāmuz

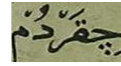
(B29a/6)

Görülen Geçmiş Zaman 1. Teklik Şahıs Eki [-dUm]:

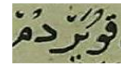
çıkar^ıdum

(B37b/16)

kopar^ıdum

(B37b/16)

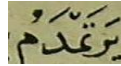
yırt^ıdum

(B37b/16)

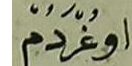
yaratma^ıdum

(B30a/1)

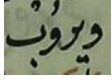
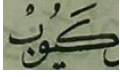
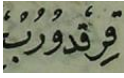
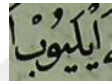
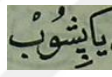

uğra^ıdum

(B44b/4)

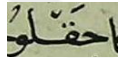
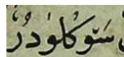
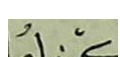

{-(U)p} zarf-fiil ekinin bağlama ünlüsünün Eski Türkçede dudak uyumuna uygun olduğu görülürken, Klâsik Osmanlı Türkçesinde yuvarlak ünlüdür ve eke dâhildir. Bu durum bazı sözcüklerde dudak uyumuna aykırı örnekler ortaya çıkarmıştır:

vérüp	(A114a/8)	
gèyüp	(A106b/5)	
ķırķdurup	(A112b/13)	
eyleyüp	(A117a/3)	
yapışup	(A107a/2)	

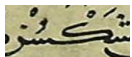
3) Söz Sonu -g / -ğ Ünsüzlerinin Düşmesi Sonucu Yuvarlaklaşan Ekler:

Sıfat Yapan Ek [+IU]:

ħaķlu	(B45a/11)	
sevgülüdür	(B39a/15)	
şevāblu	(B44a/14)	
gizlü	(B39a/6)	
adlu	(B37a/4)	

4) Benzeşme Sonucu Yuvarlak Ünlülü Olan Ekler

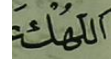
İsimden İsim Yapım Eki [+sUz]:

şeksüz	(B33a/16)	
gümānsuz	(B33a/16)	
sensüz	(B43a/11)	

İlgi Hâli Eki [(n)Uḡ]:

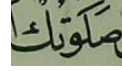
allāhuḡ

(A125a/5)

şalavātuḡ

(A125a/10)

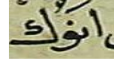
taḡrınuḡ

(B29a/17)

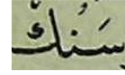
anuḡ

(B29a/18)

senüḡ

(B40a/9)

Sözcük Kök ve Gövdelerindeki Dudak Uyumuna Aykırı Düzlükler

1) Eski Türkçe Döneminden Beri Dudak Uyumuna Aykırı Olarak Düz Ünlülü Olan Sözcükler:

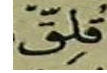
uyluğu

(A29a/15)

kıllık

(A30a/2)

Eklerdeki Dudak Uyumuna Aykırı Düzlükler

1. Eski Türkçeden beri düz ünlülü olan aşağıdaki ekler dudak uyumuna aykırı olarak sürekli düz ünlülüdür:

a. İsimden İsim Yapım Eki [+cI]:

da‘vīcisine

(B39b/9)

b. 3. Teklik Şahıs İyelik Eki {+I}, {+sI}:

omuzında

(B31a/3)

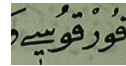
sözi

(B35b/17)

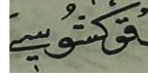

korqusı

(A125a/4)

koşusu (115b/12)

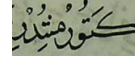
c. Aitlik Eki {+kI}:

kimünki (B45a/8)

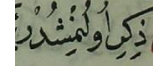

d. Duyulan Geçmiş Zaman Eki {-mİş}:

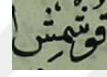
getürmişdür (A110a/4)

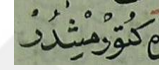
zıkr olunmuşdur (A112b/12)

koşmuş (A125a/5)

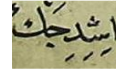
götürmişdür (A121a/5)

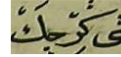
**2. Klâsik Osmanlı Türkçesi Dönemi ve Eski Anadolu Türkçesi Dönemlerinden
Önce Kullanılmayan (Dudak Uyumuna Aykırı) Sürekli Düz Ünlüler**

Zarf-Fiil Eki {-IcAk}:

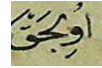
êşidicek (B29a/19)

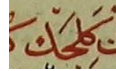
giricek (B29b/1)

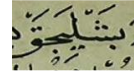
olıcağ (B30a/19)

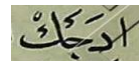
gelicek (B30b/2)

başlayıcağ (B38a/1)

êdicek (B42a/10)

3. Klâsik Osmanlı Türkçesi Döneminde Yuvarlak Ünlülü Olup Metinde Dudak Uyumuna Girerek Ünlüsü Düzleşen Ekler:

Sıfat Yapma Eki {+IU} [<+IIIG]:

evli (A118a/13)

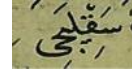

Fülden İsim Yapım Eki {+lcI}:

yéyicilerdür (B40a/16)

sağlayıcı (B30b/19)

2.1.1.3. Ünlü Değişimi

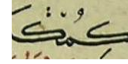
2.1.1.3.1. Yuvarlaklaşma

Klâsik Osmanlı Türkçesindeki yuvarlaklaşmaların birtakım sebepleri vardır.

1. Dudak Ünsüzleri Sebebiyle:

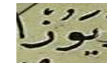
Sözcük kök ve gövdelerindeki /b, p, m, v/ dudak ünsüzlerinin yanlarında bulunan dar ünlülerin /ı, i/ yuvarlak şekilleri metinde bulunmaktadır:

kimüñ (B32a/4)

yavuz (< OT.yabız, BK D 21, 32, 32, KT D 26, O 7) (Aydın, 2017: 175)

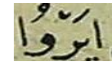
(B35a/14)

2. {+G} Ünsüzünün Düşmesi Nedeniyle:

Eski Türkçede söz sonu {+G} ünsüzü düşerken diğerleri kendinden önceki ünlüyü yuvarlaklaştırmıştır:

ayru (< KT. adrıq, DLT 62/48) (B30a/17)

Söz sonundaki ünsüzleri düştüğü hâlde ünlüleri yuvarlaklaşmayan sözcükler vardır:

katı (< KT. katıg, KB 478) (A40a/17)

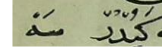
3. Benzeşme Nedeniyle:

Metinde Eski Türkçe döneminde dudak uyumuna aykırı olan düz ünlülü sesler, Eski Anadolu Türkçesinde uyuma girerek düz ünlüleri yuvarlaklaştırmış ve Klâsik Osmanlı Türkçesi döneminde de bu yuvarlaklığı koruyan örnekler meydana gelmiştir:

a) Metnin ilk hecesindeki yuvarlak ünlü olan bazı sözcüklerin, ikinci hecesindeki düz-dar ünlü, ilk hecedeki yuvarlak ünlünün etkisiyle yuvarlaklaşarak uyuma girdiği görülmektedir:

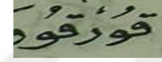
küydürse

(B41a/8)

korğu

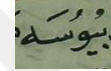
(A114b/4)

b) Metindeki ilk hecesi düz ünlü, ikinci hecesinde yuvarlak ünlü olan Eski Türkçede bulunan “bedü-” fiilinin /b/ dudak ünsüzü ile ikinci hecedeki yuvarlak ünlünün etkisiyle ilk hecede olan düz ünlü yuvarlaklaşmıştır:

böyüse

(A116b/9)

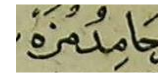
Eklerde Görülen Yuvarlaklıklar

Dudak ünsüzlerin etkisiyle ünlü sesleri yuvarlaklaşan ekler şöyledir:

1. Teklik ve Çokluk Şahıs İyelik Eki {+(U)m}, {+(U)mUz}:

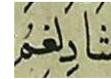
hâmidümüze

(B29a/2)

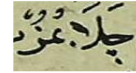
şadlıgum

(B35a/12)

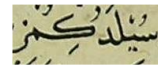
çalabumuz

(B31a/15)

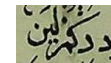
söyledüğümüz

(B32a/6)

dédüğümüzleyn

(B43b/19)

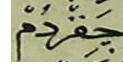
Görülen Geçmiş Zaman 1. Teklik Şahıs Eki {-dUm}:

bilmezdüm

(B32b/16)

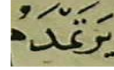
çıkar**dum** (B36a/5)

yüz**düm** (B36a/5)

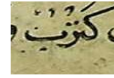

yaratma**dum** (B30a/1)

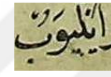

Zarf-fiil Eki {- (U)p}: Eski Türkçe döneminde dudak uyumuna giren zarf-fiil eki, Klâsik Osmanlı Türkçesinde yalnızca yuvarlak ünlüdür:

getür**üp** (B33a/19)

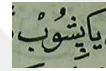
eyley**üp** (B33a/19)

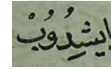
kaşd ed**üp** (B37a/5)

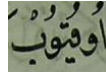
yapış**up** (B107a/2)

êşid**üp** (B108a/1)

okuy**up** (B108a/1)

2. Söz Sonu -g / -ğ Ünsüzlerinin Düşmesi Sonucu

Yuvarlaklaşan Ekler:

Sıfat Yapan Ek {+IU}:

hak**lu** (B45a/11)

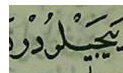
sevā**lu** (B44a/14)

Fiilden İsim Yapım Eki {+IcI}:

Klâsik Osmanlı Türkçesi döneminde hem yuvarlak hem de düz ünlü olarak kullanılan bu ekin metinde düz ünlü şekilleri görülmektedir:

yey**icilerdür** (A111a/10)

sağlayıcı

(B30b/19)

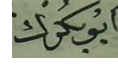

3. Benzeşme Yoluyla Yuvarlaklaşan Ekler:

İlgi Hâli Eki {-(n)Uḡ}:

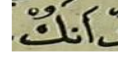
ebūbekrūḡ

(A119b/7)

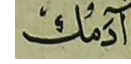
anuḡ

(B29b/4)

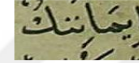
ādemūḡ

(B31a/2)

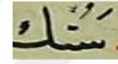
īmānīnuḡ

(B30b/14)

senūḡ

(B35a/10)

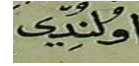

Fülden Fiil Yapan Çatı Eklerinin Koruyucu Ünlüsü:

Eserde çatı eklerinin koruyucu ünlüsünün hem yuvarlak hem düz şekilleri görülmektedir:

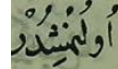
olundı

(B43b/19)

olınmuşdur

(A112a/9)

2.1.1.3.2. Düzleşme

Sözcük Kök ve Gövdelerinde

a) Eski Türkçede olan “üçün” sözcüğündeki ilk hecede olan /ü/ ünlüsü, /ç/ ünsüzünün etkisiyle daralıp düzleşmiştir:

ičün (< OT.üçün, KT D 3, BK D 4, BK D 28)(Tekin, 2020: 182) (A111b/8)

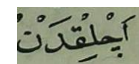

Ünlüsü Düzleşen Ekler:

a) İsimden İsim Yapım Eki {+IIK}:

açlıḡdan

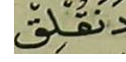
(110b/13)

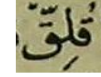
yavuz**lık** (B35b/11)

danuk**lık** (B29b/4)

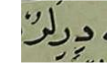
kul**lık** (B30a/2)

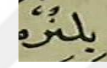
b) Fiilden Fiil Yapan Çatı Eklerinin Koruyucu Ünlüsü:

Eserde hem düz hem de yuvarlak şekilleri mevcuttur:

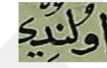
diril**ür** (B38b/8)

bilin**ür** (B29a/3)

olund**ı** (B43b/19)

Klâsik Osmanlı Türkçesi Döneminde Yuvarlak Ünlülü Olup Yazmada Kimi Zaman Ünlüsü Düzleşen Ekler:

a) Sıfat Yapma Eki {+IU} {<IIG}:}

oğ**ı** (B33b/2)

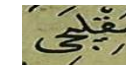

kul**lık** (B32a/1)

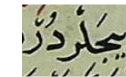

b) Fiilden İsim Yapım Eki {+IcI}:}

saklay**ıcı** (B30b/19)

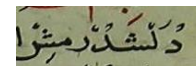

yey**iciler**dür (B40a/16)

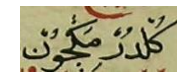

c) Oldurganlık Eki {-dUr-}:}

dolaş**dur**mış (B40b/2)

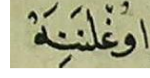

gül**dür**megiçün (B33a/3)

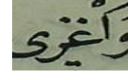

2.1.1.3. Ünlü Düşmesi

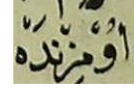
oğlanına (< oğul +an+ ı+ na) (B31a/5)

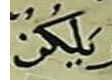
ağzı (< ağ (ı)z+ı) (A107b/4)

omzında (< om(u) z +ın+da) (B31a/4)

yalnuz (< yalın +uz) (B30a/8)

gönlile (< gönül+ile) (B30a/9)

2.1.2. Ünsüzler

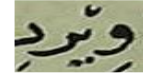
2.1.2.1. Söz Başı Ünsüzleri

2.1.2.1.1. b- Ünsüzü

b- > v-

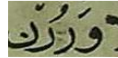
Eski Türkçede söz başı /b/ ünsüzü varlığını korurken, Eski Anadolu Türkçesinde /v/ ünsüzüne değişmiştir:

verdi (< OT. ber-, BG D 21) (B44b/9)

varurın (< OT. bar-, KT K, BK D 29) (Tekin, 2020: 126)

(B42b/17)

b- > p-

Eski Türkçede söz başında bulunan /b/ ünsüzü, Eski Anadolu Türkçesinde /p/ ünsüzüne değişmiştir:

pek (< KT. bek < berk) (A107a/2)

b- > Ø

Eski Türkçede söz başındaki “bol-” fiili, Eski Anadolu Türkçesinde /b/ sesi düşerek “ol-” fiili olarak yerini almıştır:

olmak

(A116a/2)

2.1.2.1.2. k- Ünsüzü

k- > g-

Eski Türkçede söz başı /k/ olan ünsüz, Eski Anadolu Türkçesi ve Klâsik Osmanlı Türkçesi metinlerinde ötümlüleştiği görülmektedir:

gökde

(A124a/ 13)

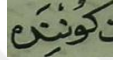
geldükde

(A122a/1)

güninde

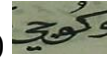
(A123b/5)

gözi (< OT. köz, KT K11, BK D2) (Tekin 2020: 155) (A106b/3)

güci (< OT. küç, KT D12, BK D 11) (Tekin 2020: 156) (A117b/9)

gümişden (< OT. kümüş, KT G5, BKT G11) (Tekin 2020: 156) (B42/b2)

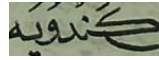

k- = k-

Metinde görülen örneklerde /k/ ünsüzünün korunduğu görülmektedir:

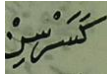
kendüye

(A107a/10)

kesersin

(A114a/5)

2.1.2.1.3. t- Ünsüzü

t- > d-

Söz başı /t/ ünsüzü ön ünlü olan bazı sözcüklerde /d/ ünsüzüne değişmiştir:

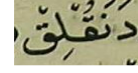
duta (< OT. tuta KT G8, KT D1, BK D3,) (Tekin, 2020: 178) (B31a/7)

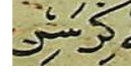
dil (< UT. til, AYS VI. Kitap 0998, 0278) (Ayazlı, 2009: 441) (B28b/2)

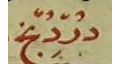
danuklık (< tanukluk, Clauson, 1972: 519b) (B29b/4)

düşse (< tüş-, Clauson, 1972: 566a) (B32b/19)

dördüncü (< OT. törtünç, KT K6, BK D31) (Tekin, 2020: 177) (B33a/2)

t- > d-

Eserde art ünlülü olan sözcüklerde söz başı /t / > /d/ötümlüleşmesi olmuştur:

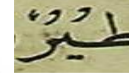
dahı (< OT. takı, KT G13) (Tekin, 2020: 170) (B29b/5)

t- = t-

Metinden alınan örneklerde söz başı /t/ ünsüzünün korunduğu görülmüştür:

toyur (< toğgur-, Clauson, 1972: 454a) (B31b/17)

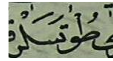
toğdıysa (< UT. tuğ-, AYS VI. Kitap 0185) (Ayazlı, 2009: 418) (A119b/12)

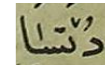
t- ~ d-

Metinde bazı sözcüklerde t- ~ d- nöbetleşmesi görülmektedir:

ıtutsalar (A124a/6)

~ **dutsa** (B33b/12)

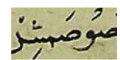
2.1.2.2. Söz İçi ve Söz Sonu Ünsüzleri

2.1.2.2.1. -b Ünsüzü

-b > Ø

Metinde, Eski Türkçede “sub” sözcüğünün yalın biçimindeki /b/ ünsüzünün /v/ ünsüzü üzerinden düştüğü görülmektedir:

şuşamış (< OT. sub, KT D 19, KT D 20) (Tekin, 2020: 167) (B31b/17)

2.1.2.2.2. -d- Ünsüzü

Eski Türkçede söz içi /d/ sesi /y/ sesine değişmiştir:

ayruk

(B33a/2)

eyü (< OT. edgü, KT G 6, 6, 7, KT D 23, BKT G 12, BK K14, BK K 4, 5, BK D 19,

BK D 39) (Tekin, 2020: 137) (B35a/13)

ayağ (< OT. KT K7, BK D30) (Tekin, 2020: 119) (B31a/17)

2.1.2.2.3. -ğ-, -g-, -ğ-, -g Ünsüzleri

-ğ- > -v-

sovuğ (< KT. soğık, KB 1060, 4622) (B42a/14)

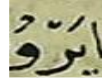

-g, -ğ > Ø

Eski Anadolu Türkçesinde çok heceli sözcük ve eklerin sonundaki düşmüş /-g, -ğ/ metnimizdeki örnekleri şu şekildedir:

a) Çok Heceli Sözcüklerin Sonundaki

ayru (< KT. adrıq, DLT 62/48) (B30a/17)

katı (< KT. katıg, KB 478) (B40a/17)

b) Sıfat Yapan Ek {+IXG}:

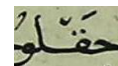
dürlü (< lıg) (B30b/6)

gizlü (< lıg) (B39a/6)

haklu (< lıg) (B45a/11)

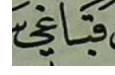
görklü (< lıg) (B28b/2)

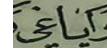
Belirtme Hâli Eki:

Eski Türkçede belirtme hâli {+(I)G} olan ek bu metinde düşmüş, ekin bağlama ünlüsü ek durumunu almıştır:

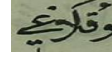
ķabaġı (< kabak+ı) (A109a/6)

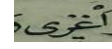
ayaġı (< ayak+ı) (A106b/3)

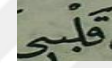
ķulaġı (< kulak+ı) (A106b/3)

aġzı (< ağız+ı) (A106b/4)

ķalbi (kalp+i) (A106b/3)

emri (emir+i) (A111b/13)

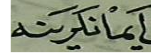

c) Ek veya Hece Başında

Aşağıdaki örneklerde ek başında olan /g-, ġ-/ünsüzü düşmüştür:

Yönelme Hâl Eki {+A} (<+GA):

īmānlarına (A107a/3)

ġātırıma (A109a/1)

ṭarafa (A110a/1)

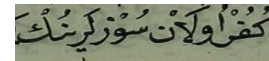

ķalbime (A111b/11)

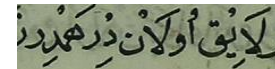

Sıfat-Fiil Eki {-An} (<+GAn):

ķüfr **olan** sözlerinüġ (A107b/13)

lāyık **olan** dirhemdir (A114a/13)

ķaçan bir ķul (B31b/13)

şāfi‘iyyeden **olan** imamı (A116a/5)

شَافِعِيَّةٌ دَنُّ أُولَٰئِكَ إِمَامٍ

müslimān **olan** kimesne (A118b/10)

مُسْلِمَانٌ أُولَٰئِكَ كِمَسْنَه

ķalan aḥkām-ı şerī‘at-ı (B30b/8)

قَلَبَ الْحُكْمَ شَرِيعَتِ

muḥīṭde **olan** esmadan (A123a/9)

مُحِيطٌ أُولَٰئِكَ أَسْمَادَن

Zarf-Fiil Eki {-(y)IncA} (<GIncA):

bilinmey**ince** (B29a/6)

بِلَيْنَمِيْنَجِه

eylemey**ince** (B30a/13)

اِلْيَلْمِيْنَجَا

inanmay**ınca** (B30a/13)

اِنْمِيْنَجَا

demey**ince** (B33b/5)

دَمِيْنَجَا

getürmey**ince** (A114b/5)

كُتُورْمِيْنَجِه

2.1.2.2.4. -k-, -ķ-, -k, -ķ Ünsüzleri

-ķ- > -ḥ-

Eserde -ķ- > -ḥ- sızıcılaşma örneği görülmektedir:

daḥı (A111b/4)

دَحِي

yohsa (A116a/1)

يُوحْسَه

aḥsursa (A44a/15)

اَحْسُرْسَه

-ķ, -k > -ğ, -g

İki veya daha fazla heceli sözcüklerin sonunda bulunan /ķ, k/ ünsüzleri, ünlü ile başlayan bir ek aldığı zaman ötümlüleşerek /ğ, g/’ye dönmüştür:

ağsırsa (A123a/6)

اَغْسِرْسَه

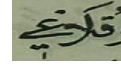
kıılmağıla

(A112a/7)

ķulağıla

(A106b/3)

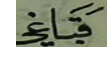
olmağıla

(A107b/12)

ķabağıla

(A109a/6)

2.1.2.2.5. -l- Ünsüzü

-l- > Ø

getürse (< UT. keltür-)

(B37a/6)

Eski Türkçedeki “ol” zamir ve sıfatı metinde “ol” biçimindedir.

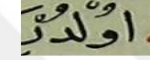
dese **ol**

(B38a/12)

oldur

(B44a/4)

olur

(B39a/9)

2.1.2.2.6. -t Ünsüzü

-t > -d

a) Tek heceli sözcüklerin sonunda bulunan ötünsüz /t/ ünsüzü, ünlü ile başlayan bir ekten önce ötümlüleşerek /d/ ünsüzüne dönüşür:

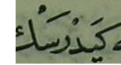
èder (< èt- er)

(A107b/11)

gidersen (< git-er)

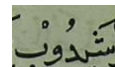
(A113b/1)

b) İki veya daha çok heceli sözcüklerin sonundaki /t/ ünsüzü, ünlü ile başlayan bir ek aldığında ötümlüleşerek /d/ ünsüzüne döner:

èşidüp (èşit-üp)

(A125a/1)

2.1.2.3. Ötümlüleşme

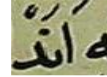
2.1.2.3.1. Aslî Uzun Ünlüler Nedeniyle Ötümlüleşme

Türkçedeki uzun ünlüler geçen yüzyılın ortalarından bu yana bir hayli tartışılmış ve bu konuda çok ciddi çalışmalar yapılmıştır. Türkçede birincil uzun ünlülerin varlığı, ilk olarak Böhthligk tarafından yazılan Yakutça gramerinde ortaya çıkmıştır (Tekin, 1995: 9). Birincil uzun ünlülerin varlığını kabullenme noktasında Türkologlar iki görüşe ayrılmıştır. Radloff, Grönbech gibi bazı Türkologlar, esas itibariyle birincil uzunlukları kabul etmiyor, tek heceli uzun kelimelerin bile, menşede herhangi bir hece kaynaşması olayına bağlanabileceğini ileri sürüyorlardı. Buna karşın Ligeti, Räsänen, Jarring gibi diğer bazı Türkologlar da bu görüşe katılmayarak, Türk lehçelerindeki uzunlukların tetabuk etmesini tesadüfi veya sapma istikâmetinde teşekkül etmiş bir hadise saymayıp, bunların ortak bir köke bağlanabileceği kanaatindedirler (Korkmaz, 1953: 198). Bu konudaki en kapsamlı ve ayrıntılı çalışmayı Talat Tekin, *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler* adlı çalışması ile yapmıştır. Bu çalışmada görüldüğü gibi Türk lehçe ve şivelerin hepsinde az veya çok birincil uzun ünlüler mevcuttur. Özellikle Yakutça ve Türkmence Ana Türkçedeki birincil uzun ünlüleri, bünyelerinde, düzenli bir şekilde koruyabilmişlerdir (Tekin, 1995).⁴

Aslî uzun ünlü ile kurulmuş tek heceli sözcüklerin sonunda olan ötümsüz /p, ç, t, k, ƣ/ ünsüzleri, ünlü ile başlayan bir ekten önce ötümlüleşerek /b, c, d, g, ğ/ ünsüzlerine dönüşmüştür:

and

(B34b/16)

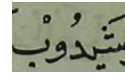
2.1.2.3.2. Ünlüler Arası Durumda Ötümlüleşme

t > d

İki ve daha çok heceli sözcüklerin sonundaki /t/ ünsüzü, ünlü ile başlayan bir ek aldığı zaman ötümlüleşerek /d/ ünsüzüne dönüşür:

ëşidüp

(A125a/1)

⁴ Erdem, Mehmet Dursun, Anadolu Ağzlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine, Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.350> (03.03.2008)

2.1.2.4. Ünsüz Türemesi

2.1.2.4.1. -y- Türemesi

Türkçenin genel yapısı, ünlü ile biten bir köke ünlü ile başlayan bir ek geldiği zaman arada Türkçenin tek yardımcı sesi olan /y/ türer.

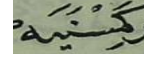
dëyü

(A108b/12)

kimesneye

(A113a/10)

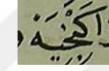
dëdiyse

(A119a/3)

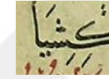
ekinciye

(B38b/4)

kişiyë

(B33a/9)

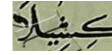
“ile” sözcüğü ünlü ile biten kök ve gövdelere geldiğinde araya /y/ yardımcı sesi girer:

hükmiyile (hükümü-y-le) (B39b/10)

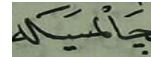

kişiyile (kişi-y-le)

(B40a/12)

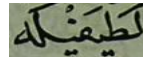

çalmasıyla (çalması-y-la) (A109a/13)

laṭīfiyle (latifi-y-le)

(A110a/2)

eriyle (eri-y-le)

(A120b/1)

2.1.2.5. Ünsüz İkizleşmesi

Söz içi /s/ ünsüzü eserimizde bazı seslerin değişmesi veya düşmesi sonucu ikizleşme meydana gelmiştir:

issi (< UT. isig, AYS VI. Kitap 0236) (Ayazlı, 2009:338; Clauson,1972: 246a)

(B42a/ 15)

aşşı (< asığ, Clauson, 1972: 244b; Erdal, 1991: 181) (B38b)

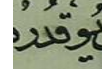

2.1.2.6. Ünsüz Uyumu

Ötümsüz ünsüz ile biten kök ve gövdelere gelen eklerin başında olan ötümlü ünsüzler, Klâsik Osmanlı Türkçesinde ve metinde bazı eklerin kalıplaşmış imla şekilleri sebebiyle uyuma girmemektedir:

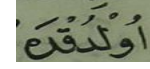
yok**dur**

(A125a/11)

oldu**ğda**

(A107b/7)

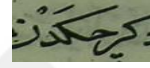
okudu**ğda**

(A109b/12)

gerçek**den**

(A113b/2)

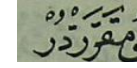

2.1.2.7. Hece Yitimi

İncelediğimiz metinde, hece yitiminin en çok öne çıkan örneği olarak, ek-fiil “durur” un {-dUr} şeklinde ekleşmiş biçimidir:

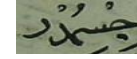
muğarrerd**dür**

(A107a/3)

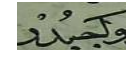
cism**dür**

(A109a/11)

vâcib**dür**

(A109a/12)

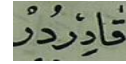
getürmüş**dür**

(A109a/13)

ğadird**dür**

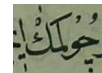
(A112a/5)

2.1.2.8. Göçüşme

çöml**ek** > çölmek

(A110b/7)

2.2. ŞEKİL BİLGİSİ

2.2.1. İsimler

2.2.1.1. İsim Çekim Ekleri

2.2.1.1.1. Çokluk Eki {+IAr}:

Türkçenin her döneminde oldukça yaygın olan {+IAr} çokluk ekinin metinde de aynı şekilde muhafaza edildiği görülmektedir:

kitāblar	(A107a/6)	
sözler	(A107b/4)	
nesneler	(A120b/2)	
imamlara	(A124b/13)	
hatıblere	(A124b/13)	

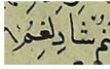
2.2.1.1.2. İyelik Ekleri

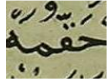
Türk dilinin tarihi dönemlerinde ve Eski Türkçe döneminden bu zamana kadar hep aynı iyelik ekleri kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesindeki iyelik ekleri Türkiye Türkçesinde olan şekillerinden sadece bazı küçük ünlülerinde farklılık bulunmaktadır. Türkiye Türkçesindeki küçük ünlü uyumu Eski Anadolu Türkçesinde tam gelişmemiş olduğundan, bu dönemdeki iyelik eklerinin bir kısmı sadece ‘düz ünlü’, bir kısmı ise ‘yuvarlak ünlü’ ile kalıplaşmıştır (Gülsevin, 2011: 12).

2.2.1.1.2.1. Teklik 1. Kişi: {+(U)m}; {+(I)m}

gözüme	(B33b/13)	
niyyetüm	(B34a/2)	
çalabum	(B34a/7)	

nefsüm (B38a/19)

şādılığum (B35a/12)

haqquma (B35b/11)

evim (B36a/13)

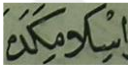
haqqım (B37b/12)

2.2.1.1.2.2. Teklik 2. Kişi: {+(U)η}; {+(I)η}

şādılığun (B35a/12)

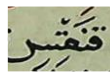
zekūtun (B39a/5)

erinden (A120a/9)

islāmına da (A118b/4)

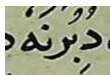
şevābından (A123b/5)

2.2.1.1.2.3. Teklik 3. Kişi: {+I}, {+sI}

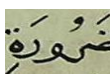
kanksı (B39a/15)

da'vīsine (B39b/9)

meclisinde (B40a/8)

dübürine (B40a/10)

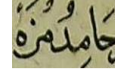
hükmi (B40b/14)

zarūreti (B42a/14)

2.2.1.1.2.4. Çokluk 1. Kişi: {+(U)mUz}, {+(I)mUz}

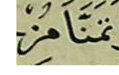
hāmidü**müze**

(B29a/2)

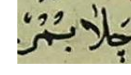
temennā**muz**

(B29a/6)

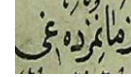
çalab**umuz**

(B31a/8)

zamānı**muздаğı**

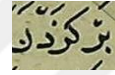
(B44a/17)

2.2.1.1.2.5. Çokluk 2. Kişi: {+(U)ñUz}, {+(I)ñIz}

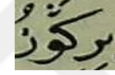
bir**ñizden**

(B30a/11)

bir**üñüz**

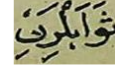
(B43a/5)

2.2.1.1.2.6. Çokluk 3. Kişi: {+IArI}

şevāblar**ını**

(B31a/19)

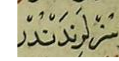
eller**inden**

(B37a/3)

sözler**indendür**

(B32b/5)

2.2.1.1.2.7. İyelik Eki Yığılması

“Türk dilinde, bazen 3. kişi iyelik eki almış kelimelerde bu ekin fonksiyonu kaybolur ve kelime kalıplaşarak taban hâline gelir. Bu durumlarda, kelimenin üstüne tekrar bir 3. teklik kişi iyelik eki geldiği görülür” (Gülsevin, 2011: 15). Eski Anadolu Türkçesi olan bu metindeki tek örneği şudur:

bir**isi** (bir +i + si) (DKor. D. 7,6) (Gülsevin, 2011: 15) (B39b/16)

2.2.1.1.3. Hâl Ekleri

Hâl ekleri, sık sık kullanılan ve cümlelerin anlamına tesir eden isim çekim ekleridir. EAT gibi, özellikle bıraktığı eserlerle takip edebildiğimiz tarihi bir lehçenin hâl eklerinin

(bütün fonksiyon ve kullanılışları ile) tespiti bu bakımdan önemlidir. Çünkü bir hâl eki, belli bir devirde, belli morfolojik şartlarda özel birtakım kullanışlar gösterebilmektedir (Gülsevin, 2011: 16).

2.2.1.1.3.1. İlgi Hâli Eki: {+(n)Uñ}, {+(n)Iñ}

Sonu ünsüz ile biten isim ve isim türünden kelimelere -uñ, -üñ; ünlü ile biten kelimelere ise -nuñ, -nüñ ilgi hâli eki getirilir. Eski Anadolu Türkçesi döneminde ekin ünlüsü daima dar-yuvarlaktır. Dudak uyumuna bağlı değildir. Eski Türkçede ekin hem yuvarlak ünlülü -uñ, -üñ, -nuñ, -nüñ hem de düz ünlülü -ıñ, -iñ, -nıñ, -niñ olanları kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesinde ekin daima yuvarlak olmasına /n/ sesinin yanında birinci şahıs iyelik eki m'nin tesiri olduğu düşünülebilir (Yelten, 2019: 126).

‘ulemānuñ

(B32b/15)

kendünüñ

(B33a/4)

imāmlaruñ

(B33a/6)

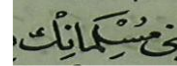
bunuñ

(B33a/16)

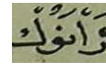
müslimānıñ

(A119a/2)

anuñ

(B37b/4)

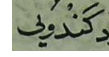

2.2.1.1.3.2. Belirtme Hâli Eki: {+(y)I}, {+n}

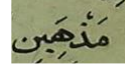
Ünsüzle biten isimlere -ı-, -i-, ünlü ile bitenlere ise araya bir bağlama -y- sesini alarak -yı-, -yi- belirtme hâli ekleri gelir. Bu şeklin Eski Türkçedeki isimlere gelen -(ı)ğ, -(i)g ekinin devamı olduğu genel bir düşüncedir. Eski Türkçedeki bu ekin g, ğ sesleri Eski Anadolu Türkçesi devresinde düşünce, bağlama ünlüsü ekin görevini üstlenmiş ve ek daima düz-dar şeklinde kullanılmıştır. Ekin sürekli düz kullanılmasına sebep olarak üçüncü teklik şahıs iyelik ekinin yazılış biçimini gösterebiliriz.

Eski Anadolu Türkçesinde hem isimlere hem iyelik eki almış kelimelere hem de zamirlere gelebilen yaygın belirtme hâli eki -ı-, -i-'dir (Yelten, 2019: 126).

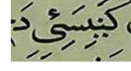
kendü*y*i (A121a/3)

mezhe*b*i (B40b/18)

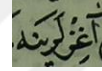
kenîse*y*i (B42b/15)

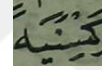
2.2.1.1.3.3. Yönelme Hâli Eki: {+(y)A}

Eski Anadolu Türkçesi devresinde yönelme hâli eki -a, -e'dir. Eski Türkçede -ğa, -ge şeklinde idi. Batı Türkçesine geçerken çekim eklerinin başındaki ğ, g'ler düştüğü için yönelme hâli eki de -a, -e şekline dönmüştür. Ünlü ile son bulan isimlere geldiği zaman araya -y/-n- ünsüzleri gelir (Yelten, 2019: 128). Metnimizde şu örnekleri görebiliriz:

ağızları*n*a (A107b/2)

kimesne*y*e (A111b/5)

aħirî*n*e (A112a/5)

ğayrı*y*a (A112b/7)

aşağ*a* (A118a/2)

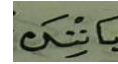
2.2.1.1.3.4. Bulunma Hâli Eki: {+dA}

Bulunma hâli eki, Eski Türkçede /+dA/ şekilleri mevcutken, Eski Anadolu Türkçesi döneminde ise sadece /+dA/ olarak geçer ve imlâsı klişeleşmiştir. Bu ekin bazı durumlarda ünsüz uyumuna uymadığı da görülmektedir:

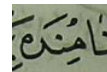
kalbinde (A108a/4)

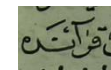
yanında (A108b/1)

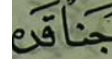
nāmında (A109a/1)

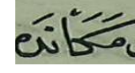
kur'ānda (A109b/2)

çanağ**da** (A111a/2)

mekān**da** (A113a/1)

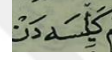
2.2.1.1.3.5. Ayrılma Hâli Eki: {+dAn}

Türkiye Türkçesinde dil benzeşmesi ve ünsüz uyumuna uyarak /+Dan/ ekiyle karşılanan ek, kelime gruplarında ve cümlelerde, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendinden uzaklaştığını ifade etmek için kullanılmaktadır. Ayrılma hâli eki, Eski Türkçede sadece düzdar ünlülü şekli /+DIn/ mevcutken, Batı Türkçesinde ise yönelme ve bulunma hâli eklerinin tesiriyle geniş ünlülü olmuştur. Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlı Türkçesinin devirlerinde ise /+dAn/ şeklindedir. Ek, Osmanlı Türkçesinin sonlarında ünsüz uyumuna bağlanmıştır. Ayrıca EAT’ de bazı kelimelerde kalıplaşmış olarak ekin dar ünlülü /+dIn/ şekli de görülür (Yelten, 2019: 128). Metnimizde bu şekillere rastlanılmamıştır:

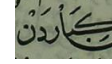
ağam**dan** (A114b/6)

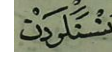
kelīse**den** (A113a/9)

kitāblar**dan** (A107b/12)

nesneler**den** (A109b/7)

‘il**mden** (A113b/4)

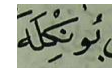
2.2.1.1.3.6. Vasıta Hâli Eki: {+(I)IA}

“İsmi belirttiği nesnenin vasıta olarak kullanıldığını, fiile vasıta olduğunu belirtmek için kullanılan hâl olan vasıta hâli, Eski Anadolu Türkçesinde birkaç şekilde: sebep, zaman ve vasıta bildiren fonksiyonlarda kullanılır.” (Köktekin, 2022: 94).

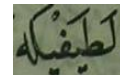
benüm**le** (A113b/5)

bunı**yla** (A114a/5)

latīfi**yle** (A113b/2)

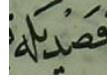
imān**la**

(A115a/7)

kaşdı**yla**

(A112b/7)

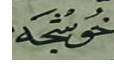

2.2.1.1.3.7. Eşitlik Hâli Eki: {+cA}

Eşitlik hâli eki olan ünsüzü Arap harfli metinlerin çoğunda imlânın kalıplaşması ile /ç/ şekli bulunurken, metinde kullanılan /c/ sesin ünsüzünün sadece ötümlü şekilleri bulunmaktadır:

hoş**ca**

(A121a/12)

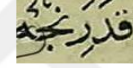
muktezāsın**ca**

(B29a/3)

ka**darınca**

(B31b/9)

n**ce**

(B34a/10)

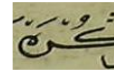

2.2.1.1.3.8. Yön Gösterme Eki: {+rA}

Eski Türkçede, /+GArU/ şeklinde, Batı Türkçesine geçerken /ğ/ ünsüzünün düştüğünü ve ekin /+ArU/ şeklini aldığını görüyoruz. Eski Anadolu Türkçesinde ise ek /+ArU/ hep yuvarlak ünlülü şeklindedir ve birkaç kelimedede de kalıplaşmış hâli görülmektedir. Eskiden beri kullanılan işlek şekli ise /+rA/ 'dır.

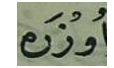
şon**ra**

(B33b/1)

üz**re**

(A107a/12)

2.2.1.2. İsim Yapım Ekleri

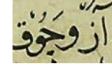
2.2.1.2.1. İsimden İsim Yapım Ekler

2.2.1.2.1.1. {+acuğ}

Bu ek, sadece Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde görülmektedir. Küçültme fonksiyonunda olan ekimiz, metinde tek örneği ile karşımıza çıkmaktadır:

azacuk

(B32a/10)

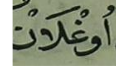

2.2.1.2.1.2. {+An}

İsimlere gelen ekimiz, çokluk işlevinde isimleri türetir, metinde kalıplaşmış örneği bulunmaktadır:

oğlan

(A113b/8)

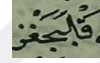

2.2.1.2.1.3. {+cağız}

İsimlerin üzerine gelerek, küçültme anlamında isimleri türetir:

kalpcağız

(A124a/10)

2.2.1.2.1.4. {+CI}

Çoğunlukla, isimlerden meslek ismi türetir:

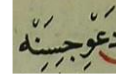
ekinciye

(B38b/4)

da'vîcisine

(B43b/1)

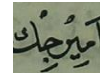

2.2.1.2.1.5. {+cIK, +cUK}

Bu ek, isimden küçültme eki türetir. Eserde hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü örneklerle rastlamak mümkündür:

emircik

(A113b/11)

'ālimcik

(A113b/10)

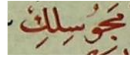
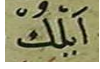
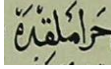
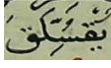
azacuk

(B32a/10)

2.2.1.2.1.6. {+IXK}

İsim ve sıfatlardan, soyut isimler; isimlerden zaman bildiren sıfatlar; meslek ve meslek hâline getirilmiş uğraşları gösteren isimler vb. yapan işlek bir yapım ekidir (Gülsevin, 2020: 127). Metinde ek, genellikle ünlü uyumuna girerek yuvarlak ünlülü tabanlara düz ünlülü biçimde olan örneklerle rastlamamız mümkündür:

mecūsīlik	(B43a/9)	
ķullık	(B44a/4)	
eylūk	(B35b/11)	
ķarāmılıkda	(A44a/7)	
yoksulık	(A45a/7)	
bedbaķtılıkdur	(A45a/7)	

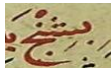
2.2.1.2.1.7. {+IX}

Eski Anadolu Türkçesinde ekin yuvarlak şekilleri mevcutken, metnimizde düz şekline rastlamaktayız:

evli	(A118a/13)	

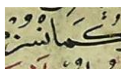
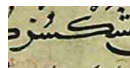
2.2.1.2.1.8. {+IncI}

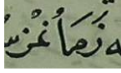
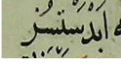
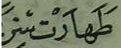
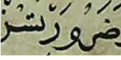
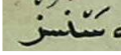
İsimlerden sıra sayı sıfatı türeten ektir:

bēşinci	(B32a/17)	
altıncı	(B32a/17)	
yēdinci	(B32a/18)	

2.2.1.2.1.9. {+sXz}

Yokluk ifade ederek isimler türeten bu ekin metnimizde düz ünlülü şekilleri mevcuttur.

gümānsuz	(B33a/16)	
ķeksüz	(B33a/16)	

zamānsız	(A123a/11)	
ābdestsüz	(B39a/3)	
ṭahāretsiz	(A112b/3)	
zarūretsüz	(B42a/15)	
sensüz	(B43a/11)	

2.2.1.2.1.10. {+rA}

şonra	(119b/5)	
üzre	(A107a/12)	

2.2.1.2.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri

2.2.1.2.2.1. {-mA}

İsim-fiil işlevinde isimler türetir.

olması	(A117a/9)	
dürişme	(B40a/17)	
yapışması	(A107a/3)	

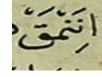
2.2.1.2.2.2. {-mAK}

Bu ek, isim-fiil işlevinde olup, fiillerden isimler türetir.

birlemek	(B30a/2)	
eylemek	(B30a/7)	
bilmek	(B30a/7)	

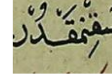
man**ma**ğ

(B30a/14)

sağın**ma**ğdur

(B30b/17)

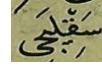

2.2.1.2.2.3. {-IcI}

Klâsik Osmanlı Türkçesinde bu ekin, hem düz hem de yuvarlak şekilleri mevcuttur. İncelediğimiz metinde sadece düz ünlüleri bulunmaktadır:

sağlay**ıcı**

(B30b/19)

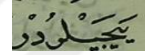
vér**ici**

(B32b/7)

yéy**iciler**dür

(A111a/10)

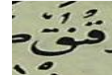

2.2.1.2.2.4. {- (U)K}

Ünlüsü devamlı yuvarlaktır. Ekin, düz ünlülü bazı kelimelere eklenince tabanındaki ünlüyü etkileyip yuvarlaklaştırdığı örnekler de bulunmaktadır. (Gülsevin ve Boz, 2013: 107).

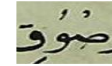
kon**u**ğ

(B39a/11)

şov**u**ğ

(B42a/14)

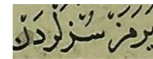

2.2.1.2.2.5. {-maz}

Bu ek, esasen sıfat-fiil ekidir, kalıcı sıfatlar türetmektedir:

yaram**maz** sözlerden

(B30b/17)

2.2.1.2.2.6. {- (X)n}

şat**un**

(A119b/12)

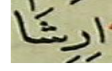

2.2.1.2.2.7. {- (I)ş}

Geçişsiz fiillere gelir.

erişe

(B31a/7)

2.2.1.2.2.8. {-I}

Eski Türkçedeki ünlü zarf-fiilidir ve kalıplaşmış edat yapar (Gülsevin ve Boz, 2013: 108).

dağı

(A109a/6)

2.2.1.2.2.9. {-U}

Bu ek, fiillerden isim türetir, metnimizde az örneklerine rastlanmaktadır:

korku

(B40a/19)

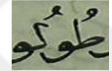
ayru

(B30a/17)

tolu

(A110a/12)

2.2.2. Fiiller

2.2.2.1. Fiil Çekim Ekleri

Bu bölümde metnimizde yer alan fiil çekim eklerine yer verilecektir.

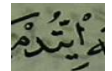
2.2.2.1.1. Zaman Ekleri

2.2.2.1.1.1. Görülen Geçmiş Zaman Eki: {-dU, -dI}

Eski Anadolu Türkçede görülen geçmiş zaman eki daima ötümlüdür, ötümlülük-ötümsüzlük uyumuna henüz tabi olmamıştır. Ek, teklik ve çokluk üçüncü şahıs ekinin çekimlerinde genelde düz-dar ünlülü iken, diğer çekimlerde ise yuvarlak ünlülüdür. Metnimizdeki örnekler şu şekildedir:

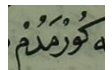
étdüm

(A108a/1)

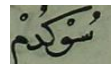
görmeddüm

(A108b/11)

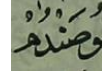
sögddüm

(A108b/13)

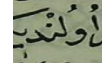
uşıand**um**

(A109b/12)

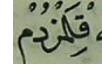
olund**ı**

(A110a/10)

kılmaz**um**

(A111a/13)

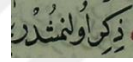

2.2.2.1.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki: {-mİş}

Öğrenilen geçmiş zaman eki, geçmişte meydana gelen bir oluş veya kılışın bizzat görölmediği başkası tarafından naklettiği durum sonucu meydana gelen ektir. Öğrenilen geçmiş zaman eki, hem Eski Türkçe hem de Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde -mış, -miş'tir. Görüldüğü gibi ekin ünlüsü daima düz-dar'dır (Yelten, 2019: 135).

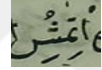
zıkr olın**muş**dur

(A111b/12)

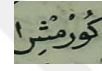
ët**miş**

(A114b/9)

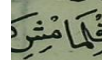
görm**iş**

(A114b/10)

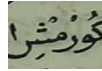
kılmam**ış**

(A125a/12)

getür**müş**dür

(A108b/2)

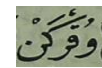

2.2.2.1.1.3. Geniş Zaman Eki: {-(X)r}, {-Ar}

Geniş zaman eki 'her zaman' için kullanılır. Oluşu ve kılışı, konuşma anıyla, ondan önceki ve sonraki zamana taşıyabilir. Türk dilinde /-(X)r/ ekinin ünlüsünün hangi şartta hangi nitelikte geleceği konusu başlı başına bir meseledir. Bugüne kadar da konu ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. EAT.'nin Türkiye Türkçesinden farkı, bu dönem metinlerinde düz-dar ünlülerin yerine yuvarlak-dar ünlülerin tercih edilmiş olmasıdır (Gülsevin, 2011: 92).

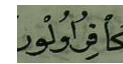
ok**ur**ken

(A110a/10)

kâfir ol**ur**

(A111b/2)

korqulur (A113b/6)

قورقۇلور

istišnā olunur (A116a/4)

اِستِشْنَا اُولۇنۇر

nikāh ederler (A117a/7)

نیکاح ایدرلر

su'āl ederler (A117a/5)

سؤال ایدرلر

bilürler (B30a/11)

بیلورلر

ögrenürler (B40a/5)

اؤگرنورلر

2.2.2.1.1.4. Gelecek Zaman Ekleri

Herhangi bir oluş veya kılışın gelecekte olacağını, yapılacağını veya yapılmasına niyet edildiğini ifade eder (Gülsevin, 2011: 100). {- (y)IsAr}, {- (y)A}, {-sA gerek}, {- (y)AcAK} şekilleri bulunmaktadır.

2.2.2.1.1.4.1. {- (y)AcAK}

Asıl sıfat-fiil eki olan bu ek, metnimizde daha çok gelecek zaman eki işlevinde kullanılmıştır:

gēc kılacak (B39a/2)

گچ قلیق

2.2.2.1.1.4.2. {- (y)IsAr}

olmayısar (B35b/2)

اولیسر

olısar (B35b/2)

اولیسر

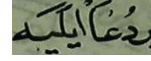
2.2.2.1.2. Tasarlama Kip Ekleri

2.2.2.1.2.1. İstek Kipi: {- (y)A}

İstek ekinin çekimlenmesi Eski Anadolu Türkçesi devresinde bütün şahıslarda aynen devam etmiştir. Fakat Osmanlı Türkçesinde teklik birinci şahıs ve çokluk birinci şahıs düşmüştür. Bu düşüşün sonucunda birinci şahısların yerleri boş kalmamıştır. Önce Osmanlı Türkçesinin başlarında emir çokluk birinci şahsı, sonlarında ise emir teklik birinci şahsı istek kipine geçmişlerdir.

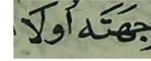
Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde kullanılan istek kipinin yer yer gelecek zaman, geniş zaman, şimdiki zaman, gereklilik, şart, emir görevlerini yerine getirdiği görülür (Yelten, 2019: 138). Metinde geçen bazı örnekler şunlardır:

du‘ā **eyleye** (A108a/3)

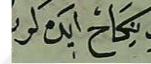
(istek işlevinde)

cihete **ola** (A111a/13)

(şart işlevinde)

nikāh **êdeler** (A11/a/7)

(dilek-istek işlevinde)

nikāhın **yeñileyeler** (A33a/13)

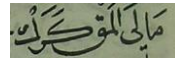

(gereklilik işlevinde)

2.2.2.1.2.2. Gereklilik Kipi

Eski Anadolu Türkçesinde istek kipi gereklilik kipi olarak kullanılmıştır. Metinde {-mAK gerek} yapısı daha çok kullanılmıştır:

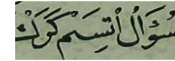
mālı **almağ gerek** (A121b/8)

bilmek **gerek** (B30a/15)

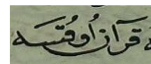
su‘āl **êtsem gerek** (A117a/11)

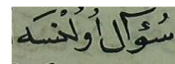
2.2.2.1.2.3. Şart Kipi Eki: {-sA}

Klâsik Osmanlı Türkçesinde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde de ek aynı şekilde devam etmiştir:

kur‘ān **okusa** (A109b/13)

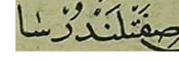
su‘āl **olunsa** (A112a/12)

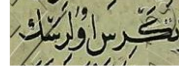
ëtdüm dëse (A120b/4)

şıfatlandursa (B33b/10)

tañrısı olursañ (B35b/9)

2.2.2.1.3. Şahıs Ekleri

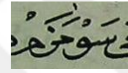
Şahıs ekleri, fiil çekiminde işi yapan ve kişiyi ifade eden eklerdir. Şahıs ekleri üçe ayrılmaktadır.

2.2.2.1.3.1. Birinci Tip Şahıs Ekleri

Birinci tip şahıs ekleri, zamir kökenli olup şart, emir ve görülen geçmiş zaman ekleri dışında kullanılır.

2.2.2.1.3.1.1. Teklik 1. Şahıs Eki: {+(A)m}

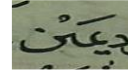
sevmezem (A109a/6)

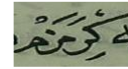
bilmem (A112a/13)

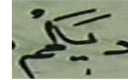
dëmem (A120b/9)

girmezem (A123b/12)

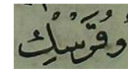

dilemem (A124a/2)

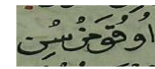

2.2.2.1.3.1.2. Teklik 2. Şahıs Eki: {+sIn; +sIn}

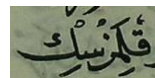
oқursıñ (A109b/10)

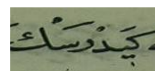
oқumazsın (A109b/9)

kılmazsıñ (A111b/12)

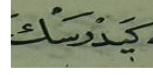

gidersen (A113b/1)

kesersin

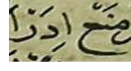
(A114a/5)

2.2.2.1.3.1.3. Teklik 3. Şahıs Eki: {+Ø}

men' eder

(B32b/8)

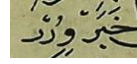
rivāyet kıılır

(B29a/10)

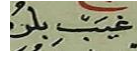
haber vërür

(B30b/17)

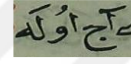
ğayb bilür

(B43b/8)

aç ola

(A115b/12)

2.2.2.1.3.1.4. Çokluk 1. Şahıs Eki: {+vUz}, {+Uz}

yazavuz

(B31a/9)

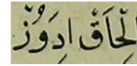
dutılır mıvuz

(B32a/6)

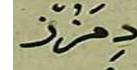
ilhāk' edevüz

(B29a/3)

demezüz

(B30b/14)

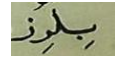
yeterüz

(B34b/9)

bilirüz

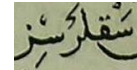
(B44a/19)

2.2.2.1.3.1.5. Çokluk 2. Şahıs Eki: {+sIz}

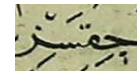
sağlarsız

(B43a/5)

çıkasız

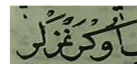
(B31a/12)

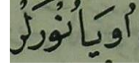
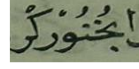
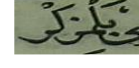
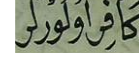

2.2.2.1.3.1.6. Çokluk 3. Şahıs Eki: {+IAr}

öğrenmezler

(A107b/3)

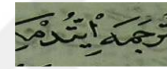
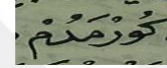
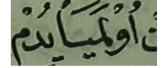

oyanurlar	(A107b/7)	
incinürler	(A107b/5)	
bilmezler	(A107b/3)	
kâfir olurlar	(A108a/13)	

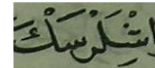
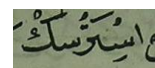
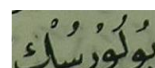
2.2.2.1.3.2. İkinci Tip Şahıs Ekleri

İkinci tip şahıs ekleri, iyelik kökenli olup, görülen geçmiş zaman ve şart çekim ekleri ile çekimlenmektedir.

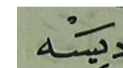
2.2.2.1.3.2.1. Teklik 1. Şahıs Eki: {+m}

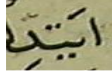
terceme etdüm	(A108a/1)	
gördüm	(A108b/10)	
su'âl étsem	(A117a/11)	
dêrisem	(A117a/11)	
olmayaydum	(A118b/9)	

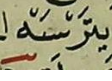
2.2.2.1.3.2.2. Teklik 2. Şahıs Eki: {+η}

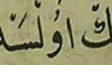
işlersen	(A120b/2)	
istersen	(A120b/5)	
bulursun	(A123b/3)	

2.2.2.1.3.2.3. Teklik 3. Şahıs Eki: {+Ø}

dêse	(A125a/3)	

eyitdi (B29b/1)

yeterse (B29b/7)

bek olsa (B29b/14)

olalardı (B30a/9)

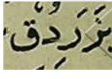
2.2.2.1.3.2.4. Çokluk 1. Şahıs Eki: {+k}

eyledük (B28b/17)

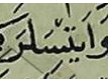
oturmuşduk (B29a/11)

bilmezdük (B29a/13)

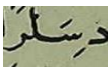
kılduk (B30b/16)

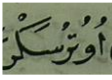
yazarıduk (B31a/10)

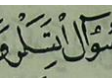
2.2.2.1.3.2.5. Çokluk 3. Şahıs Eki: {+IAr}

eyitseler (B40b/12)

şorsalar (B40b/12)

dêseler (B40b/13)

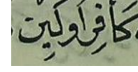
otursalar (B108b/1)

su'âl êtseler (B113a/2)

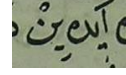
2.2.2.1.3.3. Üçüncü Tip Şahıs Ekleri

2.2.2.1.3.3.1. Teklik 1. Şahıs Eki: {+AyIn, +AyIm}

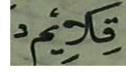
kâfir olayın (A120a/13)

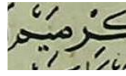
èdeyin (A121b/6)

kılayım (A111b/10)

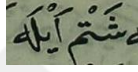

girmeyim (B43a/12)

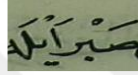

2.2.2.1.3.3.2. Teklik 2. Şahıs Eki: {+Ø}

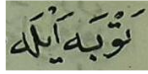
şetm eyle (A108b/12)

şabr eyle (A116b/1)

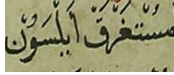

tevbe eyle (A122a/5)

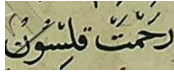

2.2.2.1.3.3.3. Teklik 3. Şahıs Eki: {+sUn}

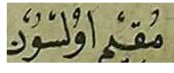
müstağrak eylesün (B28b/13)

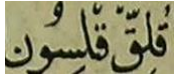
rahmet kılsun (B28b/12)

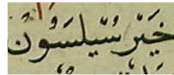
mukîm olsun (B28b/12)

kullık kılsun (B30a/2)

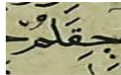

hayr söylesün (B31b/3)

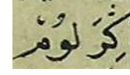
2.2.2.1.3.3.4. Çokluk 1. Şahıs Eki: {+AIUm}

çıkalum (B31a/11)

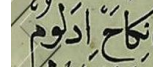
girelüm

(B31a/13)

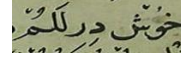
nikāḥ ēdelüm

(B43b/10)

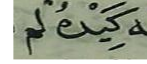
ḥōṣ dērilelüm

(B44b/15)

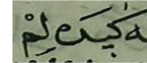
gidelüm

(A114b/11)

gidelim

(A114b/4)

2.2.2.1.3.3.5. Çokluk 2. Şahıs Eki: {+η, +Uη}

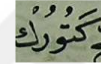
ēdüñ

(B43b/13)

getürüñ

(A109a/7)

2.2.2.2. Fiil Yapım Ekleri

2.2.2.2.1. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

2.2.2.2.1.1. Çatı Ekleri

Fiillerin çatı ekleri olan ettirgenlik, oldurganlık, dönüşlülük, işteşlik ve karşılıklılık bakımından değiştiren eklerdir. Metnimizde kullanılan çatı örnekleri şunlardır:

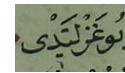
2.2.2.2.1.1.1. Ettirgen Çatı

2.2.2.2.1.1.1.1. {-t-}, {-d-}

“Ünlü veya l ile r’ den biri ile biten çok heceli fiillere getirilir” (Gülsevin, 2011: 139). İşlek olarak kullanılmaktadır. Eserde ötümlü şekilleri de mevcuttur:

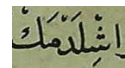
boğazlatdı

(A115b/3)

işledmek

(B40b/18)

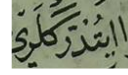
2.2.2.2.1.1.1.2. {-dUr-}

bildürdi

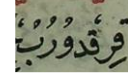
(A113b/3)

ët**dür**dükleri (B119b/6)

ķırķ**dur**up (A112b/13)

2.2.2.2.1.1.2. Oldurganlık

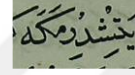
2.2.2.2.1.1.2.1. {-t-}

incit**dün** (B41a/19)

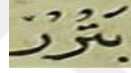
2.2.2.2.1.1.2.2. {-dUr-}

yetiş**dür**mege (A112a/5)

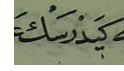
2.2.2.2.1.1.2.3. {-Ur-}

bat**ur**ur (B31b/9)

2.2.2.2.1.1.2.4. {-Ar-}

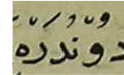
giders**eñ** (A113b/1)

2.2.2.2.1.1.2.5. {-der-}

Bu ek, geçişli fiil yapan ektir.

dö**ndere** (B33b/1)

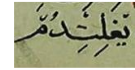

2.2.2.2.1.1.3. Edilgenlik

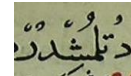
2.2.2.2.1.1.3.1. {-(X)I-}

Bu ek, asıl edilgenlik ekidir.

yığ**ıl**ındum (B40b/19)

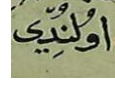

dut**ul**mışdur (B39a/1)

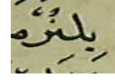

2.2.2.2.1.1.3.2. {-(X)n-}

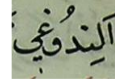
olundı (B43/19)

bilinür (B29a/3)

alındığı (A115a/2)

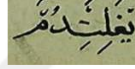

2.2.2.2.1.1.4. Dönüşlülük

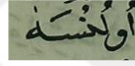
2.2.2.2.1.1.4.1. {-(X)n-}

Bu ek, asıl dönüşlülük ekidir.

yığıldum (B40b/19)

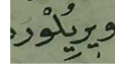

olunsa (A108b/12)

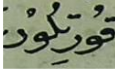

2.2.2.2.1.1.4.2. {-(X)I-}

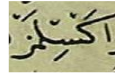
verilür (A123b/6)

kurtulur (A125a/6)

eksilmez (B30a/18)

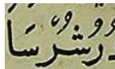
2.2.2.2.1.1.5. İşteşlik: {-(X)ş-}

İşteş çatı, fiilde ifade edelilen hareketin en az iki kişi tarafından aynı anda, ortak olarak gerçekleştirildiğini, ortaya konulduğunu ifade eden çatıdır. (Öztürk, 2021: 175).

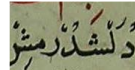
erişe (B31a/7)

dürüşürse (B35a/15)

dolaşdurmış (B40b/2)

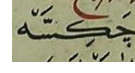

2.2.2.2.1.1.6. Karşılıklılık Çatısı

Karşılıklılık çatısı, “aynı eylemi iki tarafın karşılıklı olarak, birbirlerini hedef alarak yaptıklarını ifade eder.” (Daşdemir, 2014: 42).

çekişse

(B37b/10)

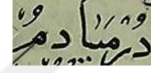
2.2.2.2.1.1.7. Fiillerde Olumsuzluk

2.2.2.2.1.1.7.1. {-mA-}

Türkçenin her devrinde yaygın bir şekilde kullanılan bu ek fiillerin olumsuz şekillerini meydana getirmiştir:

durmayadum

(B41b/9)

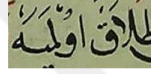
etmeyeydüm

(B41b/16)

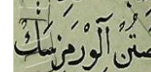
talāk olmaya

(B41b/19)

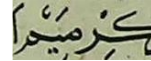
şatun alıvërmezisen

(B42a/11)

girmeyim

(B43a/12)

2.2.2.2.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

2.2.2.2.2.1. {+A-}

İsimlerden hem geçişli hem de geçişsiz fiiller türetir:

boşa

(B41b/8)

dilerem

(A124a/2)

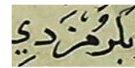

2.2.2.2.2.2. {+(A)r-}

İsimlerden geçişsiz fiiller türetir:

belürmezdi

(B29a/13)

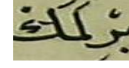

2.2.2.2.3. {+IA-}

En işlek ek olan ve isimlerden hem geçişli hem de geçişsiz fiil türeten ektir:

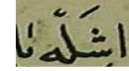
bir**le**mek

(B30a/2)

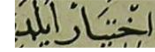
iş**le**ye

(B34b/1)

ihtiyār ey**le**di

(B34b/3)

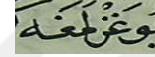
baş**la**duğı

(B44b/16)

boğaz**la**mağa

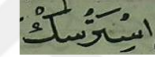
(A115a/10)

2.2.2.2.4. {+dA-}

istersen (< iz+ de-)

(A120b/5)

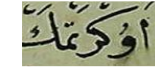

2.2.2.2.5. {+t-}; [+d-]

Bu ekin metinde isimden fiil türeterek ötümlü ve ötümsüz şekilleri mevcuttur:

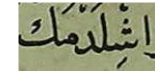
öğret**me**k

(B40b/17)

işle**d**mek

(B40b/18)

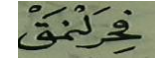

2.2.2.2.6. {+IA_n-}

+IA- ekinin -n- çatı eki ile genişletilmiş hâlidir:

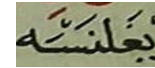
fağ**rlan**mak

(A107a/1)

bağ**lan**sa

(B42b/9)

2.2.2.3. Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller, bir yardımcı fiille bir ismin ya da fiilin bir araya gelerek oluşturduğu sözcük gruplarıdır. Birleşik fiiller, yardımcı fiilin önüne isim veya fiil gelmesi sonucu ikiye ayrılır.

2.2.2.3.1. İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Olan Birleşik Fiiller

İsimlere eklenip birleşik fiilleri türeten yardımcı fiiller şunlardır. *êt-*, *yap-*, *ol-*, *eyle-* bulun-‘tır. Eserde yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillere örnekler aşağıda verilmiştir:

2.2.2.3.1.1. *êt-*

ibṭāl *êtdürdü*gi

(A107a/5)

إِبْطَالَ اتَّدُرْدُوْكَ

muḥālaṭa *êtdükde*

(A107a/8)

وَمُخَالَطَةً اِتَّدُوْكَ

şetm *êtdüm*

(A109a/4)

سَتَمْتُ اِتَّدُمُ

fā’ide *êtdün*

(A112a/8)

فَايْدَةً اِتَّدُنْ

ḍarb *êtseler*

(A113a/2)

ضَرْبًا اِتْسَلَرُ

2.2.2.3.1.2. *eyle-*

ihānet *eylese*

(A114a/9)

اِهْاَنَةً اَيْلَسَهْ

tesmiye *eyleyüp*

(A117a/3)

تَسْمِيَةً اَيْلَيُوبْ

sen *eyledür*

(A117a/11-12)

سَنْ اَيْلَهُ دُرْ

tenbīh *eyleye*

(A117a/12)

تَنْبِيْهًا اَيْلِيْهْ

tevbe *eyle*

(A122a/5)

تَوْبَةً اَيْلَهُ

2.2.2.3.1.3. *ol-*

muḥtāc *oldum*

(A122a/5)

مُحْتَاَجًا اَوْلْدُمُ

zıkr *olındı*

(A123a/10)

ذِكْرًا اَوْلْتِيْكَ

kāfir *olur*

(A123b/8)

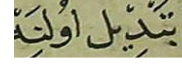
كَافِرًا اَوْلُوْهُ

mu‘ayyen *ola*

(B28b/16)

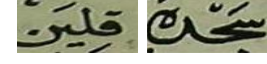
مُعَيَّنًا اَوْلَهُ

tebdil olına (B28b/15)

2.2.2.3.1.4. kıl-

secde kılayın (B39b/4-5)

du‘alar kılsa (B39b/1)

münevver kıldı (B28b/6)

2.2.2.3.2. Kurallı Birleşik Fiiller

Tasviri fiiller olarak da bilinen fiiller, zarf-fiil şekillerine yardımcı fiil getirilerek oluşan birleşik fiillerdir.

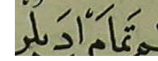
2.2.2.3.2.1. Yeterlilik

Türkçede yeterlilik fiilleri olarak bil-, al-, u-, şeklinde görülürken Eski Anadolu Türkçesinde bil-, u-, fiilleri ile kullanıldığı görülmektedir. Metnimizdeki örnekler şu şekildedir:

şabr edemezsin (B45a/2)

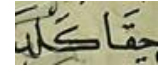
tamām edebilür (B38b/1)

2.2.2.3.2.2. Süreklilik

Süreklilik fiilleri, esas fiilin üzerine /-(y)A/, /-(y)I/; /-(y)U/, /(y)Up/ zarf-fiil ekleriyle “gel-, dur-, gör-, kal-, yorı-” yardımcı fiillerin eklenmesiyle oluşturulan birleşik fiillerdir (Korkmaz, 2009: 820-821).

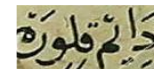
çık-a gel-di (B29a/12)

2.2.2.3.2.3. Tezlik

Fiillere tezlik anlamı katar:

dāyim kılvère (B32a/12)

alıvërmezisen (B42a/11)

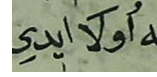

2.2.3. Cevher Fiili

Eski Türkçede er- şeklinde olan cevher fiili, Batı Türkçesine geçerken /r/ sesi düşmüş ve e > i değişimi sonucu i- şekli ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu fiil, fiil soylu kelimelere gelerek onları fiilleştirip basit zamanlı kipleri birleşik zamanlı kiplere çevirmiştir. Eserde örnekleri şu şekildedir:

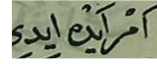
ola **idi**

(A111a/13)

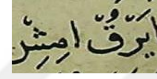
emr êde **idi**

(A111a/12)

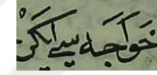
ayruk **imiş**

(B30b/15)

hıvocası **iken**

(A109b/11)

2.2.3.1. Birleşik Çekimler

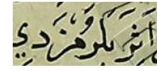
Metinde görülen birleşik çekimler şunlardır.

2.2.3.1.1. Hikâye Çekimi

2.2.3.1.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi

eşer belürmezdi

(B29a/13)

severdi

(A109a/6)

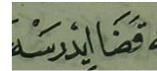

2.2.3.1.2. Şart Çekimi

2.2.3.1.2.1. Geniş Zamanın Şartı

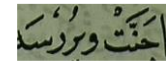
każā êderse

(A124b/7)

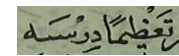
cennet vèrürse

(A124a/1)

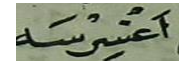
ta 'zimen dêrse

(A124a/10)

ağsırsa

(A123a/6)

işlersen

(A120b/2)

وَأَشْكُرُكَ

bilürlerse

(A117a/5)

وَيُلَوِّكُوهُ

2.2.4. Fiilimsiler

2.2.4.1. İsim-Fiiller

Metinde mevcut olan isim-fiiller şunlardır.

2.2.4.1.1. {-mAK}

En işlek isim-fiilimizdir:

olma^ğ

(A116a/11)

أُولُو

kılma^{mağ}

(A112b/1)

قِلَامُو

gèyme^k

(A108b/3)

رَحْمَكُ

fağrlanma^ğ

(A107a/1)

فَحْرَلْنَقُ

èyleme^{kdü}

(A107b/2)

أَلْمَكُدُّ

2.2.4.1.2. {-mA}

tu^{mağ}a

(A113a/11)

طَوْتَا

olma^{sı}

(A117a/9)

أُولَيْسَ

yapışma^{sı}

(A107a/3)

يَا شَمْبُو

2.2.4.2. Sıfat-Fiiller

2.2.4.2.1. Öğrenilen Geçmiş Zaman Sıfat-Fiil Eki

2.2.4.2.1.1. {-dUK}

sevmedü^{gi} sözlerden

(B31b/7)

سَوَمَدُكِي سَوَزَلَرْدَر

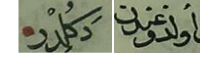
2.2.4.2.2. Görülen Geçmiş Zaman Sıfat-Fiil Eki

2.2.4.2.2.1. {-dUK}

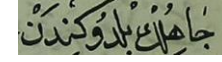
olduğundan sonra (B37b/19)

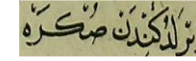
olduğundan degüldir (A115b/6-7)

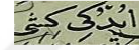
cāhilūn bildüğünden (A116a/9)

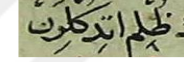
birledüğinden sonra (B30a/3)

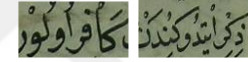
öpdüğü kişi (B44a/12)

zulm etdiklerin (B44a/18)

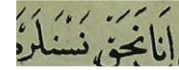
zıkr etdiğinden kāfir olur (A109b/3)

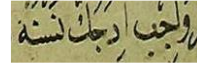
2.2.4.2.3. Gelecek Zaman Sıfat-Fiil Eki

2.2.4.2.3.1. {(y)AcAK}

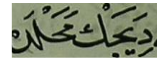
inanacak nesnelere (B41a/1)

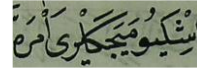
vācib edecek nesne (B32b/19)

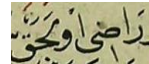
diyecek maḥalde (A125a/3)

işleyümecekleri emre (A112a/2)

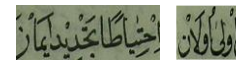
rāzı olacak (B31b/4)

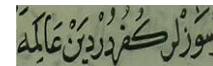
2.2.4.2.4. Geniş Zaman Sıfat-Fiil Eki

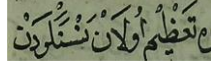
2.2.4.2.4.1. {(y)An}

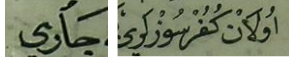
evlā olan ihtiyāten tecdīd-i ĩmān (A107b/1-2)

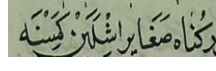

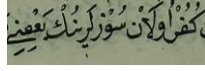
sözler küfrdür deyen ‘ālime (A107b/4)

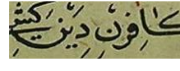

tā' zīm olan nesnelerden (A109b/7)

cārī olan küfr sözleri (A107b/2-3)

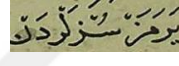
günāh-ı şağāyir işleyen kimesne[ye] (A122a/4)

küfr olan sözlerinüñ ba'zısı (A107b/13)

kāfirin dēyen kişi (B34b/19)

2.2.4.2.4.2. {-mAz}

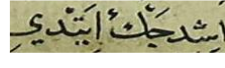
Olumsuz geniş zaman sıfat-fiil ekidir.

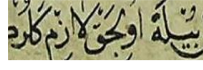
yaramaz sözlerden (B30b/17)

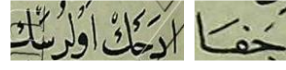
2.2.4.3. Zarf-Fiiller

2.2.4.3.1. Zaman Zarf-Fiileri

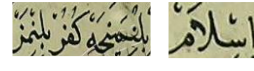
2.2.4.3.1.1. {-(y)IcAK}

ēşidicek eyitdi (B29a/19)

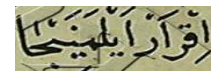
böyle olıcaḡ lāzım gelür (B30a/19)

cefā ēdicek olurısaḡ (B42a/9-10)

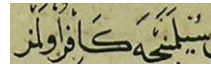
2.2.4.3.1.2. {-(y)IncA}

islām bilinmeyince küfr bilinmez (B29a/5-6)

birine ḡatmayınca kıl ḡoparmaz (B30a/14)

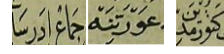
iḡrār eylemeyince (B30a/13)

gün geldüḡince devleti (B28b/11)

söylemeyince kāfir olmaz (B33a/1)

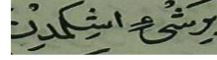
2.2.4.3.1.3. {-mAdIn}

getür**medin** ‘avratına cimā’ éderise (B33b/1-2)

bir şeyi işle**medin**

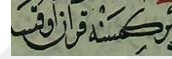
(A122b/11)

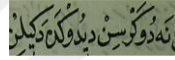
2.2.4.3.1.4. {-dUKdA}

Birleşik zarf-fiil eki olan {-dUKdAn} eki, {-dUK} sıfat-fiil eki üzerine {+dA} bulunma hâli eki gelmesiyle oluşmuştur.

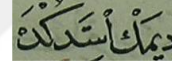
bir kerre oku**du**da (A109b/12)

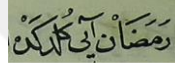
nê dögersin dè**du**de degilin (A119a/1)

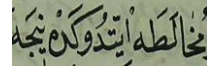
demek isted**du**de (A119a/2)

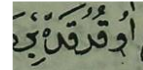
ramazān ayı gel**du**de (A122a/1)

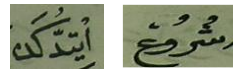
muḥālaṭa èt**du**de nêçe (A107a/8)

oku**du**da bir (A109b/12)

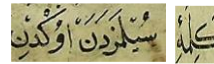

şurū’ èt**du**de (A125b/1-2)

2.2.4.3.1.5. {-mAzdAn}

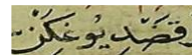
kelimeyi söyle**mezden** öñdin (B33a/17-18)

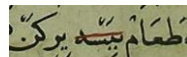
2.2.4.3.2. Hâl Zarf-Fiilleri

2.2.4.3.2.1. {-ken}

kaşdı yogı**ken** (B32b/17)

ta‘ām yeri**ken** (B37b/18)

ḥalīfe ile oturur**ken** (A109a/5)

يُخْلِفُهُ إِلَيْهِ أَوْ تَوَرَّرَ كُنْ

‘aẓīmi okur**ken** (A110a/10)

عَظِيمِي أَوْ قَرَّ كُنْ

veyāḥūd ölçer**ken** veyā ʔartar**ken** (A110b/1)

وَيَاخُودُ أَوْ يَمْرُكُنْ وَيَا طَارَازُ كُنْ

2.2.4.3.2.2. {-(y)X}

kılıvère (B32a/12)

قِلْوَرَهْ

kāfir olur dēyü (B33a/15)

كَافِرْ أَوْ لُورْدِيوَا

2.2.4.3.3. Bağlama Zarf-Fiili

2.2.4.3.3.1. {-(y)Up}

ḥaqqı olup (B37a/10)

هَاقِقِي أَوْ لُوبْ

okuyanları görüp pilav (A111a/9)

أَوْ قِيَتْنَكِي كُورْبْ پِيلَاوْ

gece tok olup konuşu (A115b/11-12)

بِكِيهْ طُونْ أَوْ لُوبْ قُونُشُونْ

taht-ı niḳāhında olup böyüse (A116b/8-9)

بَحْتِ نِكَاحِنْدْ أَوْ لُوبْ بِيُوسَهْ

mürtede olup erinden (A117b/4)

مُورْتَدَهْ أَوْ لُوبْ اَرِنْدَنْ

2.2.5. Sıfatlar

2.2.5.1. Niteleme Sıfatları

görklü şüret (B28b/2)

كُرْكَلُوصُورَتْ

ṭaḥāretsiz namāz (A112b/3)

طَهَارَتْ سِرْعَمَانْ

te‘vilsiz kāfir (A115a/4)

بِهْ ثَاوِيلْ سِرْكَافِرْ

çirkin sözdür (B35b/17)

چِرْكِي سَوَزْدُرْ

görklü işdür (B38b16)

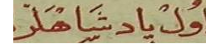

2.2.5.2. Belirtme Sıfatları

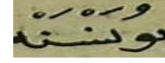
2.2.5.2.1. İşaret Sıfatları

Eski Anadolu Türkçesi döneminde işaret sıfatları olarak; ol, bu, şol ve şu şekilleri kullanılmıştır:

ol pādīşāhlar (B28b/1)

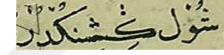
bu nēsne (B30b/1)

bu iki firīşte (B31a/5)

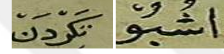
şol gişinüñdür (B31b/10)

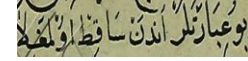
ol kişi (B34b/17)

uşbu tañrıdan (B35b/19-B36a/1)

bu ‘ibādetler andan sākıñ olmağıla (B30b/13)

2.2.5.2.2. Sayı Sıfatları

2.2.5.2.2.1. Asıl Sayı Sıfatları

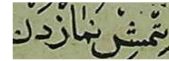
iki firīşte (B31a/5)

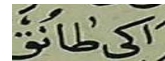
bir kişi (B37a/16)

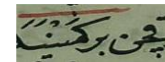
yétmiş namazdan (B38b/18)

iki ʔanuk (B43b/10)

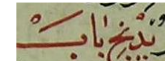

kaçan **bir** kimesneye (A124b/11)

2.2.5.2.2.2. Sıra Sayı Sıfatları

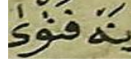
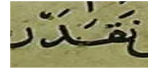
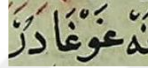
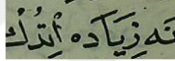
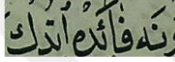
yédinci bāb (B40a/3)

2.2.5.2.3. Soru Sıfatları

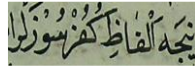
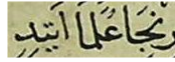
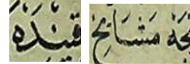
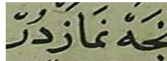
Metinde bulunan soru sıfatları şunlardır:

2.2.5.2.3.1. nê

nê nêsnedür	(B29a/16)	
nê fetva	(B32b/11)	
nê kadar	(B36b/19)	
nê gavgâdur	(B39a/12)	
nê bilürin	(B39b/13)	
nê ziyâde êtdün	(A112a/8)	
nê fâ'ide êtdün	(A112a/8)	

2.2.5.2.3.2. nêce / nêçe

Bu ek, ne zamiri ile {+ce} eşitlik hâli ekinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Metinde nece / nêçe sözcüğü fazla, çokluk ve nasıl anlamlarında kullanılmıştır:

nêçe elfâz-ı küfr sözler	(A107a/8)	
nêçe imâmlar eydür	(B33b/17)	
nêçe 'ulemâ eyitdi	(B34a/11)	
nêçe meşâyih katında	(B37a/14-15)	
nêçe namâzdur	(B38b/12)	

2.2.5.2.4. Belirsizlik Sıfatları

İsimlerin belirsizlik durumunu ortaya koyan sıfatlardır.

Metnimizde örnekleri şu şekildedir:

2.2.5.2.4.1. bir

bir nece imāmlar

(B39a/8)

بِرَجَّةٍ إِمَامًا

bir gezden kāfir olur

(B40a/11)

بِرْكَزْدَن كَافِرًا

bir kişi bunları görse

(B40a/16)

بِرْكَشِ بُونَلَرِي كُوسَه

bir şālîh kişiye

(B40a/17)

بِرْوَصَالِحِ كِشِيَه

bir nece imāmlar

(B41b/14)

بِرَجَّةٍ إِمَامًا

2.2.5.2.4.2. ba'zı

ba'zısına fetvā étdürdükleri

(A119b/6)

بَعْضِيْنَه فَتْوَا اَيْتَدُو

ba'zı nesneler

(A120b/2)

بَعْضُ شَيْئَاتِكُمْ

ba'zı imāmlar eydür

(B38a/5)

بَعْضُ إِمَامَاتِكُمْ

ba'zı hükmlerde

(B44b/1)

بَعْضُ حُكْمَاتِكُمْ

2.2.5.2.4.3. her

her kim zulme

(B44a/19)

هَرِّ كِم ظُلْمَه

her birinde

(B112a/9)

هَرِّ بَرِيْنَدَن

her ne dërsem

(A117a/11)

هَرِّ نَه دَرَسَم

her nesne

(B29a/2)

هَرِّ نَسْنَه

2.2.5.2.4.4. birkaç

birkaç kimesne

(A110b/3)

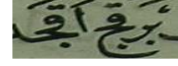
بِرْجَ كِمَسْنَه

birkaç su'āl

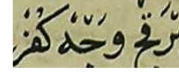
(A117a/11)

اَبْرَجْ سُوْاَل

birkaç akçe (A118b/4)

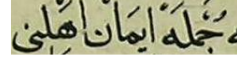

birkaç vech küfr (B32b/6)

2.2.5.2.4.5. cümle

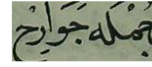
cümle imān ehlini (B29a/6)

cümle işlediği hayr (B33a/17)

cümle cevāriḥ (A106b/4)

2.2.6. Zarflar

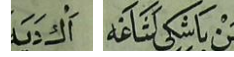
Türkçede zarflar, zaman zarfları, azlık-çokluk zarfları, yer-yön zarfları ve nicelik-nasıllık zarfları olmak üzere dörde ayrılır:

2.2.6.1. Yer-Yön Zarfları

Metinde kullanılan yer-yön zarfları şunlardır:

2.2.6.1.1. aşağı

sen başını **aşağı** eg dēye (A118a/2-3)

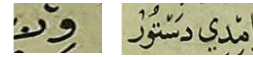

2.2.6.2. Zaman Zarfları

Metinde kullanılan zaman zarfları şöyledir:

2.2.6.2.1. şimdi, şimdi

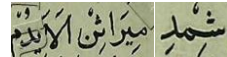
şimdi destūr vēr (B31a/10-11)

şimdi bilgil kim (B40b/18)

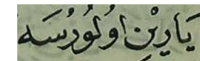

şimdi mirāsın alaydum (B41a/10-11)

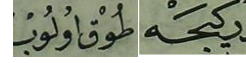
2.2.6.2.2. yarın

yarın olursa (A120a/13)

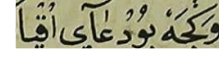

2.2.6.2.3. gēce

gēce toq olup (A115b/11-12)

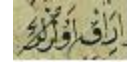
gēce bu du‘āyı oquya (B33b/6)

2.2.6.3. Nicelik-Nasıllık Zarfları

Hâl ve tavır ifade eden nicelik-nasıllık zarfları oldukça fazladır. Metinde örnekleri şunlardır.

ıraḳ olurlar (B31b/13)

2.2.6.4. Azlık-Çokluk Zarfları

Miktar ve derece bildiren zarflardır. Metinde kullanılan azlık-çokluk zarfları şunlardır:

2.2.6.3.1. çok

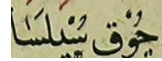
çok ola (B32a/4)

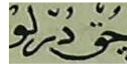
çok olur (B32a/3)

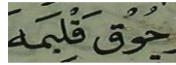
çok söylese (B32a/3)

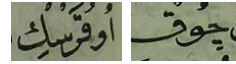
çok dürlü (B44a/3)

çok ḳalbime (A111b/11)

çok oḳursıñ (A109b/9-10)

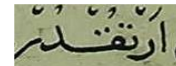
2.2.6.3.2. az

az ve çok söz (B32a/10)

2.2.6.4.3. artuḳ / artuḡ

artuḳdur (B38b/18)

artuḡ (B29b/4)

أَرْتُو

2.2.6.3.4. eksük

rızık eksük olmaz (B45a/3)

أَرْزُقُ أَكْسُكُ الْمَرْ

2.2.7. Zamirler

2.2.7.1. Şahıs Zamirleri

2.2.7.1.1. Teklik 1. Şahıs Zamiri: ben

ben kabağı sevmezem dedi (A109a/6)

بَنُ قَبَاغِي سَوْمَزَمُ

ben yalnız kılurın (A110a/8)

بَنُ يَالِكُوزِ قِلُورُنُ

ben talāk malāk bilmezın (A113b/8)

بَنُ طَلَاكُ مَلَاكُ بِلْمَزُنُ

ben şıfat-ı imānı bilmezın (A116a/11-12)

بَنُ شِيفَاتِ اِيْمَانِي بِلْمَزُنُ

ben saña birkaç su'āl êtsem (A117a/11)

بَنُ سَكَا بَرَجْ سُوْالِ اَيْسَمُ

2.2.7.1.2. Teklik 2. Şahıs Zamiri: sen

sen eyledür dedi (A117a/11-12)

سَنُ اَيْلَهُ دَرْدُورُ

sen başını aşağı (A118a/2)

سَنُ بَاشِيكِ اَسَاغَه

sen hiçbir yerden hālî degülsin (B34a/8)

سَنُ هِيْجَرِ يَرْدَنُ هَالِيْ دَغُولْسِنُ

sen tanrı için (B34a/19)

سَنُ تَنَكْرَ اِيْشِنُ

2.2.7.1.3. Teklik 3. Şahıs Zamiri: ol, (ekleşmede) a(n+)

ol daḡı korkmazın dесе (A119a/6)

اَوْلَدِيْجِيْ قُورَقْمَزِيْنُ دِيْسَه

2.2.7.1.4. Çokluk 1. Şahıs Zamiri: biz

biz daḡı yazarıduḡ (B31a/10-11)

بِيْزْدِيْجِيْ يَزَارْدُ

biz dutılır mıvuz (B32a/6)

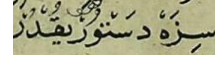
بِيْزْدَتْلِرْ مِوُز

biz başa baş (B34b/8)

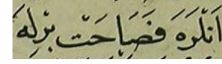
2.2.7.1.5. Çokluk 2. Şahıs Zamiri: siz

size destūr yokdur (B31a/12)

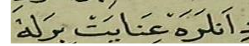

2.2.7.1.6. Çokluk 3. Şahıs Zamiri: anlar

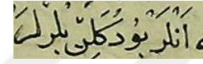
anlara feşāhat birle (B28b/3)

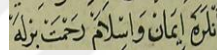
anlara 'ināyet birle (B28b/3)

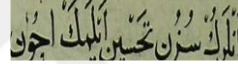
anlar bu dükelin bilürler (B30a/11)

anlara īmān ve islām [ve] rahmet birle (B28b/4)

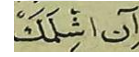

anlaruñ sözün taḥsīn eylemek içün (B40a/2)

2.2.7.2. İşaret Zamirleri

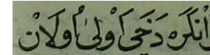
anı işlemek (B31b/16)

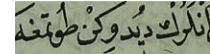
anı söylemege gide (B32b/19)

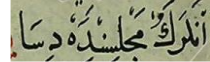
anlara daḥı evlā olan (A107b/1)

anlaruñ dedügin tutmağa (A113a/11)

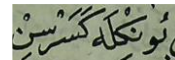

anlaruñ meclisinde dēse (B40a/8)

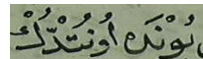

2.2.7.2.1. bu, bunlar

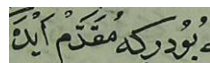
bunıñla kesersin (A114a/5)

bunda unuttuñ (A114a/2)

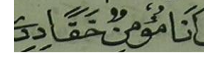

budur ki muḥaddem ēde (A117a/10)

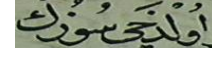
2.2.7.2.2. a (ol zamirinin ekleşmedeki hâli), anlar

ana mü‘min ḥaḳḳā dedi (A115b/2)

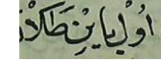

2.2.7.2.3. ol

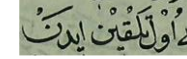
ol daḥı sözüñ (A119a/4)

ol bayın ṭalāk (A120a/9)

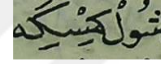

ol telḳīn eden (A120a/6)

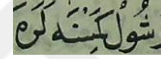

2.2.7.2.4. şol (<şu+ol)

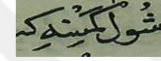
şol kimsege (A107a/9)

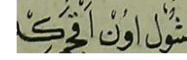
şol kimesnelere (A107a/11)

şol kimesne ki (A115b/12)

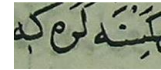
şol on aḳçamı (A43b/4)

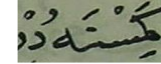
2.2.7.3. Belirsizlik Zamirleri

2.2.7.3.1. kimse/kimesne (<kim+erse+ne)

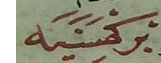
kimesnelere ki (A107a/11)

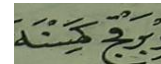
kimesnedür (A115b/10)

bir kimesne (A112a/11)

bir kaç kimesne (A110b/3)

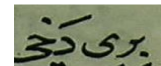

2.2.7.3.2. biri, birisi, her birisi

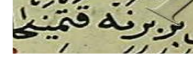
ḥuşūmet eylese birisi (A110b/9)

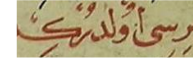
biri daḥı (A110a/1)

biri birine katmayınca (B30a/14)

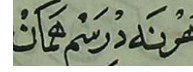

birisi oldur ki (B32b/6)

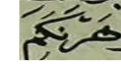

2.2.7.3.3. her nê

her nê dërsem hemân (A117a/11)

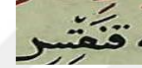

her nê kim (B40a/6)

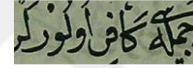
2.2.7.3.4. anısı

anısı (B39a/15)

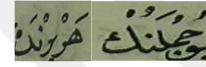

2.2.7.3.5. cümle

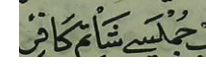
cümlesi kâfir olurlar (A108a/11)

cümlenüñ her birinde (A116b/1-2)

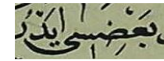

cümlesi şâtım-i kâfir (A119b/7)

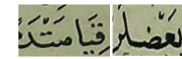

2.2.7.3.6. ba‘zı

ba‘zısı eydür (B38b/13)

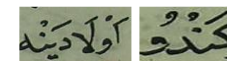
ba‘zılar kıyâmetde (B43b/6-7)

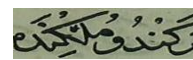
2.2.7.4. Dönüşlülük Zamiri “kendü”

Metinde sadece “kendü” dönüşlülük zamiri kullanılmıştır. Eski Anadolu Türkçesi döneminde kullanılan dönüşlülük zamiri “öz” sözcüğü şeklindedir. Metnimizde de bu şekli kullanılmamıştır.

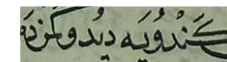
kendü evladına (A119b/8-9)

kendü mülkinde (A119b/11)

kendüye dedüğümüzde (A107a/10)

bu sözi **kendüm** (A109b/11)

بوسوزی کندی

2.2.7.5. Bağlama Zamiri “kim”

kim bayağı ‘âdetince (B33b/3)

وكم بياغ عادتینه

kim bu sözi deyen (B33b/14-15)

بوسوزی دین

kim deyen kişi (B44b/8)

وكم دین کیشی

nê **kim** dêrise hîç nêsnedür (B40a/6)

وكم درساهیچ نسندر

kim dāyim ve şābit ve lâzımdur (B31a/1)

وكم دایم وثابت ولازمدور

2.2.7.6. Soru Zamirleri

2.2.7.6.1. nê

nê olursa olsun (A124a/4)

نه اولورسه اولسون

nê vardur dese (A110b/7)

نه واردردیسه

2.2.7.6.2. mı / mi

korğmaz **mısın** (B35b/13)

ورقمر مین

âdem oğlanı **mı**dur dese (B36b/16)

ادم اوغلندیسا

kâfir ola **mı** olmaya **mı** (B37a/14)

کافر اولامی اولمایا

harām **mı** (B39a/14)

حرام

var **mı** bilmeyüp istiğnâ etmişdür (A116a/1)

واری بلیون استیغنا

2.2.8. Edatlar

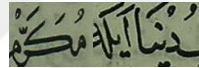
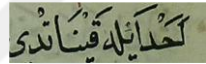
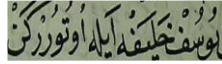
Birlikte kullanıldığı sözler arasında ilgi kurmaya yarayan anlamı yalnızca bağlamla belirginleşen kelime türü, ilgeç (TDK, <https://sozluk.gov.tr/>). Metinde kullanılan edatlar şu

şekildedir; çekim edatları, bağlama bağlaçları, sıralama bağlaçları, denkleştirme bağlaçları, cümle başı bağlaçları, sona gelen bağlaçlar ve ünlemler.

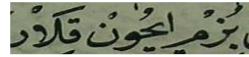
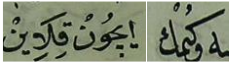
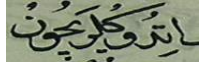
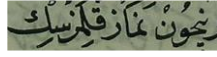
2.2.8.1. Çekim Edatları

Geldikleri isimlerle sonrasında gelen isim ya da cümlenin herhangi bir unsuru arasında bağlantı kuran isim soylu sözcüklerdir. Bir isim unsuru ve çekim edatından meydana gelen gruplar oluştururlar (Hunutlu, 2019: 134). Metinde kullanılan çekim edatları şu şekildedir:

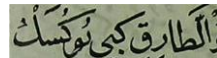
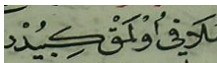
2.2.8.1.1. ile

ile hālṭ ve muḥālaṭa	(A107a/8)	
dünyā ile mükerrrem	(A107b/8-9)	
ile kaynatdı	(A110a/7)	
fetvā vèrmek ile mevşūf	(A107b/9-10)	
yūsuf ḥalīfe ile otururken	(A109a/5)	

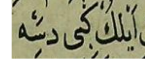
2.2.8.1.2. için

bizüm içün kılar	(A111b/8)	
kimün içün kılayın	(A112a/6-7)	
ètdükleri içün	(A113a/3)	
kimi içün	(A111b/9)	
ni içün namāz kılmazsın	(A111b/12)	

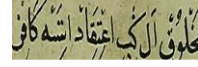
2.2.8.1.3. gibi

gibi yüksek ètdi	(A110a/5)	
mülākī olmak gibidür	(A114b/3)	

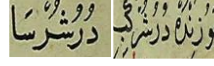
ëtdügi eylük **gibi** dëse (B35b/5)

mahlûk eli **gibi** i' tîkād êtse (B33b/17)

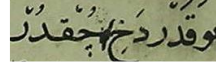

yavuzında dürüşür **gibi** dürüşürse (B35a/14-15)

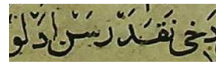

2.2.8.1.4. **qadar**

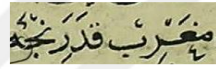
bu **qadar** dağı çokdur (B38b/17)

dağı nê **qadar** sen adlu (B36b/19)

mağrib **qadarınca** (B31b/9)

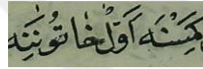

'ömrinden nê **qadar** eksildiye (B44b/7)

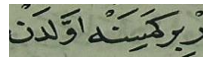

2.2.8.1.5. **evvel**

kimesne **evvel** hātūnına (A117b/12)

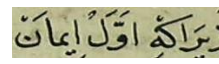
bir kimesne **evvel**den (A121a/13)

ve **evvel**indeki (A125b/3)

zīrā ki **evvel** imān (B29a/5)

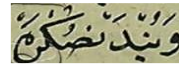

üzerine **evvel** vācib (B29b/17-18)

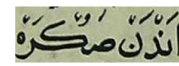

2.2.8.1.6. **şonra**

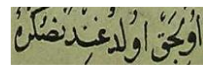
bundan **şonra** (B28b/8)

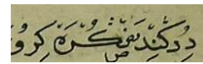
andan **şonra** (B41a/9)

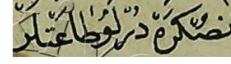
olıcağ olduğundan **şonra** (B37b/19)

dëdüğinden **şonra** gërü (B33b/1)

şonra dürlü tã'atler (B30b/6)

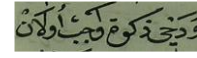
2.2.8.2. Bağlama Bağlaçları

Bağlama bağlaçları, “Cümleleri veya cümle içinde bulunan kelimeleri ve kelime gruplarını ya mânâ bakımından yahut şekil itibariyle birbirine bağlayan sözlerdir.” (Hacıeminoğlu, 1992: 112). Metinde kullanılan bağlama bağlaçları şunlardır:

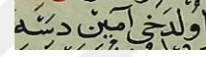
2.2.8.2.1. Sıralama Bağlaçları

Birbiri ardınca gelen sözcükleri “ve” anlamında birbirine bağlayan edatlardır.

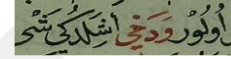
ve **daḥı** zekât vâcib olan (A122b/4)

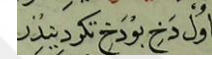
ol **daḥı** âmîn dëse (B41a/12)

ve **daḥı** işledüğü şey (A122b/8)

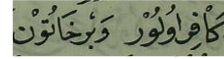

ol **daḥı** bu daḥı taḡrı dīnidür (B43a/3)

2.2.8.2.1.2. ve

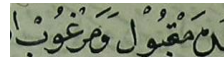
kāfir olur **ve** bir ḥātūn (A113b/9)

ëtdüğüçün **ve** bir faḳıya (A113b/11-12)

maḳbûl **ve** mergûb (A107a/1)

yazduḳları **ve** küfr olan sözleri (A107a/6)

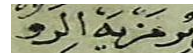

2.2.8.2.2. Denkleştirme Bağlaçları

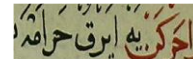
Birbirine denk olan iki unsuru bağlayan edatlardır.

2.2.8.2.2.1. yâ, ya

yörimez **ya** ilerü (B40a/14)

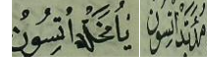
içerken **ya** ayruḳ ḥarāma (B38a/1)

atam **ya** anam ölür (B38b/7-8)

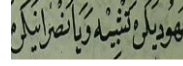

mü'ebbed etsün **yā** müħalled etsün (A118a/9-10)

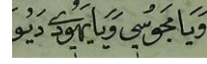

2.2.8.2.2.2. veyā

yahūdīlere teşbīh **veyā** naşrānīler (A121a/4)

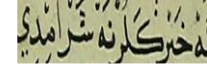

veyā mecūsī **veyā** yahūdī deyə (A119a/13)

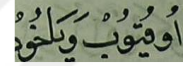
2.2.8.2.2.3. nē

nē hayr gelür **nē** şer emdi (B31a/10)

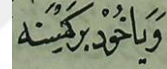

2.2.8.2.2.4. veyāhūd

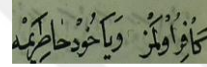
oğuyup **veyāhūd** (A108a/1)

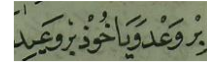
veyāhūd bir kimesne (A110a/13)

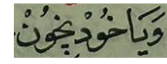
kāfir olmaz **veyāhūd** hātırıma (A109a/1)

bir va'd **veyāhūd** bir va'īdi (A109b/2)

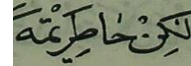
oğumazsın **veyāhūd** niçün (A109b/9)

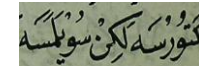
2.2.8.2.3. Cümle Başı Bağlaçları

2.2.8.2.3.1. lākin, velakin

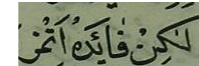
lākin hātırıma (A108b/13)

getürse **lākin** söylemese (A108a/6)

lākin fā'ide etmez (A107b/7)

2.2.8.2.3.2. ammā

ammā haq te'ālā (B31b/8)

ammā inanmasa (B30a/9)

أَمَّا أَنْتُمْ

talāk olur **ammā** imām (B42a/7)

طَلَّاقٌ أَوْلُوا أَمَّا إِمَامُهُ

ammā müte'ahhirlerden (B39b/16)

أَمَّا مَا أَخَّرَلَدْنَاهُ

ammā ba'zı imamlar (B35a/13)

أَمَّا بَعْضُ إِمَامِنَا

2.2.8.2.3.3. eger

eger sükūt edüp (A108b/1)

أَكْثَرُ سُكُوتٍ يَدُوبُ

ve **eger** allāhu te'ālā (A111a/11)

وَأَكْثَرُ أَنَّ تَعَالَى

eger kıble fulān cihete (A111a/12-13)

أَكْثَرُ قِبَلَهُ فَلَانٌ جِهَتَهُ

ve **eger** te'vīle dediyse (A115a/5)

وَأَكْثَرُ تَوِيلَهُ دَدِيَسَهُ

eger ol dağı mümkün olmazsa (A118a/1)

أَوْهَ وَأَكْثَرُ أَوْلَى عَمَّنْ أَوْلَمَنْسَهُ

2.2.8.2.3.4. meger

illā **meger** istiḥfāfen dēye (A119a/8)

إِلَّا مَكْرَ اسْتِحْفَافًا دِيَهُ

meger kim 'arabça taḡrı mutṭali'dür (B34a/5)

يَكْرَهُ عَرَبِيًّا تَكْرِمًا دُرُ

2.2.8.2.4. Sona Gelen Bağlaçlar

2.2.8.2.4.1. dağı

ol **dağı** lebbeyk dēse (A119a/13)

أَوْلَيْتَنِي كَيْتِيكَ

anlara **dağı** evlā olan (A107b/1)

أَنْتُمْ دَحَى أَوْلَى أَوْلَانِ

bir kişi **dağı** ḡatīri **dağı** (A108b/10)

بِرْ كِشِي دَحَى خَطِيرِي دَحِي

racül **dağı** ben ḡabağı sevmezem (A109a/6)

بِرْ جُلْدِي بَنْ قَبَاغِي سَوَمَزَمُ

ol **dahı** degilin (A119a/9)

أُولَٰئِكَ

2.2.8.2.4.2. ki

lāyık olan budur **ki** (A120b/12)

لَا يَأْتِيَنَّ

bu **ki** işledüğün bilür (A122b/7-8)

بَعْدَ كَيْفٍ

her kim **ki** zamansız (A123a/11)

هَسْ كَيْفٍ

olsun **ki** bir kimesne (A123a/12)

أُولَٰئِكَ

nē işledüm **ki** tevbeye muhtâc oldum (A122a/5)

أُولَٰئِكَ

2.2.8.2.4.3. kim

kim mü‘min şol (A115b/9)

كَيْفٍ

kim kâdir olur (A113a/11)

كَيْفٍ

yörütmege **kim** (A111b/13)

كَيْفٍ

kim halkuñ qalbi (A106b/2-3)

كَيْفٍ

yetişdürmege **kim** kâdirdür (A112a/5)

كَيْفٍ

2.2.8.3. Ünlemler

2.2.8.3.1. Seslenme Ünlemleri

2.2.8.3.1.1. ey

ey bizüm çalabumuz (B31a/8)

أَيُّ

ey benüm firiştehlerüm (B31a/11)

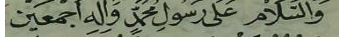
أَيُّ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİN

3.1. (A)

[106b]

(1)⁵ (2) ve ba‘dehū vaqtā kim (3) halkuñ kalbi fāsīd oldıyısı eli ve ayağı ve gözi ve kulağı (4) ve ağzı ve dili cümle cevāriḥ ve a‘zāsı fāsīd olup (5) kizb ve bühtān ve ḥubb-ı dünyā ve manşīb ve libās-ı fāḥir gëyüp

[107a]

(1) faḥrlanmak bu halkuñ içinde maqbūl ve mergūb olup ḥelāl ve ḥarām (2) fark olunmayup ve emr-i dünyāya pek yapışup ve emr-i ahireti terk edüp (3) şeytān daḥı ĩmānlarına fūrce bulup yapışması muḥarrerdür (4) ve bu halkuñ şeytān-ı la‘īn dillerine elfāz-ı küfri ityān edüp (5) ĩmānların ve ‘ibādetlerin ibtāl etdüdüğü ‘ulemānuñ ma‘lūmları (6) olup kitāblar yazdukları ve küfr olan sözleri beyān ve ‘ayān (7) etdükları muḥarrerdür ve bu ḥaḳīr daḥı bir sebele ‘avām-ı cehliyye (8) ile ḥalt ve muḥālaṭa etdükdü neçe elfāz-ı küfr sözler istimā‘ (9) edüp şol kimsege bu söz küfrdür tecdīd-i ĩmān lāzım gelür (10) demesi mümkün olur anı kendüye dedüğümüzde qabūl edüp (11) tecdīd-i ĩmān telkīn eyledük ve şol kimesnelere ki denilmesi mümkün (12) olmadı anlar içün yazduq okuyup sözlerinde ihtirāz üzre (13) ola ve şol kimesne ki söylemişdür ve tecdīd-i ĩmān ve nikāḥ eyleye

[107b]

(1) ve şol kimesne ki söyledüğün bilmez anlara daḥı evlā olan (2) ihtiyāṭen tecdīd-i ĩmān eylemekdür zīrā bu halk ağızlarına cārī (3) olan küfr sözleri bilmezler ve ‘ulemādan su‘āl edüp öğrenmezler (4) ve fī zamānına bu sözler küfrdür deyen ‘ālime el-ḥaḳḳ mukteżāsınca (5) bī-ḥuzūr olup incinürler ve ol ‘ālimüñ ḥaḳḳında neçe dürlü güft-gü (6) ederler zīrā bu halk şimdi uyurlar ammā sekerāt-i mevt (7) olduqda oyanurlar lākin fā‘ide etmez ve istimā‘ olunur ki (8) ‘ilme mensūb olanlardan **vezy**-i ‘ulemādan olup münāşīb dünyā ile (9) mükerrem ve mu‘azzez olanlar ve ders demek ve fetvā vèrmek ile (10) mevşūf

⁵ Fātiha suresi, 1-4. ayet: “Rahmān va Rahīm olan Allah’ın adıyla, hamd, Ālemlerin Rabbi, Rahmān, Rahīm, hesap, mükāfat ve ceza gününün (ahiret gününün) mālīki Allah’a mahsustur.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 1-2). Ayetin tamamı: “Ālemlerin Rabbi olan Allah’a hamdolsun. Salat ve selam, Hz. Muhammed’e ve tüm ehline (ailesine) olsun.”

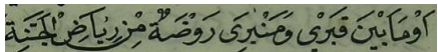
olanlar erāzile cehleye ve ‘avām-ı sufeheye lāyık olmayan (11) sözleri tekellüm ederler ve ol sözler küfr ĩcāb eder (12) lākin kitāblardan olmağıla tenbīhi mümkün olmayup bi’z-zarūresi (13) kütüb-i fetāvādan küfr olan sözlerinüñ ba’zısı mehmāemken türkiyye

[108a]

(1) dile terceme etdüm ki nāfi‘ ola okuyup veyāhūd eşidüp (2) haṭāsın bilüp tecdīd-i ĩmān ve tecdīd-i nikāh kıla ve bu faķire (3) ḥayr du‘ā eyleye ḥülāṣatü’l-fetāvāda getürmişdür bir kimesne (4) kāfir olur ḳalbinde ĩmān olduğı fā’ide etmez ve yene ḥalāṣatü’l- (5) -fetāvāda getürmişdür bir kimesne küfr ĩcāb eden sözi (6) ḥatırına getürse lākin söylemese ve gönline geldüğine rāzī (7) olmasa ĩmān-ı maḥzdur söylemiyecek kāfir olmaz ve bir kimesne (8) yüz yıldan sonra kāfir olmağa ḳaṣt eylese fi’l-ḥāl kāfir olur (9) ve küfr söz tekellüm eden rızāsıyla gülen kāfir olur ne‘üzübillāh (10) mecmū’u’l-fetāvāda getürmişdür bir kimesne kelime-i küfr söylese (11) ḡayrılar gülse cümlesi kāfir olurlar ve bir kimesne kelime-i küfr söylese (12) ve eşidenler ḳabūl etseler cümlesi kāfir olurlar ve bir mażḥak (13) kelime-i küfr söylese ḡayrılar i’tikād etseler kāfir olurlar

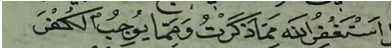
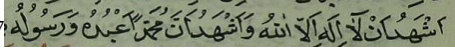
[108b]

(1) ve ba’zılar eydürler eger sūkūt edüp yanında otursalar kāfir (2) olurlar fetāvā-yı muḥīṭde getürmişdür bir kimesne ḥadīṣ-i mütevātiri (3) inkār eylese kāfir olur meşelā erlere ḥarīr ḡeymek gibi (4) bir kimesne ḥelāldür dese kāfir olur ve bir kimesne aṣl-ı vitri (5) ve aṣl-ı uzḥiyyeyi inkār eylese kāfir olur ve ḥülāṣatü’l-fetāvide (6) getürmişdür bir kimesne ḥadīṣ-i şerifi inkār eylese kāfir olur (7) müte‘aḥḥirīn eydür mütevātir ise kāfir olur fetvā-yı zahiriyyede (8) getürmişdür bir kimes ne nebī ‘aleyhi’s-selāmuñ ⁶ (9)

 ḥadīṣ-i (10) şerīfin ḳırā’at eylese bir kişi daḥı ḥazīri daḥı minberi gördüm (11) ḡayrı nesne görmedüm dese kāfir olur muḥīṭde zıkr olundu (12) bir kimesne peygamber ‘aleyhi’s-selāma şetm eyle dēyü ikrāh olunsa (13) sögdüm dese lākin ḥatırına getürdüm ve rāzī oldum dese

⁶ Hâdis-i Şerif’in tamamı: “ Evimle minberimin arası ve kabrin direği, cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberimde havzımın üzerinedir.”
(<https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/016/1391.htm>).

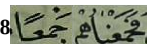
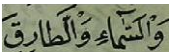
[109a]

(1) kâfir olmaz veyâhüd hâtırına naşârâdan muhammed nâmında bir kâfiri (2) hâtıra getürüp aña şetm êtdüm dese yine kâfir olmaz veyâhüd hâtırına (3) muhammed nâmında naşârâdan bir raculün ismi geldi lâkin nebî ‘aleyhi’s-selâm (4) şetm êtdüm dese kâfir olur hâlâşatü’l-fetvâda getürmişdür (5) hâzret-i ebî yûsuf halîfe ile otururken peygamber ‘aleyhi’s-selâm (6) kabağı severdi dinledi bir racul dahı ben kabağı sevmezem dedi (7) ebî yûsuf bu kişünün katli vâcib oldı kılıc getürün deyü emr (8) êtdi ve ol racul (9) dedi (10) andan sonra ebî yûsuf katlinden ferâgat eyledi fetāvâ-yı zahiriyyede (11) getürmişdür kur’ân-ı ‘azîm kaçan kitâbet olunsa cismdür (12) ve kırâ’at olunsa ‘arzdur dâyenleri ikfâr vâcibdür hâlâşatü’l- (13) -fetāvîde getürmişdür def çalmasıyla kur’ân okusa kâfir olur

[109b]

(1) bir kimesne kitâbu’l-lâhdan birin inkâr eylese inanmasa veyâhüd (2) bir va‘d veyâhüd bir va‘îdi inkâr eylese allâhu te‘âlâ kur’ânda (3) zıkr êtdüğinden kâfir olur ve cevâhirü’l-fetāvîde getürmişdür (4) bir kimesne sekerât-ı mevtde olan ahvâli inkâr eylese ve kabîrde (5) ve kıyâmetde ve mîzânda ve şırâtda olan ahvâli inkâr eylese (6) kâfir olur tetimmetü’l-fetāvîde getürmişdür bir kimesne kur’ân-ı ‘azîm (7) veyâhüd mescidi veyâhüd şer‘-i şerîfde tâ‘zîm olan nesnelerden (8) birin tahkîr eylese kâfir olur cevâhirü’l-fetāvîde getürmişdür (9) bir kimesne niçün kur’ân okumazsın veyâhüd niçün çok (10) okursın deseler ol dahı tıyduum dese kâfir olur hele (11) bu fakîr bu sözi kendüm bir aña bir oğlunun hıvacası iken (12) dersini bir kerre okudukda bir dahıca oku dâdügimde ve uşandum (13) dedi ol eelden fâriğ oldum ve bir kimesne kur’ân okusa

[110a]

(1) biri dahı istimzâ’-ı şaft-ı tarafa dese kâfir olur fetvâ-yı zahiriyyede (2) getürmişdür bir kimesne laîfîyle kur’ân okusa kâfir olur ne‘üzübillâh (3) tetimmetü’l-fetāvîde getürmişdür bir kimesne izdiham-ı nâsda (4) dese kâfir olur fevzü’n-necâtda getürmişdür dese ki (5)⁹ gibi yüksek êtdi dese kâfir olur (6)

⁷ “Şahitlik ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur; yine şahitlik ederim ki Muhammed, O’nun kulu ve elçisidir.”

⁸ “Biz onları biraraya topladık, (hepsini) bir araya getirdik.”

⁹ Târik suresi, 1. ayet: “Göge ve târika andolsun.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 681).

fetāvā-yi kādīhānda getürmişdür bir kimesne çölmeki ¹⁰ **كَلِمًا** (7) **قُلْ هُوَ اللَّهُ** ile kaynatdı dese kâfir olur bir kimesne gel cemā'atle (8) namāz kıl deseler ol dağı ben yalnız kılurun zīrā haq te'ālā (9) ¹¹ **إِنَّ الصَّلَاةَ تَشْرِي** dedı dese kâfir olur fetāvā-yı muhītde (10) zıkr olundı ki bir kimesne kūr'an-ı 'azīmi okurken alt yanı hātırına (11) gelmeses bir kimesne dağı ¹² **وَالْقَعَتِ النَّاسُ بِالنَّاسِ** dese kâfir olur (12) veyāhūd bir kimesne bir tolu kadehi götürüp ¹³ **وَكَا سَادِهًا** dese (13) kâfir olur veyāhūd bir kimesne laṭīfiyle ¹⁴ **فَكَاتِ سِرًا** dese

[110b]

(1) yene kâfir olur veyāhūd ölçerken veya tartarken ve ¹⁵ **أَوْزَنُوا مِيزَانًا** (2) **إِنَّا كَالْوُحْمِ** âyetin bi't-tarīki'l-mizāh okusa kâfir olur (3) ve bir kaç kimesne cem' olup yāhūd cem' edüp ¹⁶ **وَجَعَلْنَا مِيزَانًا** (5) dese kâfir olur veyāhūd ve **فِيهِمْ أَحَدًا** (4) **يُحْشَرْنَا هُمْ فَيَنْعَادِر** ¹⁷ (10) tetimmetü'l-fetāvīde zıkr olundı bir kimesne (6) muşhaf-ı şerīfün ücretin al dese kâfir olur bir kimesne (7) bu çölmek içinde ne vardır dese ol dağı **وَالْبَاقِيَاتُ** (8) **الضَّالَّاتُ** vardır dese kâfir olur fetāvā-yı zahiriyyede (9) zıkr olundı iki kimesne biribiriyle huşūmet eylese birisi (10) ¹⁷ **لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ** dese biri dağı **لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ** (11) bir nesne kâdir degüldür dese kâfir olur veyāhūd ¹⁸ **لَا حَوْلَ** (12) **وَلَا قُوَّةَ** ne işledi ise veyāhūd **لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ** (13) açlıktan kurtarmaz veyāhūd etmekden kurtarmaz veyā **لَا حَوْلَ**

¹⁰ İhlās suresi, 1. ayet: "De ki: "O, Allah'tır, bir tektir." (Altuntaş ve Şahin, 2011, s.704).

¹¹ Ankebüt suresi, 45. ayet: "(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor." (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 441-442).

¹² Kıyâme suresi, 29. ayet: "...bacakların birbirine dolandığı zaman..." (Altuntaş ve Şahin, 2011, s.658).

¹³ Nebe' suresi, 34. ayet: "...dolu dolu kadahler.." (Altuntaş ve Şahin, 2011, s.666).

¹⁴ Nebe' suresi, 20. ayet: "Dağlar yürütülür, serap hâline gelir." (Altuntaş ve Şahin, 2011, s.666).

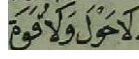
¹⁵ Mutaaffin suresi, 3. ayet: "fakat kendileri onlara bir şey ölçüp, yahut tartıp verdikleri zaman eksik ölçüp tartarlar." (Altuntaş ve Şahin, 2011, s.675).

¹⁶ Kehf suresi, 47. ayet: "Dağları yürüteceğimiz ve senin yeryüzünü çırpılıp göreceğin günü bir hatırla. Biz onları mahşerde toplarız da içlerinden hiçbirini bırakmayız." (Altuntaş ve Şahin, 2011, s.321).

¹⁷ "Kudret ve kuvvet, yalnız Allah'ın yardımıyla olur."

¹⁸ Bu ifade "lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'il- azîm" ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

[111a]

(1) den sağa bir nesne gelmez veyāhūd (2) çanağda tirīt olmaz dесе bu sözlerün her birinde kāfir olur (3) tetimmetü’l-fetāvīde zıkr olunmuşdur bir kimesne şurb-ı hamr éderken (4) ve zinā ve livāṭa ve ḥarām yérken ¹⁹ dесе kāfir olur (5) ammā ḥarām iki kısım üzerinedür bir kısmı ḥarām-ı la’inedür (6) anda deyen kāfir olur ve bir kısım ḥarām-ı la’inedür (7) anda deyen kāfir olmaz ve bir kimesne gel ṭa’ām yé deyecek (8) maḥalde dесе kāfir olur fetāvā-yı muḥītde zıkr (9) olunmuşdur bir kimesne ġazāda kūr’ān okuyanları görüp pilāv (10) yeyicilerdür dесе küfr qorqulur ḥalāṣatü’l- (11) -fetāvīde zıkr olunmuşdur ve eger allāhu te’ālā on vaqt namāz (12) emr éde idi kılmazdum dесе kāfir olur veyāhūd eger kıble (13) fulān cihete ola idi ol cihete kılmazdum dесе kāfir olur

[111b]

(1) fetāvā-yı zahiriyyede zıkr olunmuşdur bir kul beş vaqt namāzı (2) kılmazın zīrā eşvābı efendimün olur dесе kāfir olur ve bir kimesne (3) ramazān-ı şerīfde namāz kılpay ayarlarda kılmasa niçün (4) niçün kılmazsın dēdüklerinde bu daḥı çoqdur dесе kāfir (5) olur ve bir kimesneye namāz kılp dēseler ol daḥı kılmazın dесе (6) kāfir olur te’vīline qādir degül ise ve eger te’vīlde édüp (7) senün emrünle kılmazın dērse ba’zıları qatında kāfir olmaz (8) yāḥut ḥalq bizüm için kılar dесе kāfir olur fevzū’n-necātda (9) zıkr olınmuşdur namāz kılp dēseler ehlim ve evlādım yoqdur kimiçün (10) kılayım dесе kāfir olur fetāvā-yı zahiriyyede zıkr olunmuşdur (11) bu namāz çok qalbime darlıq ve melāl vērdi dесе kāfir olur (12) cevāhirü’l-fetāvāda zıkr olınmışdur niçün namāz kılmazsın (13) dēdüklerinde namāzdan döndüm veyāhūd bu emri yörütmege kim

[112a]

(1) qādir olur dесе veyāhūd şabr ile ramazān ‘ayı gelsün de (2) kılayın dесе veyāhūd ‘aqlen işleyümeyecekleri emre dāḥil olmazlar (3) dесе veyāhūd namāz ağırdur dесе cümlesinde kāfir olur (4) fetāvā-yı muḥītde zıkr olınmışdur bir kimesneye namāz kılp dēseler (5) ol daḥı bu emri aḥīrine ve nihāyetine yētişdürmege kim qādirdür (6) dесе veyā kimün için kılayım babam ve anam öldi dесе ve kimün (7) için kılayın babam ve anam sağdur

¹⁹ “Allah’ın adıyla”

dése veyāhūd sen kılmagla (8) nè ziyāde êtdün ve nè fā'ide êtdün veyāhūd kılmak terk etmek (9) birdür dese her birinde kāfir olur cevāhirü'l-fetvāsıda zıkr olunmuşdur (10) bir kimesne şalavatdan veyāhūd zekātdan veyāhūd guslden birini (11) inkār eylese ya'nī farz degüldür dese kāfir olur bir kimesne (12) şalavat-ı hamseden veyāhūd zekātdan su'āl olunsa ol dağı (13) farz idüğün bilmem dese kāfir olur fevzü'n-necātda zıkr olunmuşdur

[112b]

(1) namāz kııl dedüklerinde ne gökçekdür kılmamak dese kāfir olur (2) fetevā-yı şuğurāda ve cevāhirü'l-fetāvāda zıkr olunmuşdur bir kimesne (3) tahāretsiz namāz kılsa kāfir olur bir kimesne kıbleden ğayrıya (4) namāz kılsa kāfir olur tetimmetü'l-fetāvīde zıkr olunmuşdur bir kimesne (5) riyāen abdestsiz secde êtse veyāhūd namāz kılsa kāfir olur (6) bir kimesne ihāneten namāzı terk êtse kāfir olur fetevā-yı muhītde (7) zıkr olunmuşdur bir kimesne kaşdıyla kıbleden ğayrıya namāz kılsa (8) ittifāk-ı kıble ol cānibe çıksa ebū hanīfe katında kāfir olur (9) kezālik şevb-i tāhire kādir iken şevb-i necis ile namāz kılsa kāfir (10) olur hālāşatü'l-fetvāda zıkr olunmuşdur bir kimesne şebib-i zāhirsiz (11) bir 'ālime buğz eylese ol kimesne kāfir olur dēyü kavlı vardır (12) fetvā-yı zahiriyyede zıkr olunmuşdur bir kimesne bir faķīye bıyığın (13) kırkđurup çirķin olmuşsun dese kāfir olur hālāşatü'l-

[113a]

(1) -fetāvīde zıkr olunmuşdur bir kimesne bir yüksek mekānda otursa (2) ve ağı be-tarīķ'ıl- istihzā'i mesā'ilden su'āl êtseler ve đarb êtseler (3) ve hāķ ğülseler kāfir olur şer'ī istihfāf êtdükleriçün (4) ve bir kimesne mekteb h'ocasına taklīd êdüp 'ale'l-vechü's-sihriyye (5) eline çubuk ve degnek alup şıbyān đarb eylese kāfir olur (6) fetāvā-yı zahiriyyede zıkr olunmuşdur bir kimesne vā'izlere taklīd êdüp (7) ğülse ve hāķ dağı ğülseler cümlesi kāfir olur hālāşatü'l- (8) -fetāvāda zıkr olunmuşdur bir kimesne meclis-i 'ilmden gelse biri (9) bu ādem kelīsedden geldi dese kāfir olur fetāvā-yı zahiriyyede (10) zıkr olunmuşdur bir kimesne bir kimesneye tūr meclis-i 'ilme ğit dese (11) ol dağı anlarıñ dedüğün tutmağı kim kādir olur 'ulemā emr êdüğünü (12) işlemege dese kāfir olur cevāhirü'l-fetevāda eydür kim kādir olur (13) 'ulemā emr êdüğünü işlemege dese kāfir olur tetemmetü'l-fetāvīde

[113b]

(1) eydür bir kimesne meclis-i 'ilme ğitme ğidersen 'avretün boş olur (2) dese latīfiyle veyāhūd ğerçekden dese kāfir olur (3) fetevā-yı şuğarāda eydür 'ilmi sağı nè bildürdi dese kāfir olur (4) veyāhūd tirīd çanağı 'ilmden yēgdür dese kāfir olur fetāvā-yı

zahirîyyede (5) eydür bir kimesne ‘âlim benümle oturmasun dëse kâfir olmağdan (6) kôrğulur ħalâşatü’l-fetâvîde eydür bir kimesne fetvâyı yere bıraksa (7) yâhûd şer‘ nedür dëse kâfir olur fetevâ-yı muhîtte eydür (8) bir kimesne ben talâk malâk bilmez in hemân oğlan anası evde (9) gerek dëse kâfir olur ve bir hâtûn la‘net zevc-i ‘âleme (10) dëse kâfire olur ve bir kimesne bir ‘âlim[e] ‘âlimcik dëse (11) veyâhûd emîre emîrcik dëse kâfir olur istihfâf êtdüğüçün (12) ve bir faķiye kitâbını bir yerde koyup gitse bir kimesne getürüp (13) destereñi koduñ giduñ dëse kâfir olur ħikâyet olunur ki

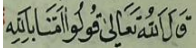
[114a]

(1) bir faķiyye kitâbını bir dükkânda koyup gitdi ba‘dehü yene ol (2) dükkâna geldi şâhib-i dükkân destereñi bunda unutduñ (3) dëdi faķiye eyitdi benüm sende kitâbum vardır destere degildür (4) dëdi şâhib-i dükkân eyitdi dülger-i ħaşb destere ile (5) kesersin ħalkuñ ħaķķını bunıñla kesersin dëdi ol faķiye (6) şeyĥ muĥammed bin fazlî rahmetu’llâhi ‘aleyhima ħazretlerine şikâyet (7) eyledi şeyĥ muĥammed bin fazlî ħazretleri ol raculüñ katline fetva (8) vërup âĥir eyledi zîrâ kütüb-i fıĥ istihfâf ile kâfir olur (9) tetemmetü’l-fetâvîde eydür bir kimesne şerî‘ate ihânet eylese veyâhûd (10) mesâyil-i şer’iyyeden birine ihânet eylese kâfir olur fetevâ-yı muhîtte (11) eydür bir ‘âlim bir mes’ele veyâhûd bir ‘ilmi veyâhûd bir ħadîs-i şâhiĥ naķl (12) eylese biri daĥı bu bir şey’ degüldür dëse veyâhûd neye şâliĥ (13) olur lâyıķ olan dirhemdir zîrâ ‘izzet ve ĥürmet şimdi dirhemdür

[114b]

(1) dëse kâfir olur fetâvâ-yı zahirîyyede eydür bir kimesne aķçası olmayanlar kimesne[ye] (2) bir aķça degmez dëse kâfir olur ve bir kimesne bir şâliĥ kişiy e saña (3) mülâķî olmaķ hemân ĥıtrîre mülâķî olmaķ gibidür dëse küfürden (4) kôrķu vardır ve bir kimesne bir kimesneye gel şer‘e gidelim dëse (5) veyâhûd gel şer‘ullâh dëse ol daĥı kâğîdan maĥzur getürmeyince (6) getirmez in dëse kâfir olur veyâhûd ağamdan kullukçı getürmeyi[n]ce (7) getirmez in veyâhûd çavuş getürmeyince getirmez in dëse veyâhûd (8) zıpçumdan âdem getürmeyince gitmez in dëse bu sözlerüñ her birinde kâfir (9) olur zîrâ şer‘a-i mu‘ânda êtmiş olup zâbçılar in şerî‘at-ı (10) muĥammediye üzerine a‘lâ görmüş olup kâfir olur eger (11) müdde‘î gel kâğiyya gidelim dëse ol daĥı gitmez in dëse veyâhûd (12) bu mezkûr olan sözlerden bir in söylemese kâfir olmaz veyâhûd (13) dëse ki şer‘i daĥı şer‘i emşâlinde olan baña fâ’ide vërmez

[115a]

(1) veyāhūd benüm kâtımda nāfız degüldür dese kâfir olur fetāvā-yı zahirıyyede (2) eydür bir kimesne dese bu aqça alınduğı zamān şer‘ kanda idi (3) dese kâfir olur halāşatü’l-fetāvīde eydür bir kimesneye mü‘min (4) misin deseler ol dağı inşā’ allāh mü‘minin dese te‘vilsiz kâfir (5) olur ve eger te‘vīle dediyse ya’nī dünyādan mü‘min mi veyāhūd (6) kâfir mi çıkarın bilmem dese kâfir olmaz fetāvā-yı zahirıyyede eydür işi (7) inşā’ allah mü‘minin demek lāyık degüldür zīrā tahkīk-i īmānla me’mürdür (8)²⁰ şeyh ‘abdullāh senedi bunu kitābı (9) keşfinde menākıb ebī ḥanīfeden mūsā ibni ebībekīrden ol dağı (10) eydür ibni ‘ömerden raḍiyallāhu ‘anhümā bir koyunu boğazlamağa getürdi (11) ol maḥalde bir racul mürür etti ibni ‘ömer raḍiyallāhu ‘anhu ol racule mü‘min (12) misin dēyü su’āl etti ol racul dağı mü‘minin inşā’ allah dedi (13) ibni ‘ömer raḍiyallāhu ‘anhu eyitdi īmānında şekk eden benüm koyunum boğazlamasun

[115b]

(1) dēyüp koyunu boğazlatmadı ve bir racul dağı mürür etti aña dağı (2) böyle su’āl etti ol kişi ana mü‘min ḥaqqā dedi koyunu aña (3) boğazlatdı ibni ‘ömer raḍiyallāhu ‘anhümā īmānında istiṣnā edeni (4) mü‘min kılmadı ve bu mes’eleden ḥalk ḡāfillerdür bu mes’elenün mebhaşı (5) ‘ilm-i kelāmda mezkūrdur muḥīṭde eydür selefden ba’zısı īmānında (6) istiṣnā etti dedükleri şahīhdür lākin īmānlarında şekkleri olduğundan (7) degüldür belki şıfat-ı mü‘min ḥaqqında vārid olan ulḥbārda peygamber (8) ‘aleyhi’s-şalāvatu ve’s-selām buyurmuşdur ki mü‘min şol kimesnedür ki (9) nās anuḡ şerrinden emīn ola ve dağı buyurur kim mü‘min şol (10) kimesnedür zulmından nās emīn ola ba’zısı rivāyetde қоңşusı (11) zulmından ola ve dağı buyurur ki şol kimesne mü‘min degüldür gece (12) tok olup қоңşusı aç ola müteḳaddimānden şol kimesne ki (13) īmānında istiṣnā etti nefsinde bu ḥadīs-i şerīfün mefhūmı

²⁰ Bakara suresi, 136. ayet: “Deyin ki: “Biz Allah’a, bize indirilene (Kur’an’a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakuboğullarına indirilene, Mûsâ ve İsa’ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer peygamberlere Rab’lerinden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s.26).

[116a]

(1) var mı bilmeyüp istiṣnā etmişdür yoḥsa īmānında istiṣnā degildür (2) ve bu ḥadīs-i şerīf ḥalk bilmezler ‘āmil olmak ḳanda ḳaldı belki istimā’ (3) etmemişlerdür pes imdi istiṣnā etmeyüp ana mü‘min ḥaḳḳān dēyü taḥḳīḳ (4) etmek lāzımdur ammā ṣāfi‘iyyenün ba‘zısı ḳatında istiṣnā olunur ol (5) eelden ṣāfi‘iyyeden olan imāmı īmānında istiṣnā éderse imāmet-i (6) ḥanifiyye cā‘iz degildür demişler ḥalāṣatü’l-fetāvīde eydür bir kāfir (7) bir müslümāna islāmı baḳa ‘arz eyle dese ol müslümān daḥı filān ‘ālime (8) var dese kāfir olur ammā fakīye ebu’l-leys̄ kāfir olmaz dēdi zīrā (9) cāhilün bildüğünden ‘ālimün bildüğü telḳin eyüdüdür ṣaḥīḥdür cevāhirü’l-(10)- fetāvāda eydür bir kimesneye īmān nedür deseler ol daḥı bilmezsin dese (11) kāfir olur ve bir müslümān müslümān olmak isteyen kāfire ben şıfat-ı (12) īmānı bilmezsin dese kāfir olur veyāḥūd şabr eyleye dese veyāḥūd (13) filān ‘ālime var veyāḥūd filān şeyḫe var saḅa islāmı ‘arz

[116b]

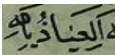
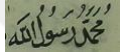
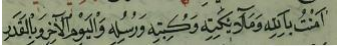
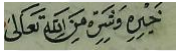
(1) etsün dese veyāḥūd meclis-i āḥīrine deḡin şabr eyle dese bu cümleñ (2) her birinde kāfir olur fetāvā-yı ḳahiriyyede eydür bir kimesne bir kimesnenün (3) küfrine rāzī olsa kāfir olur fetāvā-yı ḥādīde eydür bir kimesne (4) tevḥīdi bilür misiḡ deseler ol daḥı bilmezsin dese kāfir olur (5) muḥīṭde eydür islāmın şıfatı nedür bilmezsin dese kāfir olur (6) şemsü’l-etimme ḥazretleri eydür ol kişinün dīni yoḳdur ve şalavāt (7) yoḳdur ve şavmı yoḳdur ve ṯā‘atı yoḳdur ve nikāḥı yoḳdur ve evlādı (8) veled-i zinādur maṯlab bir nā-bālīga naşrāniyye bir müslūmanın taḥt-ı niḳāḥında (9) olup böyüse ma‘tūhe ve mecnūna olmasa cemī‘ dīnlerden (10) bir dīn bilmesey daḥı şıfat-ı dīn bilmesey ol naşrāniyye zevcünden (11) bāyin ṯalāḳ boş olur kezālīk saḡīre-i müslime ve bir mü‘minün (12) taḥt-ı niḳāḥında bālīga olsa şerāyīṯ-i islāmı bilmesey daḥı şıfat-ı (13) islāmı bilmesey bu daḥı zevcünden bāyin ṯalāḳ boş olur

[117a]

(1) لَا تُنَاجُوا هَٰؤُلَاءِ لَيْسَ لَهُم مَّكَلَةٌ مَّحْصُومَةٌ مِّنْكُمْ مَّحْصُومَةٌ (2) ise اِنْتِزَاعُ وَبَقَاءُ شَرْطُ رَأْيِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ bunlara kitābında (3) mürtede dēyü tesmiye eyleyüp eyitdi el-ān küfürlerine ḥükm étdün (4) dēdi ve’l-ḥāşıl cemī‘ erlere lāzımdur ki ḥātūnlarına şıfat-ı (5) islāmdan ve şıfat-ı īmāndan su‘āl éderler bilürlerse vaṯyin (6) cā‘izdür bilmezler ise ḥarāmdur zīrā mürtede olmışlardur tecdīd-i īmān (7) ve tecdīd-i nikāḥ édeler bu mes’eleden nās ḡāfillerdür ammā bilmesi (8) ehemmi ve ekremdür ammā ḥāşılü’l-keḷām zamān ḥātūnları ceheldür belki (9) şıfat-ı islāmı ve şıfat-ı īmānı

bilmezler d y p mürtede olması erleri **(10)** ‘inde mu arrer ise h le-yi  er‘iyyesi budur ki mu addem  de ki **(11)** ben sa a bir a su’  l  tsem gerek ben her n  d rsem hem n sen eyle-
(12) -d r d di d y  tenb h eyleye çağın bilmezsin d me d ye andan  onra **(13)**  de ba a h t n
isl m n  art  b   midür ol da ı eyledür d ye

[117b]

(1) veyāhūd beşdür dēye bilmez in dērse mürtede olup bāyin talāk (2) boş olur andan sonra yēne eyde ki baқа hātūn altı mıdur dēye (3) ol dağı altıdur dēye veyāhūd eyledür dēye eger bilmez in dēr ise (4) mürtede olup erinden bāyin talāk boş olup ve bunları (5) su'āl etmese 'avret dağı bilme se etdüğü zinā olur şıfat-ı islām (6) nedür demek islāmın şartı kaçdur demekdür ve şıfat-ı islām demek (7) islāmın şartı kaçdur demekdür şıfat-ı islām beşdür²¹ (8) demek ve namāz kılmak ve zekāt virmek ve ramazān ayında (9) oruc tutmak ve güci yeterse hacca varmak şıfat-ı īmān altıdur (10)²² (11) şıfat-ı īmān dēdügümüz bu altıdur bir kimesne (12) gerdege girse ol kimesne evvel hātūnına şıfat-ı islāmı su'āl (13) eyleye belki bilmeye dēyü havf ederse bir hātūna öğredüp

[118a]

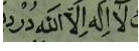
(1) ol hātūn daḥī geline ögrede ve eger ol daḥī mümkün olmazsa ol hātūn (2) geline dēye ki güvegü saṇa her nē söylerse hemān sen başını aṣaḡa (3) eg dēye ve güvegü daḥī şıfat-ı islāmı beş midür dēye gelin daḥī beşdür (4) maḡāmında başın ege ve şıfat-ı ĩmān altı mudur dēye gelin daḥī yēne altıdur (5) maḡāmında başın ege bu deṇlū kıfāyet éder dēmişler ḡalāşatü'l fetāvāda (6) eydür filān kimesne ĩmānsız olsun dēyü beddu'ā eylese (7) kāfir olur cevāhirü'l fetāvāda eydür bir kimesne bir müslümāna allāhu te'ālā (8) senden islāmı alsun dēse yāḡūd dünyādan ĩmānsız çıkasın (9) dēse yāḡūd kāfir öldürsün dēse yāḡūd cehennemde mü'ebbed étsün (10) yā muḡalled étsün dēse kāfir olur cevāhirü'l-fetāvīde eydür filānuḡ (11) katli ḡelāldür yāḡūd mübāḡdur dēse ol kimesnenüḡ mürted olduḡın (12) bilmek sözün yāḡūd

²¹ “Allah’tan başka ilah yoktur; Muhammed, O’nun kulu ve elçisidir.”

²² Bakara suresi, 285. ayet: “ . Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, mü’minler de (iman ettiler). Her biri; Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: “Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz.” Şöyle de dediler: “İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 57).

beğayr-ı hâkkın katl-i nefis êtdüğün bilmek sözün (13) yâhūd evli olup zinâ êtdüğün bilmek sözün kâfir olur yâhūd

[118b]

(1) dèse ki filânun mâlı baña helâldür veyâ katlî helâldür dèse ve ğayrılar (2) taşdîk êdüp gerçek helâldür dêseler kâfir olur halâşatü'l-(3)-fetâvîde eydür bir kimesne yalan bunun dèse (4) veyâhūd saña da ve islâmına da la'net dèse kâfir olur veyâhūd (5) kâfir müslimân olup birkaç akçe vêrseler biri dañı nolaydum kâfir olaydım da (6) müslimân olup baña dañı akçe vêrürlerdi dèse kâfir olur (7) ve 'abdullâh oğlının babası kâfir olup vefât êtse bir miqdâr (8) mâlı kalsa babası kâfir olmağıla mâlı buña degmeyüp mahrûm (9) kaldukda nolaydı bu ana gelince müslimân olmayaydum dèse kâfir (10) olur bir kâfirden müslimân olan kimesne dîniñden nê zarar (11) gördüğ ki müslimân olduñ dêseler kâfir olur fevzü'n-necâtda (12) eydür bir kimesneye müslimân degil misin ol dañı degilin dèse kâfir (13) olur fetevâ-yı muhîtte ve cevâhirü'l-fetâvîde eydür müslimân

[119a]

(1) degil misin nê dögersin dedükde degilin dèse kâfir olur eger (2) hañâen dèse nesne lâzım olmaz ya'nî müslimânın demek istedikde (3) dili sebķ êdüp degilin dediyse nesne lâzım olmaz tetimmetü'l-fetâvîde (4) eydür bir kimesne kôrķ allâhdan bu işi işleme dêseler ol dañı sözün (5) dinlemezsin dèse kâfir olur veyâhūd bir harâm fi'l işleyene (6) kôrķ allâhdan işleme bunu dêseler ol dañı kôrķmazın dèse (7) kâfir olur ve eger harâm olmayan nesnelerde bu sözi dèse (8) nesne lâzım olmaz illâ meger istiñfâfen deye fetevâ-i muhîtte (9) eydür bir kimesneye müslimân degil misün denilse ol dañı degilin (10) dèse kâfir olur ve bir kimesneye yâ kâfir dèse ol dañı dedigin (11) gibiyin dèse veyâhūd eger kâfir olmasam seninle sâkin olmazdum (12) dèse kâfir olur cevâhirü'l-fetâvîde eydür bir kimesne yâ [kâ]fir (13) veyâ mecûsî veyâ yahūdî dëyü çağırsa ol dañı lebbeyk dèse

[119b]

(1) kâfir olur fetvâ-i muhîtte eydür yâ kâfir dêseler ol dañı eger ben (2) kâfir isem benümle durma dèse kâfir olur ve bir kimesne (3) bir kimesne yâ kâfir dèse ol dañı sükût eylese fakîye ebûbekr-i (4) belhî eydür kâzîf-kâfir olur belh meşâyihinün ğayrısı (5) kâfir olmaz dediler andan sonra belhe gelüp necâr etimmesinün (6) ba'zısına fetvâ êtdürdükleri kâfir olur dëyü andan sonra (7) şeyh ebûbekrün fetvâsına rücû' êdüp cümlesi şatim-i kâfir (8) olur dëyü

ittifāk etdiler ḥalāṣatü'l-fetāvīde eydür kendü (9) evlādına mecūsī evlādı dese ba'zı 'ulemā 'indinde kāfir olur (10) fetevā-ı zāhiriyyede eydür bir kimesne kendü dābbesine yā dābbetü'l- (11) -kāfir dese veyāḥūd yā mülkü'l-kāfir dese eger kendü mülkinde (12) ve kendü yanında toğdıysa kāfir olur ve şatun aldıysa (13) kāfir olmaz tetimmetü'l-fetāvīde eydür bir kimesne bir қаdiyyede kāfir

[120a]

(1) idüm müslimān oldum dese ba'zı 'ulemā katında kāfir olur ve ba'zılar katında (2) olmaz ve bir kimesne put yapsa kāfir olur ve fetāvā-i қāḍihānda (3) eydür bir kimesne kāfir olmağa қarīb oldum dese kāfir olur veyāḥūd (4) bir ḥātūn erine қо beni kāfire oldum dese kāfire olur muḥīṭde (5) ve fetāvā-yı şuğrāda ve cevāhirü'l-fetāvīde eydür bir kimesne ḡayrısı kelime-i (6) küfri telķin eylese ol daḡı tekellüm eylese ol telķin eden (7) kāfir olur ve şonra tekellüm eden kāfir olur ve bir kimesne bir ḥātūna (8) mürtede olmağa emr eylese kāfir olur ve bir ḥātūn erinden boşanmağa (9) ḡilye-i şer'iyye istedükde ol daḡı var mürtede ol bāyin talāk erinden (10) boş olursın dese ikisi daḡı kāfir olurlar muḥīṭde zıkr olundu (11) bir kimesne bir kimesneye mürted olmaḡı emr eylese ikisi bile kāfir olur (12) cevāhirü'l-fetāvāda ve fevzü'n-necātda eydür bir kimesne eger fulān nesne (13) yarın olursa veyāḥūd olmazsa kāfir olayın dese ol

[120b]

(1) sā'atde kāfir olur muḥīṭde zıkr olundu eriyle 'avretten biri (2) birine baḡa ba'zı nesneler işlerseḡ kāfir olursın veyāḥūd kāfir (3) olmağa yaḡın olursın dese kāfir olur ve bir kimesne bir kimesneye (4) baḡa zaḡmet verdünḡ ḡattā kāfir olmaḡ murād etdüm dese kāfir (5) olur fevzü'n- necātda eydür bir kimesne bir āḡire isterseḡ kāfir ol (6) ve isterseḡ yahūdī ol benüm қatımda ikisi birdür dese kāfir olur (7) fetevā-i ḡāvīde eydür bir müslimān²³ de deseler (8) ol daḡı demese kāfir olur tetimmetü'l-fetāvāda eydür (9) de deseler demem dese kāfir olur ve eger şimdi el-ān demen (10) dese kāfir olmaz muḥīṭde eydür naşrāniyye yahūdīden ḡayr- (11) -ludur dese veyāḥūd yahūdī naşrāniyyeden ḡayrludur dese (12) kāfir olur lāyık olan budur ki yahūdīyye naşrāniyyeden şer'dür (13) deye ḡalāṣatü'l-fetāvāda eydür bir kimesne filān kişi beni kāfir

²³ “Allah'tan başka ilah yoktur.”

[121a]

(1)  tdi d se k fir olur vey h d  fil n kimesne beni darıltdı (2) k fir olmak mur d  td m d se k fir olur fet v -yı k d - (3) -h nda eydür bir kimesne mec s   apkasın geys e y h d kendüyi (4) yah d lere te b h vey  na r n lere te b h eylese miz c-ı t r k (5)  zre vey  la ife-i t r k üzre k fir olur muh t de g t rmi d r (6) bir kimesne beline z nn r k  ansa vey  omuzına vaz  eylese (7) k fir olur fet v -yı h v de eydür bir kimesne beline k  ansa (8) ve bu z nn rdur d se k fir olur fetv -yı zahiriyyede eydür bir kimesne (9)  azab arasında k fir oldum d se k fir olur h l  at 'l-fet v de (10) eydür bir kimesne nev-r z güninde mec s  t ' ifesine yumurta hibe eylese (11) k fir olur mecma ' l-fetv da eydür yevm-i nev-r zda mec s ler cem  olsa (12) bir müslim görüp n  h  ca mes ired r d se k fir olur (13) fet v -yı    r da eydür bir kimesne evvelden h t n eli gelmediği

[121b]

(1) şey' yevm-i nev-rûzda alsa eger nev-rûzda ta' zîmen aldıysa kâfir olur (2) ve bir kimesne nev-rûz güninde bir insâna bir nesne hediye verse (3) nev-rûza ta' zîmen etse kâfir olur cevâhirü'l-fetâvîde eydür (4) bir kimesneye haram yeme deseler ol dağı baña haram yemez bir âdem getir (5) dese veyâhûd baña helâl yer âdem getürin ben aña imân (6) getüreyin dese veyâhûd secde edeyin dese veyâhûd i'zâz (7) edeyin dese bu cümlede kâfir olur veyâhûd lâıyk olan (8) mâlı almak gerek haram olsun gerek helâl olsun dese (9) imândan küfre akrebdür fetâvâ-yı zahiriyyede eydür bir kimesneye helâlden (10) ye deseler ol dağı haram baña sevgülüdür dese kâfir olur (11) veyâhûd baña haram câ'izdür dese kâfir olur cevâhirü'l fetâvîde (12) eydür bir kimesne hamr veyâhûd zinâ veyâhûd livâta veyâ zulm veyâhûd (13) katl-i nefis bunlardan biri baña helâl olaydı dese kâfir olur

[122a]

(1) maṭlab bir kimesne ramazān ayı geldükde uzun ay geldi dese kāfir (2) olur muḥīṭde eydür²⁴ bizüm üze dèmez gāzāb (3) kıldı dese kāfir olur ve eger murādını te‘ab ile te‘vīl èderse (4) kāfir olmaz ḥalāṣatü’l-fetāvāda eydür günāh-ı şağāyir işleyen kimesne[ye] (5) tevbe eyle dènılse ol dahı nè işledüm ki tevbeye muḥtāc oldum (6) dese kāfir olur muḥīṭde eydür ne işledüm ki ḥattā tevbe èdeyin (7) dese kāfir olur muḥīṭde dahı kitāb-ı kāmīlū’l-fetāvāda eydür (8) ḥarāmndan bir faḳīre taşadduk eylese ve şevāb umsa kāfir olur (9) ḥalāṣatü’l-fetāvīde eydür ḥarāmndan şevāb ricā èdüp taşadduk eylese (10) fakīr dahı

²⁴ “Allah her türlü eksiklikten yüce ve münezzehtir.”

ḥarām idüğün bilüp du‘ā eylese ol daḥı āmīn dese **(11)** ikisi bile kāfir olur bu mes‘eleden ḥalk ḡāfillerdür ve bir kimse **(12)** emr işine ḥayiz iken vaṭy etmek ḥelāldür dese kāfir olur **(13)** veyāḥūd livāṭa ḥelāldür dese kāfir olur muḥīṭde eydür cāriyye

[122b]

(1) ḳable’l-istibrā vaṭy etmek ḥelāldür dese kāfir olur ve bir kimesne **(2)** bir ecnebī ḥātūnı öpüp bu ḥātūn baḡa ḥelāldür dese kāfir olur **(3)** cevāhirü’l-fetāvīde eydür bir kimesne niçün vermezsin deseler ol daḥı **(4)** boğazıma vereyin dese kāfir olur ve daḥı zekāt vācib olan **(5)** kiṣiye zekāt verdiyseler ol daḥı vermezsin dese kāfir olur **(6)** ḥalāṣatü’l-fetāvāda eydür bir kimesne eger ben filān ma’nāyı işledüm **(7)** ise mecūsī olayın veyāḥūd allāhdan beri olayın dese bu ki **(8)** işledüğün bilür ol kimesne kāfir olur ve daḥı işledüğü şeyin **(9)** bilürken eger ben filān nesne işledüm ise yahūdī olayın **(10)** veyāḥūd naṣrānī olayın dese kāfir olur fevzü’n-necātda **(11)** ve ḳāḍıḥānda eydür bir kimesne bir şeyi işlemedin allāh bilür işledüm **(12)** dese kāfir olur ve bir kimesne kiṣb idüğün bilürken allāh bilür **(13)** veyāḥūd allāh ma‘lūmdur şöyledür dese kāfir olur veyā allāh

[123a]

(1) bilür evlādımdan sevgülüsün dese ḥālbuki ḥilāfı olmasa **(2)** ya’nī kiṣb olsa kāfir olur ibni mes‘ūd raḍıyallāhu ‘anhu **(3)** eyitdi allāhdan ḡayrıya ḡerçek yere and içmek eşeddür yalan **(4)** yere and içmekden veyāḥūd allāh yalan yere and içmek saḡa sevgülüdür **(5)** allāhdan ḡayrıya ḡerçek yere and içmekden fetāvā-yı zahiriyyede **(6)** eydür eger sulṭān aḡsırsa bir kimesne yerḥamukellāh dese racul **(7)** āḡir-i sulṭāna böyle dēnilmez dese kāfir olur eger bir maḥlūḳa **(8)** bir kimesne yā ḳuddus dese yāḥūd yā ḳayyūm dese yāḥūd yā raḡman **(9)** dese yāḥūd ḥāliḳa-ı muḥīṭde olan esmādan birin dese kāfir **(10)** olur ḥalāṣatü’l-fetāvīde ve fetvā-yı ṣuḡrāda zikr olındı ebū manṣur-i **(11)** mātüridī eydür her kim ki zamānsız sulṭānına ‘ādildür dese **(12)** kāfir olur maṭlab ma‘lūm olsun ki bir kimesne ḳıyāmeti yāḥūd **(13)** cenneti veyāḥūd cehennemi yā mīzānı veyā sırātı veyā hesābı veyāḥūd

[123b]

(1) kirāmen kātibīn yazduḳları ṣaḡāyifi veyāḥūd ba‘iṣi inkār eylese **(2)** ya’nī bunlar olmaz dese kāfir olur ve bir kimesne **(3)** bir ḳaḍıyyada beni ḳanda bulursuḡ ḳıyāmet izdiḡāmında dese **(4)** ba‘zı ‘ulemā ḳatında kāfir olur ve bir kimesne ḡayrıya ve baḡa **(5)** bu ruḡūḡı dünyāda ver ḳıyāmet ḡüninde dirhem yoḡdur ṣevābıḡdan **(6)** verilir dese medyūn daḥı ziyādece ver ḳıyāmetde aldıysa **(7)** veyāḥūd daḥı ziyāde ver ḳıyāmetde bir yerden

cümlesini vèreyin dèse **(8)** kâfir olur fetāvā-yı hāvīde eydür bir kimesne hayvānāt haşr **(9)** olunmaz za‘m eylese kâfir olur ve benī ādem daḥı böyledür bir kimesne **(10)** bilmem allāhu te‘ālā filān kimesneye niçün halk ètdi dèse kâfir **(11)** olur cevāhiri’l-fetāvāda eydür bir kimesne eger allāhu te‘ālā **(12)** baḥa cennete filān kişiyile girmege emr eylese girmezem dèse **(13)** kâfir olur ḥalāsātü’l-fetāvīde eydür bir kimesne sensiz allāhu te‘ālā

[124a]

(1) baḥa cennet vèürse veyāḥūd filān kimesne ile bile istemem **(2)** dèse veyāḥūd liḳā dilerem cennet dilemem dèse bu cümlede kâfir **(3)** olur fetāvā-yı zāhiriyyede eydür bir kimesne hemān dünyāda ètmek **(4)** lāzımdur āḥiretde nè olursa olsun dèse kâfir olur **(5)** muḥīṭde eydür bir kimesne ben şevābdan ve ‘ikābdan beriyin dèse **(6)** kâfir olur dèndi fetāvā-yı zāhiriyyede eydür eger sāhiri tutsalar katl **(7)** edeler zīrā ba‘de’l-aḥd tevbesi kabūl olunmaz belki hemān bir kerre **(8)** sāhir idüğine ikrār eylese der-ḥāl kâfir olur ve cin düşürücü **(9)** daḥı böyledür hadiyyetü’l-muḥdīnde eydür peygamber ‘aleyhi’s-selāmuḥ **(10)** ḳalbine bir kimesne ḳalpcagız dèse kâfir olur eger ta‘zīmen dèrse **(11)** nesne nesne lāzım gelmez ve bir kimesne peygamber ‘aleyhi’s-selāmuḥ tırnakları **(12)** uzun idi dèse kâfir olur ‘ale’l-vechi’l-ihānet dèdiyse **(13)** ve bir kimesne gökde allāh bilür dèse ve mekān-ı murād ètse kâfir olur

[124b]

(1) eger mekāna niyyeti yok ise yine kâfir olur ekşer ‘ulemā ḳatında **(2)** ve eger zāhiri i iḥbārdan ḥikāyet murād ètdiye kâfir olmaz ve eger allāh **(3)** cennetde getürüyin dèse kâfir olur ve cennetden getürüyin **(4)** dèse kâfir olmaz ve bir kimesne bir nesne işledüğini bilürken allāh **(5)** bilür işlemedüm dèse ‘ulemā iḥtilāf eyledi ammā eşşāḥ budur ki kâfir **(6)** olur ve bir kimesne eger allāh subḥānehu ve te‘ālā ḳıyāmet güninde muḥḳıla **(7)** daḥı ‘adlıla ḳazā èderse ḥaḳḳımı senden alurın dèse kâfir olur **(8)** ve bir kimesne fulān kimesne peygamber olaydı īmān getürmezdüm dèse kâfir **(9)** olur ve bir kişi ben allāhuḥ resūliyim dèse kâfir olur ve bir kimesne daḥı **(10)** peygamber iseṇ mu‘cizāt izḥār eyle dèse ol daḥı kâfir olur ve eger **(11)** ğaraż-ı izḥār mu‘cize ise kâfir olmaz ḳaçan bir kimesneye namāz ḳıl dèseler **(12)** ḳılmazın dèse ba‘zı meşāḥiḥ ‘indinde kâfir olur vā‘izlere **(13)** ve ḥatībleri ve imāmlara ve mekteb ḥıṣṣalarına taḳlīd ètse

[125a]

(1) kâfir olur ve bu taklîdi görüp ve eşidüp rızasıyla gülenler (2) dağı kâfir olur tecdîd-i îmân ve tecdîd-i nikâh lâzım olur bir kimesne (3) vallâhi dēyecek maḥalde ve ḥuyūtuḡ dēse veyāḥūd bî-ḥuyūti dēse (4) kâfir olmak ḳorkusu vardur zîrâ emîn olmaz illallâh olur ḳaçan (5) allâhuḡ ḡayrıya êtse şirk ḳoşmış olur ve bir kimesne bir mescidüḡ (6) ḥavlini ṭavâf eylese ol kimesne küfr olmakdan ḳurtılır bir kimesne (7) saḡa mulâḳî olmak melekü'l-mevte mulâḳî olmak gibidür dēse eger (8) sevmedüğinden ise kâfir olmaz ve eger melekü'l-mevte 'adâvetinden (9) ise kâfir olur ve hediyyetü'l-muḥdînde eydür yana ba'dehū zıkr (10) olundı ki riyâ'en namâz kılsa ol şalavātuḡ ecir yoḡdur günâh-(11)-kâr olur ba'zılar dēdiler ve ba'zılar ecir ve günâhı yoḡdur dēdiler (12) kâne kılmamış gibi oldı dēdiler fetâvâ-yı ḳādîḡanda eydür (13) bir kimesne yalan yere allâh bilür fulân nesneyi işledüm dēse kâfir

[125b]

(1) olur müneyyü'l-muşallî şerḡinde eydür bir kimesne bir şalavâta şurū' (2) êtdükde medd-i hemze ile allâhu ekber dēse şalavât-ı fâsid olur (3) ve şalavât içinde olan tekbîrler dağı böyledür ve evvelindeki (4) tekbîrde medd êderse şurū' câ'iz olmaz ya'nî namâzı câ'iz (5) degildür ve eger ḳaşdıla bir ḡoşca olsun dēyü medd êderse (6) kâfir olur ve bâdan sonra bir elif getürüp allâhu ekber (7) dēse şalavat câ'iz olmaz fâ ḡazer külle'l-ḡazer (8) temmetü'r-risâletü bi-'avni'llâhi'l- (9) -milkü'l-vehhâb

METİN

3.2.(B)

[28b]

(1) şükr bî-ḥad ve sipās bî-‘ad ol pādişāhlar pādişāhına ki (2) yarattı insānı doğru kāmēt ve görklü şüret birle ve dil vērdi (3) anlara feşāḥat birle ve ‘aql vērdi anlara ‘ināyet birle ve ilhām (4) ve in‘ām eyledi anlara īmān ve islām [ve] raḥmet birle ve bezedi anları ma‘rifet (5) ve ṭā‘at ve ‘ibādet birle şalavāt-ı zākiyāt ol seyyid-i kāyināt (6) üzerine kim ‘ālemi münevver kıldı kerāmet ve mu‘cizāt birle ve anuñ āl (7) ve aşḥabı üzerine kim qahr ētdiler kāfirler ġazā ve şecā‘at birle ve (8) īmānı küfrden seçdiler ‘ilm ve ḥikmet birle ve bundan sonra bu faḳīr (9) [ve] ḥaḳīr kuldān ki muḥammed bin bālīven iltimās eyledi emīr ve emīrzāde-i (10) mu‘aẓẓam ma‘deni‘l-luṭf ve‘l-kerem veliyyü‘l-eyādī ve‘n-ni‘am marziyyü‘l-ḥiṣāl ve‘ş-şiyem aḥmed beg bin ya‘kūb ḫelebi bin ve süleymān šāḥ bin muḥammed (11) bin aydın gün geldüġince devleti müterakḳī ve ‘ömri dēlim ve sa‘ādeti (12) muḳīm olsun ve ābā vü ecdādına raḥmān ve raḥīm taṅrı raḥmet kılsun ve (13) maġfirete müstaġraḳ eylesün āmīn yā rabbe‘l-‘ālemīn ve işāret kıldı kim (14) elfāz-ı küfr kitābın kim on üç bāb üzerine müştemil olmışdı ‘arabīden (15) türki ye tebdīl olına tā ki ma‘nāsı rüşen ve fehvası mu‘ayyen ola (16) ve türki bilenlere āsān ve mu‘ayyen ola işāret [ve] beşāret bilüp ḥaḳdan (17) ‘ināyet ve himmet islerinden himmet isteyüp iḳdām eyledük ümīddür ki

[29a]

(1) allāhu te‘ālā şavābı ilhām eyleye ve ḥatā ve zeleden bekleye ve saḳlaya ve (2) ve ḥatır-ı ḥāmidümüze şöyle vārid oldı ki her nesne kendünün zıddıyla (3) bilinür muḳtezāsınca iki bāb ilḥāḳ édevüz birisi īmān ve islām (4) beyānında ola ve birisi dil saḳlamaḳ beyānında ola bunlardan sonra altı (5) elfāz-ı küfr aḥkāmına şürü‘ kılna zīrā ki evvel īmān ve islām (6) bilinmeyince küfr bilinmez temennāmuz ḥaḳdan budur ki cümle īmān ehlini (7) īmān ve islām üzerine şābit-ḳadem kıla ve küfrden ve ḍalāletden (8) ve mā‘şiyetden ırāḳ duta kendü faẓlı ve keremile inneḥü veliyyü‘l-ḥasenāt (9) ve mucībe‘d-da‘vāt evvel bāb ki īmān ve islām beyānındadır (10) rivāyet kılr ‘ömer bin el-ḥattāb raḍıya‘llāhu ‘anhu ve eydür ki günlerde (11) bir gün taṅrı resūlī şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḳatında oturmuşduḳ nāġāḥ (12) bir kişi çıḳa geldi ki tonı ġey aḳdı saçı ġey ḳaraydı ve anuñ (13) üzerinde sefer-i eşer belürmezdi bizlerden ḥiçbir kişi anı bilmezdük tā ki (14) geldi

peygamberün ileyinde oturdı dizin dizlerine söykedi (15) ve iki elini iki uyluğı üstine kodı ve eyitdi ki yā muḥammed ḥaber vēr baḥa ki (16) īmān nē nesnedūr taḥrī resūlī eyitdi īmān oldur kim inanasın (17) taḥrīnuḡ birliğine ve varlığına ve inanasın anuḡ ferīştehlerine ve (18) ve inanasın anuḡ kitāblarına ve inanasın anuḡ peygamberle[rine] ve inanasın kıyāmet (19) günine ve inanasın anuḡ ḥayrına ve şerrine bunları eşidicek eyitdi

[29b]

(1) ol kişi giricek eyitdük yā muḥammed bundan sonra eyitdi ki ol kişi (2) ḥaber vēr baḥa islāmdan ki islām nē nesnedūr resūl ḥazreti (3) ṣallallāhu ‘aleyhi ve sellem eyitdi ki islām oldur kim danuklık vēresin (4) ki taḥrīdan artuḡ taḥrī yok ve danuklık vēresin ki muḥammed anuḡ resūludur (5) ve daḥı islām oldur kim namāz kılasın daḥı oldur kim zekāt (6) vēresin daḥı oldur kim ramazān ayın oruc dutasın daḥı oldur kim (7) taḥrī evin ḥacc edesin eger varmaḡa gücün yēterse el-ḥaber be-tamām-ı rivāyet (8) kıılır ‘abdullāh bin ‘ömer raḡıya’llāhu ‘anhu ki eyitdi taḥrī resūlī ṣallallāhu (9) ‘aleyhi ve sellem müslimān oldur kim müslimānlar selāmet olalar anuḡ (10) dilinden ve elinden elfāz-ı īmān budur kim kişi ede īmān (11) ehlinden ola 25 ^{meṣvāla} وَكُنْ بِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ أَمِنْتُ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ 25 bilmek gerek kim her kişi ki (13) bu dedüğümüz altı nesneye dilile ikrār eylese gönlile inansa (14) i ‘tiḡādı bek olsa ol mü’min ve īmān ehlinden olur eger (15) bu altınuḡ birisine inanmasa yāḥūd birisinde şekki gümānı olsa i ‘tiḡādı (16) bek olmasa ol kişinüḡ īmānı islāmı dürüst olmaz hemān şırf (17) kāfir olur ne’uzu bi’llāh daḥı bilmek gerek kim ‘āḡil bāliḡ ḡuluḡ üzerine (18) evvel vācib oldur kim taḥrī te’ālā[yı] birleye nēte kim ḡur’ān-ı mecīd içinde ḥaber (19) vērdi 26 ^{ma’nāsı} وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا 26 budur kim

[30a]

(1) ḥaḡ celle celālühü eyitdi yaratmadum ben cinleri daḥı ādem oḡlanlarını illā (2) baḥa ḡullık kılsun eylemek ya’nī beni birlemek içün pes taḥrī te’ālā (3) bildüğinden ve birledüğinden sonra vācibi olur kim īmān ve şehādet (4) getüre nēte kim dedük elfāz-ı īmān elfāzın ve şehādet elfāzı (5) budur ki ede 27 ^{ve} شَهِدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ 27 ve

²⁵Bakara suresi, 285. ayet: Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, mü’minler de (iman ettiler). Her biri; Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: “Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz.” Şöyle de dediler: “İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s.57).

²⁶ Zâriyât süresi, 56. Ayet: “Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 581)

²⁷ Muhammed suresi, 19. ayet: “Bil ki Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 563).

şöyle bilmek gerek kim ĩmān dilile bu dēdügümüz nesnelere ikrār eylemekdür (7) ve göñlile bilmek ve inanmağdur yalnız dilile ikrār eylemek ĩmān olmaz (8) zīrā ki eger yalnız dilile ikrār eylemek ĩmān olsaydı münāfiqlar (9) mü'min olalardı ve eger göñlile bilse ammā inanmasa ve ikrār eylemese gērü (10) ĩmān olmaz ve eger bu nesne ĩmān olsaydı kitāb ehli kāfirler (11) biriñizden mü'min olalardı zīrā ki anlar bu dükelin bilürler velīkin ikrār eylemezler (12) ve inanmazlar bundan ötürü kāfir olurlar ma'lūm oldu ki bu nesneler dilile (13) ikrār eylemeyince ve göñlile inanmayınca ĩmān ĩmān olmaz nēte kim zernīhle kireç (14) ikisin biri birine katmayınca kıl kıpırmaz ikrārle inanmak dağı ikisi berkimeyince (15) ĩmān olmaz ve şöyle bilmek gerek kim ĩmān islām ikisin birdür mü'min (16) müslimāndur ve müslimān mü'mindür ehl-i sūnnet ve cemā'at mezhebi budur (17) ve ba'zı sūnnīler dēmişler ki ĩmān ayru islām ayru islām ayrudur ikisi (18) bir degüldür ve şöyle bilmek gerek kim ĩmān artmaz ve eksilmez zīrā ki ĩmān (19) artmak şüret bağlamaz illā küfr artmağıla pes böyle olıcağ lāzım gelür ki

[30b]

(1) bir kişı bir hāl içinde hem mü'min hem kāfir ola bu nesne böyle olmak (2) muhāldür zīrā ki küfr [ve] ĩmān bir yerde cem' olmaz ĩmān gelicek küfr (3) gider ve küfr gelicek ĩmān gider ne'uzu bi'llāh ve kaçan kim 'ākil ve bālig (4) kul tañrıyı bilse vü birlese ve ol dēdügümüz altı nesne eyitse ve şehādet (5) kelimesin eyitse dilile dēse ve göñliye inansa hükm olunır anuñ ĩmānına (6) ve islāmına ve bu ĩmān ve islām hükm olduğundan sonra dürlü tā'atler (7) ve 'ibādetler vācib olur namāz zekāt ramażān orucı hacca varmak (8) ve gērü kalan aḥkām-ı şerī'at-ı mecmū' farz ve vācib olur ey sebepleri bulunacak (9) ve şöyle bilmek gerek kim ĩmān 'amelünğ ğayrıdur ya'nī ĩmān 'amel degüldür (10) ve 'amel ĩmān degüldür zīrā ki eger eyidesi olursavuz kim 'amel ĩmāndandır (11) lāzım gelür bundan ki kaçan 'amelden birez sākıṭ olsa ĩmānuñ ba'zısı (12) sākıṭ ola nēte kim ḥāyıza 'avratdan namāz ve oruc ve kūr'ān okımağ ve (13) mescide girmek sākıṭ olur bu 'ibādetler andan sākıṭ olmağıla (14) anuñ ĩmānınınuñ ba'zısı sākıṭ oldu dēmezüz pes ma'lūm oldu ki 'amel (15) ĩmāndan degülmüş ĩmān ayruğ ve 'amel ayruğ imiş bu arada bu bābı (16) tamām kılduğ ki müṭāla'a kılına melālet olmaya va'llāhu a'lem bi's-şavāb (17) ikinci bāb dili yaramaz sözlerden sağınmaktadır ḥağ te'ālā ḥaber vērür (18) ve eydür kim ki vardır āler hıçbir kelime

Fetih suresi, 29.ayet : “Muhammed, Allah'ın Resülüdür.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 570).

Fetih suresi, 8.ayet: “(Ey Muhammed!) Şüphesiz biz seni bir şahit, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 567).

söz söylemez illīdemā (19) ma‘nāsı budur kim atında kanuñ 28 مَا يَلْفُظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ
saklayıcı

[31a]

(1) hāzır firiştehler kim dāyim ve şābit ve lāzımdur hergiz ayrılmaz ve gāfil (2) olmaz bu firiştehlerüñ adı kirāmen kātibīndür birisi ādemüñ (3) sağ omuzında oturmuşdur nē kim işlese ve söylese hayrdan bu (4) yazar dañı birisi ādemüñ sol omzında oturmuşdur nē kim işlese ve (5) söylese şer‘den ve fesāddan bu yazar ve bu iki firişte ādem oğlanına (6) müvekkeldür mādām ki diridür dāyim hayrdan şer‘den yazarlar ve (7) ol vaqt ki bir mü‘min kula ecel erişe āhıret seferine yüz duta bu iki (8) firişte eydürler ki ey bizüm çalabumuz bize buyurmuşduñ ki bunıñ hayrını (9) ve şerrini yazavuz mādām ki diriyidi bundan hayr şer‘ gelüridi biz dañı (10) yazarıduñ şimdiden gērü bundan nē hayr gelür nē şer‘ emdi destūr (11) vēr bize kim göge çıkalum haqdan nidā gelür ki ey benüm firiştehlerüm göglerüm (12) töludur firiştehlerle size destūr yokdur kim göge çıkasız bunlar eydür (13) ki ey bizüm çalabumuz bārī destūr vèrgil bize yer altına girelüm (14) haqdan nidā gelür ki ey firiştehlerüm yerlerüm altı dañı firiştehlerümile (15) töludur bunlar ‘aciz olup eydürler ki ey bizüm çalabumuz ya bize nē buyurursın (16) n’edelüm ve nereye varalum haq sübhāne ve te‘ālā eydür ki ey firiştehlerüm (17) ol kulumuñ gūrına mülāzım oluñ bir gez başında bir gez ayağında ayak (18) üstine tūruñ başa tesbīh ve tehlīl ve taḥmīd ve temcīd edüñ kıyāmete degin (19) ve bunlarıñ şevābların ol gūr issinüñ dīvānlarına yazuñ zihī ‘ināyet pādīşāhdan

[31b]

(1) ki mü‘min kulları öldüğinden sonra dañı şevāblar assı kılur resül ḥazreti (2) şallallāhu ‘aleyhi ve sellem her ki tañrıya inandıysa ve kıyāmet günine (3) inandıysa hayr söylesün yāḥūd diñsüz dursun dañı bir ḥadīse (4) buyurmuşdı kim bā’ik bir kul bir söz söyler tañrı rāzı olacak sözlerden (5) göñlinden geçemez ve bilmez ol söz hayrlı [hayr]suz mıdur ammā haq te‘ālā ol (6) bir sözle ol kuluñ uçmak içinde derecātın yüceldür ve bā’yık bir kul (7) bir kelime söz söyler tañrı sevmedüğü sözlerden göñlinden geçemez ve bilmez (8) ki ol söz yaramaz sözdür ammā haq te‘ālā ol kul ol bir kelime (9) sözile cehennem içine baturur maşrıqdan mağrib kadarınca ve dañı ḥadīse (10) buyurmuşdur kim veyl tamusı sol kişinüñdür kim yalan söylese (11) kavmi güldürmegiçün veyl anıñdur dañı bir ḥadīse buyurmuşdur (12) ki kişi şol yalan yeter ki dēgil eşitdügün ve gördüğün söyleye bir ḥadīse

28 Kāf suresi, 18. Ayet: “ insan hiçbir söz söylemez ki onun yanında (yaptıklarını) gözetleyen (ve kaydeden) hazır bir melek bulunmasın.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 575).

(13) buyurmuşdur ki kaçan bir kıl yalan söylese firiştehler ırak olurlar (14) andan bir mīl kadarınca ol söyledügi yalanuñ çirkin yiyisinden rivāyet kılur (15) berā' bin 'āzib²⁹ rağıya'llāhu 'anhu ve eydür kim bir 'arab resūl hāzretine geldi (16) ve eyitdi kim kılavuzla beni bir 'amele ki anı işlemek sebeble uçmağa girem resūl hāzreti (17) şallallāhu 'aleyhi ve sellem eyitdi aç toyur ve şuşamış şuvar ve eyü işlere buyur (18) yavuz işlerden yığ ve eger bunları işlemege gücün yétmezise dilünji şakla gayrdan (19) ayruk nesne söyleme ki uçmağa giresin 'īsā peygamber 'aleyhi's-selām eyitdi

[32a]

(1) tañrıya kullık eylemek on bahşdur dokuz bahşı diñsüz durmağdur (2) ve bir bahşı ādemīlerden kaçmağdur bir hadīside resūl hāzreti 'aleyhi's-selām (3) beyān kılmışdur her ki çok söylese anuñ saķatı çok olur (4) ve kimün ki saķatı çok ola günāhı çok olur ve kimün ki (5) günāhı çok ola tamu aña evlā ve lāyık olarağdur mu'āz³⁰ bin cebel rağıya'llāhu 'anhu (6) eytdi yā resūllullāh biz dutılır mıvuz söyledüğümüz sözi eytdi yā cebel oğıl (7) kişi yüzi üzerine tamu içine bırakmaz illā dilden gelen günāhlar dağı (8) bir hadīside buyurdı kim her ki diñsüz dura kırtıla bu bābda (9) aħbār ve āşār ve hükemā sözleri haddenden geçedür ammā sa'ādet ehline (10) bir söz ve azacuk naşihat eğer eder şekāvet ehline az ve çok söz (11) berāberdür fāyide eylemez kitāb issine haķķ te'ālā tevfiķ vère ve sa'ādetin (12) dāyım kılıvère inşā'allāhu te'ālā bundan sonra elfāz-ı küfr aķsāmına (13) ve aħkāmına şürū' kılalum bu elfāz on üç bāb üzerine bünyād (14) eylemişler fihrist budur evvel bāb muķaddimeler içindedür (15) ikinci bāb tañrınuñ zātında ve şıfātındadır üçüncü bāb (16) kur'āna ta'alluķ nesnelerdür dördüncü bāb peygāamberlere ta'alluķ nesnelerdür (17) beşinci bāb zıkre ve tesbīhe ta'alluķ nesnelerdür altıncı bāb (18) şerī'at hükümlerine ta'alluķ nesnelerdür yedinci bāb 'ālimlere (19) şālihlere velīlere ta'alluķ nesnelerdür sekizinci bāb imāna ve küfre ta'alluķ

[32b]

(1) nesnelerdür dokuzuncı bāb kıyāmet ve āhiret günine ta'alluķ nesnelerdür (2) onuncı bāb sultānlara ve beglere ta'alluķ nesnedür on birinci bāb (3) gayba ve sırta ta'alluķ nesnelerdür on ikinci bāb ta'ziyeye (4) ta'alluķ sözlerdedür on üçüncü bāb fāsıklar zālimler (5) cāhiller sözlerindendür evvel bāb muķaddimeler içindedür muķaddimelerden (6) birisi oldur ki kaçan bir mes'elede birkaç vech küfr vācib olur olsa (7) bir yalnız vech küfri men'

²⁹ Bu özel isim yazmada yanlışlıkla < 'āzib> şekilli yazılmıştır.

³⁰ Bu özel isim yanlışlıkla < mu'āz > şeklinde harekelenmiştir.

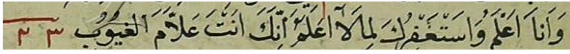
èder olsa fetvā vèrici kişiyè vācib olur ki (8) meyl eyleye şol vech ki küfri men‘ èder ola küfr nè fetvā vèrmeye (9) ve eger küfri men‘ ètmege hîç vech olmasa dükeli cihetden küfr vācib (10) èder olsa fāyide eylemez ol sözünj ma‘nāsını ħaml ètmek şol vech ki küfri (11) vācib ètmeye pes küfr nè fetvā vèrile ve rücū‘a ve tevbe ve nikāhını yenilemege (12) buyrula ikinci muḳaddime oldur ki her ki küfr kelimeyi söylese (13) eger ciddi ve i‘tikādıla söylemiş olurisa şekk yokdur ki kāfir olur ve eger (14) i‘tikādı olmasa kelime-i küfr idüğine velīkin kendü ihtiyārıla demiş (15) olursa ‘ulemānuĝ ekşeri ḳatında kāfir ammā ba‘zı ‘ulemā ḳatında kāfir olmaz küfr (16) kelimesin idüĝin bilmez düm demek ‘özr degüldür ammā ḳaçan kim bir kişi söz söylemek istese (17) dil üzerine küfr kelimesi cārī olsa eger ḳaşdı yoĝiken söylediyise kāfir (18) olmaya ve eger ḳaşdı varisa kāfir ola üçünci muḳaddime oldur kim bir kişinüĝ (19) göñline küfr vācib èdecek nesne düşse ve ol kişi anı söylemege gide

[33a]

(1) görse ol göñle düşmek mazarrat eylemez ya‘nī söylemeyince kāfir olmaz (2) dördünci muḳaddime oldur ki bir kişi kelime-i küfr söylese ayruḳ kişiyi (3) güldürmeĝiçün söyleyen daĝı ol söze gülen daĝı kāfir olur beşinci (4) muḳaddime oldur ki bir kişi kendünüĝ kāfirliğüne rāzī olsa (5) ‘ulemā ittifāḳ eylemişlerdür ki kāfir olur ol kişi ve eger ayruḳ (6) kişinüĝ küfrine rāzī olsa imāmlaruĝ bir nècesi eydür ki ol kişi (7) kāfir olur ve bir nècesi eydür ki kāfir olmaz ve bilgil kim bu elfāz-ı (8) küfrün mes‘elen üç dürlüdür bir dürlüsi oldur kim ḫaṭā söylemiş (9) olur kāfir olmaz bunun ḫükmi budur ki ol ḫaṭāyı söyleyen kişiyè (10) buyuralar tevbe ve istiĝfār eyleye ve ol dedüĝi sözden reca‘tü ‘ammā ḳultü³¹ (11) dèye ve daĝı bir dürlüsi oldur ki ol mes‘elede imāmlar ihtilāf èdeler (12) ya‘nī bir nècesi kāfir olur dèye ve bir nècesi kāfir olmaz dèye bunun ḫükmi (13) oldur kim ‘avrat varisa boş olur dèyeler nikāhın yenileyeler ve tevbe (14) ve istiĝfār ètdüreler reca‘tü ‘ammā ḳultü dedüreler ihtiyāt içün ve daĝı (15) bir dürlüsi daĝı oldur kim ‘ulemā ittifāḳ eylemiş ola kāfir olur dèyü (16) bunun ḫükmi oldur kim ol kişi şeksüz gümānsuz kāfir olur ve (17) cümle işledüĝi ḫayr ve ṭā‘at ve ‘ibādeti yoyılır ve eger bu kelimeyi (18) söylemezden öñdin ḫacca varmış olurisa ol ḫacc bāṭıl olur ikileyin (19) ĩmān ve şehādet getürüp ve tevbe ve istiĝfār eyleyüp reca‘tü ‘ammā ḳultü

³¹“Söylediĝim şeyden döndüm”

[33b]

(1) dödüğünden sonra gèrû haccı döndere yeñi hac eyleye ĩmān ve şehādet getürmedin (2) ‘avratına cimā’ éderise zīnā olur ve oğlı doğarısa harāmzāde olur ne‘ūzu (3) bi’llāh ve nè kadar kim bayağı ‘ādetince tevbe ve istiğfār ve şehādet kelimesini (4) dèyecek olurisa ol küfr zāyil olmaz ve ol kiři müslimān olmaz tā ki (5) reca‘tū ‘ammā kıltū dèmeyince dürüst ve üründü kıavl budur ve şöyle gerek (6) her bir mü‘min ki érte ve gèce bu du‘āyı okuya ki bu āfetden kırtılmağa (7) sebep ola du‘ā budur (8) (9) ikinci bāb tañrının zātında ve şıfatlarında kaçan kim bir kiři (10) tañrı te‘ālāyı şıfatlandursa aña lāyık degül şıfatla yāhūd tañrı (11) adlarından bir ad masharaya alsa dutsa yāhūd tañrının buyruklarından bir buyruk (12) masharaya dutsa yāhūd uçmak uçmak yokdur dèse yehūd tamu yokdur (13) dèse kāfir olur ve eger eyitse fulān kiři benüm gözümè cühūdlar gibidür dèse (14) tañrı gözinden dèse ‘ulemānuñ ekşeri kıatında kāfir olur ve bir kıavl dağı budur kim (15) bu sözi dèyen kiřinüñ murādı ol kiřinüñ ‘amelini çirkin görmek içün (16) olurisa kāfir olmaz ve eger eyitse tañrının eli uzundur ekşer ‘ulemā kıatında (17) kāfir olur ve bir nèce imāmlar eydür eger mahlūk eli gibi i‘tikād ètse kāfir (18) ola ve eger kıudret eli dèyü i‘tikād ètse kāfir olmaya ve eger eyitse tañrının (19) içindedür murādı mekān olurisa kāfir ola ve eger murādı hikāyet ètmek olurisa

[34a]

(1) hadīşde geldüğünleyn kāfir olmaya ve eger eydürise kim bir söz de söyledim (2) murādum ne mekāndur ne hikāyetdür dèse niyyetüm yokdur dèse ekşer ‘ulemā (3) kıatında kāfir olur ve eger eyitse tañrı bize nazar èder gökden (4) yāhūd eyitse tañrı bize nazar èder ‘arşdan yāhūd eyitse tañrı görür (5) bizi gökden ve ‘arşdan kāfir olur meger kim ‘arabça tañrı muṭṭali‘dür (6) dèrise kāfir olmaya ve eger eyitse tañrı göğün üstinde tañrıdır < ve yerin üstinde tañrıdır > (7) dèse kāfir olur ve eger eyitse ey çalabum senden hiçbir yer hālī degüldür (8) ve sen hiçbir yerden hālī degülsin dèse kāfir olur velīkin eyide (9) dükeli nesneler ve dükeli yerler tañrı te‘ālānuñ ma‘lūmıdır ve eger eyitse (10) bir tañrının elindevüz dèse bir nèce imāmlar eydür bu söz cāyizdür ve bir nèce imāmlar (11) cāyiz degüldür ve eger eyitse ey çalabum uşbu zulme rāzī olam bir nèce ‘ulemā eyitdi (12) bu söz haṭadur dürüstrek kıavl budur kim haṭā degüldür ve eger eyitse (13) tañrı zulm eyledi baña zulm eyledüğünleyn dèse dürüst kıavl budur kim kāfir olur ve eger (14) eyitse tañrı yā ‘adl

ile dād vère tañrı saña ‘adl eyleye dād vère (15) kıyāmet güninde dēse kāfir olur ve eger eyitse tañrı ‘adl eylemege (16) oturdı yā duru geldi dēse kāfir olur ve eger bir kişi eyitse fulān (17) işi işleyem inşā’allāh dēse bir kişi dañı eyitse ol işi işlemege nè (18) inşā’allāh gerek dēse kāfir olur ve eger bir kişi eyitse bir kişiye sen tañrı işin

[34b]

(1) işle bayık tañrı sözün işini işledi yāñūd işleye dēse ba’zı ‘ulemā eyitdiler (2) kim bu söz ḥaṭādur ammā ekşer ‘ulemā eydür ḥaṭā olmaya ve eger bir kiři (3) ölse dañı bir kiři eyitse tañrı anı ihtiyār eyledi dēse kāfir olur ve eger (4) bir kiři şayru olağan olsa yāñūd gey koca ve karı olsa bir kiři eyitse (5) bu şol kişidür ki tañrı bunu unuttı yāñūd tañrı katında unutulmuşdur dēse (6) dürüstrek ḳavl budur kim kāfir olur ve eger eyitse fulān kişinün cānın tañrı (7) küfr üzerine olsun dēse ba’zı imāmlar katında kāfir olur ammā ebū yūsuf (8) katından rivāyet olundu ki kāfir olmaz ve eger eyitse tañrıya biz başa baş (9) yēterüz dēse kāfir olur ve eger eyitse tañrıya bir fulān kiřiye yavuz ḳazā (10) erişdi dēse ulu ḥaṭā söylemiş olur ve eger kiři eyitse ben tañrıdan (11) bīzārın yāñūd eyitse peygāamberden bīzārın yāñūd eyitse ḳur’āndan (12) bīzārın yāñūd eyitse kāfirven yā yehūdiven yā naşrānīven dēse (13) hīç şart eyitmese kāfir olur eger eyitse kāfirven eger fulān işi (14) işledümise dēse ḥāl bu olsa ki ol işi işlemiş olsa kāfir olur (15) ammā ebū ḥanīfeyile ebū yūsufdan raḥmetu’llāhi ‘aleyhimā rivāyet vardur ki kāfir (16) olmaz ve eger eyitse eger ben fulān işi işlerisem kāfirven bu nesne and olur (17) ol dēdügi işi işleyecek olurısa and keffāreti vācib olur ol kiři (18) kāfir olmaz şeyḫ imām ḥvāherzāde eydür eger fulān işi işlerisem (19) yā işledümise kāfirin dēyen kiři bu sözi and idügin bilürse kāfir

[35a]

(1) olmaz keffāret vācib olur ve eger and idügin bilmezse kāfir olur (2) ve eger eyitse tañrı bilür ben fulān işi işledüm dēse bilüriken ol işi (3) işleyüp durur ekşer ‘ulemā katında kāfir olur ve bir nēce ‘ulemā eydür kim (4) kāfir olmaz ebū yūsufdan dañı rivāyet budur kim kāfir olmaz (5) eger bir kişiden and isteseler ol eyitse tañrıya and için dēse and (6) isteyen eyitse tañrıya and içdigün gerekmez ṭalāk [u] ‘atāk and iç (7) dēse ba’zı imāmlar katında kāfir olur ve ekşer ‘ulemā katında kāfir olmaz (8) dürüstrek ḳavl budur kim kāfir olmaz ve eger eyitse tañrının dükeli sözi (9) yalandur eger fulān işi işlerisem dēse and olur ol kiři işlemeyesi (10) olursa keffāret vère kāfir olmaya ve eger eyitse senün andun (11) eşek yēlledügile berāberdür dēse kāfir olur ve eger eyitse tañrı bilür ki <gibidür> (12) senün guşşan benüm guşşam gibidür ve senün şādlığun benüm şādlığum (13) dēse kāfir olur ammā

ba'zı imāmlar eydür eger ol kişinün eyü işinde (14) ve yavuz işinde mālıla ve tenile kendü eyüsünde yavuzında dürüşür gibi (15) dürüşürse kāfir olmaya eyle dürüşmezise kāfir ola ve eger eyitse tañrı (16) bilür ki dāyım saña du'ā kılurın dēse ba'zı imāmlar katında kāfir olur ve ba'zılar (17) katında kāfir olmaz eger da'vacısına eyitse ben senünile haqlaşurın dēse (18) tañrı hükmiyile ol birisi eyitse ben tañrı hükmini bilmezsin dēse yāhūd tañrı hükmi bunda (19) yörimez dēse yāhūd bunda tañrı hükmi yokdur dēse yāhūd bunda çomak vardır

[35b]

(1) dēse hükmi neylesün dēse kāfir olur ve eger eyitse tañrı varıdı hīç (2) nesne yoğıdı ve tañrı var olısar hīç nesne olmayısar dēse bu şöñağı (3) söz mülhidler sözidür küfrdür ve ba'zı imāmlar katında küfr degüldür (4) velikin ulu hatādur ve eger bir kişiye eyitse tañrı saña in'am eyledi ni'met (5) vērdi sen dañı eylük eyle tañrı saña ētdügi eylük gibi dēse ol (6) kişi eyitse ol tañrı baña vėrdüginleyin ben dañı aña vėrdüm dēse (7) ba'zıları katında kāfir olur ba'zıları katında kāfir olmaz eger bir kişi (8) dōstına yā'avratına eyitse sen baña sevgülüreksin tañrıdan dēse kāfir olur (9) ve eger bir kişi da'vıcisine eyitse eger sen 'ulemālar tañrısı olursañ (10) ben senden haqqımı alam dēse kāfir olur ve eger eyitse tañrı dükeli halka (11) eylük ve ihsān eyledi benüm haqquma yavuzlık eyledi dēse kāfir olur (12) ve eger bir kişiye zulm eyleseler ol kişi eyitse zulm hālinde tañrıdan (13) kōrkamaz mısın baña zulm ēdersin dēse o zulm ēden yok dēse ya'nī kōrkamazın (14) dēse kāfir olur ve eger zulm hālinde dēmese yāhūd haqq işlerin (15) şansa haqq işlemekde neye kōrkın dēse kāfir olmaz ve eger (16) göñül üzerine tañrı bilür dēse kāfir olur ve eger eyitse ha sen ha tañrı (17) dēse bu sözi çirkin sözdür velikin kāfir olmaz ve eger eyitse (18) uşbu işi tañrıdan dañı senden görürven yāhūd eyitse tañrıdan umarın (19) dañı senden umarın dēse bu söz dañı çirkin sözdür ve eger eyitse uşbu

[36a]

(1) tañrıdan görürven ve seni bu işde sebep bilürven dērise bu söz görklü (2) sözdür üçünci bāb kūr'āna ta'alluk nesnelerdür her ki kūr'ān āyetlerinden (3) bir āyete inkār eylese yāhūd bir āyet-i kūr'ānı maşharaya dutsa kāfir olur (4) ve eger dumrı çalup kūr'ān okusa yāhūd dañı ayruk çalguları çalup kūr'ān (5) okusa kāfir olur ve eger³² قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ derisin yūzdüm < yāhūd tulukın > çıkardum dēse (6) kāfir olur ve eger bir kısa boylu kişiye ey

³² İhlās suresi, 1.ayet: “De ki: O, Allah'tır, bir tektir.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 704).

³³ اَعْطَيْنَاكَ den kısā- (7) -cuk dēse yāhūd seyr vaktında yāsīn okuyan kişiye eyitse yāsīni (8) ulu ağzında koma dēse kāfir olur ve eger kūr'ān okuya[n] kişiye kişiye okuma (9) dēse yāhūd kūr'ānı anma dēse kāfir olur ve eger açuk baldır görse (10) eyitse ki³⁴ وَالْتَقَتِ السَّاقُ بِالسَّاقِ yāhūd kadehi boşaldsa ve eyitse ki (12) وَإِذَا yāhūd kadehi boşaldsa ve eyitse ki (11) وَكَأْسًا³⁵ gibi (14) dēse kāfir olur ve eger bir cemā'atı görse ve eyitse ki (16) اَلْهَيْكُلُ³⁹ dēse istiḥfāfiçun kāfir olur ve eger eyitse (15)³⁸ فَلَمْ تُعَاذِرْ dēse istiḥfāfiçun kāfir olur ve eger eyitse (17) namāz kıl dēseler eyitse ben yalnız bir burnuḡda dēse kāfir olur ve bir kişiye cemā'ate (18) إِنَّ الصَّلَاةَ⁴⁰ ma'nīsī yalnız dēmege te'vīl etse kāfir olur (19) ve eger bir başı kel kişiye eyitse ben sağa sögerin zīrā ki tanrı sağa sögdi

[36b]

(1) كَلَّا بَلْ رَانَ⁴¹ dedi dēse kāfir olur ve eger eyitse kūr'ān cebrā'īl (2) ḥiṭābıdır dēse kāfir olur ve eger fesād ve oyun āletine kūrāse dēse (3) kāfir olur ve eger tanrı kitāblarından bir nēcesine ikrār eylemese kāfir olur (4) ve eger قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ⁴² ve قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ⁴³ kūr'ān'dan degüldür (5) dēse dürüst qavl budur kim kāfir olmaz ba'zı imāmlar qatında kāfir (6) olur vallāhu a'lem rabbine bi's-şavāb dördüncü bāb peygāمبرlere ta'alluk (7)

³³ Kevser suresi, 1. ayet: “şüphesiz biz sana Kevser'i verdik.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 702).

³⁴ Kiyāme suresi, 29. Ayet: “... bacakların birbirine dolandığı zaman, işte o gün sevk ediliş, Rabbinedir.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 658).

³⁵ Nebe' suresi, 34. ayet: “...dolu dolu kadehler..” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 666).

³⁶ Mutaaffin suresi, 3. ayet: “ fakat kendileri onlara bir şey ölçüp, yahut tartıp verdikleri zaman eksik ölçüp taratarlar.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 675).

³⁷ Târik suresi, 1. ayet: “Göge ve târika andolsun.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 658).

³⁸ Kehf suresi, 47. ayetin tamamı: “Dağları yürüteceğiz ve senin yeryüzünü çırpıp çırplak göreceğün günü bir hatırla. Biz onları mahşerde toplarız da içlerinden hiçbirini bırakmayız.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s.321).

³⁹ Tekāsür suresi, 1. ayetin tamamı: “Çoklukla övünmek sizi, kabirlere varıncaya kadar (ölünceye) kadar oyaladı.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s.299).

⁴⁰ Ankebût suresi, 45. Ayetin tamamı: “(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötü lükten alıkor. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s.442-443).

⁴¹ Mutaaffin suresi, 14. ayetin tamamı: “ Hayır, hayır! Doğrusu onların kazanmakta oldukları kalplerini paslandırmıştır.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 675).

⁴² Felāk suresi, 1. ayet: “De ki: sabahın aydınlığının rabbine sığınırım.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 705).

⁴³ Nâs suresi, 1. ayet: “ De ki:... insanların rabbine.... sığınırım.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 705).

sözlerdedür her ki peygâmbەرlerün bir nêcesine inanmasa ve ikrâr eylemese **(8)** kâfir olur ve eger peygâmbere ‘ayb bulsa ‘ayblasa kâfir olur **(9)** ve eger peygâmbەرün sünnetlerinden bir sünnetine râzî olmasa kâfir olur **(10)** ve eger eyitse fulân kişi peygâmbەر olsa aña inanmadum dèse kâfir olur **(11)** ve eger eyitse ve eger baña fulân nesneyi buyursa işlemesedüm yâhûd **(12)** kıble şol yaña olsa ol yaña namâz kılmaysaydum dèse kâfir olur **(13)** ve eger peygâmbەرün kılına kılcuğaz dèse bir nêce imâmlar kıatında kâfir olur **(14)** ve bir nêce imâmlar kıatında kâfir olmaz eger u[lu]lamağ ve çoklamağ için **(15)** dèdiyise ve eger eyitse bilmezinki peygâmbەر dīv midür yâhûd **(16)** âdem oğlanı midür dèse kâfir olur ve eger peygâmbերden hadîs **(17)** rivāyet êtse ol er böyle demiş dèse kâfir olur bir kişinün adı **(18)** aḥmed yâ muḥammed olsa yâhûd ebu’l-kāsim olsa bir kişi aña sögse **(19)** eyitse ki sen zinādan dönmişin daḥı nê kadar sen adlu kişi varısa

[37a]

(1) eyledür dèse eger peygâmbերi añdıyısa kâfir olur añmadıyısa kâfir **(2)** olmaz ve eger bir kişiye eyitseler muḥammede sög söğmez misin seni öldürürüz **(3)** dêseler hem öldürmek ellerinden gelür olsa sögse peygâmbەر kaçd **(4)** kâfir olur ve eger bir muḥammed adlu kimesneyi göñline getürse aña **(5)** kaçd êdüp sögse kâfir olmaya ve eger muḥammed adlu kişiyi göñline **(6)** getürse velīkin aña kaçd eylemese muṭlak sögse kâfir ola ve **(7)** ‘avratı bāyin ola ve eger eyitse âdem buğday yèmese biz uşbu belāya **(8)** uğramazıduğ dèse bir nêceler eydür kâfir olur ve nêceler eydür **(9)** kâfir olmaz ve eger eyitse fulân kişi peygâmbەر olursa ben andan **(10)** ḥaḳḳumı alam dèse anda ḥaḳḳı olup isterise kâfir olmaya ve eger **(11)** anda ḥaḳḳı yogısa kâfir ola eger eyitse ben tañrı resūliven yâhûd **(12)** eyitse ben peygâmbերven dèse niyyeti da‘vā-yı nübüvvet olsa kâfir olur **(13)** ve eger bir kişi peygâmbەرlik da‘vīsın eylese bir kişi daḥı andan mu‘cize **(14)** istese mu‘ciz[ā]t isteyen daḥı kâfir ola mı olmaya mı bir nêce meşāyih **(15)** kıatında kâfir olur ve müte’ahḥir imâmların bir nêcesi eydür eger anı ‘âciz eylemek **(16)** ve rüsvā eylemek için mu‘cizāt isterise kâfir olmaya ve eger bir kişi **(17)** peygâmbերden hadîs rivāyet eylese daḥı bir kişi ol hadîse redd eylese **(18)** ba‘zı imâmlar eydür kâfir olur müte’ahḥir imâmların ba‘zısı eydür ol **(19)** hadîs-i mütevâtir hadîsise redd êden kâfir olur mütevâtir degülise olmaz

[37b]

(1) ve eger eyitse istihfâf vechince haq eşitmez dese biz anı bir nêceler (2) katında kâfir olur ve bir nêceler katında olmaz ve eger bir kişiye bıyıkun kes (3) yâhûd misvâk eyle sünnetdür dese ol eyitse eylemezin dese (4) eger anun sünnetligine inkâr ederise kâfir olur ve eger eyitse peygâmbir (5) kabak yemek severidi dağı bir kişi eyitse ben anı yemegi sevmeyin dese (6) kâfir olur ve eger bir kişi eyitse peygâmbirün meşhedile minberinün arası (7) çemendür uçmak çemenlerinden dese dağı bir kişi eyitse ben minberile haşîr (8) görürven ayruş nesne görmezsin dese kâfir olur vallâhu a'lem (9) bi's-şavâb beşinci bâb zikre ve tesbîhe ta'alluk sözlerdedür (10) eger iki kişi çekişe birisi⁴⁴ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ dese ol (11) birisi eyitse لَا حَوْلَ⁴⁵ seni bayıtmaz yâhûd sağı fâyide eylemez dese yâhûd (12) لَا حَوْلَ yi n'edeyin ben bağı haqqım evde dese yâhûd لَا حَوْلَ karın toyurmaz (13) dese yâhûd eyitse لَا حَوْلَ çanağı doğranmaz dese yâhûd birisi سُبْحَانَ اللَّهِ⁴⁶ (14) dese yâhûd هَ إِلَّا اللَّهُ⁴⁷ dese yâhûd لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ⁴⁸ dese birisi (15) bu dedüğümüz sözlerün birisin dese yâhûd بِسْمِ اللَّهِ⁴⁹ uğı derisin (16) çıkardım yâ derisin kopardım yâ yırttım yâ şoydum dese yâhûd ırlamak (17) eşitse dese ki âyet-i tanrıdan bunu dedüğünleyin kâfir olur ve eger harâm (18) تَا'AM yeriken بِسْمِ اللَّهِ dese kâfir olur ve eger harâm تَا'AMDAN (19) yemekden fâri' olıcağı olduğundan sonra الْحَمْدُ لِلَّهِ⁵⁰ dese kâfir olmaz ve eger hamr

[38a]

(1) ve eger hamr içerken ya ayruş harâma başlayıcağı بِسْمِ اللَّهِ dese kâfir (2) olur bi'l-ittifâk ve eger mü'ezzîn ünin eşitse eyitse pâsubânlar (3) üni dese yâhûd uşbu yalandur dese kâfir olur ve eger mü'ezzini (4) masşaralık için yağısılasa kâfir olur ve eger bir kişiye لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (5) değil deseler demeyin dese ba'zı imâmlar eydür mutlakâ kâfir (6) olur ba'zı imâmlar eydür kâfir olmaz mutlakâ ammâ ba'zı (7) imâmlar eydür senün buyruğıyla demeyin demiş olurısa kâfir olmaz (8) ve eger kişiye لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ değil deseler ol eyitse bu kelimededen (9) nê aşşı eyledüm kim eydeyin dese kâfir olur ve eger bir kişinün adı 'abdullâh (10) olsa dağı bir kişi anı kığırsa ey 'abdullâh dese lafzını tağığırllese (11) kâfir olur eger bir kişi ulu günâh

⁴⁴ “Kudret ve kuvvet, yalnız Allah'ın yardımıyla elde edilir.”

⁴⁵ Bu ifade” lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi2l-azîm” ifadesinin kısaltılmış şeklidir.

⁴⁶ “Allah'ı her türlü arazlardan, kusur, ayıp ve eksikliklerden tenzih ederim.”

⁴⁷ “Allah'tan başka ilah yoktur.”

⁴⁸ “Allah en büyüktür.”

⁴⁹ “Allah'ın adıyla.”

⁵⁰ “Hamd ve övgü yalnız Allahadır.”

yāhūd gici günāh işlese dahı (12) bir kiři aña استغفر الله⁵¹ dēgil dēse ol eyitse nē işledüm istiğfār (13) ēdeyin dēse kāfir olur ve eger bir nā-resīde oğlana istiğfār eyle (14) dēse kāfir olmaya altıncı bāb şerīʿat hükmlerine taʿalluķ (15) nesnelerdedür her kim şer īʿatı maşharaya dutsa yāhūd şerīʿat (16) hükmlerinden bir hükmi maşharaya dutsa kāfir olur ve eger bir kişiye (17) namāz kıl dēseler eyitse ol suhreyi yā ol bīkāri işledüm dēse kāfir olur (18) eger namāz kıl dēseler eyitse kavvād olurun eger kılurısam dēse yāhūd (19) bu işi ben nefsum üzerine örtedüm dēse yāhūd çok zamāndur bu bīkāri

[38b]

(1) çekerven dēse yāhūd kim tamām ēdebilür dēse bu işi yāhūd uşlu (2) kiři bir işe başlamaz ki tamām ēdemeye dēse yāhūd eyitse ādemiler (3) bizümçün kılr dēse yāhūd başımı ya elümi namāzdan yudum dēse yāhūd (4) eyitse namāzı ekinciye vērdüm dēse ekmege yāhūd eyitse güyā dur (5) ya dur dur ramazān ayı gelsün dükelinile kılam dēse yāhūd (6) eyitse namāzı kılarvan benüm hiç nesnem artmaz dēse yāhūd eyitse sen (7) namāz kılrırsın nē aşşı eyledün dēse yāhūd eyitse namāz kılrırsam atam ya anam (8) ölür ya dirilür dēse uşbu cümle elfāzda kāfir olur ve eger bir āzādsuz (9) kula namāz kıl dēseler ol eyitse kılmazın kılrırsam müzdi efendimün ölür dēse (10) yāhūd bir kiřiye eyitseler namāz kıl lezzet bulasın dēseler eyitse sen (11) namāz kıılma ki lezzet bulasın dēse yāhūd kılrırsam kılmazsam berāberdür dēse (12) yāhūd nēce namāzdur uşbu ki gönülüm aldı dēse kāfir olur ve eger eyitse (13) namāz kıl eyitse kılmazın meşāyihün baʿzısı eydür ki kāfir olur ve bir nēce imāmlar (14) eydür eger far īza namāzuñ farzı içinde dēseler kılmazın dēse kāfir olur ve eger (15) senün buyruğıyla kılmazın dēmiş olsa kāfir olmaya ve eger eyitse namāzı (16) terk ētmek görklü işdür dēse bir nēceler katında kāfir [olur] bir kiři ramazān içinde (17) namāz kılsa bu kadar dahı çokdur dēse yāhūd ramazān içinde bir namāz (18) ğayrı vaktdeki yētmış namāzdan artuķdur dēse kāfir olur ve eger (19) bir kiři eyitse namāzgāhlar işidür yāhūd namāz bir işdür kim andan kaçmak

[39a]

(1) vācibdür dēse yāhūd eyitse namāz ğeriye dutulmışdur dēse yāhūd (2) eyitse namāz nesne degüldür dēse yāhūd ğeç kıılacak ekşeri (3) yayır dēse dēse kāfir olur eger namāz kılsa ābdestsüz (4) faķih-i ebuʿl-leys fetvāsı budur kim kāfir olur şeyh hālvanī fetvāsında (5) kāfir olmaz hem eşah kavlı budur ve eger zekütüñ öde dēseler ödemezin (6)

⁵¹ “Yalnız Allaha bağışlanma diliyorum”

dése bir kavilde kâfir olur ve bir kâfir kavilde olmaz gizlû (7) mālda ödemezin dērise zāhir mālda ödemezin dēse kâfir olur (8) ve eger eyitse oruc dutmak gēy ziyān ēder dēse bir nēce imāmlar katında (9) kâfir olur ve eger eyitse kâşke ramazāna oruc farz (10) degülmissse göñlüm aladı dēse kâfir olur ve eger ramazān ayını (11) görse yēne bu ağır konuk geldi dēse kâfir olur bir kişi eyüye buyursa (12) yavuz işden yıgsa dahı bir kişi aña nē ğavġādur uşbu (13) dēse redd etmek ve inkār etmek içün dēse ħorġudur ki kâfir (14) ola bir gūye dēseler ki bir ħelālim sevgülüdür saña yoksa iki ħarām mı (15) ol eyitse ħanķısı tızrek ēderise ol sevgülüdür dēse (16) yāĥūd baña māl olsun ħelāli ħarāmı berāberdür dēse (17) ħorġudur kim kâfir ola kaçan kim ħelāl bulsam ħarāmuñ (18) yöresin degzinmezem dēse kâfir olmaz ve eger ħarāc-güzār kâfirünj (19) kâfirünj zulmıla mālın alsa faķırlere vērse şevāb umsa kâfir olur

[39b]

(1) ve eger faķır anı bilse vērene du‘ālar kılsa ve ol vēren kişi (2) āmin dēse vēren dahı alan dahı kâfir olur ve eger eyitse bir kişiyē (3) ki ħelāl yē ol eyitse baña ħarām sevgülüdür ħelālden (4) dēse kâfir olur ve eger eyitse ħelāl yēr bir kişi getür kim aña secde (5) kılayın dēse yāĥūd ħarām yemek baña ve revādur dēse kâfir olur (6) ve eger eyitse kâşke zīnā eylemek ve livāta ve zulm eylemek baña (7) ħelāl olaydı dēse kâfir olur ve eger eyitse kâşke ħamr baña (8) ħelāl olaydı dēse kâfir olmaz ve eger eyitse ħamruñ ħarāmlığı ve ħarām (9) dēmek şābit olmadı ħur‘ānıla dēse kâfir olur bir kişi da‘vīcisine (10) eyitse şer‘ ħükmi böyledür dēse ol eyitse ben şer‘ ħükmiyile (11) işlemez dēse ba‘zılar katında kâfir olur ve ba‘zılar katında kâfir olmaz (12) ve eger da‘vīcisine eyitse gel benümile şerī‘ata varalum dēse ol (13) eyitse kişiler getüreyin dēse yāĥūd şerī‘atı ben nē bilürin (14) dēse yāĥūd şerī‘at benüm katumda çomaķdur şerī‘atı n’ēdeyin dēse (15) yāĥūd eyitse sen aķçamı alduġuñ vaktin şerī‘at ħandaydı dēse (16) kâfir olur ammā mūte‘ahĥirlerden birisi eydür maķşūd şehrünj ħād īsı ħandadur (17) dēmek olurısa kâfir olmaz bir ħükmi beyān eylese şerī‘at ħükmlerinden (18) dahı bir kişi eyitse ben bu ħükmi n’ēdeyin baña altun gümüş gerek (19) dēse kâfir olur ve eger hevā ehlinünj sözün mūteĥassis görse yāĥūd

[40a]

(1) ma‘nālu sözdür dēse yāĥūd bunlaruñ sözüñ dürüst ma‘nāsı vardur (2) dēse anlaruñ sözün taĥsīn eylemek içün kâfir olur ve eger (3) kâfirlerünj resmlerini mūstaĥsen görse kâfir olur yēdinci bāb (4) ‘ālimlere şāliĥlere velīlere ta‘alluķ nesnelerdür bir cāhil eyitse uşbu (5) ‘ilm ki öġrenürler bu ‘ilmeler dükeli meşellerdür ve ĥikāyetlerdür dēse (6)

yāhūd eyitse bu ‘ālimler her nē kim dērise hīç nesnedūr dēse yāhūd her nē kim (7) dērlerise tezvīrdūr dēse yāhūd ‘ulemā meclisine gel dēseler n’eyleyeyin (8) anlarıñ meclisinde dēse yāhūd eyitse ‘ilm çanağa doğranmaz dēse (9) bu dūkelinde kāfir olur ve eger bir ‘ālim eyitse hīmāruñ zekeri senūñ (10) ‘ilmūñ dūbūrüne dēse dīn ‘ilmine dēdiyise kāfir ola ve eger bir kişi va ‘z (11) eyitse maşharalık üzerine va ‘z ēden ve cemā‘at bir gezden kāfir olur ve eger (12) bir faķīh kişiyile bir kişi çekişse da ‘vīleşse ol faķīhi bir şer‘ī vech (13) eyitse faķīhlerūñ işi böyledūr dēse yāhūd eyitse benūmile faķīhler ‘amelin mi (14) işlersin dēse yāhūd faķīhler ‘amelin işleme dēse añunıla iş yörimez ya ilerū (15) varamaz dēse kōrkudur kim kāfir olur ve eger gāzīler gāzāya çıkısa bir (16) bir kişi bunları görse ve eyitse ribā yēyicilerdūr dēse kōrku vardur kim (17) kāfir ola ve eger bir şālīh kişiye eyitse inen kati dūrişme uçmağūñ ardına (18) düşersin dēse kāfir olur ve eger eyitse bir mü‘min kişiye ki anuñ (19) yūzi benūm katumda hıñzīr yūzi gibidūr dēse kōrku vardur kim kāfir olur

[40b]

(1) ve eger bir kişi bıyıgını kati kesmiş olsa yāhūd dūlbendini boğazından (2) dolaşdurmış olsa bir kişi anı görse nē çirkin nesne eylemişsin dēse (3) kāfir olur sekizinci bāb īmāna ve küfre ta‘alluk sözlerdedūr (4) eger bir kişi şöyle i‘tikād eylese kim küfrle īmān birdūr kāfir olur (5) ve her kişi kim īmāna rāzī olmasa kāfir olur ve eger bir kāfir bir müsliṁāna (6) eyitse baña islām ‘arz eylese müsliṁān oların dēse ol müsliṁān eyitse (7) ben islāmūñ şıfatın bilmezsin dēse kāfir olur şemsü’l-e’imme-i ḥalvānī (8) mes’eleyi zıkr eyledi ve mübālağayıla añdı eyitdi islāmıñ şıfatın (9) bilmeyen bilmezsin dēyen kişinūñ dīni yokdur ve namāz[ı] namāz degūldūr ve orucı (10) oruc degūldūr ve tātı kabūl degūldūr ve nikāhı bātıldur ve oğlanları (11) veledū’z-z īnādur dēdi ve delīl getürdi uşbu mes’eleye kim muḥammed imām kim (12) raḥmetullāhi ‘aleyhi eyitdi bir naşrānīyeye bir yehūdīye şorsalar ve eyitseler kim (13) dīnūñ şıfatın eyit dēseler ol eyitse bilmezsin ol nē naşrānīdūr (14) nē yehūdīdūr anuñ ḥūkmi mürtedler ḥūkmi gibidūr dēdi bundan şonra (15) eyitdi ki her müsliṁān er ve her müsliṁān ‘avrat ki īmān ve islām (16) şıfatın bilmese anuñ ḥūkmi mürtedler ḥūkmi gibi olur dēdi ne‘ūzu bi’llāh pes (17) īmānuñ ve islāmūñ şıfatlarını ādemīlere öğretmek ve ehl-i sūnnet ve cemā‘at (18) mezhebin bildür işledmek gēy mühimrekdūr ēmdi bilgil kim bir kişi eyitse (19) nē kim tañrı te‘ālā buyurdıyısa kabūl eyledūm ve neden kim yıgıdıyısa yıgılındum

[41a]

(1) dēse bu nesne īmān olur ve dükeli inanacak nesnelere inanmış olur (2) ve ol kişi mü'min ve müslimān olur ve eger bir kāfir gelse başa islām (3) bildür dēse müslimān olayın dēse bu eyitse fulān faḳīhe var (4) yā ḳāḏīya var yā müderrise yā müftiye var dēse bir nēce imāmlar (5) eydür kāfir olur ve bir nēce imāmlar eydür kāfir olmaz ve eger eyitse (6) ve rabbūñ ḳatına da müslimān ol ki saña nesne vère dēse kāfir (7) olur ve eger bir 'ilm meclisinde bir kāfir eyitse başa islām 'arz edūñ (8) dēse müslimān olayın dēse bir kişi anı meclisūñ āḫirine küydürse (9) kāfir olur ve eger bir naṣrānī müslimān olsa andan şonra (10) atası kāfir vefāt etse kāske müslimān olmayaydum şimdi (11) mīrāşın alaydum dēse kāfir olur eger bir mü'min eyitse tañrı (12) īmānuñı alsun dēse ol daḫı āmīn dēse ikisi daḫı kāfir olur (13) ve eger eyitse tañrı cānıñı küfr üzerine alsun dēse bir nēce (14) imāmlar eydür kāfir ola ve bir nēceler eydür kim kāfir olmaz (15) ebū yūsuf rivāyetinde budur bürhānū'l-e'imme daḫı bu ḳavle māyildür (16) ve eger bir müslimāna bir kāfir dēse ol daḫı لَبَّيْكَ dēse لَبَّيْكَ (17) dēyen kāfir olur ve eger eyitse yakın oldum ki kāfir olam (18) dēse yāḥūd ḳorḳdum ki kāfir olam dēse kāfir olmaz ve eger eyitse (19) üşendürdūñ incitdūñ beni tā yakın oldum ki kāfir olam dēse ba'zılar

[41b]

(1) ḳatında kāfir ve eger bir kāfir müslimān olsa bir müslimān aña eyitse (2) ki kendü dīnūñde nē ziyān gördūñ bu dīne döndūñ dēse kāfir (3) olur ve eger eyitse bu zamān küfr zamānıdır islāmuñ ḳalmadı dēse (4) kāfir olur ve eger bir müslimān kendü oḒlına ey kāfir oḒlı dēse (5) kāfir ve eger davarına ey kāfir davarı dēse ol davar kendü ḳatında (6) doḒmış olurısa kāfir olur ve eger ayruḳ kişi ḳatında doḒmış olurısa (7) kāfir olmaz ve eger bir kişi bir 'avratına eyitse yā kāfire yāḥūd yā yehūdīyye (8) dēse 'avrat eyitse ben seni dēdūginleyinven beni boşa dēse (9) ben sen dēdūginleyin degülmissen senūñile bile durmayadum (10) yāḥūd sen beni görmeyedūñ dēse kāfire olur ve ardından bāyine olur ve eger (11) 'avratına yā kāfire dēse 'avratı eyitse eger kāfire isem beni dutma (12) dēse kāfire olmaya ve eger 'avrat erine eyitse yā mecūsī yā (13) yehūdī dēse er eyitse eger böyle isem benümle nē içün şoḫbet (14) olduñ dēse bir nēce imāmlar ḳatında kāfir olur ve bir nēceler ḳatında kāfir (15) olmaz eger bir kişi bir kişiye sōgse yā kāfir yā yehūdī yā mecūsī (16) dēse ol eyitse ben böyle degülmissen senūñile kelecimi etmeyeydüm (17) dēse kāfir olur ve eger eydürise eyleyisem başa söyleme dēse kāfir olmaz (18) ve eger er 'avratına yā kāfire dēse

ol ‘avrat eyitse ben degülven kâfire (19) sensin dese bāyin-i talāk olmaya ve eger ‘avrat erine yā kâfir dese

[42a]

(1) er eyitse ben degülven sensin dese hîç birisi kâfir olmaya ve bāyin olmaya (2) ve ger eyitse islām içinde ne ‘amel işledümise kâfirlerün olsun (3) eger fulān işi işlerisem dese bundan sonra ol işi işlese kâfir (4) olmaya and dağı olmaya keffāret vācibi ve eger bir ‘avrat eyitse (5) ben kâfirendenem eger fulān işi işlemezisem dese imām şeyh ebū bekr (6) bin muḥammed ibnū’lfaẓl eydür ol ‘avrat kâfire olur fi’l-hāl ve erenden (7) talāk olur ammā imām kādī ‘aliyyū’s suḡdī eydür bu söz ta’līkdür (8) ol dedügi işi işlerise hîç nesne olmaya ve eger işlemezise (9) keffāret vère ve eger bir ‘avrat erine eyitse bundan sonra başa cefā (10) edicek olurısañ ben kâfireven dese yāhūd fulān nesneyi başa (11) şatun alıvırmezisen ben kâfireven dese ol ‘avrat fi’l-hāl (12) kâfire olur ve eger mecūsīler börkin geyse başına ba‘zı (13) imāmlar eydür kâfir olur ve ba‘zılar eydür kâfir olmaz ve müte’ahḥir imāmlar (14) bir nècesi eydür kim eger sovuķı def’ etmek zarūreti için geyse (15) ya issi zarūretiçün geyse kâfir olmaya ve zarūretsüz geyürise (16) kâfir ola ve eger müslimān beline zünnār kuşansa dārū’l-ḥarbe girse müslimān (17) dutsakların kurtarmakdan için kâfir olmaya bāzırgānlığıçün (18) kuşansa dārū’l-ḥarbe girse kâfir ola imām ca’fer-i isterveşi böyle (19) dedi ve ger kara ton ve serāgüç geyse ki ol kâfirlere maḥşüşdur

[42b]

(1) ve pāyız daķınmak kim ol kâfirler ‘alāmetidür taḥtadur ya altundan yā (2) gümüşden yā tuçdan yā birincden kâfir olur ammā müte’ahḥirlerün ba‘zı eydür (3) ol pāyize kâfir meliklerinün ‘alāmetidür dēyene ta’alluķ yokdur anı (4) götüren kâfir olmaya ve eger iki kişinün arasında söz kelecı olsa (5) birisi birisine eyitse küfr yēgdür işbu sen işledüğün den dese (6) ba‘zı imāmlar eydür kâfir olur ammā faķīh-i ebu’l-leys eydür anuñ niyyeti küfr (7) yēglemek degülise anuñ mu‘āmelesi çirkinliğin dēmiş olursa (8) kâfir olmaya eger bir müslimān kendözini kâfirlere beñzetse kaşdıla ya oyunıla (9) yāhūd zünnār bağlansa yāhūd kâfirler başına geydügin geyse (10) yāhūd yehūdiler yā naşrānīler kelīsāsına girse ziyāret etmegiçün (11) yāhūd anlaruñ babaslarını yāhūd keşışlerini teberrük görmegiçün (12) yāhūd kâfirlere maḥşüş iş işlese kâfir olur ve eger nevrüz güninde (13) bir elem vērse kâfirlere ol günü ululamak için yāhūd anlara muvāfaķat (14) etmek için yāhūd yumurda boyasa kâfirlerün bayramında ol günü (15) ululamak için kâfir olur ve eger bir müslimān eyitse ben kenīseyi dağı (16) severin mescidi dağı severin keşışı dağı severin ‘ālimi dağı severin (17)

ikisine bile varurın dēse ve ikisine bile i'tikād ēderin dēse (18) kāfir olur ve eger bir mūslimānuḡ bir kāfir ḡıṣmı olsa ol mūslimān ol kāfire (19) eyitse anuḡ ḡatında muḡarreb olmak iḡūn sen dīnūḡi saḡla ben dīnūmi

[43a]

(1) saḡlayayın dēse yāḡūd eyitse bi-ḡamdi'llāhi ol dīn daḡı bu dīn daḡı (2) ḡaḡdur dēse yāḡūd eyitse ol dīn daḡı bu dīn daḡı eyūdūr dēse (3) yāḡūd ol daḡı bu daḡı taḡrı dīnidūr dēse kāfir olur ve eger bir mūslimān (4) eyitse niḡūn mūslimān olmazsın dēse daḡı bir mūslimān eyitse her (5) biriḡūz taḡrı buyruḡın saḡlarsız sen daḡı saḡla ṣunı ki taḡrı saḡa (6) buyurdı ve sen daḡı saḡla ṣunı ki taḡrı saḡa buyurdı dēse böyle (7) dēyen mūslimān kāfir olur ve eger eyitse cūnūblik yavuzdur mecūsīlikden (8) dēse yāḡūd naṣrānılık yēgdūr mecūsīlikden dēse ekṣer 'ulemā ḡatında (9) kāfir olur ve eger eyitse mecūsīlik ṣerlūdūr naṣrānılıḡdan (10) dēse kāfir olmaz doḡuzıncı bāb ḡıyāmete ve āḡiret ḡünine (11) ta'alluḡ sözlerdedūr ve eger eyitse taḡrı baḡa uḡmaḡ vērūrise sensüz (12) anı dilemezven dēse yāḡūd sensüz girmeyim aḡa dēse yāḡūd eyitse (13) taḡrı baḡa buyursa fulān kiṣile uḡmaḡa gir dēse girmeyem dēse yāḡūd (14) eyitse uṣbu 'amelden ötürü taḡrı baḡa uḡmaḡ vērūrise anı baḡa gerekmez (15) dēse yāḡūd senūḡiḡūn uḡmaḡ vērūrise ol uḡmaḡı baḡa gerekmez (16) dēse kāfir olur ve eger eyitse uḡmaḡ dilemezven dīzār dilerven (17) dēse kāfir olur ve eger ḡıyāmet ḡünine inkār eylese kāfir olur (18) ve eger uḡmaḡ ya ṡamuya inkār eylese kāfir olur ve eger terāzūya yāḡūd (19) ṣırāṡ köprisine yāḡūd ḡisāba yāḡūd 'amellerūḡ bitilerine inkār eylese kāfir olur

[43b]

(1) ve eger bir kiṣi da'vīcisine eyitse senden ḡaḡkım alam ḡıyāmet maḡṣer (2) ḡüninde dēse ol eyitse benüm maḡṣerde nē iṣim var dēse yāḡūd (3) eyitse anuḡ gibi ḡalebede sen nēte bulasın dēse yā ḡanda bulasın dēse (4) yāḡūd bir kiṣi eyitse öde ṣol on aḡḡamı ki senūḡ ūzerūḡdedūr (5) ödemeziseḡ ḡıyāmet ḡüninde alurven dēse ol eyitse on aḡḡa daḡı vēr (6) ḡıyāmetde yigirmi alasın dēse ekṣer 'ulemā ḡatında kāfir olur ba'zılar (7) ḡatında kāfir olmaz onuncı bāb ḡaybe ve sırta ta'alluḡ sözlerdedūr (8) ve eger bir kiṣiye ṣorsa ḡayb bilūr misin dēse ol eyitse evet kāfir (9) olur ve eger eyitse ben olmiṣ ve olacaḡı bilūrven dēse kāfir olur (10) ve eger bir ḡūye nikāḡ ētdürmek istese iki ṡanuḡ bul nikāḡ ēdelüm (11) dēseler ol eyitse taḡrı ve peyḡāmbere ṡanuḡ olsun dēse kāfir olur (12) zīrā ki peyḡāmbere ḡayb bilūr dēyü i'tikād eylemiṣ olur peyḡāmbere (13) 'aleyhi's-selām ḡayb bilūr dēyen kāfir olıcaḡ ḡıyās ēdūḡ ki ayruḡ (14) kiṣi bilūr dēse ya bilürin dēse nē ola va'llāhu a'lem bi's-ṣavāb (15) on birinci

bāb sultānlara ve beglere ta'alluk sözlerdedür ve eger bir zālīm (16) pādīşāh ulu taḡrı dēse ba'zılar ḡatında kāfir olur ve ba'zılar ḡatında (17) kāfir olmaz ve eger pārsī dilince bārī büzürg dēse ma'nāsı gērū ulu (18) taḡrı dēmek olur muḡammed bin el-faẓl eydür eger bu sözün ma'nāsın biz dēdügümüzleyin (19) bilürise kāfir olur ve eger ma'nāsın bilmezise kāfir olmaz ḡikāyet olundı belḡ

[44a]

(1) imāmlarından ve ebū ca'ferden ki kāfir olmaz ve eger pādīşāhlara (2) secde eylese ulu günāhlarından birisini işlemiḡ olur ba'zı imāmlar (3) eydür muṡlakā kāfir olur ve ekḡer 'ulemā eydür bu mes'elede ḡok dürlü (4) vech vardur bir vechi oldur kim eger ḡullıḡ secdesine niyyet ēderise (5) kāfir ola ve eger taḡiyyat secdesine niyyet ēderise kāfir olmaz ammā ḡarāmdur (6) ve eger secde eylese ḡiḡ birisine niyyet eylemese ekḡer 'ulemā ḡatında kāfir (7) olur ve eger yēr öpse bu daḡı ḡarāmıḡda secdeye yaḡındur günāhı (8) secdeden yēyinrekdür yüz ve elin yēre degirmediḡiḡün ve selāmlaşmak ḡālinde (9) el öpmek kendü elin öperise mekrūhdur ve bu nesne 'acemler resimlerdenür (10) ve eger muḡibler elin öperise ol daḡı mekrūhdur ba'zılar ḡatında ve ebū yūsufdan (11) raḡmetullāhi 'aleyhi rivāyet olundı ki bu iki vech üzerinedür (12) eger elin öpdüḡi kiḡi 'izzete ve ikrāma lāyık kiḡi olurısa 'ālemler elin ḡerīfler (13) seyyidler elin öpmek gibi bunda ümīd vardur ki öpen kiḡi (14) ḡevāblu ola ve eger dünyā issinün elin öpse dünyāsıḡun öpen kiḡi (15) fāsık ola ve eger bir pādīşāh aḡsursa bir kiḡi aḡa yerḡamūke rabbūke dēse (16) daḡı bir kiḡi aḡa eyitse bu söz pādīşāhlara dēnilmez dēse kāfir (17) olur ebū manḡūrī mātūrīdī raḡmetullāhi 'aleyhi her ki bizüm zamānımızdaḡı (18) pādīşāhlara 'ādil dēse kāfir ola dēdi zīrā ki bunların ḡulm ētdüklerin (19) bilirüz dēdi ve her kim ḡulme 'adl dēse kāfir olur dēdi ammā ba'zı imāmlar

[44b]

(1) eydür kāfir olmaya zīrā ki ba'zı ḡükmelerde ḡālimise ba'zısında 'ādıldür (2) ve bu nesne muḡtelif olur zamān ve sultān ve yoldan ḡehirler (3) iḡtilāfı ile on ikinci bāb ta'ziyeye ta'alluk sözlerdedür eger bir kiḡinin kimsesi (4) vefāt ētse eyitse ulu muḡḡibete uğradum dēse yāḡūd ḡayrı kiḡi (5) eyitse ulu muḡḡibete uğraduḡ dēse ba'zılar eydür bu söz ḡaṡādur ve (6) ba'zılar eydür bu söz ḡaṡā degüldür ḡādī imām ebū 'alī nesefī ḡavli daḡı budur ve (7) ve eger eyitse fulānuḡ 'ömrinden nē ḡadar eksildiyyise senün 'ömründe ziyād (8) olsun dēse bu ulu ḡaṡādur ḡorḡu vardur kim dēyen kiḡi kāfir ve eger eyitse (9) fulān kiḡi aldı cānın ya 'ömrin saḡa vērdi dēse kāfir olur bu mütenāsīḡiler (10) mezhebidür eger 'avratuḡ oḡlı yā kıızı vefāt ētse ki ey taḡrı bir oḡlan (11) vērdün anı daḡı gērū aldun dēse yāḡūd benüm bir oḡlum alırsın

fulānuñ on (12) oğlından almazsın dēse şeyḥ imām ebu'l-faẓl raḥmetullāhi eydür ümīd (13) dutarurın böyle kāfir olmaya vallāhu a'lem bi's-şavāb on üçünci bāb (14) fāsıklar zālimler cāhiller sözlerindedür eger bir fāsık fışka fışka başlasa (15) ve eyitse kim gelün ḥōş dērilelüm dēse kāfir olur ve eger eyitse hīçbir kişi (16) şād olmadı biz şād olduğumuzlayın dēse kāfir olur ve eger fışka başladığı (17) vaktini islāmı āşikāre ēdelüm dēse yāḥūd islām zāhir oldı dēse (18) kāfir olur ve eger eyitse her günde on senün gibi balçıkdan yapayın yā düzeyin (19) dēse eger maḳşūdı yaratmak olurısa kāfir olur ve ger anuñ za'ıflığın yā şıfatın

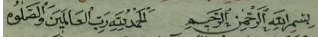
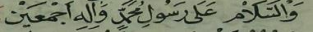
[45a]

(1) düzem dēmiş olurısa kāfir olmaya ve eger eyitse ben ḥamr severin hergiz (2) buña şabr ēdemezin dēse kāfir olur ve eger eyitse mādām ki fulān kişi (3) diri ola baña rızık eksük olmaz dēse yāḥūd eyitse mādām ki (4) uşbu altun benümledür ölse baña rızık eksük olmaz dēse ba'zı (5) imāmlar eydür kāfir ve ba'zı imāmlar eydür ḳorḳudur kim kāfir ola (6) ve eger eyitse ki dünyāda ḥayr ve raḥāt dilerven āḥireti ḳo ana gerekse (7) olsun dēse kāfir olur ve eger eyitse “Allah'ın sana rahmet etsin.” kim yoḳsullık bedbaḥtlıḳdur (8) dēse ulu ḥaṭā söylemiş olur ve eyitse ki kimünki bir dirhemi (9) olmasa bir dirhem degmez dēse ḳorḳudur kim ol kişi kāfir ola (10) ve eger bir kişiye eyitse ḥaḳḳıla yā ḥaḳ üzerine baña yardım eyle dēse (11) ol eyitse dükel kişi ḥaḳḳıla yardım ēder ben saña ḥaḳlu ḥaḳsuz (12) yardım ēdeyin dēse kāfir olur vallāhu a'lem

AKTARMA

3.1.1.(A)

[106b]

(1) (2) sonra ne vakit ki (3) halkın kalbi, eli, ayağı, gözü, kulağı, (4) dili ve tüm organları bozulmuş olup (5) yalan, iftira ve dünya sevgisiyle makam ve şöhret elbisesini giyerek

[107a]

(1) bu halkın içinde övünen, kabul ve arzu edilen kişiler vardır ki; helal ve haramı (2) ayırt etmeyerek dünyaya çok bağlanıp ahiret işlerini terk etmişlerdir. (3) Şeytan, onların imanlarında bir boşluk bularak bu boşluktan faydalanıp onlara musallat olmuş ve durum defalarca tekrar etmiştir. (4) Bu halk, şeytanın dilinden dökülen lanet dolu, küfür sözlerine yönelik açıklama yapmış (5) ve âlimlerin yazdıklarının, imanlarının ve ibadetlerinin geçersiz olduğu sözleri (6) açıkca dile getirilmiştir. Kitapların yazdıkları, küfür olan sözleri, açıkça tekrar edip daha önce yaşanılmış olan olayların (7) tekrarı olduğu belirtilmektedir. Değersiz ve bilgisiz halk, böyle sözler ile iç içe olmuş, (8) onlarla (şeytanlarla) dostluk kurup nice küfür sözleri işitilmiştir. (9) O kişiye “Bu söz küfürdür.” diyerek imanını yenilemesi gerektiğini (10) demek mümkündür. Bunu kendisine söylediğimizde kabul edip (11) ona imanının nasıl yenilenmesi gerektiğini öğrettik. Fakat o kişilere bunu aracısız söylenmesi mümkün (12) olmadı. Bundan dolayı da onlar için okuyup yazdık. Sözlerinde dikkat etmeleri gerektiğini istedik. (13) Ve o kimse ki şöyle söylemiştir: “İmanını yenilesin ve nikah tazelesin.”

[107b]

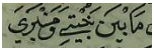
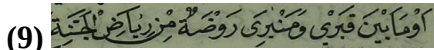
(1) ki o kimseler, ne söylediklerini bilmezler. Onlara daha iyi olan şey (2) her ihtimâle karşı imanlarını yenilemeleridir. Çünkü bu halk, ağızlarından çıkan, (3) o küfürlü sözleri bilmezler, âlimlere soru sorup öğrenmezler. (4) Ve bir zaman bu sözler küfürdür, diyen o âlime doğrusunu söylediği için (5) huzursuz olup incinirler. O âlimin hakkında türlü türlü kötü söz (6) söylerler. Çünkü bu halk şimdi uyurlar ama ölüm anı gelince (7) uyanırlar. Lakin bu uyanış fayda etmez, ve şöyle işitilir ki: (8) “İlim ile ilgili olanlardan, âlimlerden olup dünyada değerli, (9) saygı gören, yüce olarak kabul edilen ve ders vermekle, fetva vermek ile (10) nitelendirmiş olanlar, bile çok rezil, cahil, sefihlere layık olan, (11) sözleri

söylemektedirler.” o sözler küfür hükmündedir. (12) Ama yalnızca kitaplarda yazılı olduğu için bir şeyin yapılması mümkün değildir; ancak zaruri olduğunda (13) *Kütüb-i Fetāvā*’dan fetva kitaplarından olan küfür sözlerinin bazılarını mümkün olduğu kadar Türkçe’ye

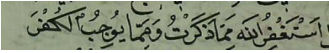
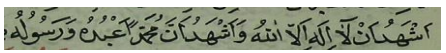
[108a]

(1) tercüme ettim ki faydalı olsun, okuyup veyahut işitip (2) hatasını fark ederek imanını ve nikâhını tazelesin ve bu fakire (3) hayır duası etsin. *Hülâşatü’l-Fetāvā*’da şöyle geçmiştir: “Bir kimse küfre düşüren bir söz söylese (4) kalbinde iman olsa bile ona fayda etmez, o kişi kâfir olur.” Ve yine *Hülâşatü’l-Fetāvā*’da şöyle geçmiştir: “Bir kimse, küfür icap eden sözü, (6) aklından geçirip fakat söylemese veya gönlü de buna razı (7) olmasa bu durum onun imanına zarar vermez. Ama kişi, o sözü söylemeyi aklına koyarsa henüz söylememiş olsa bile kâfir olur.” (8) “Yüz yıl sonra kâfir olacağım.” diye niyet etse hemen kâfir olur. (9) Ve rızasıyla küfür söz söyleyen ya da rızasıyla gülen, kâfir olur. Allah korusun. (10) *Mecmū’u’l Fetāvā*’da ise şöyle yazılmıştır: “Bir kimse küfür sözünü söylese (11) diğerleri buna gülse hepsi kâfir olurlar.” Ve bir kimse küfür kelimesi söylese (12) duyanlarda bunu kabul etseler, hepsi kâfir olurlar, bir küfürü alay ederek (13) söylese başkaları da inansalar onlar da kâfir olurlar.

[108b]

(1) Bazı âlimler şöyle söylediler: “Eğer bir kişi küfür söylediğinde yanındakiler sessiz kalıp onunla oturursalar onlar da kâfir (2) olurlar.” *Fetāvā-yı Muḥīṭ*’de şöyle geçmiştir: “Bir kimse sahih olarak yayılan hadisi, (3) inkar ederse kâfir olur. Mesela erkeklerin ipek elbise giymesinin haram olduğuna dair hadisi inkar etse (4) o kişi “Bu helaldir.” dese kâfir olur. Yine bir kimse namazın aslını (5) ve kurbanın aslını inkar etse kâfir olur. *Hülâşatü’l-Fetāvi*’de (6) şöyle geçmiştir: “Bir kimse hadis-i şerifi inkar etse kâfir olur.” (7) Sonra şöyle söyledi: “Bu inkarı yapan ve onun peşinden gidenler de kâfir olur.” *Fetvā-yı Zahirīyye*’de (8) denmiştir ki: “Bir kimse Peygamber Efendimizin (9) (9) hadis-i (10) şerifini okusa başka bir kişi de “Zihninde minberi gördüm, (11) başka şey görmedim.” dese kâfir olur. *Muḥit*’te şöyle zikredildi: (12) “Bir kimse peygamber aleyhisselam’a küfretse ya da bu tür sözleri tiksiner (13) “Kötü söz söyledim fakat aklıma getirdim ve razı oldum.” dese

[109a]

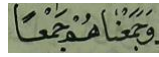
(1) kâfir olmaz. Veya “Aklıma Hristiyanlardan Muhammed isminde bir kâfir (2) getirip ve ona küfrettim.” dese yine kâfir olmaz veya “Aklıma (3) Muhammed ismin de Hristiyanlardan bir adamın ismi geldi, fakat ben Peygamber Efendimiz’e (4) küfrettim.” dese kâfir olur. *Ḥālāṣatü’l-Fetvā*’da şu olay geçmiştir: (5) Hazreti İmam Ebi Yusuf halife ile otururken “Peygamber Efendimiz (6) kabağı severdi.” dedi. Bir erkek de “Ben kabağı sevmem.” dedi. (7) Ebi Yusuf “Bu kişiyi öldürmek gerekir, kılıç getirin.” diye emir (8) verdi. Fakat o adam (9) dedi.

(10) Ondan sonra Ebi Yusuf öldürmekten vazgeçti. *Fetāvā-yı Zāhiriyye*’de (11) şöyle geçmiştir: “Kim Kur-an’ı Kerim için yazıldığı zaman bir nesnedir, (12) okunduğunda ise bir emirdir.” dese bu sözü diyenler Kur-an’ı Kerimi inkâr edenlerdir. *Ḥālāṣatü’l-(13)-Fetāvi*’de şöyle geçmiştir: “Eğer bir kişi Kur’an okurken def çalarsa bu kişi kâfir olur.”

[109b]

(1) Bir kişi Allah’ın kitabı’ndaki bir ayeti inkar etse ya da o ayete inanmasa veyahut (2) Allah’ın emrini veya bir sözünü inkar etse Allahu Teâlâ’nın Kur’an’da (3) zikrettiklerinden birini reddederse kâfir olur. *Cevāhirü’l-Fetāvi*’de zikr edilmiştir: (4) “Bir kimse, ölmek üzere olan durumunu, kabir hayatını, (5) ve kıyamet gününü, mizanda amel terazisini ve sırat köprüsünü inkar ederse (6) kâfir olur.” *Tetimmütü’l-Fetāvi*’de zikr edilmiştir: “Bir kimse yüce Kur’an’ı (7) Kerimi, mescidi veyahut Sakal-ı Şerifi küçük düşürücü sözlerle ifade ederse ve o hürmet edilen nesnelerden (8) birine hakaret ederse kâfir olur.” *Cevāhirü’l-Fetāvi*’de yine zikr edilmiştir: (9) “Bir kşkiye niçin Kur’an okumuyorsun veyahut niçin çok (10) okursun.” deseler o da küçümseyerek “Duydum ondan okurum.” dese kâfir olur. Hele ki (11) bir fakir bu söze kendinin şahit olduğunu anlattırsa: “Bir anne bir oğlunun hocası iken, (12) oğluna dersini bir kere okuttuğunda ve bir daha oku dediğinde ‘usandım’ (13) dese o sebepten ben ona ders vermekten vazgeçtim.” diyen anne, Kur’an okunduğunda böyle bir söz söyleyen anne kâfir olur.

[110a]

(1) Bu kişi istimzâ’-ı şaft-ı tarafa yani kutsal bir şeye hakaret maksatlı söz söylese kâfir olur. *Fetvā-yı Zāhiriyye*’de (2) zikr edilmiştir: “Bir kimse eğlenip veya dalga geçerek Kur’an okusa kâfir olur.” Allah korusun. (3) *Tetimmütü’l-Fetāv* zikr edilmiştir: “Bir kimse halkın yığılmasında kutsal bir yere veya dine alaycı bir şekilde (4) dese kâfir

olur. *Fevzü'n-Necāt*'ta şu ifade bulunmaktadır: “Kutsal bir şeyi başka bir şeyle kıyaslayıp dese ki **(5)** **وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ** gibi yüksekti, diyen kişi kâfir olur.” **(6)** *Fetāvā*-yi *Ḳāḍihān* zikir edilmiştir. “Bir kimse çömleği **(7)** **كَلْبًا** ile kaydattım.” dese kâfir olur. Bir kimse “Gel topluca **(8)** namaz kılalım.” deseler, o da “Ben yalnız kılarım, zira Allah **(9)** **إِنَّ الصَّلَاةَ تَشْرِي** dedi.” derse bu sözüyle alay maksatlıysa söylendiği için kâfir olur. *Fetāvā*-yı *Muḥī ṭ*'te **(10)** zikredildi ki: “Bir kimse Kur-an'ı Kerim'i okurken alt tarafı yani avret yeri aklına **(11)** gelirse ve diğeri de bu durumu alay ederek söylerse bir kişi de **وَكَاثِرًا لِلنَّاسِ بِالْإِسَاءِ** dese kâfir olur.” **(12)** Ya da “Bir kimse dolu bir kadehi götürüp **وَكَاثِرًا سِرًّا** alaycı bir şekilde bir söz söylerse” **(13)** kâfir olur. Ya da “Bir kimse nazikliğiyle kutsal bir değere karşı alaylı şekilde, söylese

[110b]

(1) yine kâfir olur ya da ölçerken veya tartarken ve **إِذَا كَالُوا لَهُمْ** **(2)** **أَوْزَنُوا خَسِرُونَ** ayetini mizah usulü ile defalarca okusa” kâfir olur. **(3)** Birkaç kimse toplanıp veya toplandıklarında **بَعْضُهُمْ أَعْدَاؤُ بَعْضٍ** **(4)** **مِنْهُمْ** dese kâfir olurlar. Ya da **(5)** dese kâfir olur. *Tetimetü'l-Fetāvi* 'de şöyle zikredildi: “Bir kimse **(6)** kutsal olan Kur-an'ı Kerim'in ücretini aldım.” dese kâfir olur. Bir kişi **(7)** “Bu çömlek içinde ne vardır.” o da **وَالْبَاقِيَاتُ** **(8)** **الصَّالِحَاتُ** vardır.” dese kâfir olur. *Fetāvā*-yı *Zahiriyye*'de **(9)** zikredildi ki: “Eğer iki kişi birbirine düşmanlık yaparsa birisi **لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ** **(10)** dese birisi de **لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ** **(11)** hiçbir şeyin kıymeti yoktur.” dese kâfir olur. Ya da **لَا حَوْلَ** ne işlediğini söylerse ya da **وَلَا قُوَّةَ** **(12)** ne işledi ise veya **لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ** **(13)** açlık, yoksulluk insanı kurtarmaz ya da küfür içerikli söz söylerse veya **لَا حَوْلَ**

[111a]

(1) bir kimse **وَلَا قُوَّةَ** den “Sana bir hiçbir şey gelmez” ya da **لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ** **(2)** “Kâsede yemek olmaz.” dese bu sözlerin her birinde kâfir olur. **(3)** *Tetimetü'l-Fetāvi* 'de zikredilmiştir: “Bir kimse şarabı şerbet olarak içtiğinde **(4)** ve zina, oğlancılık yaptığında, haram yerken, **بِشْمِائِهِ** dese kâfir olur.” **(5)** Ama haram iki kısımdır. Birinci kısım lanetlenmiş haramdır. **(6)** O haramı işleyen kişi **بِشْمِائِهِ** dese bile kâfirdir ki lanetlidir. **(7)**

Onda diyen kafir olmaz. Bir kimse “Gel yemek ye!” diyerek (8) haram olan bir yeri kastederse dese kâfir olur. *Fetāvā-yı Muḥî* ̣'te zikr (9) edilmiştir: “Bir kimse savaşta Kur'an okuyanları görüp, onlar pilav (10) yiyicilerdir.” dese küfürden korkulmalıdır. *Ḥalāṣatü'l-*(11)-*Fetāvı* ̣'de şöyle zikredilmiştir: Eğer bir kimse “Allah on vakit namaz (12) emretti ben kılmadım.” dese kâfir olur. Veya “Kible (13) şu yöne doğru olsaydı ben o yöne kılmazdım.” dese kâfir olur.

[111b]

(1) *Fetāvā-yı Zahirîyye*'de şöyle zikredilmiştir: “Bir kişi beş vakit namazı (2) kılmayıp zira ona, Efendimin elbisesi olur.” dese kâfir olur. Yine bir kişi (3) mübarek Ramazan ayında namaz kılıp diğer aylarda kılmasa ve başka bir kişi ona (3) “Niçin kılmıyorsun?” dediğinde “Bu da çoktur.” dese kâfir (5) olur. Ve bir kimseye “Namaz kıl!” deseler o da “kılmam” dese (6) kâfir olur. Yorumu kıymetli değil diyerek ve eğer yorumda bulunup (7) “Senin emrinle kılmam.” dese bazılarına göre o kişi kâfir olmaz. (8) Veya halk, “Bizim için kılar.” dese kâfir olur. *Fevzü'n-Necāt*'ta (9) şöyle zikredilmiştir: “Bir kişiye namaz kıl deseler, ehlim ve evladım yoktur, kimin için (10) kılayım?” dese kâfir olur. *Fetāvā-yı Zahirîyye*'de zikredilmiştir: (11) Bir kimse “Bu namaz kalbime çok darlık ve melal verdi.” dese kâfir olur. (12) *Cevāhirü'l-Fetāvā*'da zikredilmiştir: “Niçin namaz kılmıyorsun?” (13) dediklerinde “Namazdan döndüm.” ya da “Bu emri yerine getirmem için kimse yok.” dese

[112a]

(1) kâfir olur. Veya bir kimse “Sabır ile Ramazan ayı gelsin de (2) kılayım.” dese veya “Akıla uygun olmayan şeyler, kişinin sorumlu olduğu emirlerden değildir.” (3) dese veya “Namaz çok ağırdır.” dese tamamında da kâfir olur. (4) *Fetāvā-yı Muḥî* ̣'te zikredilmiştir: Bir kimseye “Namazını kıl!” deseler (5) o da “Bu emri nihayetine kavuşturmaya kimin gücü yeter.” (6) dese veya “Kimin için namaz kılayım? Annem, babam öldü.” dese ve “Kimin (7) için kılayım, onlar sağdır.” dese veya “Kılmakla (8) kılmamak arasındaki fark yok.” veya “Kılmakla terk etmek (9) birdir.” dese hepsinde de kâfir olur. *Cevāhirü'l-Fetāvā*'sın'da şöyle zikredilmiştir: (10) “Bir kimse salavat'tan veya zekat'tan veya gusül'den birini (11) inkar etse yani farz değildir.” dese kâfir olur. Bir kimseye (12) beş vakit namaz'dan, salavat'tan veya zekat'tan soru sorulursa o da (13) “Bunların farz olduğunu bilmiyorum.” dese kâfir olur. *Fevzü'n-Necāt*'ta zikredilmiştir:

[112b]

(1) Bir kimseye, “Namaz kıl!” dediklerinde “Kılmamak ne güzeldir.” dese kâfir olur.(2) *Fetevā-yı Şuğurā*’da ve *Cevāhirü’l-Fetāvā* ’da zikredilmiştir ki “Bir kimse (3) temiz olmadan (abdest almadan) namaz kılsa ve bir kimse kibleden başka tarafa (4) namaz kılsa kâfir olur.” *Tetimetü’l-Fetāvī* ’de zikredilmiştir: “Bir kimse (5) gösteriş yapmak için abdestsiz secde etse veya namaz kılsa ve (6) bir kimse hainlik ederek namazı terk etse kâfir olur.” *Fetevā-yı Muḥī* ’te (7) zikredilmiştir: İmam Ebu Hanife’ye göre; “Bir kimse kendi isteğiyle kibleden başka bir yöne doğru namaz kılsa (8) ve kible sonradan orası çıksa (9) yine temiz elbise mevcutken, özellikle pis elbiseyle namaz kılsa kâfir (10) olur.” *Ḥālāṣatü’l-Fetvā*’da zikredilmiştir: “Bir kimse belli olmayan bir sebepten dolayı (11) bir âlime kin beslerse o kimse kâfir olur, diye görüş vardır.” (12) *Fetvā-yı Zāhiriyye*’de zikredilmiştir: Bir kimse bir imama “Bıyığını kıvırmışsın, çok çirkin olmuşsun.” dese kâfir olur. *Ḥālāṣatü’l-*

[113a]

(1) *-Fetāvī* ’de zikredilmiştir: “Bir kimse yüksek bir yerde otururken, (2) kendisine alay etmek amacıyla bazı sorular sorsalar hatta üzerine vursalar (3) ve halk bu duruma gülse hepsi kâfir olur. Çünkü bu davranış hoş karşılanmamaktadır. (4) Bir kimse hocasını taklit ederek dalga geçerek (5) eline çubuk ve değnek alıp küçük çocuğu döverse bu da küfür yerine geçer ve kâfir olur.” (6) *Fetāvā-yı Zāhiriyye*’de zikredilmiştir: “Bir kimse vaizleri taklit edip (7) gülerse ve halk da buna güldüğü zaman hepsi kâfir olur.” *Ḥālāṣatü’l-(8)-Fetāvā*’da zikredilmiştir: Bir kimse ilim meclisinden gelen birini gördüğü zaman (9) “Bu kişi kiliseden geldi.” dese o kişi kâfir olur. *Fetāvā-yı Zāhiriyye*’de (10) zikredilmiştir: Bir kimse bir kimseye “Durma git ilim meclisine katıl!” dese (11) o da “Onların söylediklerini tutmak için kim değer kazanır? Alimlerin emrettiğini (12) yapmayın.” dese kâfir olur. *Cevāhirü’l-Fetevā*’da yine zikredilir ki kâfir olur. (13) “Alimlerin emrettiğini yapmayın.” dese kâfir olur. *Tetemetü’l-Fetāvī* ’de

[113b]

(1) şöyle ifade edilmiştir: Bir kimse “İlim meclisine gitme; gidersen eşin boş olur.” (2) dese bunu zevkle ya da gerçekten dese kâfir olur. (3) *Fetevā-yı Şuğarā*’da zikredilir ki bir kimseye “İlim sana ne söyledi.” dese kâfir olur. (4) Ya da “Yemek çanağı ilimden daha üstündür.” dese kâfir olur. *Fetāvā-yı Zahirīyye*’de (5) zikredilir ki bir kimse “Alim benimle oturmasın.” dese kâfir olmasından (6) korkulur. *Halāṣatü’l-Fetāwı*’de zikredilir ki bir kimse fetvayı yere atsa (7) veya “Bu nedir?” dese kâfir olur. *Fetevā-yı Muḥıṭ*’te zikredilir: (8) bir kimse “Ben boşanma falan bilmem.” hemen kadın annesinin evine (9) dönmesi gerekir.” dese kâfir olur. Ve bir hatun, “Dünyada ki tüm eşlere lanet olsun!” (10) dese kâfir olur. Ve bir kimse bir alime “Küçük âlim.” dese (11) ya da bu emire küçümseyerek “Küçük emircik.” dese kâfir olur. (13) Bir imam, kitabını bir yere koyup gitse bir kimse de (14) “Testereni koydun gittin!” Dese kâfir olur. Hikaye odur ki

[114a]

(1) Bir imam, kitabını bir dükkana bırakıp gitti. Daha sonra geri döndüğünde, (2) dükkân sahibi “Testereni burada unuttun.” (3) dedi. İmam cevap verdi: “Benim sende kitabım vardır, testere değildir.” (4) dedi. Dükkân sahibi ise şöyle söyledi: “Zanaat malını testere ile (5) kesersin. Halkın hakkını da bununla bu kitapla kesersin.” dedi. Bunun üzerine imam (6) bu sözleri Şeyh Muhammed b. Fazlı (r.h.) aleyhima hazretlerine şikâyet (7) etti. Şeyh Muhammed b. Fazlı hazretleri o, ergin erkeğin katledilmesi fetvasını (8) verip sonlandırdı. Çünkü fıkıh kitaplarını küçümsemekle kâfir olunduğu bilinmektedir. (9) *Tetemmetü’l-Fetāwı*’de zikredildi: “Bir kimse şeriate ihanet ederse ya da (10) dinî konulu meselelerden birine ihanet ederse kâfir olur.” *Fetevā-yı Muḥıṭ*’te (11) zikredildi: Bir âlim, dinî bir mesele veya bir ilmi veya gerçek hadisi anlatsa (12) ve biri de “Bu bir şey değildir.” dese veya “Buna en uygun olan (13) bir dirhemdir. Çünkü böyle söyleyen kişi, ilme saygı ve hürmetin yerini şimdi paranın aldığını ima edip

[114b]

(1) söyleyen kişi kâfir olur. *Fetāvā-yı Zahirīyye*’de zikredildi: Bir kimse “Sikkesi olmayan kişiye (2) bir sikke değmez.” dese kâfir olur. Ve bir kimse o kişiye “Sana (3) kavuşmak hemen hıtrîre kavuşmak gibidir.” dese küfürden (4) dolayı korku sayılır. Ve bir kişi bir kişiye “Gel kötülüğe gidelim.” dese (5) veya “Gel Allah’ın ayı” dese o da kadı tarafından yasaklanmadığı sürece bu teklifleri kabul etmediğini belirten (6) ifadeler kullanırsa kâfir olur. Veya “Ağamdan hizmetçi getirmeyince (7) getirmezsın” veya “Çavuş

getirmeyince getirmezsın.” dese veya (8) zıpçumdan insan getirmeyince gitmezsin, dese bu sözlerin her biri küfür niteliğindedir, kâfir (9) olur. Çünkü şeriatle inatlaşmış olup zıpçılının (10) Muhammediye şeriatı üzerine yüksek görmüş olanlar kâfir olur. Eğer (11) iddiacı “Gel kadıya gidelim.” dese o da “gitmem” dese kâfir olur, veya (12) bu zikrolunan sözlerden birini söylemese kâfir olmaz. (13) Bir kişi şöyle söylese “Şeriate uygun olan da benzer şeriate uygun olan da bana fayda vermez

[115a]

(1) veya benim katımda etkili değildir.” dese kâfir olur. *Fetāvā-yı Zahirīyye*’de (2) zikredildi: Bir kimse “Bu akçe alındığı zaman şeriat neredeydi?” (3) dese şeriatı küçümsese kâfir olur. *Halāşatü’l-Fetāwı*’de şöyle zikredildi: Bir kimseye “Mü’min (4) misin?” deseler o kişi de “İnşā’ allāh mü’minim” dese yorum yapmadan kâfir (5) olur. Ve eğer başka bir mana küçümseyerek yorumladıysa yani “Dünyadan mümin mi veya (6) kâfir mi çıkarım bilmem” dese kâfir olmaz. *Fetāvā-yı Zahirīyye*’de şöyle zikredildi: “Kişinin (7) İnşallah mü’minim demesi uygun değildir. Çünkü kesin delillerle alay ememesi gerekmektedir.” (8)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فَوَلَّوْنَاكَ الْبَلَاءَ

Şeyh Abdullah, bu kitabın (9) keşfedilmesinde menkıbe olarak Ebu Hanife’den, Musa İbni Ebu Bekir’den aldığı bir rivayeti şöyle (10) söyledi: İbni Ömer (r.a) bir koyunu kesmek için getirdi. (11) O yerden yetişkin bir erkek geçti. İbni Ömer (r.a) o, yetişkin erkeğe “Mü’min (12) misin?” diye sordu. O yetişkin erkek ise ona “Mü’minim inşallah” dedi. (13) İbni Ömer (r.a) şöyle söyledi: “İmanından şüphe eden bir kişi benim koyunumu kesmesin.”

[115b]

(1) İbni Ömer böyle söyleyerek koyunu kestirmedi. Başka bir yetişkin erkek daha geçti. Ona da (2) bu soruyu sordu. O kişi ona “Mü’minim” dedi. Koyununu ona (3) kestirdi. İbni Ömer (r.a) imanından şüphe duyan kişiyi (4) mü’min olarak kabul etmemiştir. Bu meseleden halk habersizdir. Bu mesele (5) kelam ilminde şöyle zikredilmiştir: *Muḥī ṭ*’te şöyledir: “Atalardan bazıları imanlarından (6) şüpheye düştüler. Söyledikleri doğru olsa da fakat imanlarından şüphelendikleri için bu durum geçerli (7) değildir.” Belki mü’min sıfatı hakkında ulaşan bir haberde peygamber (8) (as.) buyurmuştur; “Mü’min kişi, (9) halkın onun kötülüğünden emin olduğu kimsedir.” Ve yine buyurmuştur: “Mü’min kişi, (10) zulmünden halkın emin olduğu kimsedir. Bazı rivayetlerde “Komşusunun (11) zulmünden emin olsun.” şeklindedir. Ve yine buyurmuştur: “O kimse ki kendisi (12) tok yataarken komşusu aç olan

kişi mü'min değildir.” Eskiden insanlar, (13) nefislerinde bu hadis-i şerifin ifade ettiği manayı anlayarak imanından şüphe etmişlerdir.

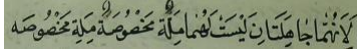
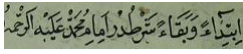
[116a]

(1) Yoksa imanlı bir kişinin yapması uygun değildir. (2) Bu hadis-i şerifi halk bilmez. “Ameli ile iman eden kişiler neredeler. (3) Şimdi bunu ayrı tutmayıp mü'minin doğrusu nasıl olur diye araştırmak (4) lazımdır. Ama Şafilerin bazıları ayrı tutmuşlardır. O (5) sebepten dolayı İmam Şafi mezhebinden ve Hanifi mezhebindeki imamlar, imanından ayrı tutulursa (6) imama uygun değildir.” demişler. *Halâşatü'l-Fetâvî*’de zikredildi: Bir kâfir (7) bir Müslüman’a “İslam’ı bana ifade et!” dese o Müslüman da “Filan âlime (8) git!” dese kâfir olur. Ama imam Ebu'l-leys “Kâfir olmaz.” dedi. Çünkü (9) cahilin bildiğinden âlimin bildiğini öğretmesi iyidir, doğrudur. *Cevâhirü'l-(10) -Fetâvâ*’da zikredildi: Bir kişiye “İman nedir?” deseler o da “bilmem” dese (11) kâfir olur. Bir Müslüman, Müslüman olmak isteyen kâfire “Ben İman (12) sıfatını bilmem.” dese kâfir olur. Veya “sabret!” dese veya (13) “Filan âlime git!” veya “Filan şeyhe git! sana İslam’ı saygı ile

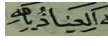
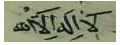
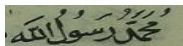
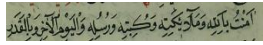
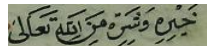
[116b]

(1) anlatsın.” dese veya son toplanılan güne kadar sabret!” dese bu cümlemin (2) her kelimesinde kâfir olur. *Fetâvâ-yı Zahirîyye*’de zikredildi: “Bir kişi bir kişinin (3) küfür etmesine razı olursa kâfir olur.” *Fetâvâ-yı Hâdî*’de zikredildi: Bir kişi (4) “Allah’ın birliğini bilir misin?” deseler o da “bilmem” dese kâfir olur. (5) *Muhtâf*’te şöyle söyledi: İslam’ın sıfatı nedir? “bilmem” dese kâfir olur. (6) Şemsü'l-Etimme hazretleri şöyle söyledi: O kişinin dini, salavatı, (7) ibadeti, nikahı yoktur ve evladı (8) zinadan doğan çocuktur. Henüz küçük yaşta bir Hristiyan ile bir Müslümanın nikahının altında (9) olup büyüse deli ya da bunalmış kadın değilse hiçbir dine mensup olmasa ve dinlerin hiçbir özelliğini taşımayan (10) o Hristiyan eşin evliliği geçersizdir, (11) boşanmış olur. Yine aynı şekilde Müslüman bir kişi ile evli olup buluş çağına eriştiğinde (12) İslam şeriatını ve İslamın niteliklerini bilmeyen kişi de (13) eşinden ayrılmış ve boşanmış olur.

[117a]

(1) ise bu kişiler kitaplarında (3) “İslam dininden dönenler” diye adlandırıp şöyle söyledi: “Şu anda sen onların küfürleri hakkında karar verdin.” (4) dedi. Sonuç olarak, tüm erkeklere lazımdır ki eşlerine İslam’ın (5) ve imanın temel esaslarından soru sorsunlar. Eğer bunları biliyorsa o zaman erkeğin eşine yaklaşması (6) uygundur, bilmiyorsa haramdır. Çünkü kadın İslam dininden dönmüş sayılır. Böyle bir durumda önce imanlarını tazelemeleri gerek ardından nikahlarını (7) yenilemeleri gerekmektedir. Bu meseleden halk habersizdir. Fakat bunun (8) bilinmesi en önemli, en gerekli konulardır. Ama sözün kısası; şimdiki zaman kadınları, dini konularda cahildir. Büyük ihtimalle (9) İslam ve imanın esaslarını bilmezler. Bu kadınlar hakkında İslam dininden dönüp dönmedikleri, erkeklerin kendi (10) görüşlerine göre karar verilmiş ise izlenmesi gereken yol şudur. Erkek kadına şöyle söylemeli: (11) “Benim sana birkaç soru sormam gerekiyor. Ben ne dersem hemen sen de yap!” “Sakın (12) bilmiyorum.” deme diye uyardı. Ondan sonra (13) devam etti. “Kadına İslam’ın şartı beş midir?” diye sordu, kadın da “öyledir” diye cevap verir.

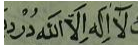
[117b]

(1) Eğer kadın “İslamın şartı beştir.” demese ve “bilmem” dese İslam dininden çıkmış olur ve bu durumda nikahı bozulur, (2) boşanmış olur. Ondan sonra yine soruldu. “İmanın şartı altı mıdır?” (3) o da “Altıdır” dese veya “Evet, öyledir.” dese doğru olur, eğer “bilmem” dese (4) bu durumda İslam dininden çıkmış ve eşinden boşanmasına sebep olur. Bu soruları erkek (5) sorduğunda eşi de bilmece gerçekleşen cinsel ilişki zina olur. “İslamın sıfatı (6) nedir?” demek “İslam’ın şartı kaçtır?” demektir. Yani İslamın sıfatı demek, şartlarının sayısını ve neler olduğunu bilmektir. (7-8) İslam’ın şartı beştir   kelime-i şehadet, namaz kılmak, zekat vermek, Ramazan ayında (9) oruç tutmak ve gücü yeterse hacca gitmektir. İman’ın sıfatı altıdır. (10) (11) İmanın sıfatı ise altıdır. Bir kişi (12) gerdeğe gireceği vakit önce eşine İslam’ın sıfatını (13) sorduğunda eşi, bilmezse erkek bir kadına, o kadın da gelin olacak kişiye öğretip

[118a]

(1-5) o kadın da bu sorulara şöyle cevap verilmesi için geline şöyle öğütler. “Damat sana ne soru sorarsa hemen başını öne eğ!” sonra damat sana şu soruları sorduğunda şöyle cevapla, “İslamın şartı beş midir?” kadın ise ona cevap verir: “beştir” diyecek şekilde başını sallar, daha sonra damat tekrar soru sorar, “İmanın şartı altı mıdır?” kadın tekrar başını sallayarak “Altıdır.” der. Bu kadar yeterli olmuştur. *Halâşatü'l-Fetāvā*’da (6) zikredildi: “Filan kimse imansız olsun.” diye beddua etse (7-10) o kişi kâfir olur. *Cevāhirü'l-Fetāvā*’da şöyle yazılıdır: Bir kimse bir Müslüman’a “Allah senden İslam’ı alsın.” dese veya “Dünyadan imansız gidesin.” dese veya “Allah seni kâfir öldürsün.” dese veya “Cehennemde sürekli kalasın.” ya da “Cehennemde kalıcı etsin.” dese kâfir olur. *Cevāhirü'l-Fetāvı*’da zikredildi: “Bu bedduaları eden kişinin (11-13) öldürülmesi helaldir veya uygundur.” dese o kimsenin İslam dininden döndüğünü söylemiş olur. Ayrıca “O kimse cana kıymıştır veya evli olup zina etmiştir.” gibi sözün kesin bilgiye dayanmadan söylenmesi hâlinde kişi kâfir olur. Veya

[118b]

(1) Eğer bir kişi “Filanın malı bana helaldir” veya “Öldürülmesi helaldir.” dese ve diğerleri de (2) onaylayıp “Evet gerçekten helaldir.” deseler kâfir olur. *Halâşatü'l-Fetāvı*’da zikredildi: Bir kişi sözünü yalan yere dese (4) veya “Sana da İslam’ına da lanet olsun.” dese kâfir olur. (5) Bir kâfir, Müslüman olup birkaç akçe verseler ve biri de “Keşke ben de kafir olsaydım da (6) bana da akçe verselerdi.” dese kâfir olur. (7) Mesela Abdullah’ın babası kâfir olup ölse ve ardında bir miktar (8) malı kalsa bu mal babası kâfir olduğu için Abdullah’a miras olmasa ve eksik (9) kalsa ne olurdu. Bu duruma Abdullah “Keşke Müslüman olmasaydım.” dese yine kâfir (10) olur. Bir kimse kâfirken Müslüman olmuşsa ve diğer kişiye “Dininden ne zarar (11) gördün ki Müslüman oldun.” dese o da kâfir olur. *Fevzü'n-Necât*’ta (12) zikredildi: Bir kişiye “Sen Müslüman değil misin?” o da “değilim” dese kâfir (13) olur. *Fetevā-yı Muḥıṭ*’te ve *Cevāhirü'l-Fetāvı*’da zikredildi: Müslüman

[119a]

(1) değil misin? Niye dininden dönersin?” dediklerinde o kişi “değilim” dese kâfir olur. Eğer (2) bu sözü yanlışlıkla söylemiş olursa hiçbir şey gerekmez. Yani Müslümanım demek istediği zaman (3) dili sürçüp “değilim” dediği zaman hiçbir şey gerekmez. *Tetimmatü'l-Fetāwı* ʾde (4) zikredildi: Bir kimse “Allah’tan kork ve bu işi yapma!” deseler o da “Sözünüzü (5-6) dinlemem.” dese kâfir olur. Veya bir haram iş yapana “Allah’tan kork bunu yapma!” deseler o da “korkmam” dese (7) kâfir olur. Eğer haram olmayan şeylerde bu sözü, söylese (8) hiçbir şey gerekmez. İlla bu sözü küçümseme niyetiyle söylediği zaman kâfir olur. *Fetevā-i Muḥı ʿ*te (9) zikredildi: Bir kimseye “Müslüman değil misin?” denilse o da “değilim” (10-11) dese kâfir olur. Ve bir kimseye “Sen kâfirsın” dese o da “Söylediğin gibiyim” dese veya “Eğer kâfir olmasaydım seninle beraber olmazdım.” (12-13) dese kâfir olur. *Cevāhirü'l-Fetāwı* ʾde zikredildi: Bir kişiyi “Ey kâfir, Mecusi veya Yahudi” diye çağırırsa o da “buyrunuz” dese

[119b]

(1) kâfir olur. *Fetvā-i Muḥı ʿ*te zikredildi: “Ey kâfir!” deseler o da “Eğer ben (2) kâfirsem benimle duma!” dese kâfir olur. Ve bir kimse (3) bir kişiye “Ey kâfir!” dese o da sessiz kalsa kâfir olur. Belhli Ebū Bekir imama göre, (4) bir kişiye zina ettiğine dair iftira eden kişi kâfir olur. Belh şehrindeki başka şeyhler ise bu fetvaya (5) kâfir olmaz dediler. Daha sonra Belh şehrine gelip bizzat görünce zina etmesinin, (6) bazı kişilerce fetva verdirdikleri olduğundan dolayı kâfir olur. Daha sonra (7) Şeyh Ebū Bekir’in fetvasına dönüp hepsi ittifak ederek “Kâfirin küfrü” (8) olur, diye anlaşmaya vardılar. *Ḥalāṣatü'l-Fetāwı* ʾde zikredildi: Kendi (9) evladına “Mecusi evladı.” dese bazı âlimler katında kâfir olur. (10) *Fetevā-ı Zāhiriyye* ʾde zikredildi: Bir kimse kendi binek ve yük hayvanına “Ey kâfir (11) hayvan.” dese veya “Ey kâfir malı.” dese eğer kendi malı için (12) bunu dediyse kâfir olur. Ve bunu satın aldıysa (13) kâfir olmaz. *Tetimmatü'l-Fetāwı* ʾde zikredildi: Bir kimse bir kadıya “Kâfirdim,

[120a]

(1) Müslüman oldum.” dese bazı âlimlerin görüşüne göre kâfir olur, bazı (2) âlimlerin görüşüne göre olmaz. Bir kimse put yapsa kâfir olur. *Fetāwā-i Kāḍīḥān* ʾda (3) zikredildi: Bir kimse “Kâfir olmaya yakın oldum.” dese kâfir olur. Veya (4) bir kadın eşine “Bırak beni ben kâfire oldum.” dese kâfire olur. *Muḥı ʿ*te (5) ve *Fetāwāyı Şuḡrā* ʾda ve *Cevāhirü'l-Fetāwı* ʾde zikredildi: Bir kişi başkasına (6) küfür kelimesini öğretse o da o küfrü

söylese o öğreten (7) de söyleyen de kâfir olur. Bir kimse bir kadına (8) “İslam dininden ayrılması ve eşinden boşanması için emretse” kâfir olur. (9) “Şeriat benim için geçerli değil o da “Git İslam dininden dön ve eşinden boşan!” (10) dese ikisi de kâfir olur. *Muḥı ʿī*’te zikredildi: (11) “Bu süreçte her iki tarafta kâfir olur.” (12) *Cevāhirü’l Fetāvā*’da ve *Fevzü’n-Necāt*’ta zikredildi: Bir kişi “Eğer filan şey (13) yarın olursa veya olmazsa kâfir olayım.” dese o

[120b]

(1) saatte kâfir olur. *Muḥı ʿī*’te zikredildi: “Erkek ve kadın birbirlerine (2) bana bazı şeyler yaparsan.” kâfir olursun. Ya da “Kâfir (3) olmaya yakın olursun.” dese kâfir olur. Bir kimse bir kimseye (4) “Bana çok zahmet verdin bundan dolayı kâfir olmak istedim.” dese kâfir (5) olur. *Fevzü’n-Necāt*’ta zikredildi: Bir kişi bir kişiye “İstersen kâfir ol (6) ya da istersen Yahudi ol, benim katımda ikisi birdir.” dese kâfir olur. (7) *Fetevā-i Hāvi*’de zikredildi: “Bir Müslüman de deseler (8) o da demese kâfir olur.” *Tetimetü’l-Fetāvā*’da zikredildi: (9) de “demem” dese kâfir olur. Şuan bile “demem” (10) dese kâfir olmaz. *Muḥı ʿī*’te zikredildi: “Hristiyan, Yahudiden hayırlıdır.” (11) dese ya da “Yahudi, Hristiyandan hayırlıdır.” dese (12) kâfir olur. Hak edilen budur ki “Yahudi, Hristiyandan kötüdür.” (13) desin. *Ḥālāṣatü’l-Fetvā*’da zikredildi: Bir kimse “Filan kişi beni kâfir

[121a]

(1) etti.” dese kâfir olur, veya “Filan kimse beni dine küstürdü, (2) kâfir olmayı istedim.” dese kâfir olur. *Fetāvā-yı Kādı*-(3)-*Hān*’da zikredildi: “Bir kimse Mecusi şapkasını giyse veya kendisini (4) Yahudilere benzetse veya Hristiyana benzetse karanlık mizacı (5) gereği veya usulün şakası gereği kâfir olur.” *Muḥı ʿī*’te zikredildi: (6) “Bir kimse beline kuşak taksa veya omzuna koysa (7) kâfir olur.” *Fetāvā-yı Hāvi*’de zikredildi: Bir kimse beline kuşak kuşansa (8) ve “Bu kuşaktır.” dese kâfir olur. *Fetvā-yı Zahirîyye*’de zikredildi: Bir kimse (9) kızgınlık içinde “Kâfir oldum.” dese kâfir olur. *Ḥālāṣatü’l-Fetāvı*’de (10) zikredildi: “Bir kişi Nevruz Bayramında Mecusi topluluğuna yumurta bağışlasa (11) kâfir olur.” *Mecma’ü’l-Fetvā*’da zikredildi: Nevruz gününde Mecusiler toplansa (12) bir Müslüman görüp “Ne hoş gezinti yeridir.” dese kâfir olur. (13) *Fetāvā-yı Şuğrā*’da zikredildi: Bir kişiye önceden hatun eli değmemişse

[121b]

(1) ve bir şey Nevruz gününde alınsa eğer Nevruz'a hürmet ederek almışsa kâfir olur. (2) Bir kimse Nevruz gününde bir insana bir şey hediye verse (3) Nevruz'a gününe hürmet etse kâfir olur. *Cevāhirü'l-Fetāvi* 'de zikredildi: (4) Bir kimseye "Haram yemek" deseler o da "Bana haram yemeyen bir insan getirin!" (5) dese veya "Bana helal yiyen insan getirin, ben ona iman (6-7) edeyim." dese veya "Secde edeyim." dese veya "Saygı göstereyim." dese bu cümlede kâfir olur, veya layık olan (8) malı almak için "İster haram olsun ister helal olsun."dese (9) imandan küfüre çok yakındır. *Fetāvā-yı Zahirîyye* 'de zikredildi: Bir kişiye "Helalden (10) ye!" deseler o da "Haram bana daha güzeldir." dese kâfir olur, (11) "Bana haram uygundur." dese kâfir olur. *Cevāhirü'l-Fetāvi* 'de (12) zikredildi: Bir kişi "Şarap, zina ya da erkekler arasındaki cinsel ilişki veya zulüm, (13) nefis katili" gibi bir şeyin "Bana helal olsaydı." demesi sonucu kâfir olur.

[122a]

(1) İstekli bir kimse Ramazan ayı geldiğinde "Uzun ay geldi." dese kâfir (2) olur. *Muḥîṭ* 'te zikredildi: bizim üzerimize demezse öfkelenir, (3) dese kâfir olur. Eğer isteğini yorgunluk ile farklı yorumlarsa (4) kâfir olmaz. *Ḥalāṣatü'l-Fetāvā* 'da zikredildi: Küçük günah işleyen bir kimseye (5) "tövbe et!" denilse o da "Ne yaptım ki tövbeye muhtaç oldum?" (6) dese kâfir olur. *Muḥîṭ* 'te zikredildi: "Ne işledim ki tövbe edeyim?" (7) dese kâfir olur. *Muḥîṭ* 'te de *Kitāb-ı Kāmilü'l-Fetāvā* 'da zikredildi: (8) Haramdan bir fakire sadaka olarak verilse ve sevap beklese kâfir olur. (9) *Ḥalāṣatü'l-Fetāvi* 'de zikredildi: Haramdan sevap ummak için sadaka verilse (10) fakir de haram olduğunu bilip dua etse o da "Âmin" dese (11) ikisi de kâfir olur. Bu meseleden halk habersizdir ve bir kimse (12) "Eşine ay başı iken cinsel ilişkiye girmek helaldir." dese kâfir olur, (13) veya "Erkekler arasındaki cinsel ilişki helaldir." dese kâfir olur. *Muḥîṭ* 'te zikredildi: "Cariye ile

[122b]

(1) temizlenmeden önce cinsel ilişkiye girmek helaldir." dese kâfir olur. Bir kimse (2) yabancı bir kadını öpüp "Bu kadın bana helaldir." dese kâfir olur. (3) *Cevāhirü'l-Fetāvi* 'de zikredildi: Bir kişiye "Neden vermezsin?" deseler o da (4) "Boğazıma vereyim." dese kâfir olur. Ya da zekat şart olan (5) kişiye zekat verdiyseler o da "vermem" dese kâfir olur. (6) *Ḥalāṣatü'l-Fetāvā* 'da zikredildi: Bir kimse eğer "Ben filan şeyi yaptım (7) ise Mecusi olayım veya Allah'tan yakın olayım." dese bu durumda (8) yaptığı şeyi bilen o kimse

kâfir olur, ve yaptığı şeyi (9) bilirken “Eğer ben filan şey yaptım ise Yahudi olayım (10) veya Hristiyan olayım.” dese kâfir olur. *Fevzü’n-Necât*’ta (11) ve *Ḳāḍı-Ḥān*’da zikredildi: Bir kişi “Bir şeyi işlemedim, Allah bilir işledim.” (12) dese kâfir olur. Bir kişi yalan söylediğini bilirken “Allah bilir” (13) veya “Allah herkes tarafından bilinendir.” dese kâfir olur, veya “Allah

[123a]

(1) bilir mi? Sen evladımdan daha sevgilisin.” dese bu söz (2) yalan olsa kâfir olur. İbni Mes’ūd (r.a) (3) söyledi: “Allah’tan başkasına gerçek yere yemin etmek, Allah’a yalan (4) yere yemin etmekten daha şiddetlidir. Allah’a yalan yere yemin etmek, (5) Allah’tan başkasına gerçek yere yemin etmekten, sana daha sevimli geliyorsa bu küfürdür.” *Fetāvā-yı Zahirîyye*’de (6) zikredildi: Eğer sultan hapsirsa bir kişi ona “Allah sana rahmetiyle muamele etsin.” dese bir başkası da “Böyle bir söz sultan için söylenmez.” (7) dese o kişi kâfir olur. Eğer bir insana (8) bir kişi “Ya Kuddus!” dese veya “Ya Kayyum!” dese veya “Ya Rahman!” (9-10) dese veya Allah’a ait olan esmadan birini insan için söylese kâfir olur. *Ḥalāṣatü’l-Fetāwı*’de ve *Fetvā-yı Şuğrā*’da zikredildi: Bu mezhebe mensup olan Ebū Mansuri (11) Mâturidi söyledi: “Her kim ki zamanın varlığını sultanına eşittir.” dese (12) kâfir olur. İyi bilinsin ki bir kişi kıyameti veya (13) cenneti, cehennemi, mizânı, sıratı, hesabı ya da

[123b]

(1) meleklerin yazdıkları amel defterlerini ya da sebebi inkar etse (2) yani “Bunlar yoktur.” dese kâfir olur. Bir kimse (3) bir kadiya şöyle söylese: “Beni kıyamet yığılmasında nerede bulursun?” dese (4) bazı alimlere göre kâfir olur. Bir kişi başkasına (5) “Bu ruhunu bana dünyada ver, kıyamet gününde gümüş sikke yoktur. Sevabından (6) verilir.” dese borçlu da “Fazlaca ver, kıyamet’te alırsın.” (7) veya “Daha çok ver, kıyamet’te bir yerden tamamını veririm.” dese (8) kâfir olur. *Fetāvā-yı Ḥāvı*’de zikredildi: Bir kişi hayvanları sınırlı bir yer içinde (9) tutulmasını inkar etse kâfir olur, ve “İnsanlarda da durum böyledir.” Bir kimse (10) “Bilmem ki Allah filan kişiyi neden yarattı?” dese kâfir (11) olur. *Cevāhiri’l-Fetāvā*’da zikredildi: Bir kişi “Eğer Allah (12) bana filan kişiyle cennete girmeyi emretse girmem.” dese (13) kâfir olur. *Ḥalāṣatü’l-Fetāwı*’de zikredildi: Bir kişi “Allah

[124a]

(1) beni sensiz cennete koysa da istemem.” (2) dese veya “Allah’a kavuşmayı isterim cenneti istemem.” dese bu cümlede kâfir (3) olma sebebi olur. *Fetāvā-yı Zahirîyye*’de

zikredildi: Bir kişi “Bu dünyanın nimetlerinden zevk almak (4) gereklidir, ahirette de ne olursa olsun.” dese kâfir olur. (5) *Muḥl ǝ*’te zikredildi: Bir kişi “Ben sevaptan da azaptan da uzağım.” dese (6-7) kâfir olur denildi. *Fetāvā-yı Zāhiriyye*’de zikredildi: “Eğer büyücüyü yakalayıp öldürür ise yeminden sonraki tövbesi kabul olunmaz. Belki hemen bir kere (8) bile büyü yaptığını kabul etse hemen kâfir olur hatta cin çıkarıcı da (9) bunu söylese bu böyledir.” *Hadiyyetü’l-Muḥdī n̄*’de zikredildi: Peygamber’in (as.) (10) kalbine bir kişi “kalpçik” dese kâfir olur. Eğer saygı göstererek derse (11) bir şey gerekmez. Bir kimse “Peygamber’in (as.) tırnakları (12) uzundu.” dese kâfir olur. Bu sözü hakaret maksadıyla söylendiyse (13) ve yine “Allah göktedir, bilir.” dese arzu edilen maksat yer olarak ifade edildiyse kâfir olur.

[124b]

(1) Eğer mekan kastetmekse niyeti yine kâfir olur. Genellikle âlimlere göre; (2) eğer bu sözü ile sadece hikâye anlatmak için söylerse kâfir olmaz. Eğer “Allah (3) seni cennette yanıma getirsin.” dese kâfir olur. Seni cennetten getirsin.” (4) dese kâfir olmaz. Bir kişi bir şey yaptığını bildiği halde “Allah (5) bilir, yapmadım.” dese âlimler anlaşılmadı ama gerçek budur ki kâfir (6) olur. Bir kimse “Eğer Allah (sübḥānehü ve taala) kıyamet gününde zor (7) da olsa hakkımı senden alırım.” dese kâfir olur. (8) Bir kişi, başka kişiye “Sen peygamber olsaydın ben yine iman etmezdim.” dese kâfir (9) olur. Bir kişi “Ben Allah’ın resûlüyüm.” dese kâfir olur. Bir kişi de (10) başka birine “Peygambersen mucizelerini göster.” dese o da kâfir olur. Eğer (11) bu sözü mucize kastıyla söylese kâfir olmaz. Ne zaman ki bir kişiye “Namaz kıl!” deseler (12) o da “kılmam” dese bazı şeyhlerin görüşüne göre kâfir olur. Ayrıca vaizleri, (13) hatipleri, imamları ve mektep hocalarını taklit etse

[125a]

(1) kâfir olur. Bu taklidi görüp ve işitip rızasıyla gülenler (2) de kâfir olur. Bu durumda kişinin imanını ve nikahını yenilemesi gerekir. Bir kimse (3) “Vallahi” diyecek yerde “iplerin” veya “ipliksiz” dese (4) kâfir olma tehlikesi vardır. Çünkü bu sözler ile Allah’a yemin anlamı içermez. Ne zaman (5) ki o kişi Allah’tan başkasına bir şeye dayandırır şirk koşmuş olur. Bir kimse bir mescidin (6) etrafını tavaf etse o kişi, küfür olmaktan kurtulmaz. Bir kimse (7) “Sana kavuşmak ölüm meleğine kavuşmak gibidir.” dese eğer (8) bu söz sevmediğinden ötürü söylenmişse kâfir olmaz. Eğer ölüm meleğine düşmanlığından (9) dolayı söylerse kâfir olur. *Hadiyyetü’l-Muḥdī n̄*’de zikredildi: Yine daha sonra zikr (10) edildi ki “İki yüzlülükle namaz kılsa o namazın sevabı yoktur.” Bazı âlimlere

göre “günah-(11)-kâr olur.” dediler. Bazıları ise “Ne sevabı ne günahı yoktur.” dediler. (12) Yani “Hiç kılmamış gibi olur.” dediler. *Fetāvā-yı Kādı-Ḥān*’da zikredildi: (13) Bir kişi yalan yere “Allah bilir, filan şeyi yaptım.” dese kâfir olur.

[125b]

(1-2) *Müneyyü’l-Muşallı* ʿ şerhinde zikredildi: Bir kimse bir salavata başladığında hemzeyi uzatarak “Allahu ekber ” dese kötü salavat olur. (3-4) Salavat içinde olan tekbirler de böyledir. Öncesindeki getirilen tekbirleri de uzatırsa ve böyle başlarsa uygun olmaz. Yani namazı geçerli (5) değildir. Eğer kötü niyetle bir “Şaka olsun” veya “Hoşça olsun” diye uzatırsa (6) kâfir olur. Bundan sonra bir elif getirip “Allahu ekber ”(7) dese salavat (namaz içindeki bölüm) doğru olmaz. *Fā Ḥazer Külle’l-Ḥazer* (8) *Temmetü’r-Risāletü Bi-’Avni’llāhi’l-* (9) *-Milkü’l-Vehhāb* Risale, Mülk sahibi ve çok bağışlayıcı olan Allah’ın yardımıyla tamamlandı.

AKTARMA

3.2.1.(B)

[28b]

(1) O padişahlar padişahı olan Allah’a sonsuz şükür ve sonsuz hamd olsun. (2) O, insanı düzgün bir endamla, güzel suretle ve güzel dil ile yarattı. (3) Onlara güzel konuşmaları ve güzel düşünceleri için akıl verdi. Onları ve bütün canlıları, iyilik ile esinlenerek (4) yarattı. Onları iman, İslam ve rahmet ile süsledi. Onları bağışlanmak, (5) Allah’ın emirlerini, ibadetlerini yerine getirmeleri için ve temiz salavatlar getirilmesi için yarattı. O kâinatı Hz. Muhammed’in (6) nurlu yüzünün hürmeti üzerine yarattı. Kerametleri, mucizeleri, onun çocukları (7) ve sahabelerinin üzerine âlemi yarattı, kafirler ise kederlendiler. Onlar yiğitleri ile cihat ve (8) imanı küfür olarak yanlış olanı seçtiler. Bu fakir, Muhammed b. Bali ilim ve hikmetle bundan sonra (9) bunu arz eder. o değersiz olan kul, emiri ve büyük emiri, (10) çok büyük, kerem ve lütuf sahibi, Allah’ın sevgili kulu; soylu, nimetli ve güzel huylu olan, Ahmet Bey b. Yakup Çelebi b. ve Süleyman, Şah b. Muhammed’e (11) binlerce yüksek talihli, güzel, uzun, mutlu ömürlü (12) günleriniz olsun. Rahman ve Rahim olan Allah’ın rahmeti ecdadınızın ve atalarınızın üzerine olsun. (13) Allah’ın sevgisiyle onların bağışlanması nasip olsun. Amin. Yâ Rabbe’l-Âlemin! (Alemlerin Rabbi) şöyle anlatıldı ki (14) *Elfâz-ı küfr* adlı kitap on üç bölüm üzerine toplanmıştır. Arapça’dan (15) Türkçeye tercüme edilsin ki sebebi açıkça anlaşılsın. (16) Türkçe bilenlere kolay ve açık olsun. Çeviri, Hakk’ın işareti ve müjdesi olarak bilinip, (17-18-19) iyilik ve yardım işlerinden yardım isteyip, sürekli çaba gösterdik. Ümidimiz odur ki:

[29a]

(1) Yüce Allah’ın sevabı ilham olsun. Hatta, bizleri küçük günahlardan uzak tutsun, saklasın ve (2) övülmeye layık olarak düşüncemiz şöyle oluştu: “Her nesne, kendinin zıttı ile (3) bilinir.” Bunun doğrultusunda iki bölüm daha ilave etmeye karar verdik. Biri iman ve İslam (4) hakkında, bir diğeri ise dili saklama (dilini tutma) hakkındadır. Bunlardan sonra da altı bölüm olan (5) *Elfâz-ı Küfr* (küfre sebep olan sözler) hükümlerine başlanacaktır. Çünkü önce iman ve İslam (6) bilinmeyince küfür bilinemez, arzumuz şudur ki, Hak Teâla cümle iman ehlini, (7) iman ve İslam üzerine verdiği karardan ve sözden dönmeyenlerden eylesin. tüm müminleri küfürden, sapkınlıktan (8) ve gûnahtan uzak tutsun. Muhakkak ki Allah, kendi iyiliği ve lütfuyla iyi, güzel dostlara (9) vesile olur. Önceki bölüm iman ve İslam hakkındadır. (10) Rivayet edilir ki Ömer b. El-Hattab (ra) şöyle buyurmuştur: “Günlerden

(11) bir gün, Allah resûlünün (s.a.v.) yanında oturuyorduk. Zamansız (12) bir kişi çıka geldi, elbisesi beyaz, saçları siyahtı. Onun (13) nasıl bir yolcu olduğu bilinmezdi. Bizlerden hiç kimse onu tanıımıyordu. Ta ki (14) o kişi geldi ve iki elini iki bacağına üstüne koyarak diz dize gelecek şekilde önüne oturdu,” ve şöyle söyledi: (15) “Ya Muhammed! Bana haber ver ki (16) iman nasıl bir varlıktır?” Allah resûlü şöyle buyurdu: “İman odur ki (17) Allah’ın birliğine, varlığına, onun meleklerine, (18) onun kitaplarına, onun peygamberlerine, kıyamet (19) gününe, hayır ve şerrin Allah’tan geldiğine inanmaktır.” Bunları tüm insanların işiteceği şekilde söyledi.

[29b]

(1) O kişi imanı sorunca biz de şunu söyledik: (2) “Ya Muhammed, bundan sonra da bana İslam’dan haber ver ki İslam nedir?” Resûl hazretleri (3) (s.a.v.) söyledi ki “İslam odur, şahitlik edilsin ki (4) Allah’tan başka ilah yoktur, Muhammed O’nun Resûlüdür. (5) İslam; namaz kılmak, zekat (6) vermek, Ramazan ayında oruç tutmak ve (7) eğer gücün yeterse Allah’ın evini hac etmektir.” Haberin tamamı şöyle rivayet (8) edilir: Abdullah b. Ömer (ra) şöyle söyledi: “Allah’ın resûlü (s.a.v.) (9) ‘Müslüman odur ki söylediklerimi yaptıklarında selamete erenlerdendir. Onun (10) dilinden, elinden, sözlerinden çıkan her şey imana uygun olsun ki kişi gerçekten iman etmiş olsun. (11-12) Kişi iman ehlinde olsun ve imanın şartı olan bu ayete inansın. **وَكُنْتُمْ لَهُ رُسُلًا يَوْمَ الظُّلُمَاتِ** وَ الْقَدَرِ خَيْرُهُ وَ شَرُّهُ أَمْنْتُ بِاللَّهِ وَ مَلَائِكَتِهِ. Allah’ın meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe ve kaderine, hayır ve şerrin Allah’tan olduğuna inanarak iman etsin.” Ahiret yurdunu bilmek gerek ki her kişi iyi ve doğru yolu bulsun. (13) Bu söylediğimiz altı nesneyi diliyle ikrar kalbiyle de tasdik edip inansa ve (14) inancı sağlam olan o kişi mümin ve iman ehliendir. Eğer (15) bu altı nesnenin birine inanmasa veya birinden şüphesi olarak inanan kişinin (16) imanı, İslam’ı doğru olmaz. Dolayısıyla hemen (17) kâfir olur, Allah korusun.” Bilmek gerekir ki bülüğa ermiş her kişinin üzerine (18) bazı uyulması gereken farzlar vardır. Şerefli Kur’an bunu haber vermiştir. Yüce Allah’ın tek olduğunu bilmesi gerek nitekim şu ayet-i kerimede şöyle buyrulmuştur: (19) **وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ** (Ben cinleri ve insanları bana ibadet etsinler diye yarattım).

[30a]

(1-2) Hak (c.c) söyledi:” Muhakkak ki ben cinleri ve adem oğullarını bana kulluk etsin,yani benim tek olduğumu bilsin diye yarattım. (3) Nitekim Allah’ın birliğini bilen kişi, bundan sonra ona vacip olan iman ederek şehadet (4-5) getirmesidir. Şöyle denilmesi

gerekir: (6) أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ “ Şehâdet ederim ki Allah’tan başka ilah yoktur ve yine şehâdet ederim ki Muhammed O’nun kulu ve elçisidir. Şöyle bilmek gerek ki iman diliyle bu söylediğimiz hakikatleri diliyle kabul etmesi (7) ve gönlüyle tasdik edip inanmasıdır. Yalnız dil ile kabul etmekle iman olmaz. (8) Çünkü imanı yalnızca dil ile kabul etmek olsaydı, ikiyüzlüler (9) mümin olurlardı. Ve yine gönlü ile bilse ama inanmasa ve kabul etmese yine (10) imanı olmaz, ve eğer bu kişinin imanı geçerli olsaydı, ilahi kitaba inanan tüm kafirler, (11) müminlerden olurlardı. Çünkü onlar hakikati bilir, lakin kabul etmezler. (12) Bilinen odur ki inanmazlar ve bundan dolayı kafir olurlar, bu hakikatleri dil ile (13) kabul etmeyip, gönlü ile inanmadıkları sürece imanları olmaz. Nitekim tahılları ve kireci (14) birbirine katmayınca kıl koparmaz, kabul etmekle inanmak, ikisi pekişmeyince (15) iman olmaz ve şöyle bilmek gerek ki, aslında iman ve İslam ikisi de birdir. Mümin, (16) müslümandır ve müsliman mümindir. Sünnete mensup olan ve inanç topluluğuna uyan kişilerin görüşü de budur. (17) Bazı sünîler (kelamcılar) demişler ki “İman ayrıdır, İslam ayrıdır; ikisi (18) bir değildir.” Şunu bilmek gerekir ki iman artmaz ve eksilmez. Çünkü iman (19) artmakla ve azalmakla şekillenmez. Mutlaka küfür kalpte yer edince iman yer almaz. O kişi, yenilgiyi kabul etmek zorundadır.

[30b]

(1) Bir kişi, bu hâl içinde iken hem mümin hem kafir olamaz. Bu nesnenin böyle olması (2) imkansızdır. Çünkü küfür ve iman bir kalpte olmaz. İman gelince, küfür (3) gider, küfür gelince iman gider. Allah korusun. Akıl bülüğa (4) ermiş kul, Allah ‘ı bilerek ve birliğine inanarak kabul etse dediğimiz o altı nesneyi söyleyip şehadet (5-6) kelimesini söylese dili ile söyleyip, gönlüyle inansa onun imanı sahihtir. O kişi iman ettikten sonra, türlü emirler, (7) ibadetler vacip olur. Namaz kılmak, zekat vermek, oruç tutmak, hacca gitmek (8) ve geri kalan bütün doğru hükümleri iman eden kişi üzerine farz ve vacip olur. (9-10-11) Şöyle bilmek gerekir ki iman başkadır, iş başkadır, yani iman iş değildir, iş iman değildir. Çünkü öyle bilinir ki iyi olduğunda iş imandandır ve gereklidir. Kötü olduğunda iman (12) geçersiz olur. Nitekim aybaşı olan kadın namaz, oruç ve Kur’an okuması ve (13) mescide girmesi uygun olmaz. Bu ibadetler, ondan dolayı geçersiz olur, (14) o kişinin imanının da geçersiz olduğunu söyleyemeyiz. (15) Bu arada bu bölümü (16) ele aldık ki etraflıca düşünölsün, kınama olmasın. Allah’a yemin olsun ki çok doğru. (17) **İkinci bölüm:** Dili, uygun olmayan sözlerden sakınmaktır. Hak teâlâ haber verir, (18) ve

مَا يَلْفُظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ anlamı budur ki (19) insanlar yalan söz, kelime söylemesin. Mutlaka O'nun katında saklayıcı olan,

[31a]

(1) hazır melekleri sürekli vardır ve gereklidir. Asla ayrılmaz ve dikkatsiz olmazlar. (2) Bu meleklerin adı Kirâmen Kâtibîndir. Biri insanoğlunun (3) sağ omuzunda oturmuş, hayır işlerse ve güzel söz söylese bu melek (4) onu yazar. Biri insanoğlunun sol omuzunda oturmuş, şer işlerse ve (5) kötü bir söz söylese bu melek de onu yazar, bu iki melek insanoğluna (6) vekildir. İnsanoğlu yaşadığı sürece, bu iki melek sürekli hayır ve şer tüm amellerini yazarlar, (7) o vakit ki bir mümin kula, ecel meleği geldiği zaman ahiret yolculuğuna giderken bu iki (8) melekte şöyle söylerler “Ey bizim Allahımız! Bize buyurmuştun: ‘Ölen bu kulun hayır (9) ve şer olan söz ve davranışını yazın.’ Bize emrettin hayır ve şer olan her şeyi biz de (10) yazdık. Öldükten sonra ise geride ne hayır gelir, ne de şer.. Şimdi bize bundan sonra izin (11) ver ki, göğe çıkalım.” Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Ey benim meleklerim! Göklerim (12) meleklerle doludur, size orsys çıkmanız için izin yoktur.” Melekler yine arz eder: (13) “Ey bizim Allah’ımız, o zaman bize izin ver, yer altına girelim.” (14) Hak Teâlâ şöyle buyurmuştur: “Ey meleklerim, yerin altı da meleklerimle (15) doludur.” Bunları duyan melekler güçsüz olarak tekrar sorarlar: “Ey bizim Allah’ımız o zaman bize ne emredersin? (16) Ne yapalım ve nereye gidelim?” Noksan sıfatlardan uzak olan Hak Teâlâ şöyle buyurur: “Ey meleklerim! (17) o kulun mezarına sürekli çalışan olun, biriniz başında, biriniz de ayağının altında ve (18) üstünde durun, bana tesbih, kelime-i tevhîd ve hamdetme ile beni yüceltin. Kıyamet günü (19) de o kabir sahibinin sevaplarını divanlarına yazın.” İyilik zihni padişahlandır.

[31b]

(1) Mümin olan kullar, öldükten sonra da sevaplarının sahibi olur. Resüllullah (2) (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Her kim ki Allah’a ve kıyamet gününe (3) inandıysa hayır söylesin veya sussun.” Bir hadiste (4) buyrulmuştur: “Yaşlı bir kul bir söz söyler; söylediği söz, Allah’ın razı olacağı sözlerdendir. (5) O sözün hayırlı mı hayırsız mı olduğunu bilemez. Ama yüce Allah o (6) bir sözle, kulunu cenneti ile mükafatlandırır. Bazen de bir yaşlı kul, (7) kötü bir söz söyler; “Allah’ın sevmediği sözleri, gönlünden geçirdiği zaman dahi (8) bilmez ki o söz yaramaz sözdür. Ama yüce Allah kulunu, o söylediği (9) söz için cehenneme atar.” Güneşin doğup batması gibi zaman geçerken, Resüllullah bir hadiste (10) buyurmuştur: (11) “Bir kişi, insan topluluğunu güldürmek için yalan söylese cehennemdeki

vadi onundur.” (12) Kişi şu yalanı işittiğini ve gördüğünü söylerse (13-14) melekler ondan uzak dururlar. O melekler söylediği o yalanın çirkinliğinden dolayı o kuldan uzak olurlar. Rivayet’e göre: (15) Bera b. Azib (r.a.) şöyle anlatır: Bir Arap, Resûl hazretine geldi (16) ve söyledi ki “Beni amele yolla bunu işlediğim için cennete gireyim.” Hz. Peygamberimiz’e (17) (s.a.v) geldi ve dedi ki: “Ya Resûlullah bana öyle bir şey söyle ki, cennete gireyim.” Efendimiz şöyle buyurmuştur: “Açı doyur, susamış olana su ver, iyi işler yap (18) ve dilini kötü işlerden sakın, eğer bunları işlemeğe gücün yetmezse, başkaları hakkında (19) konuşma ki cennete giresin.” İsa Peygamber (a.s) söyledi:

[32a]

(1) “Allah’a kulluk etmek on yönlü bir bağışdır. Dokuz bağışı sessiz kalmaktır. (2) Bir bağış ise insanoğullarından uzak durmaktır.” Bir hadiste Resûlullah şöyle (a.s) (3) buyurmuştur: “Her kim ki çok konuşursa onun özü çok olur, (4) kimin özü çok olursa günahı çok olur. (5) Cehennem ona daha layık olacaktır.” Muaz b. Cebel (r.a) (6) söyledi: “Ya Resûlallah! Söylediğimiz sözlerden dolayı biz sorumlu tutulacak mıyız?” Resûlallah (a.s) buyurdu: “Ya Cebel oğlu! (7) İnsanlar dili ile işlediği günahlar sonucunda cehennem içine atılır.” (8) Bu bölümde yine bir hadiste şöyle buyrulmuştur: “Her kim ki susarsa o kurtuluşa erer.” (9) Bu konu hakkında, haberler, eser ve hükümleri olan bu sözleri inceleyip araştırılmalıdır. Bu eser, mutlu insana (10) bir söz ve azıcık nasihat eder. Kötü yaratılışlı insan için az söz ve nasihat (11) fayda etmez, o onunla beraberdir. İlahi bir kitaba inananları, yüce Allah isterse doğru yola erdirtir ve mutluluğunu (12) daim eder. Bundan sonra Yüce Allah’ın izniyle *Elfâz-ı Küfr* bölümüne (13) ve onun hükümlerine başlayalım. Bu *Elfâz-ı Küfr* kitabı on üç bölüm üzerine inşa (14) edilmiştir. İçindekiler şöyledir. **İlk bölüm** girişler hakkındadır. (15) **İkinci bölüm** Allah’ın şahsı ve sıfatı hakkındaki konulardır. **Üçüncü bölüm** (16) Kur’an’la ilgili konulardır. **Dördüncü bölüm** peygamberlerle ilgili konulardır. (17) **Beşinci bölüm** zikir ve tesbihle ilgili konulardır. **Altıncı bölüm** (18) şariat hükümleriyle ilgili konulardır. **Yedinci bölüm** âlimlerle (19) salihlerle, velilerle ilgili konulardır. **Sekizinci bölüm** iman ve küfür ile ilgili

[32b]

(1) konulardır. **Dokuzuncu bölüm** kıyamet ve ahiret günüyle ilgili konulardır. (2) **Onuncu bölüm** sultanlar ve beylerle ilgili konulardır. **On birinci bölüm** (3) gözle görülmeyen şeyler ve gizli tutulan konulardır. **On ikinci bölüm** (4) taziye ile ilgili sözlerden oluşan konulardır. **On üçüncü bölüm** doğru yoldan sapanlar, zulmedenler ve (5) cahillerin

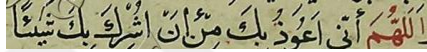
sözleri ile ilgili konulardır. **İlk bölüm** giriş ve ön sözleri içermektedir. Ön sözlerden **(6)** biri şudur: Eğer bir meselede küfür (inkâr) sebebi birden fazla şart olursa ve yalnızca bir küfür sebebini engelleyen bir durum ortaya çıkarsa o konuda fetva verecek kişinin yapması gereken şey, **(7-8)** küfrü yasaklayan yöne yöneltmektir. Küfre izin vermemeli **(9)** ve eğer küfrü yasaklayacak hiçbir yön bulunmazsa tüm yönlerden küfür şartları olmuşsa **(10)** bu durumda, söylenen sözün iyi anlamında olmayacağı bildirilmektedir. Çünkü **(11)** küfür için yeterli şart sağlanmış olur. O zaman kişinin, küfrüne dair fetva verilmeli ve tövbe etmesi, geri dönmesi, nikâhını yenilemesi **(12)** için emredilmelidir. **İkinci ön söz** şudur: Her kim ki küfür içerikli bir sözü söylerse **(13)** bunu ciddi, inanarak söylemişse şüphe yoktur ki kâfir olur. Ve eğer o küfür sözünü **(14-15)** inanmadan, ama bilerek isteyerek söylemişse genel olarak âlimler bu kişiyi kâfir sayar. Ancak bazı âlimler, bu durumu kâfir saymaz. “Küfür olduğunu bilmiyordum” demek, **(16)** bir mazeret değildir. Fakat bir kişi bir söz söylemek isterken, ağzından yanlışlıkla küfür sözü çıkarsa ve bunu **(17)** istemeyerek söylediye kâfir sayılmaz. Ama eğer bunu bilerek ve bunu niyet ederek söylediye **(18)** kâfir olur. “Eğer bir kimsenin gönlüne küfür oluşturacak bir düşünce gelirse ve o kişi gidip o sözü söylemeye niyetlenirse

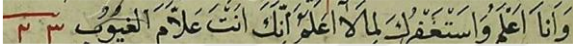
[33a]

(1) o kişi, küfürlü sözü sadece gönlünden geçirirse ama söylemezse o düşüncenin kalpte oluşması zarar vermez. Yani sadece düşündüğü için kâfir olmaz. **(2) Dördüncü ön söz** şudur: Bir kişi küfür içeren bir sözü, başkalarını **(3)** güldürmek amacıyla söylerse o sözü söyleyen de o söze gülen kişi de kâfir olur. **(4) Beşinci ön söz** şudur: Bir kişi kendi kâfirliğine razı olduğunda **(5)** âlimlerin de bu konuda ki ortak kararları, kâfir olur. Eğer kişi, başka birinin küfrüne razı olursa **(6)** bu durumda farklı sözler vardır. Bazı sözler kişinin **(7)** kâfir olmasına yol açarken, bazı sözler ise açmaz. **(8)** Bil ki küfür sözleri üç şekildedir. **(9)** Birincisi, yanlışlıkla söylenen sözlerdir. Bu durumda kişi kâfir olmaz. Bu kişinin hükmü şudur: **(10-11)** Ona tövbe ve istiğfar etmesi ve söylediği sözden geri dönmesi istenilir. İkincisi, Bazı âlimlerin görüş ayrılığı yaşadıkları sözlerdir. **(12)** Yani bazı âlimlere göre bu sözü söyleyen kâfir olur, bazılarına göre olmaz. Bu tür sözlerin hükmü şudur: **(13)** Eğer söyleyen kişinin eşi varsa nikâhı düşer, boş olur. Nikâhını yenilemesi ve tövbe, istiğfar etmesi gerekmektedir. **(14)** Bu, işin kesinliğinden değil, yani dini tedbir (ihtiyat) ile sakınmanın gerekli olduğu bildirilmektedir. **(15)** Üçüncüsü, âlimlerin oy birliğiyle küfür saydığı sözlerdir. Bu sözlerin hükmü şudur: **(16)** Hiç şüphe yok ki kişi, kâfir olur. **(17)** Daha

önce yaptığı tüm iyilikleri, ibadetleri boşa gider. Ancak bu kelimeyi söylemeden **(18)** önce hacca gitmişse, o hac geçerlidir. Son olarak ise **(19)** kişi tekrardan iman etmeli, şehâdet getirmeli ve tövbe istiğfar etmelidir.

[33b]

(1) Eğer o kişi küfür içerikli sözü söyledikten sonra hacca gitmişse, önce iman etmeli ve daha sonra hacca gitmelidir. **(2)** Eğer iman edip şehadet getirilmeden eşi ile cinsel ilişkiye girerse bu zina olur. Ve bu birleşmeden olan çocuk nikâhsız bir ilişkiden doğmuş olur. **(3)** Allah korusun. Eğer kişi, sadece sıralı bir şekilde tövbe eder, istiğfar eder ve şehadet kelimesini **(4)** tekrar ederse bu onun önceki küfrünü ortadan kaldırmaz. Bu şekli ile kişi, gerçek anlamda Müslüman olmaz. Ancak kişi, açıkça ve samimi bir şekilde **(5)** “*Reca’tü ‘ammâ kultü*” yani “*Söylediğim şeyden dönüyorum*” demedikçe Müslüman kabul edilmez. Eğer bu sözü, içten samimi şekilde söylenmiş bir kelime olarak söylerse kesin dönüş olabilir. **(6)** Her Müslüman için uygun olan sabah akşam bu duayı okusun. Çünkü bu, küfür afetinden korumaya vesile olur. **(7)** **(8)**

 (9) İkinci Bölüm bir kişi, Allah’ın zatı ve sıfatları hakkında konuşurken, **(10)** Allah’a uygun olmayan bir sıfat kullanırsa veya Allah’ın sıfatlarından ya da isimlerinden birini alaya alırsa **(11)** ya da Allah’ın emirlerinden biri ile dalga geçerse **(12)** veya “cennet, cehennem yoktur” dese **(13)** kâfir olur. Ayrıca biri, “Filan kişi benim gözümde Yahudiler gibidir” dese **(14)** veya “Allah’ın gözünde böyledir” dese birçok âlimin ortak görüşüne göre kâfir olur. **(15)** Ancak bu sözle kişi sadece o kişinin amellerini kötölemek istiyorsa **(16)** yani kastı Allah ile ilgili alay etmek değilse o zaman kâfir olmaz. Eğer biri “Allah’ın eli uzundur” dese birçok âlimin ortak görüşüne göre yine çok tehlikeli sözdür ve kâfir olur. **(17)** Bazı imamlar şöyle demiştir: “Eğer bu sözle Allah’ın elini, yaratılmışların eli gibi tasavvur ettiyse kâfir olur. Ama eğer ‘güç ve kudret eli’ mecaz anlamında söylerse kâfir olmaz.” **(18)** Eğer biri “Allah içindedir” derse ve bu sözle bir mekân kastederse, o kişi kâfir olur. **(19)** Ama eğer kişinin maksadı bu sözü hikâye etmek, anlamındaysa o zaman kâfir sayılmaz.

[34a]

(1) Hadiste geçtiği üzere, kişi sadece bu sözü söylemesiyle kâfir olmayabilir. Ancak eğer bir kişi bu sözü söylediyse ve sonra “Evet, söyledim” der, **(2)** ama ardından da “Bu sözümle kastım ne mekândı, ne de bir hikâyeydi; böyle bir niyetim de yoktu” derse birçok

âlimin ortak görüşüne göre kâfir olur. (3) Eğer kişi şöyle derse “Allah bize gökten nazar eder (bakar)”(4) veya “Allah bizi göğün en yüksek katından görür” ya da “Allah bizi gökten görür” derse (5) bu ifadeler Arapça açısından uygun olsa da kişi kâfir olur. Ancak “Allah her şeyi bilir, haberdardır” gibi bir ifade kullanırsa kâfir olmaz. (6) Eğer biri şöyle derse “Allah göğün üstündedir” ya da “Üsttedir, Allah oradadır” (7) bu söz de küfre sebebiyet verir, kâfir olur.(8) Eğer biri: “Ey Allah’ım! Senden başka hiçbir yer boş değildir, sen de hiçbir yerden boş değilsin” derse kâfir olur. (9) Eğer birine “Bütün nesneler ve yerler Allah’ın mülkü müdür?” dense ve kişi bu ifadeyi kabul ederse yani “evet” derse sorun yok. Ama eğer şöyle derse (10) “Biz Allah’ın elindeyiz” bazı imamlar bu sözü uygun görmüştür, bazılarıysa caiz değildir demiştir. (11) Eğer biri şöyle derse “Ey Allah’ım! Şu zulme razıyım.” bazı âlimler bu sözün yanlış olduğunu söylemiştir. (12) Ancak bazı âlimlerin görüşe göre ise bu sadece yanlış değil, aynı zamanda küfürdür. (13) Eğer biri: “Allah bana zulmederek haksızlık etti” derse bu söz kesinlikle küfürdür, kâfir olur. (14) Eğer biri şöyle dua ederse “Allah sana adalet, doğruluk versin, kıyamet gününde seni doğru hükme yöneltsin.”(15) bu sözler de küfür sayılır. (16) Eğer biri şöyle derse “Allah bana adalet etmedi, oturdu ya da yerini aldı, durdu” gibi ifadeler kullanırsa bu da küfürdür, kişi kâfir olur. (17) Eğer biri şöyle derse “Allah dilerse şu işimi yapayım” bu doğrudur. Ama şöyle derse “Bu işi yapmam için Allah’ın dilemesine gerek yok”(18) bu söz küfürdür. (19) Eğer biri şöyle derse “Sen Allah’ın işini yapıyorsun.”

[34b]

(1) “Ben Allah’ın işini açıkça yaptım” ya da “Allah’ın işini işledim” veya “işleyeceğim” derse bazı âlimler bu sözün hatalı olduğunu söylemişlerdir. (2) Ancak birçok âlim, bunun sadece bir hata olmadığını, küfre götürebileceğini belirtmiştir. (3) Eğer biri ölürse ve bir başkası onun için “Allah onu seçti” derse kâfir olur. (4) Bir kişi hasta veya eşcinsel bir kimse hakkında şöyle derse: “Bu kişi Allah tarafından unutulmuş.” veya “Allah katında unutulmuştur.”(5) bu sözlerin doğru olduğu görünse de küfür olan sözlerden kabul edilir. (6) Eğer biri, başka bir kişi hakkında “Allah onun canını küfürle alsın” derse bazı imamlara göre bu kişi kâfir olur. (7) Ancak İmam Ebu Yusuf’tan gelen bir rivayete göre, bu sözü söyleyen kişi kâfir sayılmaz. (8) Eğer biri şöyle derse “Biz Allah ile baş başa yeteriz.” yani Allah’a ihtiyacımız yoktur, bu kişi kâfir olur. (9) Eğer biri, başkası hakkında şöyle derse “Allah, filan kişiye kötü bir kader verdi.” bu da büyük bir yanlış olur. (10) Eğer biri şöyle derse “Ben Allah’tan usandım” veya “peygamberden usandım” veya “Kur’an’dan bıktım”

(11) ya da sadece şöyle söylerse “Kâfirim, Yahudiyim, Hristiyanım (Nasrani)” ve bu sözleri bir şarta bağlamadan söylerse kâfir olur. (12) Eğer şöyle derse “Eğer şu işi yaptıysam kâfir olayım” ve gerçekten o işi yapmışsa (13) bu durumda kâfir olur. (14) Ancak İmam Ebu Hanife ve Ebu Yusuf’tan gelen rivayetlere göre, böyle yapan bir kişi kâfir sayılmaz. (15) Eğer biri şöyle dese “Eğer ben falanca işi yaparsam kâfir olayım.” bu söz bir yemin hükmündedir. (16) Eğer o kişi gerçekten o işi yaparsa bu durumda yemin bedeli olarak kefareti gerekir, (17) fakat bu kişi kâfir olmaz. (18-19) Şeyh İmam Hâherzâde şöyle demiştir: “Eğer ben falanca işi yaparsam veya yaptıysam kâfirim” ve bu sözüyle bir yemin kastı ile bu durumda kişi kâfir sayılmaz.

[35a]

(1) Eğer kişi yemin ettiğini bilmiyorsa yani bu sözün yemin anlamı taşıdığını fark etmemişse ama gerçekten o sözü küfür kastıyla söylediyse kâfir olur. Yemin ettiğini biliyorsa sadece yemin kefareti gerekir, kâfir olmaz. (2) Eğer biri şöyle derse “Allah bilir ya ben şu işi yaptım.” ama aslında yalan söyleyerek bunu diyorsa yani o işi bilerek yapmamış ama yaptım diyorsa (3) birçok âlimin görüşüne göre kâfir olur. Ancak bazılarına göre kâfir olmaz.” demiştir. (4) Bu ikinci görüş ise İmam Ebu Yusuf’tan rivayet edilmiştir. (5) “Eğer bir kişiden yemin etmesi istenirse ve kişi, ‘Allah’a yemin ederim’ derse yani yemin etmeyi kabul ederse bu normaldir.” Ama eğer yemin isteyen kişi “Boşanma ve kölelikten kurtulma gibi ciddi sonuçlara bağlayarak yemin et” derse (6) bazı imamlar bu durumda yemin eden kişinin kâfir olacağını söylemiştir. (7) Ama birçok âlim ise kâfir olmaz demiştir. Doğru görüşe göre böyle bir sözle kişi kâfir sayılmaz. (8) Eğer biri şöyle derse “Allah’ın bütün sözleri yalandır.” bu elbette küfürdür. Ancak şöyle derse “Eğer şu işi yaparsam...” (9) bu bir yemindir. Eğer o işi yapmazsa sadece yemin kefareti gerekir, kâfir olmaz. (10) Eğer biri bir başkasına şöyle derse “Senin ondan farkın, eşeğin anırmasından farksızdır.” gibi hakaret içerikli bir sözle onu küçük düşürürse (11) bu söz küfürdür, kişi kâfir olur. (12) Eğer biri şöyle derse “Allah bilir ki senin hüznün benim hüznüm gibidir, sevincin de benim sevincim gibidir.” (13) bu söz de küfür sayılır. Ama bazı imamlar şöyle yorumlamıştır. (14) Eğer kişi bu sözü, karşısındaki kişinin iyi ve kötü hâllerini, malıyla veya bedeniyle kendi hâli gibi görerek söylerse (15) yani bunu bir benzetme amacıyla yaparsa o zaman kâfir olmaz. Ama bu niyeti yoksa ve hafife alma varsa kâfir olur. (16) Eğer biri şöyle derse “Allah bilir ki sana her zaman dua ederim.” bazı imamlar bunu küfür saymıştır, bazı imamlara göre ise küfür değildir. (17) Eğer biri davacısına şöyle derse “Ben seninle Allah’ın hükmüne göre

helalleşirim.” ve diğeri de cevap olarak, “Ben Allah’ın hükmünü bilmem.” derse veya “Bu konuda Allah’ın hükmü geçerli değildir.” ya da “Bu meselede Allah’ın hükmü yoktur.” **(18)** ya da “Bu meselede yalnızca sopa, ceza vardır.” gibi sözler söylerse **(19)** bu sözler küfür sayılır.

[35b]

(1) Eğer biri şöyle derse “Allah’ın hükmü ne işe yarar, ne yapar ki?” bu söz küfürdür, söyleyen kişi kâfir olur. **(2)** Eğer biri şöyle derse “Allah vardı, hiçbir şey yoktu.” ve daha sonra “Allah var ama hiçbir şey olmadan var.” gibi sözler söylerse **(3)** bu ikinci söz, dinsizlerin inkârcıların sözüdür, küfürdür. Ancak bazı imamlar bu sözü küfür olarak saymaz, **(4)** fakat yine de bu büyük bir yanlıştır. **(5)** Eğer biri başka birine şöyle dese “Allah sana lütufta bulundu, nimet verdi, sen de aynı şekilde iyilik et, yani Allah’ın sana yaptığı gibi sen de başkasına iyilik yap.” ve o kişi cevap olarak şöyle derse **(6)** “Allah bana verdi, ben de Allah’a verdim.” yani Allah’a bir karşılık verdim, **(7)** bu söz bazı âlimlere göre küfürdür, bazılarına göre küfür değildir. **(8)** Eğer biri bir dostuna ya da eşine şöyle derse “Sen bana Allah’tan daha sevgilisin, yakınsın.” bu söz küfürdür, söyleyen kişi kâfir olur. **(9)** Eğer biri davacıya şöyle derse “Eğer sen âlimlerin Allah’ı olsaydın, ben yine de senden hakkımı alırdım.” bu söz de küfürdür. **(10)** Eğer biri şöyle derse “Allah tüm insanlara iyilik etti ama bana kötülük etti.” bu söz de küfürdür. **(11)** Eğer bir kişiye zulüm ediliyorsa ve o kişi şöyle derse “Zulüm hâlindeyken Allah’tan korkmuyor musun? bana zulmediyorsun!” ve zulmeden kişi de “korkmuyorum” derse **(12)** bu söz kişiyi kâfir yapar. **(13)** Ama eğer zulmeden kişi, “Şu anda zulüm etmiyorum ki haksızlık yapmıyorum.” ya da “Ben haklıyım, o yüzden neden korkayım?” derse **(14)** bu sözler küfür sayılmaz. **(15)** Eğer biri şöyle derse “Benim gönlümden geçeni ancak Allah bilir.” bu söz bazı durumlarda küfür olabilir. **(16)** Eğer biri şöyle derse “Ha sen, ha Allah fark etmez.” bu söz çok çirkin bir sözdür **(17)** ama tek başına küfür sayılmaz. **(18)** Eğer biri şöyle derse “Bu işi hem Allah’tan hem de senden bilirim.” veya “Bu işi hem Allah’tan hem de senden de umar, beklerim.” bu da çirkin ve sakıncalı bir sözdür **(19)** ama duruma göre anlamı değişebilir.

[36a]

(1) “Bu işi Allah’tan bilirim ve seni de sebep sayarım.” dese bu güzel bir sözdür. **(2)** **Üçüncü Bölümde** Kur’an ile ilgili konular, açık gerçeklerden ve hükümlerden bahsedilir. **(3)** Kim Kur’an’ın bir ayetini inkâr ederse ya da Kur’an’ın bir ayetiyle alay ederse kâfir

olur.(4) Eğer bir kişi davul çalıp Kur'an okursa ya da başka çalgılar çalarak Kur'an okursa kâfir olur. (5) Ve eğer قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ayeti için “derisini yüzdüm” veya “tulum çıkardım” derse kâfir olur. (6) Eğer kısa boylu birine إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ diyerek onunla alay edercesine “ne kadar kısa” derse ya da (7) seher vaktinde Yasin suresi okuyan kişiye “Yasin'i yüksek sesle okuma!” derse kâfir olur. (8) Eğer Kur'an okuyan bir kişiye “okuma” derse veya “Kur'an'ı anma!” derse kâfir olur. (9) Eğer bir kimse açık baldır görüp Kur'an ayetinden وَالنَّفَّاثِ السَّاقِ وَالنَّفَّاثِ السَّاقِ ayetini söylerse ya da (10) içki bardağını doldururken وَكَأْسًا دِهَاقًا ayetini, ya da (11) bardağı boşaltırken وَرَأَوْهُمْ يُخْسِرُونَ ayetini alay ederek söylerse bu gibi durumlarda kişi çoğunlukla kâfir olur. (12) Eğer biri evini överken “Benim evim yüksek, tıpkı وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ gibi” derse kâfir olur. (13) Bir topluluğu görüp onları küçümseyerek قُلْ نُنَادِرُ مِنْهُمْ أَحَدًا ayetini söylerse kâfir olur. (14) Eğer اَلْهَيْكُمُ التَّكَاثُرُ ayetini burunla alay etmek için kullanırsa kâfir olur. (15) Birine veya bir topluluğa “Namaz kılın” denildiğinde, “Yalnız ben kılarım, çünkü اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ namaz kötülükten alıkoyar ayetinin anlamını biliyorum.” diyerek bunu alaya alacak şekilde okursa kâfir olur. (16) Eğer saçlı olmayan birine kel diyerek “Sana söverim, çünkü Allah da sana sövmüş.” derse bu da küfürdür.

[36b]

(1) Eğer biri كَلَّا بَلْ رَانَ ayetini alay ederek söylerse kâfir olur.(2) Eğer biri “Kur'an, Cebrail'in sözüdür.” diyerek vahyin Allah'a değil, Cebrail'e ait olduğunu kastederse kâfir olur. (3) Eğer biri Kur'an'ın bazı bölümlerine kötü niyetle “Bunlar oyundur.” derse kâfir olur. (4) Eğer biri Allah'ın kitaplarından herhangi birini inkâr ederse kâfir olur. (5) Eğer biri قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ve قُلْ اَعُوذُ بِرَبِّ الْاَلَقِ ayetleri Kur'an'dan değildir, derse doğru söz şudur ki bu kişi kâfir sayılmaz.(6) Ancak bazı imamlar, Allah katında vallahi en doğrusunu bilen O'dur, bu kişiyi de kâfir saymıştır. **Dördüncü Bölüm** Peygamberlerle ilgili sözlerdir. (7) Kim Peygamberlerden herhangi birine inanmazsa ve onu kabul etmezse kâfir olur. (8) Eğer bir kimse Peygambere kusur bulursa veya onu ayıplarsa kâfir olur. (9) Eğer Peygamberin sünnetlerinden birine razı olmazsa kâfir olur. (10) Eğer biri “Filanca kişi Peygamber olsa ona inanmazdım.” derse kâfir olur. (11) Eğer biri “Peygamber bana bir şeyi emretseydi yapmazdım.” ya da (12) “Kible o taraf olsaydı yine de namaz kılmazdım.” derse kâfir olur. (13) Eğer bir kimse “Peygamber'in kılı'na sıradan bir kıl” derse, bazı imamların görüşüne göre kâfir olur. (14) Ancak bazı imamlar, eğer bu söz hürmetsizlik kastıyla söylenmemişse kişi kâfir olmaz. (15) Ama eğer o sözü küçümseyerek söylediyse budurumda kâfir olur. (16) Eğer biri “Bilmiyorum ki peygamber gerçekten peygamber midir?” ya da “Sadece

Âdemoğludur.” derse kâfir olur. **(17)** Eğer biri peygamberden bir hadis naklederken “Şu adam böyle dedi” derse bu da küfür sayılır. **(18)** Bir kişinin ismi Ahmed, Muhammed veya Ebü'l-Kâsım ise **(19)** bu isme sahip herkese yönelik biri bu kişiye hakaret edip, “Sen zinadan doğmuşun.” gibi bir hakaret içerikli ifadelerde bulunursa bu da küfürdür.

[37a]

(1) Eğer başka biri sadece “O öyledir” dese ve bu sözüyle Peygamber’i kastediyorsa kâfir olur. Peygamber’i kastetmiyorsa kâfir olmaz. **(2)** Eğer bir kişiye “Muhammed’e söv, yoksa seni öldürürüz.” deseler **(3)** ve kişi onların öldüreceğine inanıp korkudan söverse bu da Peygamber’e hakaret olduğundan dolayı, kâfir olur. **(4)** Eğer biri, aklına Muhammed isimli birini getirip ona kötü davranır veya söverse bu kişi kâfir olmaz. **(5)** Yani burada kasıt Peygamber değilse ve sadece aynı ismi taşıyan bir kişiye o zaman kâfir olmaz. **(6)** Ancak eğer yine Muhammed isimli bir kişiyi aklına getirir, ona karşı herhangi bir kötü söz söylemese bile, tamamen kayıtsız şekilde “Muhammed” ismine hakaret ederse kâfir olur. Yani buradaki maksat niyete bağlıdır. **(7)** Eğer biri eşinden ayrılrsa ve “Eğer insanlar buğday yememiş olsaydı, bu belaya uğramazdık.” derse **(8)** bazıları bu sözü söyleyen kişiyi kâfir olarak görür, bazıları ise görmez. **(9)** Eğer biri “Filanca kişi peygamber olsaydı, ben ondan hakkımı alırdım.” derse **(10)** gerçekten o kişiden alacağı varsa ve bu sözü bu anlamda söylediyse kâfir olmaz. **(11)** Ama eğer o kişiden bir hakkı yoksa ve yine de bu sözü söylerse kâfir olur. **(12)** Eğer biri “Ben Allah’ın Resulüyüm.” ya da “Ben peygamberim.” derse ve bu sözüyle gerçekten peygamberlik iddia ediyorsa kâfir olur. **(13)** Eğer biri gerçekten peygamberlik iddia ederse ve bir başka kişi ondan mucize göstermesini isterse **(14)** bazı şeyhlere göre, bu mucize isteyen kişi de kâfir olur. Çünkü o isteğiyle ona peygamberlik veriyor. **(15)** Ancak bazı imamlar ise eğer mucize istemesi, onu zor durumda bırakmak ve sahtekâr olduğunu ortaya çıkarmak içinse kâfir olmaz. **(16)** Eğer biri peygamberden bir hadis naklederse ve **(17)** başka biri bu hadisi reddederse bazı imamlar bu kişiyi kâfir olarak görür. **(18)** Ancak bazı imamlar şöyle der: “Eğer bu hadis halk arasında çokça bilinen, yaygın bir hadis ise reddeden kâfir olur. **(19)** Fakat bu hadis halk arasında yaygın değilse onu reddeden kâfir olmaz.”

[37b]

(1) Eğer biri “Biz onu, yüzünden dolayı küçümsüyoruz, çünkü doğru söz söylemez.” derse **(2)** bazı âlimlere göre bu kişi kâfir olur, bazılarına göre ise kâfir olmaz. **(3)** Eğer bir kişiye “Bıyığını kes.” veya “Misvak kullan, bu peygamberin sünnetidir.” denilse

(4) o kişi de “Yapmam!” derse ve bu sünnet oluşunu inkâr ederse kâfir olur. (5) Eğer biri “Peygamber kabak yemeğini severdi.” derse başka biri de “Ben o yemeği sevmem.” derse bu kişi kâfir olur. (6) Eğer biri “Peygamberin şehitliği ile minberi arasındaki yer için cennet bahçelerinden bir bahçedir.” derse (7) ve başka kişi de “Ben orayı sadece minber ile hasır olarak görürüm, başka bir şey görmem.” derse (8) bu kişi de tehlikeli bir söz söylemiş olur, bazılarına göre kâfir olur. (9) Vallahi en doğrusunu Allah bilir. **Beşinci Bölüm** zikir ve tesbihle ilgili sözlerdir. (10) Eğer iki kişi tartışırken biri **لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ** ayetini derse (11) diğeri de ona “Sana **لَا حَوْلَ** ne fayda eder?” ya da “**لَا حَوْلَ** sana bir işe yaramaz.” derse (12) ya da “**لَا حَوْلَ** ile ben ne yapacağım, hakkım evdedir.” derse (13) ya da “**لَا حَوْلَ** karın doyurmaz.” ya da “Tencereye doğranmaz.” gibi şeyler söylerse (14) veya biri “سبحان الله”, “لا اله الا الله”, “الله أكبر” derse başka biri de bu sözlerden birini küçümseyerek (15) “سبحان الله”ın derisini yüzdüm, kopardım, soydum,” gibi sözler söylerse (16) ya da şarkı dinleyip “Bu Allah’ın ayetlerinden biridir.” derse (17) veya haram bir yemeği yerken **بِسْمِ اللَّهِ** derse bu kişi kâfir olur. (18) Ancak eğer haram yemeği yedikten sonra **أَلْحَمْدُ لِلَّهِ** derse (19) bu durumda kâfir olmaz. Ancak

[38a]

(1) biri şarap içerken veya başka bir harama başlarken **بِسْمِ اللَّهِ** derse (2) bu kişi, âlimlerin görüşünün birliği ile kâfir olur. (3) Eğer biri müezzinin ezan sesini işitip de “Bu ses başkalarının sesidir.” derse ya da “Bu ezan yalandır.” derse (4) veya müezzini alay için taklit ederse kâfir olur. (5) Eğer bir kişiye “لا اله الا الله” de” denilse o kişi de “demem” derse (6) bazı imamlar görüşüne göre kesinlikle kâfir olur, bazıları ise kâfir olmaz demiştir. (7) Yine bazı imamlar, kişi “Senin emrinle demem.” derse kâfir olmaz demiştir. (8) Eğer bir kişiye **لا اله الا الله** de denilse ve o da “Bu söz bana ne fayda etti ki tekrar söyleyeyim?” derse kâfir olur. (9) Eğer bir kişinin adı Abdullah ise ve biri ona küçümseyerek “Ey Abdullah!” derse (10) yani bu şekilde hakaret ederek söylerse kâfir olur. (11) Eğer biri büyük ya da küçük bir günah işlerse ve biri ona “Estağfirullah de ve Allah’tan af dile.” derse (12) o da “Ne işledim ki tövbe edip af diliyeyim.” (14) bu durumda kâfir olmaz. **Altıncı Bölüm** şeriat hükümleriyle ilgili sözlerdir. (15) Her kim İslam şeriatını alaya alırsa ya da şeriat hükümlerinden bir hükmü küçümseyip dalga geçerse kâfir olur. (16) Eğer bir kişiye “Namaz kıl!” denilse ve o da “Zaten o maskaralığı yaptım.” derse kâfir olur. (17) Eğer bir kişiye “Namaz kıl!” denilse ve o “Namaz kılırsam kavat olayım.” yani ağır bir şekilde alay ederek

derse **(18)** veya “Bu işi nefsimе örttüm.” ya da “Çok zamandır yapmıyorum.” gibi ifadelerle küçümserse **(19)** bu tür sözlerden dolayı da küfür tehlikesi doğar.

[38b]

(1) Eğer biri “Ben namazı istemeyerek kılıyorum.” derse veya “Bu işi bitiririm.” derse ya da “Akıllı kişi bir işe başlar ama tamamlamaz.” derse **(2)** veya “İnsanlar bizim için vardır.” derse **(3)** ya da “Namaz için sadece başımı ya da elimi yıkadım.” derse **(4)** veya “Namazı çiftçiye ekmek gibi verdim.” derse ya da “Dur, sözde kalsın” derse **(5)** veya “Ramazan gelsin, hepsiyle birlikte kılarım.” derse **(6)** veya “Namaz kılsam da hiçbir şeyim artmıyor.” derse **(7)** ya da “Sen namaz kılıyorsun da ne faydasını gördün?” derse **(8)** veya “Namaz kılsam anam babam ya ölür ya dirilir.” derse bu sözlerin hepsinden dolayı kişi kâfir olur. **(9)** Eğer bir köleye “Namaz kıl!” denilse o da “Namaz kılmam, kılsam sevap benim değil efendimin olur.” derse **(10)** veya bir kişiye “Namaz kıl! huzur bulursun.” denilse o da **(11)** “Sen namaz kılma ki huzur bulasın.” veya “Kılsam da kılmamam da fark etmez.” derse **(12)** ya da “Ne biçim namazdır bu, gönlümü aldı götürdü.” derse bu sözlerden dolayı da kişi kâfir olur. **(13)** Eğer birine “Namaz kıl!” denilse o da “kılmam” derse bazı şeyhlere göre kâfir olur. **(14)** Eğer biri “Namaz Allah’ın emridir, farzdır.” denildiğinde “kılmam” derse birçok imama göre kâfir olur. **(15)** Ama eğer “Senin emrinle kılmam.” derse kâfir olmaz. **(16)** Eğer biri “Namazı terk etmek gösterişli, görkemli bir iştir.” derse bazı âlimlere göre kâfir olur. **(17)** Ramazan ayında biri namaz kılıp sonra “Bu kadar çok namaz olur mu?” derse **(18)** veya “Ramazan’daki bir namaz, diğer vakitlerdeki yetmiş namazdan daha üstündür.” derse kâfir olur. **(19)** Eğer biri “Namaz, sadece namazgahlara ait bir iştir.” ya da “Namaz öyle bir iştir ki, ondan kaçmak gerekir.” derse küfür niyetindedir.

[39a]

(1) Eğer biri “Namaz sadece vaciptir, zorunlu değil yapılması güzel olan şeydir.” derse ya da “Namaz sonradan getirilmiş bir uygulamadır.” derse **(2)** veya “Namaz bir şey değildir.” derse ya da “Namazı erteleyip başka günlere yaymak gerekir.” gibi sözler söylerse **(3)** bu kişi kâfir olur. **(4)** Eğer biri abdestsiz olarak namaz kılsa Ebû’l-Leys adındaki bir imamın fetvasına göre bu kişi kâfir olur. **(5)** Fakat Şeyh Halvânî’nin fetvasına göre kâfir olmaz. Bu konuda farklı görüşler vardır. **(6)** Eğer birine “Zekâtını ver!” denilirse o da “vermem” derse bazı âlimlere göre bu kişi kâfir olur, bazılarına göre kâfir olmaz. **(7)** Ancak kişi “Gizli ya da açık malımdan vermem.” derse kâfir olur. **(8)** Eğer biri “Oruç tutmayı umursamam, boş bir şeydir.” derse bazı âlimlere göre kâfir olur. **(9)** Eğer biri “Keşke

Ramazan'da oruç farz olmasaydı, bana yük oldu.” derse kâfir olur. **(10)** Ramazan ayı geldiğinde “Yine bu ağır misafir geldi.” derse **(11)** bu da küfür sayılan sözlerdendir. **(12)** Eğer bir kişi iyiliği emreder, kötülükten kendini alıkoyarsa bir başkası da ona “Ne bu kavga, karışma?” derse **(13)** ve bunu iyiliği, kötülüğü inkâr etmek için söylerse küfre düşebilir. **(14)** Eğer birine şöyle söylenilirse “Helal olan sevgilidir, yoksa sana iki haram mı düşer?” **(15)** o da “Ben hızlı davranırım, sevgili sevgilidir.” derse **(16)** ya da “Bana mal olsun da helal haram fark etmez” derse **(17)** bu sözlerden dolayı küfre düşebilir. **(18)** Ama biri “Helali haramı ayırt etsem de fark etmez.” gibi bir söz söyleyip niyeti inkâr etmek değilse kâfir olmaz. **(19)** Eğer biri, gayrimüslim bir hükümetin zulmüyle mal edinirse ve bu malı fakirlere dağıtırken “Bundan sevap bekliyorum.” derse kâfir olur.

[39b]

(1) Eğer bir fakir, kendisine yardım eden kişiye dua etse ve o yardım eden kişi de “Âmin” derse **(2)** bu durumda hem veren hem alan kâfir olur. **(3-4)** Eğer biri birine “Helal ye!” derse o da “Bana haram sevgilidir. Helalden hoşlanmam.” derse kâfir olur. **(5)** Ya da biri “Helal rızık yerim. Getir de ona secde edeyim.” derse veya “Haram yemek bana uygundur, bana yakışır.” derse kâfir olur. **(6-7)** Eğer biri “Keşke zina, cinsel ilişki ve zulüm bana helal olsaydı.” derse bu kişi kâfir olur. **(8)** Ama biri “Keşke şarap bana helal olsaydı.” derse bu sözden dolayı kâfir olmaz. **(9)** Ancak eğer biri “Şarabın haramlığı sabit değildir, bu hüküm Kur'an'dan değildir.” derse kâfir olur. **(10)** Eğer bir kişi davalıya “Şer'i hüküm budur.” derse ve diğeri de “Ben şeriat hükmüyle hareket etmem.” derse **(11)** bazı âlimlere göre kâfir olur, bazılarına göre olmaz. **(12)** Eğer biri davalı kişiye “Gel, şeriatla çözelim.” derse o da **(13)** “Ben insanlar getiririm.” ya da “Ben şeriatı ne bileyim?” **(14)** veya “Şeriat benim için sıradan bir sopa gibidir, ne işime yarar?” derse **(15)** ya da “Sen paramı aldığında şeriat neredeydi?” derse **(16)** bu kişi kâfir olur. Ama bazı âlimler, eğer bu sözle bir kişi “Şehrin kadısı yani yargıci neredeydi?” demek istediye **(17)** o zaman kâfir olmaz. **(18)** Eğer biri, şeriat hükümlerinden birini açıklar ve başka biri de “Ben bu hükmü ne yapayım? Bana altın gümüş lazım.” derse kâfir olur. **(19)** Eğer bir kişi, hak ve hikmet ehlinin sözünü duyup etkilenirse ve

[40a]

(1) eğer biri “Bu söz anlamlı bir sözdür.” derse ya da “Bu sözlerin doğru ve derin bir anlamı vardır.” diyerek **(2)** küfre dair bir söz veya anlayışını övmek, niyetiyle söylerse kâfir

olur. (3) Eğer biri kâfirlerin beğenilen resimlerini ilgiyle izlerse kâfir olur. **Yedinci Bölüm** âlimler, yetkililer, veliler ile ilgili sözlerdir. (4) Eğer bir cahil kişi şöyle derse “Bu ilimler nasıl ilimler, öğrendikleri şeyler hep boş meseleler ve hikâyelerden ibaret.” (5) veya “Bu âlimler ne söylerse söylesin, hiçbir kıymeti yoktur.” derse (6) ya da “Söyledikleri şeyler tamamen yalan” derse (7) veya birine “Âlimlerin meclisine gel!” denilse o da “Ne yapayım ben onların meclisinde?” derse (8) ya da “İlim tencereye doğranmaz ki!” hiçbir işe yaramaz dese bu sözlerin hepsi küfür sayılır. (9) Eğer bir âlim, bir kişiye “Senin bu yaptığın, eşeğin erkekliği kadar değersizdir.” derse ya da “Bu din ilminin arka tarafına benzer, neye yarar?” derse kâfir olur. (10) Eğer biri vaaz verirken alaycı bir şekilde, maskaralığa çevirerek konuşursa cemaat ve o vaazı veren kişi de kâfir olur. (11) Eğer bir İslam hukuku âlimi ile biri tartışır, davalışırsa ve o kişi fakih için “Şeriate uygun iş yapıyor.” diyerek alaycı bir niyetle söylerse (12) veya “Fakihlerin işi hep böyle zaten” derse ya da “Sen fakihlerle mi amel ediyorsun?” diye küçümseyici konuşursa (13) veya “Fakihlerin dedikleriyle iş yapılmaz, bir adım bile atılmaz.” derse bu sözlerden dolayı küfre düşebilir. (14) Eğer cihada çıkan askerleri gören bir kişi “Bunlar faiz yiyicilerdir.” derse kâfir olabilirler. (15) Eğer biri yetkili kişiye şöyle derse “Alay ederek sen düşersen ancak cennetin arkasına düşersin.” bu sözü ile kâfir olur. (16) Eğer bir kişi bir mümin için “Onun yüzü bana hain yüzü gibi görünüyor.” derse küfre düşebilir. (17) Eğer biri böyle sözler söylerse kâfir olur. (18-19) Eğer bir kişi, dindar ve yetkili bir kimseye hakaret maksadıyla şöyle derse “Sen düştüğün zaman, ancak cennetin arkasına düşersin.” derse kâfir olur.

[40b]

(1) Eğer bir kişi bıyığını sertçe kesmişse ya da sarığını boynuna dolayıp bağlamışsa (2) biri onu görüp şöyle derse “Ne çirkin bir şey yaratmışsın.” (3) bu sözü söyleyen kâfir olur. **Sekizinci Bölüm** iman ve küfürle ilgili sözlerdir. (4) Eğer bir kişi, küfür ile iman birdir diye inanır ve bu inancını onaylarsa kâfir olur. (5) Ve her kim imana razı olmazsa o da kâfir olur. (6) Eğer bir kâfir, bir Müslüman’a “Bana İslam’ı anlatırsan Müslüman olurum.” derse ve o Müslüman şöyle derse (7) “Ben İslam’ın özelliklerini bilmiyorum.” bu sözüyle kâfir olur. (8) Bu meseleyi büyük İslam âlimlerinden Şemsü’l-Etimme el-Halvânî ele almış ve önemle vurgulamıştır. Şöyle söylemiştir: (9) “İslam’ın özelliklerini bilmeyen ve ‘bilmiyorum’ diyen bir kişinin dini yoktur. Onun namazı, namaz değildir; orucu, oruç değildir, ibadetleri kabul edilmez. (10) Onun nikâhı geçersizdir. Onun çocukları da, evlilik dışı kabul edilir,” demiştir. (11) Bu konuda delil olarak ise Muhammed imam (r.a.)’dan

gelen şu rivayeti nakletmiştir: **(12)** “Eğer bir Hristiyan’a ya da Yahudi’ye sorsalar ve ‘Bize dininin sıfatını söyle’ deseler, o da ‘bilmiyorum’ derse **(13)** o kişi artık ne Hristiyan’dır, **(14)** ne de Yahudidir. O, dinden dönen kişilerin hükmü gibidir.” demiştir. **(15)** Sonra yine şöyle demiştir: “Her Müslüman erkek ve her Müslüman kadın, iman ve İslam’ın özelliklerini bilmiyorsa **(16)** onların durumu da dinden dönmüş gibidir.” Allah korusun. **(17)** Bundan dolayı, imanın ve İslam’ın sıfatlarını insanlara öğretmek, Kur-an’ı Kerim’e ve Hz. Muhammed’in sünnetine itaat etmek, doğru yoldan sapmayan ve Ehl-i Sünnet mezhebini tanıtmak çok önemlidir. **(18)** Bu konulara dikkat etmek, üzerinde durmak, duyarsız kalmamak gereklidir ve önemlidir. **(19)** Şunu da bil ki eğer bir kişi şöyle derse “Yüce Allah neyi buyurduysa ben kabul ettim, ve O neyi biriktirdiyse, ben de onunla biriktirildim.” bu söz, imanı anlatan doğru bir ifadedir.

[41a]

(1) Bir kişi şöyle derse “Ben bu söze inanıyorum; bu iman olur.” bu durumda, iman edilmesi gereken şeylerin tamamına inanmış olur. **(2)** Ve bu kişi, mümin ve Müslüman sayılır. **(3)** Eğer bir kâfir gelir ve şöyle derse “Bana İslam’ı anlat, Müslüman olayım.” ona şöyle cevap verilirse “Git! uzman kişiye ya da kadıya, hocaya, müftüye danış.” **(4)** bu söz hakkında bazı İslam âlimleri şöyle der: “Bunu söyleyen kâfir olur.” **(5)** bazı âlimler ise “Hayır, kâfir olmaz.” derler. **(6)** Eğer bir kişi şöyle derse “Rabbinin yanında da Müslüman ol; onun yanında ol ki faydalanasın.” bu sözü söyleyen kişi, kâfir olur. **(7)** Eğer bir ilim meclisinde bir kâfir şöyle derse “Bana İslam’ı anlatın, Müslüman olayım.” **(8)** bir kişi onu ciddiye almaz ve onu arka taraflara oturtursa kâfir olur. **(9)** Eğer bir Hristiyan Müslüman olsa, sonra babası kâfir olarak ölse ve o da şöyle derse **(10)** “Keşke Müslüman olmasaydım da babamdan miras alabilseydim.” bu sözü nedeniyle kâfir olur. **(11-12)** Eğer bir mümin şöyle derse “Allah imanını alsın!” ve karşıdaki de “Âmin” derse ikisi de kâfir olur. **(13)** Eğer bir kişi şöyle derse “Allah senin canını küfür söylerken alsın.” **(14)** Bazı âlimlere göre bu sözü söyleyen kişi kâfir olur. Bazılarına göre ise kâfir olmaz. **(15)** Bu konuda İmam Ebu Yusuf’un görüşü şöyledir. Burhanü’l-Eimme adlı âlim de bu görüşe katılır. **(16)** Eğer bir Müslüman’a bir kâfir seslenirse ve o da ona “Lebbeyk” emret derse bu sözü söyleyen kâfir olur. **(17)** Eğer biri şöyle derse “Az kalsın kâfir oluyordum.” veya “Kâfir olmaktan korktum.” bu sözleri söyleyen kişi, kâfir olmaz. **(18)** Fakat eğer şöyle derse “Beni öyle yordun, öyle incittin ki az kalsın kâfir oluyordum.” **(19)** bu sözle ilgili bazı âlimler, kişiyi küfre düşüren bir ifade olabileceğini söyler.

[41b]

(1-2) Eğer bir kişi bir kişiye: “Gördün mü? bu dine İslam’a döndün.” derse bunu alay ederek söylerse kâfir olur. (3) Eğer biri “Bu zaman küfür zamanıdır, artık İslam kalmadı.” derse kâfir olur. (4) Eğer bir Müslüman, kendi oğluna “Ey kâfirin oğlu.” derse kâfir olur. (5) Eğer kendi hayvanına “Ey kâfir hayvan.” derse ve o hayvan kendi hayvanıysa kâfir olur. (6) Eğer hayvan başka birine aitse kâfir olmaz. (7) Eğer bir kâfir Müslüman olsa ve bir Müslüman da ona şöyle derse “Sen kendi dininden ne zarar gördün de çıktın?” bu sözüyle kâfir olmaz. Boşanma ve Küfür ile ilgili sözlerdir. (8) Eğer bir kişi, karısına: “Ey kâfire” ya da “Ey Yahudi kadın” derse karısı da şöyle karşılık verirse “Sen beni istediğin gibi boş, madem beni kâfir gördün, boşanmayı kabul ettim.” (9) ya da “Ben senin dediğin gibi biri değilim, eğer öyle olsaydım zaten seninle olmazdım.” (10) ya da “Sen beni bu hâlde görmemiştin ki” derse böyle bir karşılıklı konuşma, küfre yol açar ve aralarındaki nikâh sona erer. (11) Eğer adam karısına “Ey kâfire” der, karısı da “Eğer ben kâfireysem, beni yanında barındırma.” derse bu durumda karısı kâfir olmaz. (12) Eğer kadın, kocasına “Ey Zerdüşti” ya da “Ey Yahudi” derse adam da şöyle derse (13) “Eğer ben öyleysem, sen benimle niçin birlikte oldun?” (14) bazı âlimlere göre bu sözle adam kâfir olur, bazılarına göre ise kâfir olmaz. Hakaret ve inkar içeren sözlerdir. (15) Eğer biri başka birine hakaret ederek şöyle derse “Ey kâfir, Ey Yahudi, Ey Mecusi” ve karşıdaki kişi de şu cevabı verirse (16) “Ben böyle biri değilsem, seninle asla konuşmazdım.” bu durumda kişi kâfir olur. (17) Ama şöyle derse “Eğer öyleysem, bana bir şey söyleme bu suçlamayı kabul etmiyorum, böyle değilim.” derse kâfir olmaz. (18) Eğer bir erkek, karısına “Ey kâfire” derse kadın da “Ben kâfir değilim, asıl sensin.” derse bu durum kesin ve bağlayıcı boşanma sayılmaz. (19) Ve eğer kadın, kocasına “Ey kâfir” derse boşanma bağlamında ne şekilde değerlendirileceği anlaşılmamaktadır ama bu sözler de son derece tehlikeli sözlerdir.

[42a]

(1) Eğer bir erkek, başka birine “Ben kâfir değilim, sensin kâfir.” derse bu söz ile hiçbir kâfir olmaz ve bu sözle aralarında boşanma da olmaz. (2) Eğer biri şöyle derse “İslam’da ne amelim varsa hepsi kâfirlerin olsun.” bu kişi kâfir olur. (3) Ve devam eder “Filanca işi yaparsam, kâfir olayım.” sonra gerçekten o işi yaparsa bu kişi kâfir olmaz. Bu söz bir yemin de sayılmaz, ancak bu söz için kefareti yani oruç, sadaka vb. verilmesi gerekir. (4) Eğer bir kadın şöyle derse “Eğer şu işi yapmazsam, kâfir olayım.” İmam Şeyh Ebû Bekir b. Muhammed İbnü’l-Fazl’a göre; bu kadın kâfir olur ve eşiyle olan evliliği sona erer. (5)

Ancak Kadı Aliyyü's-Sugdî ise şöyle rivayet eder: “Bu söz, sadece korkutma anlamı taşır. Eğer kadın dediği işi yaparsa hiçbir şey gerekmez. Ama yapmazsa, kefarete gerekir. **(6)** Eğer bir kadın eşine şöyle derse “Bundan sonra bana eziyet edersen, ben kâfir olurum.” ya da “Şu şeyi bana satın almazsan, ben kâfir olurum.” bu durumda kadın, o anda kâfir olur. **(7)** Eğer bir Müslüman, Mecusilere ateşe tapan eski İranlılara özgü olan başlıkları giyerse bazı imamlar: “Bu kişi kâfir olur.” der, diğer imamlar ise “Kâfir olmaz.” der. **(8)** Başka imamlar ise eğer kişi bu başlığı soğuktan korunmak için takıyorsa, kâfir olmaz. Ama eğer hiçbir ihtiyacı olmadan takarsa, bu durumda kâfir olur. **(9)** Eğer bir Müslüman, beline kuşak bağlayarak savaş alanına girerse amacı esirleri kurtarmak ise kâfir olmaz. Fakat amacı ticaret yapmaksâ kâfir olur. Bu görüş İmam Ca'fer-i İsterveşi'ye aittir. **(10)** Eğer bir Müslüman, siyah elbise veya Mecusilere özgü dinî kıyafetlerden giyerse ve bu kıyafetler kâfirlere ait özel semboller ise bu kişi de kâfir olur.

[42b]

(1) Kâfirlere özgü olan eski taç ya da benzeri bir süsü takmak için ister tahtadan, ister altından, ister gümüşten, ister tunçtan yapılmış olsun, küfre girme sebebidir. **(2)** Ancak bazı imamlar ise şöyle söyler: “Bu sadece yaşlanmış kâfir hükümdarlarının simgesi olarak bilinir, o niyetle takan kişi kâfir olmaz.” **(3)** Eğer iki kişi arasında bir konuşma geçse ve biri diğerine şöyle derse “Senin yaptığın şey, küfürden daha üstündür.” bazı imamlar göre bu söz küfürdür, söyleyen kişi kâfir olur. **(4-5-6)** Fakat büyük âlimlerden Ebu'l-Leys e göre kişinin niyeti küfrü yüceltmek değilse sadece bir şeyin çirkinliğini anlatmak için ise bu sözü onu kâfir yapmaz. **(5)** Eğer bir Müslüman, kasıtlı olarak veya şaka yoluyla, kâfirlere benzerse kuşak bağlarsa kâfirlerin başlarına taktığı özel başlığı takarsa ziyaret amacıyla da Yahudi veya Hristiyanların kilisesine girerse onların rahip veya din adamlarını kutsal, mübarek görürse ya da onlara özgü dinî bir ritüeli yerine getirirse kâfir olur. **(7-8-9)** Eğer biri Nevruz gününü büyük ve kutsal görmek niyetiyle kâfirlere hediye alırsa o bayramı önemseydiğini ve doğru bulduğunu ve ona göre davranırsa ya da yumurta boyarsa küfre girer, kâfir olur. **(10-11-12)** Eğer bir Müslüman şöyle derse “Ben hem kiliseyi severim hem camiye, hem keşişi severim hem âlimi, ikisinden de hoşlanırım, ikisine de inanırım.” bu kişi de kâfir olur. **(13-19)** Eğer bir Müslümanın, bir kâfir akrabası varsa ve bu Müslüman onunla yakınlık kurmak için ona şöyle derse “Sen dinini koru, ben de dinimi korurum.” bu da sakıncalı sözdür, küfre götürür.

[43a]

(1) Eğer biri, “Ben bunu (dinimi) gizlerim.” derse veya tekrar tekrar şöyle dese “Allah’a şükür, o din de bu din de haktır.” (2) Veya şöyle dese “O din de bu din de iyidir, ikisi de Allah’ın dinidir.” Bu tür sözleri söyleyen kişi kâfir olur. (3) Eğer bir Müslüman, başka birine “Neden Müslüman olmuyorsun?” dese diğeri de şöyle cevap verse “Siz hepiniz Allah’ın emrini saklıyorsunuz, sen de kendi dinini sakla, sen de Allah’ın sana emrettiğini gizle.” Bu sözleri söyleyen kişi kâfir olur. (4) Eğer biri şöyle derse “Cünüp olmak kötüdür, Zerdüştlük Hristiyanlıktan daha iyidir.” veya “Zerdüştlük daha uygun bir dindir.” Bu da birçok âlimin görüşüne göre küfürdür. (5) Ama şöyle derse “Zerdüştlük kötüdür, Hristiyanlık daha iyidir.” Bu durumda kâfir sayılmaz. **Dokuzuncu Bölüm:** Kıyamet ve ahiret günü ile ilgili sözlerdir. (6) Eğer biri “Allah bana cennet verirse ama sen orada olmayacaksan, onu istemem, sen yoksan, ben cennete girmem, Allah bana falanca kişiyle birlikte cennete girmemi emretse girmem. Şu yaptığım amelden dolayı bana cennet verilirse istemem, senin için Allah bana cennet verirse onu da istemem.” bu sözleri söyleyen kişi kâfir olur. (7-10) Eğer biri şöyle derse “Ben cenneti istemiyorum, istemem ama dilerim.” Bu söz de küfürdür (kişiyi dinden çıkarır.) (10-19) Kıyamet gününü inkâr eden, cennet veya cehennemi inkâr eden, mizanı (ahiretteki terazi), sırat köprüsünü, hesap gününü veya amel defterlerini inkâr eden kişi de kâfir olur.

[43b]

(1) Eğer bir kişi karşısındaki davalıya şöyle derse “Senden hakkımı alacağım, kıyamet gününde, mahşer günü seninle hesaplaşacağım.” (2) o kişi de “Benim mahşerde ne işim olacak?” veya (3) “Sen nerede bulacaksın o güçlü kişiyi? hadi, bul da görelim.” derse (4) Veya biri “Senin üzerindeki şu on akçeyi ödemezsen, kıyamet gününde alırım.” (5-6-7) o da “O parayı ver, kıyamette yirmi alırsın.” bu sözü söyleyen kişi, birçok âlime göre kâfir olur. Bazılarına göre ise kâfir sayılmaz. **Onuncu Bölüm:** Gizli olanlar ve sırlar hakkında söylenen sözlerdir. (8) Eğer birine şöyle sorulursa “Gizli olanı (gaybı) bilir misin?” o da “Evet, bilirim.” derse kâfir olur. (9) Eğer şöyle derse “Ben olmuşu da olacağı da bilirim” kâfir olur. (10-11) Biri bir evlilik yapmak isterse “İki şahit bul, nikâh kıyalım.” derse diğeri de “Şahit olarak Allah ve Peygamber yeterlidir.” bu söz de kişiyi kâfir yapar. (12) Çünkü bu sözü söyleyen, peygamberin gaybı (gizliyi) bildiğine inanmış sayılır. Halbuki, “Peygamber gizliyi bilir.” diyen kişi kâfir olur. (13-14) Aynı şekilde, başka biri hakkında da “O bilir” veya kişi kendisi hakkında “Ben bilirim” derse bu da sakıncalıdır. Ama şöyle denirse

“Vallahi işin doğrusunu ancak Allah bilir.” Bu durumda bir sorun yoktur. **On birinci Bölüm:** Sultanlar ve beylerle ilgili sözlerdir. **(15-16)** Eğer bir zalim padişah, halk içinde “Yüce Allah” diye anılırsa bazı âlimlere göre bu söz küfürdür, bazılarına göre ise küfür değildir. **(17-18)** Eğer Farsça olarak şöyle denirse “Hiç olmazsa büyüktür” Ama bu sözle kast edilen “Yüce Allah” ise Muhammed b. şöyle söylemiştir: “Bu sözün anlamının ne olduğunu bilerek söylüyorsa kâfir olur. Ama anlamını bilmiyorsa kâfir olmaz.” **(19)** Bu durum Belh şehrinde anlatılan bir olay olarak nakledilmiştir.

[44a]

(1) İmamlardan ve Ebu Ca’fer’den rivayet edilmiştir ki “Bir kişi padişahlara secde ederse kâfir olmaz, fakat bu büyük günahlardan biridir.” **(2-3)** Bazı imamlar ise “Mutlaka kâfir olur.” derler. Yani bu konuda farklı görüşler vardır ve mesele derinlemesine dikkate alınmaya değerdir. **(4)** En doğru görüş şudur: Eğer kişi secde ederken, ibadet, kulluk secdesi niyetiyle secde etmişse kâfir olur. **(5)** Eğer secdesi, namazdaki tahiyyat secdesi gibi bir saygı secdesi niyeti taşıyorsa kâfir olmaz, ancak yine de haramdır. **(6)** Eğer kişi secde eder de ne için yaptığını niyet etmezse birçok âlime göre yine kâfir olur. **(7)** Eğer kişi yere kapanıp toprağı öperse bu hareket secdeye yakın olduğu için haramdır. **(8)** Bu durumda günahı, secde kadar olmasa da ona yaklaşır. Çünkü yüzünü ve ellerini yere koymamış olsa da bu bir nevi secdeyi andıran davranıştır. **(9)** Selamlaşma amacıyla el öpmek, ya da kişi kendi elini öperse bu hoş görülmeyle bir davranıştır. Bu, özellikle Arap olmayan halkların adettir. **(10)** Dostlar arasında bile el öpmek hoş karşılanmaz. **(11)** Ancak Ebu Yusuf’tan (r.a.) şu şekilde rivayet edilmiştir: **(12)** Eğer elini öptüğün kişi, gerçekten saygıya ve hürmete layık biri ise (örneğin âlim, faziletli biri) bu durumda el öpen kişi için bir sakınca yoktur, hatta bazı âlimler **(13)** “Büyüklerin, âlimlerin mübarek ellerini öpmek sevaptır.” demiştir. **(14)** Fakat bir kişi dünya menfaati (çıkar, para, mevki) için birinin elini öperse bu durumda doğru yoldan sapmış olur. **(15-16)** Eğer bir padişah hapsirir ve biri ona “Yerhamüke Rabbüke” (Rabb’in sana rahmet etsin) dese başka biri de şöyle cevaplarsa “Bu söz padişahlara söylenmez.” bu sözü söyleyen kişi, kâfir olur. **(17)** Büyük kelim âlimi Mansur el-Mâtürîdî (r.a.) şöyle demiştir: **(18)** “Bizim zamanımızdaki padişahlara ‘adil’ (adaletli) diyen kişi kâfir olur. Çünkü biz onların zulmettiğini, adaletsizlik ettiğini biliyoruz.” **(19)** Ve şöyle devam etmiştir “Kim zulmü, adalet olarak tanımlarsa kâfir olur.”

[44b]

(1) Bazı âlimler ise kişinin kâfir olmayacağı görüşündedirler. Çünkü zalim olan kişi bazı konularda zalimse de bazı konularda adaletli olabilir. (2) Bu durum, zamanlara, sultanlara, bozulmuş insanlara ve şehirlerin şartlarına göre farklılık gösterebilir. **On İkinci Bölüm:** Taziye (başsağlığı) ile ilgili sözleridir. (3-4) Eğer bir kimsenin yakını vefat ederse ve o kişi “Büyük bir felakete uğradım.” derse ya da başka biri ona “Büyük bir felakete uğradım.” derse (5) bazı âlimler bu söze “hatalı söz.” derler. Bazıları da “Hayır, hata değildir.” der. (6) Kadı İmam Ebu Ali Nesefi'nin görüşü de “Bu söz hata değildir.” şeklindedir. (7-8) Eğer biri şöyle derse “Filancının ömründen ne kadar eksildiyse senin ömrün o kadar uzasın.” bu büyük bir hatadır, diyen kişi hakkında kâfir olma korkusu vardır. (9) Eğer biri “Filan kişi öldü, ömrünü sana verdi.” derse kâfir olur. Bu, halk arasında birbirine seslenenlerin (adet haline getirdiği) sözlerindendir. (10-11-12) Eğer bir kadının oğlu veya kızı vefat ederse ve kadın “Ey Allah'ım, bana bir çocuk verdin, sonra geri aldın.” derse ya da “Benim bir çocuğumu alırsın da filancının çocuğundan birini almazsın?” Şeyh İmam Ebu'l-Fazl (r.a.) şöyle demiştir: (13) “Bu söz sebebiyle kişi kâfir olmaz, ama dikkat etmek gerekir.” “Vallahi en doğrusunu Allah bilir.” **On Üçüncü Bölüm:** Sapkınlar, zalimler ve cahillerin sözleridir. (14) Eğer bir sapkın kişi Allah'ın emirlerine isyan etmeye başlarsa ve şöyle derse “Gelin, toplanıp eğlenelim.” kâfir olur. (15) Eğer şöyle derse: “Bugüne kadar hiç kimse bizim kadar sevinçli olmamıştır.” kâfir olur. (16-17) Eğer isyan etmeye başladığı anda ise “İslam'ın zamanı geçti.” ya da “İslam açığa çıktı (gizliydi, şimdi açık oldu).” kâfir olur. (18-19) Eğer bir başka kişi, “Her on günde senin gibi birini (çamurdan) yaparım, ya da şekil veririm.” eğer bu sözle yaratmayı kast ediyorsa kâfir olur. Eğer maksadı, karşı tarafın güçsüzlüğünü ve değersizliğini aşağılamaksa kâfir olmaz.

[45a]

(1) Eğer biri “Ben sadece hazırlık yapıyorum.” derse kâfir sayılmaz. (2) Ama biri, “Ben şarap içmeyi severim.” derse çevresindekiler bu söz üzerine sabretmez, tepki gösterirse kâfir olur. (3-4-5) Eğer biri, “Falanca kişi sağ oldukça bana rızık eksik olmaz.” veya “Bu altın bende olduğu sürece, o ölse bile bana rızık eksik olmaz.” derse bazı imamlar, bu sözü söyleyen kâfirdir, der. Bazı imamlar, bu söz kişiyi küfre götürebileceği için tehlikelidir, der. (6) Eğer biri şöyle derse “Ben bu dünyada sadece rahat ve iyilik isterim. Ahiret gerekiyorsa başkasının olsun.” kâfir olur. (7) Eğer biri, “Yoksulluk, bahtsızlıktır.” derse büyük bir hata söylemiş olur. (8-9) Eğer biri, “Kimin bir dirhemi (para birimi) yoksa, o bir dirhem bile

etmez.” derse bu sözüyle küfre düşme korkusu vardır. **(10-11)** Eğer birine şöyle denirse “Ey Hakk (Allah), bana hakkınla yardım et!” ve o kişi şöyle yanıt verirse “Soylu bir kişi hak ile yardım eder; ben sana ister haklı ister haksız yardım ederim.” bu sözü söyleyen kişi kâfir olur. **(12)** Ve en doğrusunu Allah bilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİZİN

A

ābā < Ar. *ābā* “atalar”

ā. (B28b/12)

ābdestsiz < Far. āb “su”+ T. sūz + Far. dest “el” *ābdestsiz* “abdesti bozulmuş olan”→**ābdestsüz**

ā. (A112b/5)

ābdestsüz < Far. āb “su”+ T. sūz + Far. dest “el” *ābdestsüz* “abdesti bozulmuş olan”→**ābdestsiz**

ā. (B39a/3)

‘abdullāh < Ar. *‘abdullāh* ‘abd “kul, hizmetkâr” Allāh “tanrı “Allah’ın kulu” “özel isim”

‘a. (A115a/8), (B29b/8), (B38a/10), (B38a/9), (A118b/7)

‘acem < Ar. *‘acem* “İranda yaşayan Fars kökenli kimse”

‘a.+ler (B44a/9)

‘āciz < Ar. *‘āciz* “güçsüz, kudretsiz zayıf kimse”

‘a. (B31a/15), (B37a/15)

aç “yemek yeme isteği ve ihtiyâcı duyan”

a. (A115b/12), (b31b/17)

açlık “aç olma, acıkma durumu”

a.+tan (A110b/13)

açuk “açılmış”

a. (B36a/9)

ad “ad, isim”

a. (B33b/11)

a.+ı (B31a/2), (B36b/17), (B38a/9)

a.+ın (B36a/13)

a.+larından (B33b/11)

‘**adāvet** < Ar. ‘*adāvet* “düşmanlık, hasımlık, husûmet”

‘a.+inden (A125a/8)

ādem < Ar. *ādem* “insan”

ā. (A113a/9), (A114b/8), (A121b/4), (A121b/5), (A123b/9), (B30a/1),
(B31a/5), (B36b/16), (B37a/7)

ā.+iler (B38b/2)

ā.+üñ (B31a/2), (B31a/4)

ādemī < Ar. *ādemī* Ar. “ādem” “nispet eki ī ile” “insana, insanla ilgili”

ā.+lerden (B32a/2)

ā.+lere (B40b/17)

‘**ādet** < Ar. ‘*ādet* “alışkanlık, huy, tabiat”

‘a.+ince (B33b/3)

‘**ādil** < Ar. ‘*ādil* “haktan, adâletten ayrılmayan, adâletli”

‘a. (B44a/18)

‘a.+dür (B44b/1)

‘**adl** < Ar. ‘*adl* “adâlet, hakkāniyet, doğruluk, tarafsızlık”→‘**ādil**

‘a. (B34a/14), (B34a/15), (B44a/19)

‘a.+ıla (A124b/7)

‘**ādil** < Ar. ‘*ādil* “adâlet, hakkāniyet, doğruluk”→‘**adl**

‘a.+dür (A123a/11)

adlu “adı olan, ad sâhibi, adlandırılmış”

a. (B36b/19), (B37a/4), (B37a/5)

āfet < Ar. *āfet* “önlenmesi elde olmayan büyük felâket, belâ, musîbet”

ā.+den (B33b/6)

ağa “büyük kardeş”

a.+mdan (A114b/6)

ağır “tartıda çok gelen, yerinden kaldırılması, taşınması güç olan”

a. (B39a/11)

a.+dur (A112a/3)

ağız “hayvan ve insanda yüzün ön aşağı kısmında yer alan, yemeye, içmeye, nefes alıp vermeye, ses çıkarmaya, konuşmaya yarayan ve sindirim borusunun giriş deliği olan boşluk”

a.+ı (A106b/4)

ağsır- “hapsirmek”→**aḥsur-**

a.-sa (A123a/6)

aḥbār < Ar. *aḥbār* “Ar. ḥabr “âlim” ve ḥibr “haham”ın çoğul şekli aḥbār”
“Âlimler”

a. (B32a/9)

āḥir < Ar. *āḥir* “son”

ā. (A114a/8)

ā.+e (A120b/5)

ā.+ine (B41a/8), (A112a/5)

āḥiret < Ar. *āḥiret* “ölümden sonra gidilecek olan âlem”

ā. (B31a/7), (B32b/1), (B43a/10)

ā.+de (A124a/4)

ā.+i (B45a/6)

āḥir-i sulṭān < Ar. *āḥir-i sulṭān* “sultanın sonu”

ā.+a (A123a/7)

aḥkām < Ar. *aḥkām* “hükümler, kânunlar, emirler ”

a.+ına (B29a/5), (B32a/13)

aḥkām-ı şerīʿat-ı < Ar. *aḥkām-ı şerīʿat-ı* “şeriat hükümleri”

a. (B30b/8)

aḥmed < Ar. “övlümüş kimse, özel isim”

a. (B28b/10), (B36b/18)

aḥsur- “hapşırma” → **aḡsır-**

a.-sa (B44a/15)

aḥvāl < Ar. *aḥvāl* “hâller”

a.+i (A109b/4), (A109b/5)

aḵ < Ar. *aḵ* “kar, süt vb. nin renginde olan; beyaz olan”

a.+dı (B29a/12)

aḵça “Selçuklular ve Osmanlılar’da para birimi olarak kullanılan gümüş sikke”

a. (A114b/2), (A115a/2), (B43b/5)

a.+sı (B114b/1)

a.+ı (B39b/15), (B43b/4)

a. (A118b/5), (A118b/6)

ʿāḵil < Ar. *ʿāḵil* “akıllı kimse”

ʿa. (B29b/17), (B30b/3)

ʿaḵl < Ar. *ʿaḵl* “düşünme, anlama ve kavrama gücü, us”

ʿa. (B28b/3)

ʿaḵlen < Ar. *ʿaḵlen* “akıl bakımından, akıl îcâbı”

ʿa. (A112a/2)

aḵreb < Ar. *aḵreb* “çok yakın”

a.+dür (A121b/9)

aḵsām < Ar. *aḵsām* “kısımlar, bölümler”

a.+ına (B32a/12)

āl < Far. *āl* “âile, evlât, ahfat”

ā. (B28b/6)

al- “tutup yerinden ayırarak elinde veya yanında bulundurmak”

a. (A110b/6)

a.-adı (B39a/10)

a.-am (B35b/10), (B37a/10), (B43b/1)

a.-an (B39b/2)

a.-asın (B43b/6)

a.-aydum (B41a/11)

a.-dı (B38b/12), (B44b/9)

a.-dıysa (A119b/12), (A121b/1), (A123b/6)

a.-duğun (B39b/15)

a.-duñ (B44b/11)

a.-ırsın (B44b/11)

a.-ıvêrmezisen (B42a/11)

a.-mağ (A121b/8)

a.-mazsın (B44b/12)

a.-sa (A121b/1), (B33b/11), (B39a/19)

a.-sun (A118a/8), (B41a/12), (B41a/13)

a.-up (A113a/5)

a.-urın (A124b/7)

a.-urven (B43b/5)

a‘lā < Ar. a‘lā “yükseklik, yücelik, şan ve şeref”

a. (A114b/10)

‘alāmet < Ar. ‘alāmet “işâret, belirti, nişan, emâre, alem, araz”

‘a.+idür (B42b/1), (B42b/3)

‘ale’l-vechi’l-ihānet < Ar. *‘ale’l-vechi’l-ihānet* ‘ale’l “üzerine” vech “yüz,yol, yön, tarz” ihānet “hainlik” “ihanet tarzında”

‘a. (A124a/12)

‘ale’l-vechü’s-sihriyye < Ar. *‘ale’l-vechü’s-sihriyye* ‘ale’l “üzerine” vech “yüz,yol, yön, tarz” sihriyye “sihir, büyü ile ilgili” “sihir tarzında”

‘a. (A113a/4)

a’lem < Ar. *a’lem* “çok âlim”

a. (B30b/16), (B36b/6), (B37b/8), (B43b/14), (B44b/13), (B45a/12)

‘ālem < Ar. *‘ālem* “yerde ve gökte yaratılmış olan şeylerin bütünü, evren, kâinat”

‘ā.+i (B28b/6)

‘ā.+ler (B44a/12)

ālet < Ar. *ālet* “bir işi yapmak için kullanılan nesne, araç, makine, aygıt”

ā.+ine (B36b/2)

‘aleyhi < Ar. *‘aleyhi* “üzere, üzerine, onun üzerine”

‘a. (B29a/11), (B29b/3), (B29b/9), (B31b/17), (B31b/2), (B40b/12), (B44a/10), (B44a/17)

‘aleyhi’ş-şalāvatu < Ar. *‘aleyhi’ş-şalāvatu* ‘aleyhi “onun üzerine” eş-şalāvatu “salat” “Allah’tan gelen rahmet” “onun üzerine salat olsun”

‘a. (A115b/8)

‘aleyhi’s-selām < Ar. *‘aleyhi’s-selām* ‘aleyhi “onun üzerine” es- selām “selam, esenlik” “Allah’ın selamı onun üzerine olsun”

‘a. (A109a/3), (A109a/5), (B31b/19), (B32a/2), (B43b/13)

‘a.+a (A108b/12)

‘a.+uñ (A124a/11), (A124a/9), (A108b/8)

‘aleyhimā < Ar. *‘aleyhima* ‘aleyh “üzerine, hakkında” ima “iki kişi” “o ikisi üzerine”

‘a. (B34b/15), (A114a/6)

‘**alī** < Ar. ‘*alī* “yüksek, büyük, yüce”

‘a. (B44b/6)

alın- “yanında bulundurmak”

a.-duğı (A115a/2)

‘**ālim** < Ar. ‘*ālim* “ilim sahibi olan kimse, bilici, bilen”

‘ā. (A113b/5), (A114a/11), (B40a/9)

‘ā.+e (A107b/4), (A112b/11), (A116a/13), (A116a/7), (A113b/10)

‘ā.+i (B42b/16)

‘ā.+ler (B40a/6)

‘ā.+lere (B32a/18), (B40a/4)

‘ā.+üñ (A107b/5), (A116a/9)

‘**ālimcik** < Ar. ‘*ālim* +T.cik ‘*ālimcik* “küçük alim”

‘ā. (A113b/10)

‘**aliyyü’s suğdī** < Ar. ‘*aliyyü’s suğdī* “suğdi üzerine selam olsun”

‘a. (B42a/7)

Allāh < Ar. *Allāh* “her şeyin yaratıcısı olan tek ve mutlak varlık, Tanrı, Hudâ”

a.(A122b/11),(A122b/12),(A122b/13), (A122b/13), (A123a/4), (A124a/13),
(A124b/2), (A124b/4), (A124b/6), (A125a/13)

a.+dan (A119a/4), (A119a/6), (A122b/7), (A123a/3), (A123a/5)

a.+uñ (A124b/9), (A125a/5)

Allāhu < Ar. *Allāhu* hu “o” “O, Allah”

a. (A109b/2), (A111a/11), (A118a/7), (A123b/10), (A123b/11), (A123b/13),
(A125b/2), (A125b/6), (B29a/1)

alt “bir şeyin yere bakan yüzü”

a. (A110a/10)

a.+ı (B31a/14)

a.+ına (B31a/13)

altı “altı sayısı”→ **altı**

a. (A117b/2), (A118a/4), (B29b/13), (B30b/4)

a.+dur (A117b/11), (A117b/3), (A117b/9), (A118a/4)

a.+nuḡ (B29b/15)

altı “altı sayısı”→**altı**

a. (B29a/4)

altıncı “altı sayısının sıra sıfatı”

a. (B32a/17), (B38a/14)

altun “kıymetli element, zer”

a. (B39b/18), (B45a/4)

a.+dan (B42b/1)

‘**amel** < Ar. ‘*amel* “bir maksatla yapılan iş, eylem, fiil”

‘a. (B30b/10), (B30b/10), (B30b/14), (B30b/15), (B30b/9), (B42a/2)

‘a.+den (B30b/11), (B43a/14)

‘a.+e (B31b/16)

‘a.+in (B40a/13), (B40a/14)

‘a.+ini (B33b/15)

‘a.+lerüḡ (B43a/19)

‘a.+üḡ (B30b/9)

āmīn < Ar. *āmīn* “dualardan sonra kullanılan söz”

ā. (A122a/10), (B28b/13)

ā. (B39b/2), (B41a/12)

‘**āmil** < Ar. “amel eden, işleyen, icrâ eden kimse”

‘a. (A116a/2)

ammā < Ar. *ammā* “zıt ve aykırı hüküm ifade eden iki cümleyi birbirine bağlar; ancak, fakat, lâkin”

a. (A107b/6), (A111a/5), (A116a/4), (A116a/8), (A117a/7), (A117a/8), (A124b/5), (B30a/9), (B31b/5), (B31b/8), (B32a/9), (B32b/15), (B32b/16), (B34b/15), (B34b/2), (B34b/7), (B35a/13), (B38a/6), (B39b/16), (B42a/7), (B42b/2), (B42b/6), (B44a/19), (B44a/5)

ana “insanın ve hayvanın yavru sâhibi olan dişisi, anne, vâlide”

a. (A115b/2), (A116a/3), (A118b/9), (B45a/6)

a.+m (A112a/6), (A112a/7), (B38b/7)

a.+sı (A113b/8)

and “Allah’ı veya mukaddes bir varlığı şâhit tutarak verilen söz, yemin, kasem”

a. (A123a/3), (A123a/4), (A123a/4), (A123a/5), (B34b/16), (B34b/17), (B34b/19), (B35a/1), (B35a/5), (B35a/5), (B35a/5), (B35a/6), (B35a/6), (B35a/9), (B42a/4)

a.+uğ (B35a/10)

anda “orada”

a. (A111a/6), (A111a/7), (B37a/10), (B37a/11)

andan “ondan”

a. (A109a/10), (A117a/12), (A117b/2), (A119b/5), (A119b/6), (B30b/13), (B31b/14), (B37a/13), (B37a/9), (B38b/19), (B41a/9)

‘**anhu** < Ar. ‘*anhu* “onun hakkında”

‘a. (A115a/11), (A115a/13), (A123a/2), (B29a/10), (B29b/8), (B31b/15), (B32a/5)

‘**anhümā** < Ar. ‘*anhümā* “Allah ikisinden de razı olsun”

‘a. (A115a/10), (A115b/3)

anı “onu”

a. (A107a/10), (B29a/13), (B31b/16), (B32b/19), (B34b/3), (B37a/15), (B37b/1), (B37b/5), (B38a/10), (B39b/1), (B40b/2), (B41a/8), (B42b/3), (B43a/12), (B43a/14), (B44b/11)

anlar “onlar”

a. (A107a/12), (B30a/11)

anlara “onlara”

a. (A107b/1), (B28b/3), (B28b/3), (B28b/4), (B42b/13)

anları “onları”

a. (B28b/4)

anların “onların”

a. (A113a/11), (B40a/2), (B40a/8), (B42b/11)

anun “onun”

a. (A115b/9), (B28b/6), (B29a/12), (B29a/17), (B29a/18), (B29a/18), (B29a/19), (B29b/4), (B29b/9), (B30b/14), (B30b/19), (B30b/5), (B32a/3), (B37b/4), (B40a/18), (B40b/14), (B40b/16), (B42b/19), (B42b/6), (B42b/7), (B43b/3), (B44b/19)

a.+dur (B31b/11), (B31b/11)

añ- “hatırlamak, akla getirmek, yâd etmek”

a.-dı (B40b/8)

a.-dıyısı (B37a/1)

a.-ma (B36a/9)

a.-madıyısı (B37a/1)

aña “ona”

a. (A109a/2), (A109b/11), (A113a/2), (A115b/1), (A115b/2), (A121b/5), (B32a/5), (B33b/10), (B35b/6), (B36b/10), (B36b/18), (B37a/4), (B37a/6), (B38a/12), (B39a/12), (b39b/4), (B41b/1), (B43a/12), (B44a/15), (B44a/16)

añunla “onunla”

a. (B40a/14)

ara “iki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, mesâfe”

a.+da (B30b/15)

a.+sı (B37b/6)

a.+sında (A121a/9), (B42b/4)

‘**arab** < Ar. ‘*arab* “Arap kavminden olan kimse”

‘a. (B31b/15)

‘**arabca** < Ar. ‘*arabca* “Arap dili, Arabî”

‘a. (B34a/5)

‘**arabî** < Ar. ‘*arabî* “Arapça”

‘a.+den (B28b/14)

‘**arş** < Ar. ‘*arş* “İslâm inancına göre göğün en yüksek katı, âlem tasavvurunda en yüksek nokta”

‘a.+tan (B34a/4), (B34a/5)

art “arka taraf, arka.”

a.+ına (B40a/17)

a.+ından (B41b/10)

art- “sayıca ve miktarca çoğalmak, fazlalaşmak, tezâyüt etmek”

a.-mağıla (B30a/19)

a.-mağ (B30a/19)

a.-maz (B30a/18), (B38b/6)

artuğ “harcanandan geriye kalan veya fazla gelip artan kısım”

a. (B29b/4)

a.+dur (B38b/18)

‘**arż** < Ar. ‘*arż* “sunma, bir büyüğe takdim etme, sunu”

‘a. (A116a/13), (A116a/7), (B40b/6), (B41a/7)

‘a.+dur (A109a/12)

āsān < Far. *āsān* “kolay”

ā. (B28b/16)

āşār < Ar. *āşār* “eserler”

ā. (B32a/9)

aşhāb < Ar. *aşhāb* “sahipler”

a.+1 (B28b/7)

aşl-ı uzḥiyye < Ar. *aşl-ı uzḥiyye* “kurbanın aslı”

a.+yi (A108b/5)

aşl-ı vitr < Ar. *aşl-ı vitr* “vitrin aslı”

a.+i (a108b/4)

aşşı “fayda, kâr, menfaat, avantaj”

a. (B38a/9), (B38b/7)

aşak “alçak, aşağı”

a.+a (A118a/2)

āşikāre < Far. *āşkār – āşkāre* “açık, meydanda, gözle görülebilen, belli, ayan”

ā. (B44b/17)

ata “baba, dede veya aynı soydan daha önce yaşamış olan kimse”

a.+m (B38b/7)

a.+sı (B41a/10)

‘avām-ı cehliyye < Ar. *‘avām-ı cehliyye* ‘avām “halk” cehliyye “cahiliye” “cahil halkı”

‘a. (A107a/7)

‘avām-ı sufehe < Ar. *‘avām-ı sufehe* ‘avām “halk” sufehe “ahmaklar, akılsızlar” “akılsız halkı”

‘a.+ye (A107b/10)

‘avrat < Ar. *‘avrat* “kadın; zevce, karı”

‘a. (B33a/13), (B40b/15), (B41b/12), (B41b/18), (B41b/19), (B41b/8), (B42a/11), (B42a/4), (B42a/6), (B42a/9)

‘a.+dan (B30b/12)

‘a.+ı (B37a/7), (B41b/11)

‘a.+ına (B33b/2), (B35b/8), (B41b/11), (B41b/18), (B41b/7)

‘a.+uñ (B44b/10)

‘**avret** < Ar. ‘*avret* “vücûdun mahrem yerleri, edep yerleri”

‘a. (A117b/5)

‘a.+den (A120b/1)

‘a.+üñ (A113b/1)

ay “güneşten aldığı ışığı yeryüzüne yansıtan ve dünyamızın tek uydusu olan gök cismi, kamer, mah”

a. (A122a/1)

a.+ı (A112a/1), (A122a/1), (B38b/5)

a.+ın (B29b/6)

a.+ında (A117b/8)

a.+ını (B39a/10)

a.+larda (A111b/3)

ayak “vücûdun, bacadan ayak bileğiyle ayrılan ve yere basıp durmayı, yürümeyi sağlayan kısmı, kadem”

a.+ında (B31a/17)

a. (B31a/17)

a.+ı (A106b/3)

‘**ayān** < Ar. ‘*ayān* “açık, âşikâr, gözle görülür, belli”

‘a. (A107a/6)

‘**ayb** < Ar. ‘*ayb* “utanılacak hâl ve davranış”

‘a. (B36b/8)

‘**aybla-** < Ar. ‘*ayb* + T. la- “bir kimseyi kusurlu bularak kınamak, tâyip etmek”

‘a.-sa (B36b/8)

aydın “ışıklı, aydınlık, parlak”

a. (B28b/11)

āyet < Ar. *āyet* “Kur-an’ı Kerim’deki sûreleri meydana getiren kelime veya cümlelerden her biri”

ā.+e (B36a/3)

ā.+i (B36a/3), (b37b/17)

ā.+in (A110b/2)

ā.+lerinden (B36a/2)

ayrıl- “uzak kalmak, onu geride bırakmak, ayrı düşmek”

a.-maz (B31a/1)

ayru “farklı ve değişik, başka”

a. (B30a/17),

a.+dur (B30a/17)

ayruḵ “ayrı, başka, gayrı”

a. (B30b/15), (B30b/15), (B31b/19), (B33a/2), (B33a/5), (B36a/4), (B37b/8), (B38a/1), (B41b/6), (B43b/13)

az “miktârı, derecesi ve niteliği belli bir ölçünün altında bulunan, çok olmayan”

a. (B32a/10)

a‘zā < Ar. *a‘zā* “vücûdu meydana getiren parçalar, organlar; organ”

a‘.+sı (A106b/4)

azacuḵ “az miktarda olan, pek az, biraz”

a. (B32a/10)

āzādsuz < Far. *āzādsuz* āzād “serbest bırakma” +T. suz “serbest bırakılmayan, özgür olmayan”

ā. (B38b/8)

a.+tan (A110b/13)

a.+ında (B36a/8)

a.+larına (A107b/2)

‘**azīm** < Ar. ‘*azīm* “(maddî bakımdan) büyük, (mânevî bakımdan) büyük, ulu ve haşmetli”

‘a. (A109b/6)

‘**āzib** < Ar. ‘*āzib* “özel isim”

‘a. (B31b/15)

B

bā < Far. “Arap alfabesinin ve Türkler’in İslâmiyet’i kabullerinden 1928 harf inkılâbına kadar 9 – 10 asır boyunca kullanmış oldukları alfabenin ikinci harfi ve bu harfin adı (ebced hesâbında değeri 2’dir). (ب) harfi, eski târihlerde seneyi bildiren rakamdan sonra recep ayını gösteren bir rumuz olarak kullanılırdı.”

b.+dan (A125b/6)

bāb < Ar. *bāb* “bir kitabın bölümlerinden her biri”

b. (B28b/14), (B29a/3), (B29a/9), (B30b/17), (B32a/13), (B32a/14), (B32a/15), (B32a/15), (B32a/16), (B32a/17), (B32a/17), (B32a/18), (B32a/19), (B32b/1), (B32b/2), (B32b/2), (B32b/3), (B32b/4), (B32b/5), (B33b/8-9), (B36a/2), (B36b/6), (B37b/9), (B38a/14), (B40a/3), (B40b/3), (B43a/10), (B43b/15), (B43b/7), (B44b/13), (B44b/3)

b.+da (B32a/8)

b.+ı (B30b/15)

baba < Far. *baba* “bir çocuğun dünyaya gelmesine sebep olan erkek”

b.+m (A112a/6), (A112a/7)

b.+sı (A118b/7), (A118b/8)

babas “papaz”

b.+larını (B42b/11)

ba‘dehū < Ar. *ba‘de ve-hū* “ondan sonra, daha sonra”

b. (A106b/2), (A114a/1), (A125a/9)

ba‘de’l-aḥd < Ar. *ba‘de’l-aḥd* ba‘d “sonra” e’l-aḥd “zaman, dönem, devir” “uzun zaman sonra”

b. (A124a/7)

bağla- “ip, bağ veya başka bir araçla bir şeyi bir yere, diğer bir şeye veyâhut birkaç şeyi birbirine tutturmak, birleştirmek, raptetmek”

b.-maz (B30a/19)

bağlan- “ip, bağ gibi bir vâsıta ile bir şeye, bir yere tutturulmuş olmak, bağlı bulunmak”

b.-sa (B42b/9)

baḥş < Far. “(baḥşiden “bağışlamak”tan baḥş) verme, bağış, ihsan, hîbe”

b.+dur (B32a/1)

b.+ı (B32a/1), (B32a/2)

ba‘is < Ar. *ba‘is* “sebepe olan şey, sebepe”

b.+i (a123b/1)

baḳ- “gözleri bir şey üzerine çevirmek, bakmak”

b.-a (A117a/13), (A117b/2)

balçık “koyu kıvamda, özlü ve yapışkan çamur”

b.+dan (B44b/18)

baldır “bacağın diz kapağından ayak bileğine kadar olan kısım”

b. (B36a/9)

bālī < Ar. *bālī* “eski, köhne”

b.+ven (B28b/9)

bālīg < Ar. *bālīg* “bülûğa eren (kadın,erkek) döl verme çağına gelmiş olan”

b.+a (A116b/12)

b. (B29b/17), (B30b/3)

baña “bana”

b. (A114b/13), (A116a/7), (A118b/1), (A118b/6), (A120b/2), (A120b/4), (A121b/10), (A121b/11), (A121b/13), (A121b/4), (A121b/5), (A122b/2), (A123b/12), (A123b/4), (A124a/1), (B29a/15), (B29b/2), (B30a/2), (B31a/18), (B34a/13), (B35b/13), (B35b/6), (B35b/8), (B36b/11), (B37b/12), (B39a/16), (B39b/18), (B39b/3), (B39b/5), (B39b/6), (B39b/7), (B40b/6), (B41a/2), (B41a/7), (B41b/17), (B42a/10), (B42a/9), (B43a/11), (B43a/13), (B43a/14), (B43a/14), (B43a/15), (B45a/10), (B45a/3), (B45a/4)

bārī < Far. *bārī* “hiç olmazsa”

b. (B31a/13), (B43b/17)

baş “insan vücûdunun göz, kulak, ağız, burun gibi duyu organlarının ve beynin bulunduğu en üst, hayvan vücûdunun en ön kısmı, kafa; bir topluluğu yöneten kimse”

b. (B34b/8)

b.+a (B34b/8)

b.+ı (B36a/19)

b.+ın (A118a/4), (A118a/5)

b.+ına (B42a/12), (B42b/9)

b.+ında (B31a/17)

b.+ını (A118a/2)

b.+umı (B38b/3)

başla- “bir işi yapmak üzere harekete geçmek, bir işe girişmek, şürû etmek”

b.-maz (B38b/2)

b.-sa (B44b/14)

b.-yıcağ (B38a/1)

başlat- “bir kimsenin bir şeye başlamasını sağlamak, bir işin başlamasına yol açmak”

b.-uğı (B44b/16)

bâtil < Ar. *buṭlān* “boş ve hükümsüz olmak, boşa gitmek”ten bâtil” “doğru ve sahih olmayan, gerçekle ilgisi bulunmayan”

b. (B33a/18)

b.+dur (B40b/10)

batur- “bir sıvının içine daldırmak”

b.-ur (A31b/9)

bāy < Ar. beyn ve beynûnet “uzaklaşmak, ayrılmak”tan bā’in > bāyin) Ayıran, ayırıcı: “bir kimse, bir kadınla nikahlandıktan sonra, ister birleşme olsun, isterse olmasın kinayeli yani kapalı bir ifade ile karısını boşamışsa, bu boşama bā’in talakla yapılan bir boşama olur”

b.+in (A116b/11), (A116b/13), (A117b/1), (A117b/4), (A120a/9), (B37a/7),(B42a/1)

b.+ine (B41b/10)

bayak “baya “az önce, demin”den baya+kı > baya+ğı “önceki gibi, eskisi gibi”

b.+ı (B33b/3)

bā’yık “açık, belli, aşikar, gerçek, kuşkusuz, kesinlikle”

b. (B31b/4), (B31b/6), (B34b/1)

bayıt- “zengin etmek”

b.-maz (B37b/11)

bāyin-i talāk < Ar. *bāyin-i talāk* “dönüşü olmayan boşanma”

b. (B41b/19)

bayram “milletçe sevinç içinde kutlanan dinî veya millî anlam taşıyan kutsal gün”

b.+ında (B42b/14)

ba’zı < Ar. *ba’z* “birtakım, bir kısım”

b. (A119b/9), (A120a/1), (A120b/2), (A124b/12), (B30a/17), (B32b/15), (B34b/1), (B34b/7), (B35a/13), (B35a/16), (B35a/7), (B35b/3), (B36b/5), (B37a/18), (B38a/5), (B38a/6), (B38a/6), (B42a/12), (B42b/2), (B42b/6), (B44a/19), (B44a/2), (B44b/1), (B45a/4), (B45a/5)

b.+lar (A108b/1), (A120a/1), (A125a/11), (A125a/11), (B35a/16), (B39b/11), (B39b/11), (B41a/19), (B42a/13), (B43b/16), (B43b/16), (B43b/6), (B44a/10), (B44b/5), (B44b/6)

b.+ları (B35b/7), (B35b/7)

b.+sı (A107b/13), (A115b/10), (A115b/5), (A116a/4), (B30b/11), (B30b/14), (B37a/18), (B38b/13)

b.+sına (A119b/6)

b.+sında (B44b/1)

b. (A123b/4)

b.+ları (A111b/7)

bāzīrgān < Far. *bāzārgān* “tâcir, tüccar”

b.+lığıün (B42a/17)

bedbahtlık < Far. *bedbaht* “bahtsız olma durumu, +T. lık “bahtsızlık, tâlihsizlik”

b.+dur (B45a/7)

beddu‘ā < Fars. *bed* + Ar. *du‘ā* “bir kimseye kötülük dilemek için edilen duâ”

b. (A118a/6)

beg “bir beyliğin, küçük bir devletin başında bulunan kimse”

b. (B28b/10)

b.+lere (B32b/2), (B43b/15)

beğayr-ı haka < Ar. *beğayr-ı haka* “haktan başka olmayan”

b.+ın (A118a/12)

bek “kavi, katı, sağlam”

b. (A29b/14), (B29b/16)

bekle- “saklamak, korumak”

b.-ye (B29a/1)

bekr < Ar. *bekr* “genç”

b. (B42a/5)

bêl “insan vücûdunun orta kısmında göğüsle karın arasında hafifçe darlanmış olan ve kuşak bağlanan yer”

b.+ine (B42a/16)

b.+ine (A121a/7)

b.+ne (A121a/6)

belā < Ar. *belā* “gam, keder, tasa”

b.+ya (B37a/7)

belḥ < Far. *belḥ* “Afganistan’ın kuzeyinde yer alan bir şehir”

b. (A119b/4), (B43b/19)

b.+e (A119b/5)

belki < Ar. *bel* + Far. *ki* *belki* “bir ihtimâle göre, muhakkak, olabilir ki, hatta”

b. (A115b/7), (A116a/2), (A117a/8), (A117b/13), (A124a/7)

belür- “meydana çıkmak, görünmek, zuhur etmek, tezâhur etmek”

b.-di (B36a/17)

b.-mezdi (B29a/13)

ben “kişi zamiri”

b. (A109a/6), (A110a/8), (A113b/8), (A116a/11), (A117a/11), (A117a/11), (A119b/1), (A120b/13), (A121a/1), (A121b/5), (A122b/6), (A122b/9), (A123b/3), (A124a/5), (A124b/9), (B30a/1), (B34b/10), (B34b/16), (B35a/17), (B35a/18), (B35a/2), (B35b/10), (B35b/6), (B36a/16), (B36a/19), (B37a/11), (B37a/12), (B37a/9), (B37b/12), (B37b/5), (B37b/7), (B38a/19), (B39b/10), (B39b/13), (B39b/18), (B40b/7), (B41b/16), (B41b/18), (B41b/8), (B41b/9), (B42a/1), (B42a/10), (B42a/11), (B42a/5), (B42b/15), (B42b/19), (B43b/9), (B45a/1), (B45a/11), (A123b/9), (B31b/16)

beni “beni”

b. (A120a/4), (B30a/2), (B41a/19), (B41b/10), (B41b/11), (B41b/8)

benüm “benim”

b. (A114a/3), (A115a/1), (A115a/13), (A120b/6), (B31a/11), (B33b/13), (B35a/12), (B35b/12), (B35b/11), (B38b/6), (B39b/14), (B40a/19), (B43b/2), (B44b/11)

b.+ile (B39b/12), (B40a/13)

b.+le (A113b/5), (A119b/2), (B41b/13)

b.+ledür (B45a/4)

beñzet- “benzer duruma getirmek”

b.-se (B42b/8)

beri “iki uzaklıktan daha yakın olanı, yakın, daha yakın yer”

b. (A122b/7)

b.+yin (A124a/5)

berā’ < Ar. “özel isim, ünvan”

b. (B31b/15)

berāber < Far. *ber-ā-ber* “birlikte”

b.+dür (B32a/11), (B35a/11), (B38b/11), (B39a/16)

berki- “sağlamlaşmak”

b.-meyince (B30a/14)

bêş “beş sayısı”

b. (A111b/1), (A117a/13), (A118a/3)

b.+dür (A117b/1), (A117b/7), (A118a/3)

b.+inci (B33a/3)

beşāret < Ar. *bişāret* “müjde, iyi haber”

b. (B28b/16)

bêşinci “beş sayısının sıra sıfatı”

b. (B32a/17), (B37b/9)

be-ṭarīḳ’ıl- istihzā’i mesā’il < Ar. *be-ṭarīḳ’ıl- istihzā’i mesā’il* “meselelerin alaycı bir yolla ele alınması”

< Far. be “ile, birlikte” +Ar. tarik “yol” + Ar. istihzā “biriyle ince ince alay etmek, birini eğlenmeye maskaralığa alma” +Ar. mesā’il “mesele” “meseleler birleşimi ile meydana gelmiştir.”

b.+den (A113a/2)

beyān < Ar. *beyān* “anlatma, açıklama, söyleme”

b. (A107a/6), (B32a/3), (B39b/17)

b.+ında (B29a/4), (B29a/4)

b.+ındadır (B29a/9)

beze- “süslemek, donatmak, tezyin etmek”

b.-di (B28b/4)

bī-‘ad < Far. *bī* + Ar. ‘ad *bī-‘ad* “bir hükümdarın, büyük bir kimsenin hâkimiyetini hüküm ve yetki sâhibi olduğunu tasdik edip onlara tâbi olayı kabul etme ve bunun için yapılan merâsim”

b. (B28b/1)

bī-ḥadd < Far. *bī* “olumsuzluk bildiren ek” + Ar. *ḥadd* “sınır” *bī-ḥad* “hadsiz, hudutsz”

b. (B28b/1)

bī-ḥuyūtī < Far. *bī* “olumsuzluk bildiren ek” + Ar. *ḥuyūt* “ip” *bī-ḥuyūtī* “ipsiz”

b. (A125a/3)

bī-ḥuzūr < Far. *bī* “olumsuzluk bildiren ek” + Ar. *ḥuzūr* *bī-ḥuzūr* “iç rahatlığı” “huzursuz, tedirgin, rahatsız”

b. (A107b/5)

bī-kār < Far. *bī* “olumsuzluk bildiren ek” + *kār* “fayda,kazanç” *bī-kār* “kazançsız, faydasız”

b.+ı (B38a/17), (B38a/19)

bıraḳ- “eldeki bir şeyi tutmaktan vazgeçip tutmaz olmak”

b.-maz (B32a/7)

b.-sa (A113b/6)

bıyık (ğ) “üst dudakla burun arasında çıkan kıllar”

b.+ıı (A112b/12)

b.+ını (B40b/1)

bîzār < Far. *bîzār* “bıkmış, bezmiş”

b.+ın (B34b/11), (B34b/11), (B34b/12)

b.+uı (B37b/2)

bi'l-ittifāk < Ar. *bi'l-ittifāk* *bi'l* “ile” *ittifāk* “anlaşmaya varma” “ittifakla, oy birliği ile, uyuşarak, anlaşarak”

b. (B38a/2)

bi's-şavāb < Ar. *bi's-şavāb* *bi* “ile” *essavab* “doğruluk” “doğru olan ile.”

b. (B30b/16), (B36b/6), (B37b/9), (B43b/14), (B44b/13)

bi't-ṭarīḳi'l-mizāh < Ar. *bi't-ṭarīḳi'l-mizāh* *bi* “ile” + *et-ṭarīḳ* “yol, yöntem” + *mizāh* şaka “eğlenceyi terk etme yoluyla”

b. (A110b/2)

bi'z-zarūresi < Ar. *bi'z-zarūresi* “zarurî olarak, macburen”

b. (A107b/12)

bi'-avni'llāhi'l-milkü'l-vehhāb < Ar. *bi'-avni'llāhi'l- milkü'l-vehhāb*

Ar. “ *bi'avni'llāh* “Allah’ın yardımıyla ” *il-mülkü'l* “ mülk, egemenlik ” *vehhāb* “çokca veren, Allah’ın 99 isminden biridir”

“Allah’ın yardımıyla mülk sadece O’nundur. O çokca bağışlayandır”

b. (A125b/8-9)

bi-ḥamdi'llāhi < Ar. *bi-ḥamdi'llāhi* “hamd ile”

b. (B43a/1)

bil- “bir şey hakkında bilgisi olmak, mālûmâtı olmak, o şeyi öğrenmiş bulunmak”

b.-düg (A116a/9)

b.-düginden (B30a/3)

b.-dügünden (A116a/9)

b.-dür (B40b/18)

b.-e (B42b/17)

b.-enlere (B28b/16)

b.-gil (B33a/7), (B40b/18)

b.-irüz (B44a/19)

b.-mek (A118a/12), (A118a/12), (A118a/13), (B29b/11-12), (B29b/17),
(B30a/15), (B30a/18), (B30a/5), (B30a/7), (B30b/9)

b.-mem (A112a/13), (A115a/6), (A123b/10)

b.-mes (A117a/7)

b.-mese (A116b/10), (A116b/10), (A116b/12), (A116b/13), (A117b/5),
(B40b/16)

b.-meye (A117b/13)

b.-meyen (B40b/9)

b.-meyüp (A116a/1)

b.-mez (A107b/1), (B31b/5), (B31b/7)

b.-mezdük (B29a/13)

b.-mezdüm (B32b/16)

b.-mezin (A113b/8), (A116a/10), (A116a/12), (A116b/4), (A116b/5),
(A117b/1), (A117b/3), (B35a/18), (B36b/15), (B40b/13), (B40b/7), (B40b/9)

b.-mezise (B43b/19)

b.-mezler (A107b/3), (A116a/2), (A117a/6), (A117a/9)

b.-mezn (A117a/12)

b.-mezse (B35a/1)

b.-se (B30a/9), (B30b/4), (B39b/1)

b.-üp (A108a/2), (A122a/10), (B28b/16)

b.-ür (A116b/4), (A122b/11), (A122b/12), (A122b/8), (A123a/1), (A124a/13), (A124b/5), (A125a/13), (B35a/11), (B35a/16), (B35a/2), (B35a/2), (B35b/16), (B43b/12), (B43b/13), (B43b/14), (B43b/8)

b.-ürin (B39b/13), (B43b/14)

b.-ürise (B43b/19)

b.-ürken (A122b/12), (A122b/9), (A124b/4)

b.-ürler (B30a/11)

b.-ürlerse (A117a/5)

b.-ürse (B34b/19)

b.-ürven (B36a/1), (B43b/9)

bildür- “bilinir duruma koymak, açıklamak, anlatmak, îlân etmek, tefhim etmek”

b. (B41a/3)

b.-di (A113b/3)

bile “birlikte, beraber”

b. (A120a/11), (A124a/1), (B41b/9), (B42b/17), b.(A122a/11)

bilin- “hakkında bilgi sâhibi olunmak, öğrenilmiş bulunmak, mâlûm olmak”

b.-meyince (B29a/6)

b.-mez (B29a/6)

b.-ür (B29a/3)

bin < Ar. “ibn kelimesinin kısaltılmış şekli olup Arap dili kuralına göre yapılan isimlerde, bir kimsenin kimin oğlu olduğunu göstermek üzere, soyadı yerine geçen baba adıyla oğul adı arasına getirilir ” “bin fazlî vb.”

b. (A114a/6), (A114a/7), (B28b/10), (B28b/10), (B28b/10), (B28b/11), (B28b/9), (B29a/10), (B29b/8), (B31b/15), (B32a/5), (B42a/6), (B43b/18)

bir “bir, tek”

b. (A107a/7), (A108a/10), (A108a/11), (A108a/12), (A108a/3), (A108a/5), (A108a/7), (A108b/10), (A108b/12), (A108b/2), (A108b/4), (A108b/4), (A108b/6), (A108b/8), (A109a/1), (A109a/3), (A109a/6), (A109b/1), (A109b/11), (A109b/11), (A109b/12), (A109b/12), (A109b/13), (A109b/2), (A109b/2), (A109b/4), (A109b/6), (A109b/9), (A110a/10), (A110a/11), (A110a/12), (A110a/12), (A110a/13), (A110a/2), (A110a/3), (A110a/6), (A110a/7), (A110b/11), (A110b/3), (A110b/5), (A110b/6), (A111a/1), (A111a/3), (A111a/5), (A111a/6), (A111a/7), (A111a/9), (A111b/1), (A111b/2), (A111b/5), (A112a/10), (A112a/11), (A112a/4), (A112b/10), (A112b/11), (A112b/12), (A112b/12), (A112b/2), (A112b/3), (A112b/4), (A112b/6), (A112b/7), (A113a/1), (A113a/1), (A113a/10), (A113a/10), (A113a/4), (A113a/6), (A113a/8), (A113a/8), (A113b/1), (A113b/10), (A113b/10), (A113b/12), (A113b/12), (A113b/12), (A113b/5), (A113b/6), (A113b/8), (A113b/9), (A114a/1), (A114a/1), (A114a/11), (A114a/11), (A114a/11), (A114a/11), (A114a/12), (A114a/9), (A114b/1), (A114b/2), (A114b/2), (A114b/2), (A114b/4), (A114b/4), (A115a/10), (A115a/11), (A115a/2), (A115a/3), (A115b/1), (A116a/10), (A116a/11), (A116a/6), (A116a/7), (A116b/10), (A116b/11), (A116b/2), (A116b/2), (A116b/8), (A116b/8), (A116b/3), (A117b/11), (A117b/13), (A118a/7), (A118a/7), (A118b/10), (A118b/12), (A118b/3), (A118b/5), (A118b/7), (A119a/10), (A119a/12), (A119a/4), (A119a/5), (A119a/9), (A119b/10), (A119b/13), (A119b/13), (A119b/2), (A119b/3), (A120a/11), (A120a/11), (A120a/12), (A120a/2), (A120a/3), (A120a/4), (A120a/5), (A120a/7), (A120a/7), (A120a/8), (A120b/1), (A120b/13), (A120b/3), (A120b/3), (A120b/3), (A120b/5), (A120b/5), (A120b/7), (A121a/10), (A121a/12), (A121a/13), (A121a/3), (A121a/6), (A121a/7), (A121a/8), (A121b/12), (A121b/13), (A121b/2), (A121b/2), (A121b/2), (A121b/4), (A121b/4), (A121b/9), (A122a/1), (A122a/11), (A122a/8), (A122b/1), (A122b/11), (A122b/11), (A122b/12), (A122b/2), (A122b/3), (A122b/6), (A123a/12), (A123a/6), (A123a/7), (A123a/8), (A123b/11), (A123b/13), (A123b/2), (A123b/3), (A123b/4), (A123b/7), (A123b/8), (A123b/9), (A124a/10), (A124a/11), (A124a/13), (A124a/3), (A124a/5), (A124a/7), (A124b/11), (A124b/4), (A124b/4), (A124b/6), (A124b/8), (A124b/9), (A124b/9), (A125a/13), (A125a/2), (A125a/5), (A125a/5), (A125a/6), (A125b/1), (A125b/1), (A125b/5), (A125b/6), (B29a/11), (B29a/12), (B30a/18), (B30b/1), (B30b/1), (B30b/2), (B31a/17), (B31a/17), (B31a/7), (B31b/11), (B31b/12), (B31b/13), (B31b/14), (B31b/15), (B31b/16), (B31b/3), (B31b/4), (B31b/4), (B31b/6), (B31b/6), (B31b/7), (B31b/8), (B32a/10), (B32a/2), (B32a/2), (B32a/8), (B32b/16), (B32b/18), (B32b/6), (B32b/7),

(B33a/11), (B33a/12), (B33a/12), (B33a/15), (B33a/2), (B33a/4), (B33a/6), (B33a/7), (B33a/8), (B33b/11), (B33b/11), (B33b/14), (B33b/17), (B33b/6), (B33b/8-9), (B34a/1), (B34a/10), (B34a/10), (B34a/10), (B34a/11), (B34a/16), (B34a/17), (B34a/18-19), (B34a/18-19), (B34b/2), (B34b/3), (B34b/4), (B34b/4), (B34b/9), (B35a/3), (B35a/5), (B35b/12), (B35b/4), (B35b/7), (B35b/9), (B36a/14), (B36a/17), (B36a/19), (B36a/3), (B36a/3), (B36a/6), (B36b/13), (B36b/14), (B36b/17), (B36b/18), (B36b/3), (B36b/7), (B36b/9), (B37a/13), (B37a/13), (B37a/14), (B37a/15), (B37a/16), (B37a/17), (B37a/2), (B37a/4), (B37a/8), (B37b/1), (B37b/2), (B37b/2), (B37b/5), (B37b/6), (B37b/7), (B38a/10), (B38a/11), (B38a/12), (B38a/13), (B38a/16), (B38a/16), (B38a/4), (B38a/9), (B38b/10), (B38b/13), (B38b/16), (B38b/16), (B38b/17), (B38b/19), (B38b/19), (B38b/2), (B38b/8), (B39a/11), (B39a/12), (B39a/14), (B39a/14), (B39a/6), (B39a/6), (B39a/8), (B39b/17), (B39b/18), (B39b/2), (B39b/4), (B39b/9), (B40a/10), (B40a/11), (B40a/12), (B40a/12), (B40a/12), (B40a/15), (B40a/16), (B40a/17), (B40a/18), (B40a/4), (B40a/9), (B40b/1), (B40b/12), (B40b/12), (B40b/18), (B40b/2), (B40b/4), (B40b/5), (B40b/5), (B41/5), (B41a/11), (B41a/13), (B41a/14), (B41a/16), (B41a/16), (B41a/2), (B41a/4), (B41a/7), (B41a/7), (B41a/8), (B41a/9), (B41b/1), (B41b/1), (B41b/14), (B41b/14), (B41b/15), (B41b/15), (B41b/4), (B41b/7), (B41b/7), (B42a/14), (B42a/4), (B42a/9), (B42b/13), (B42b/15), (B42b/18), (B42b/18), (B42b/8), (B43a/3), (B43a/4), (B43b/1), (B43b/10), (B43b/15), (B43b/4), (B43b/8), (B44a/15), (B44a/15), (B44a/16), (B44a/4), (B44b/10), (B44b/11), (B44b/14), (B44b/3), (B45a/10), (B45a/8), (B45a/9)

b.+dür (A112a/9), (A120b/6), (B30a/15), (B40b/4)

b.+i (A110b/10), (A114a/12), (B30a/14)

b.+ibiriyle (A110b/9)

b.+in (A109b/1), (A109b/8), (A114b/12)

b.+iñizden (B30a/11)

b.+iñüz (B43a/5)

b.+inde (A111a/2), (A112a/9), (A114b/8),

b.+nde (a116b/2)

b.+ine (A114a/10), (B30a/14)

b.+ini (A112a/10)

b.+isi (A110b/9), (B29a/3), (B29a/4), (B31a/2), (B31a/4), (B32b/6), (B35a/18), (B37b/10), (B37b/13), (B37b/14), (B39b/16), (B42a/1), (B42b/5)

b.+isin (B37b/15)

b.+isinde (B29b/15)

b.+isine (B29b/15), (B42b/5), (B44a/6)

b.+isini (B44a/2)

b.+n (A123a/9)

b.+ne (A120b/2)

birez < “bir parça, azıcık”

b. (B30b/11)

biri “bir kimse, herhangi bir şahıs, iyelik ekinin kalıplaşmasıyla olan bir+i ve ek yığılması.”

b. (A110a/1)

birinci “bir sayısının sıra sıfatı, sırada yeri en başta ve ikinciden önce olan, ilk önce, evvel, başlıca”

b. (B32b/2), (B43b/15)

b.+den (B42b/2)

birkaç “ne kadar olduğu kesin olarak bilinmeyen az sayıdaki şeyleri belirtmek için kullanılır, üç beş tâne kadar, az sayıda”

b. (A117a/11), (A118b/5), (B32b/6)

birle “ile, birlikte, berâber”

b. (B28b/2), (B28b/3), (B28b/3), (B28b/4), (B28b/5), (B28b/6), (B28b/7), (B28b/8)

birle- “bir tek yapmak, tevhit etmek, Allahın “bir” liğini dile getirmek (Allah için) birliğini kabul etmek, şirk koşturmak”

b.-düginden (B30a/3)

b.-mek (B30a/2)

b.-se (B30b/4)

b.-ye (B29b/18)

birlik “bir ve tek olma durumu, vahdâniyet, ahadiyet ”

b.+ine (B29a/17)

biti “yazıt, kitap, harf”

b.+lerine (B43a/19)

biz “biz”

b. (B31a/9), (B32a/6), (B34b/8), (B37a/7), (B37b/1), (B43b/18), (B44b/16)

bize “bize”

b. (B31a/11), (B31a/13), (B31a/15), (B31a/8), (B34a/3), (B34a/4)

bizi “bizi”

b. (B34a/5)

bizlerden “bizlerden”

b. (B29a/13)

bizüm “bizim”

b. (A111b/8), (A122a/2), (B31a/13), (B31a/15), (B31a/8), (B44a/17)

b.+çün (B38b/3)

boğaz “ağız boşluğundan sonra yiyeceklerin geçtiği, ağızla gırtlak arasında olan dar kısım”

b.+ıma (A122b/4)

b.+ından (B40b/1)

boğazla- “hayvan veya insanın boğazını keserek öldürmek”

b.-mağa (A115a/10)

b.-masun (A115a/13)

boğazlat- “hayvan veya insanın boğazını keserek öldürtmek”

b.-dı (A115b/3)

b.-madı (A115b/1)

boş “içinde yâhut üzerinde bir şey veya kimse bulunmayan, hâlî”

b. (A113b/1), (A116b/11), (A116b/13), (A117b/2), (A117b/4), (A120a/10), (B33a/13)

boşa- “erkek için “karısı ile olan nikâh bağını bozmak”

b. (B41b/8)

boşalt- “boş duruma getirmek”

b.-sa (B36a/12)

boşan- “karı koca için mahkeme kararı ile birbirinden ayırmak”

b.-mağa (A120a/8)

boya- “boya sürerek veya boyaya batırarak bir renk vermek”

b.-sa (B42b/14)

boylu “uzun boylu, vücut yapısı düzgün, gösterişli, endamlı”

b. (B36a/6)

börk “kadife, çuha, keçe ve özellikle hayvan postundan yapılmış kürksüz başlık, külah, kep, kalpak”

b.+in (B42a/12)

böyle “bunun gibi olan, buna benzer, bu türlü”

b. (A115b/2), (A123a/7), (B30a/19), (B30b/1), (B36b/17), (B41b/13), (B41b/16), (B42a/18), (B43a/6), (B44b/13)

b.+dür (A123b/9), (A124a/9), (A125b/3), (A39b/10), (B40a/13)

böyü- “daha büyük duruma gelmek, yaşı ilerlemek, yetişmek”

b.-se (A116b/9)

bu “en yakında olan kimse veya şeyi işâret yoluyla belirtir”

b. (A107a/1), (A107a/4), (A107a/7), (A107a/9), (A107b/2), (A107b/4), (A107b/6), (A108a/2), (A109a/7), (A109b/11), (A109b/11), (A110b/7), (A111a/2), (A111b/11), (A111b/13), (A111b/4), (A112a/5), (A113a/9), (A114a/12), (A114b/12),

(A114b/8), (A115a/2), (A115b/13), (A115b/4), (A115b/4), (A116a/2), (A116b/1), (A116b/13), (A117a/7), (A117b/11), (A118a/5), (A118b/9), (A119a/4), (A119a/7), (A121a/8), (A121b/7), (A122a/11), (A122b/2), (A122b/7), (A123b/5), (A124a/2), (A125a/1), (B28b/8), (B29b/13), (B29b/15), (B30a/10), (B30a/11), (B30a/12), (B30a/6), (B30b/1), (B30b/13), (B30b/15), (B30b/15), (B30b/6), (B31a/2), (B31a/3), (B31a/5), (B31a/5), (B31a/7), (B32a/13), (B32a/8), (B33a/17), (B33a/7), (B33b/15), (B33b/6), (B33b/6), (B34a/10), (B34a/12), (B34b/14), (B34b/16), (B34b/19), (B34b/2), (B34b/5), (B35b/17), (B35b/19), (B35b/2), (B36a/1), (B36a/1), (B36a/12), (B37b/15), (B38a/19), (B38a/19), (B38a/8), (B38b/1), (B38b/17), (B39a/11), (B39b/18), (B40a/5), (B40a/6), (B40a/9), (B41a/1), (B41a/15), (B41a/3), (B41b/2), (B41b/3), (B42a/7), (B43a/1), (B43a/2), (B43a/3), (B43b/18), (B44a/11), (B44a/16), (B44a/3), (B44a/7), (B44a/9), (B44b/2), (B44b/5), (B44b/6), (B44b/8), (B44b/9)

b.+dur (A117a/10), (A120b/12), (A124b/5), (B29a/6), (B29b/10), (B29b/19), (B30a/16), (B30a/5), (B30b/19), (B32a/14), (B33a/9), (B33b/14), (B33b/5), (B33b/7), (B34a/12), (B34a/13), (B34b/6), (B35a/4), (B35a/8), (B36b/5), (B39a/4), (B39a/5), (B41a/15), (B44b/6)

b.+ğa (B45a/2)

b.+nda (A114a/2), (B35a/18), (B35a/19), (B35a/19), (B44a/13)

b.+ndan (B28b/8), (B29b/1), (B30a/12), (B30b/11), (B31a/10), (B31a/9), (B32a/12), (B40b/14), (B42a/3), (B42a/9)

b.+nı (A115a/8), (A119a/6), (B37b/17)

b.+nlar (A123b/2), (B31a/12), (B31a/15)

b.+nlara (A117a/2)

b.+nlardan (A121b/13), (B29a/4)

b.+nları (A117b/4), (B29a/19), (B31b/18), (B40a/16)

b.+nları (B31a/19), (B40a/1), (B44a/18)

b.+nuş (B31a/8), (B33a/12), (B33a/16), (B33a/9)

buğday “tâneleri un ve ekmek yapımında kullanılan ve insanın başlıca gıdâsını teşkil eden bitki”

b. (B37a/7)

buğz < Ar. *buğz* “kin, nefret, düşmanlık”

b. (A112b/11)

bul- “bir şeyi bulmak, elde etmek”

b. (B43b/10)

b.-asın (B38b/10), (B38b/11), (B43b/3), (B43b/3)

b.-sa (B36b/8)

b.-sam (B39a/17)

b.-up (A107a/3)

b.-ursuñ (A123b/3)

bulın- “elde edilmek, ele geçirilmek”

b.-acaķ (B30b/8)

bunı “bunu”

b. (B34b/5)

bunıñ “bunun”→ **bunuñ**

b.+la (A114a/5)

bunuñ “bunun”→ **bunıñ**

b. (A118b/3)

buña “buna”

b. (A118b/8)

burun “yüzün ortasında alınla ağız arasında yer alan , çıkıntılı, iki delikli koklama organı”

b.+uñ (B36a/17)

buyruk (ğ) “buyurulan, emredilen şey, emir” → **buyruk**

b.+ın (B43a/5)

b.+ıñıla (B38a/7), (B38b/15)

buyruk “buyurulan, emredilen şey, emir”→ **buyruk**

b. (B33b/11)

b.+larından (B33b/11)

buyrul- “emredilmek”

b.-a (B32b/12)

buyur- “bir şeyin yapılmasını kesin olarak bildirmek, emretmek”

b. (B31b/17)

b.-alar (B33a/10)

b.-dı (B32a/8), (B43a/6), (B43a/6)

b.-dıyısı (B40b/19)

b.-mışdı (B31b/4)

b.-mışduñ (B31a/8)

b.-mışdur (A115b/8), (B31b/10), (B31b/11), (B31b/13)

b.-sa (B36b/11), (B39a/11), (B43a/13)

b.-ur (A115b/11), (A115b/9)

b.-ursın (B31a/15)

bühtān < Ar. *bühtān* “bir kimseyi yapmadığı bir şeyi yapmış olmakla itham etmek, iftirâ”

b. (A106b/5)

bünyād < Far. *bünyād* “esas, temel”

b. (B32a/13)

bürhānū’l-e’imme < Ar. *bürhānū’l-e’imme bürhān* “kanıt,delil” beyyire + *l-e’imme* “imamlar” “imamların delili, imamların kanıtı”

b. (B41a/15)

büzürg < Far. *büzürg* “büyük ,ulu”

b. (B43b/17)

C

ca'fer < Ar. *ca'fer* “Türkiye, İran, Arap dünyası ve özellikle Şii gelenekte yaygın olarak kullanılmaktadır”

c.+den (B44a/1)

ca'feri < Ar. *ca'feri* “câferiye mezhebine bağlı kimse”

c. (B42a/18)

câhil < Ar. *câhil* “okuyarak bilgisini ileletmemiş, tahsil görmemiş, bilgisiz kimse, câhillik”→**cehl**

c. (B40a/4)

c.+ler (B32b/5), (B44b/14)

c.+üñ (A116a/9)

câ'iz < Ar. *câ'iz* “din ve törece işlenmesi emir veya yasak edilmediği için yapılmasında bir sakınca bulunmayan, izin verilmiş sayılan şey”

c. (A116a/6), (A125b/4), (A125b/4), (A125b/7), (B34a/11)

c.+dür (A117a/6), (A121b/11), (B34a/10)

cân < Far. *cân* “insan ve hayvanların yaşamasını sağlayan ve ölümle bedenden ayrılan madde dışı varlık, ruh; sevgili, dost, kardeş”

c.+ın (B34b/6), (B44b/9)

c.+ını (B41a/13)

cânib < Ar. *cânib* “yan, taraf, yön, cihet”

c.+e (A112b/8)

cārī < Ar. *cārī* “yürürlükte olan, geçerli”

c. (A107b/2), (B32b/17)

cāriyye < Ar. *cāriyye* “para ile alınıp satılan, üzerinde sâhibinin her türlü hakka sâhip bulunduğu kızı, halayık.”

c. (A122a/13)

cebel < Ar. *cebel* “dağ”

c. (B32a/5), (B32a/6)

cebrā' < Ar. *cebrā'* il “dört büyük melekten biri, Allah’ın vahyini peygamberlere ulaştırmakla görevli olan melek, Cibril”

c. (B36b/1)

cefā < Ar. *cefā* “eziyet, sıkıntı, ezâ, cevr”

c. (B42a/9)

cehl < Ar. *cehl* “okuyarak bilgisini ileletmemiş, tahsil görmemiş, bilgisiz kimse, câhillik” → **cāhil**

c.+dür (A117a/8)

cehennem < Ar. *cehennem* “günahkârların öldükten sonra âhirette azap görecekları, cezâlarını çekecekleri yer, tamû”

c. (A123a/13), (B31b/9)

c.+de (A118a/9)

cehle < Ar. *cehle* “cehâlet, bilgisizlik, câhillik” → **cāhil**

c.+ye (A107b/10)

celālühü < Ar. *celālühü* “onun şânı yücedir”

c. (B30a/1)

celle < Ar. *celle* “Allah lafzından sonra kullanılan ve “şânı, celâli yüce olsun” anlamına gelen *Celle şânuhû*, *Celle celâluhû* gibi klişeleşmiş duâ cümlelerinde geçer”

c. (B30a/1)

cem' < Ar. *cem'* “toplama, toplanma, bir araya gelme”

c. (A110b/3), (A110b/3), (A121a/11), (B30b/2)

cemā'at < Ar. *cemā'at* “bir yere toplanmış insan, kalabalık”

c. (B30a/16), (B36a/17), (B40a/11), (B40b/17)

c.+ı (B36a/14)

c.+le (A110a/7)

cemî' < Ar. *cemî'* “bütün, cümle, hep”

c. (A116b/9), (A117a/4)

cennet < Ar. *cennet* “îmanlı ve iyi kimselerin ölümden sonra Allah tarafından mükâfat olarak konulacakları ve içinde ebediyen yaşayacakları, her türlü tasavvurun üstünde güzellik ve nîmetlerle dolu yer”

c. (A124a/1), (A124a/2)

c.+de (A124b/3)

c.+den (A124b/3)

c.+e (A123b/12)

c.+i (A123a/13)

cevāhiri'l-fetāvā < Ar. *cevāhiri'l-fetāvā* “İslam hukukunun literatüründe geçen önemli eserlerden biridir” → **cevāhirü'l-fetāvī**

c.+da (A123b/11)

c.+da (A111b/12), (A112b/2), (A116a/9), (A118a/7), (A120a/12)

cevāhirü'l-fetāvī < Ar. *cevāhirü'l-fetāvī* “İslam hukukunun literatüründe geçen önemli eserlerden biridir” → **cevāhiri'l-fetāvā**

c.+de (A109b/3), (A109b/8), (A118a/10), (A118b/13), (A119a/12), (A120a/5), (A121b/11), (A121b/3), (A122b/3)

cevāhirü'l-fetevā < Ar. *cevāhirü'l-fetevā* “İslam hukukunun literatüründe geçen önemli eserlerden biridir” → **cevāhirü'l-fetvā**

c.+da (A113a/12)

cevāhirü'l-fetvā < Ar. *cevāhirü'l-fetvā* “İslam hukukunun literatüründe geçen önemli eserlerden biridir” → **cevāhirü'l-fetevā**

c.+sıda (A112a/9)

cevāriḥ < Ar. *cevāriḥ* “yırtıcı kuş, av için yetiştirilmiş avcı kuşlar veya hayvanlar”

c. (A106b/4)

ciddi < Ar. *ciddi* “ağır başlı, temkinli, vakur”

c. (B32b/13)

cihet < Ar. *vech* “taraf”tan cihet ,yön, taraf, istikāmet, cânip”

c.+den (B32b/9)

c.+e (A111a/13), (A111a/13)

cimā < Ar. *cimā* “cinsel ilişkide bulunma, çiftleşme”

c. (B33b/2)

cin < Ar. *cin* “insanlar tarafından görülmeyip çeşitli biçimlere girerek ancak kendileriyle ilgi kuranlara veya istedikleri kimselere göründükleri ve olağanüstü sayılan bazı işleri yapacak güce sâhip bulunduklarına inanılan gizli yaratıklara verilen isim, ecinni”

c. (A124a/8)

c.+leri (B30a/1)

cism < Ar. *cism* “boşlukta bir yer kaplayan varlık, madde, nesne”

c.+dür (A109a/11)

cühūd < Ar. *cühūd* “yahûdi, çifıt”

c.+lar (B33b/13)

cümle < Ar. *cümle* “herkes, bütün insanlar”

c. (A106b/4), (B29a/6), (B33a/17), (B38b/8)

c.+de (A121b/7), (A124a/2)

c.+nün (A116b/1)

c.+s (A119b/7)

c.+si (A108a/11), (A108a/12), (A113a/7)

c.+sin (A123b/7)

c.+sinde (A112a/3)

cünüblik < Ar. *cünüb* +T.lik “cünüb olma hâli”

c. (B43a/7)

Ç

çağır- “bir kimseye gelmesi için selenmek, bağırarak”

ç.-sa (A119a/13)

çal- “çarpmak, vurmak, üfleme veya gerekeni yapmak sûretiyle ses çıkarmasını sağlamak”

ç.-masıyla (A109a/13)

ç.-up (B36a/4), (B36a/4)

çalab “tanrı, Allah”

ç.+um (B34a/11), (B34a/7)

ç.+umuz (B31a/13), (B31a/15), (B31a/8)

çalgu “müzik aleti, enstürman”

ç.+ları (B36a/4)

çanak (ğ) “pişirilmiş topraktan yapılma yayvan kâse”→ **çanak**

ç.+a (B40a/8), (B37b/13)

ç.+ı (A113b/4)

çanak “pişirilmiş topraktan yapılma yayvan kâse”→**çanak(ğ)**

ç.+da (A111a/2)

çavuş “orduda onbaşından sonra gelen erbaş”

ç. (A114b/7)

çek- “(bir kimse veya bir şey yüzünden) devamlı üzüntü ve sıkıntı içinde bulunmak, sıkıntısını çekmek; güç durumlara dayanmak, katlanmak”

ç.-erven (B38b/1)

çekiş- “tartışmak, anlaşmazlık içinde bulunmak, münâkaşa etmek”

ç.-se (B37b/10), (B40a/12)

çelebi “eskiden efendi, ağa, bey yerine kullanılan ünvan”

ç. (B28b/10)

çemen < Far. *çemen* “çimen, yeşillik yer”

ç.+dür (B37b/7)

ç.+lerinden (B37b/7)

çık- “dışarı varmak, içeriden dışarıya doğru gitmek”

ç.-a (B29a/12)

ç.-alum (B31a/11)

ç.-ardum (B36a/5)

ç.-arın (A115a/6)

ç.-asın (A118a/8)

ç.-asız (B31a/12)

ç.-sa (A112b/8), (B40a/15)

çıkār- “bulunduğu yerden dışarı çıkmasını sağlamak”

ç.-dum (B37b/16)

çirkīn < Far. *çirk-īn* “göze, kulağa hoş gelmeyen, bet, kabih” → **çirkin**

ç. (A112b/13)

çirkin < Far. *çirkin* “göze, kulağa hoş gelmeyen, bet, kabih” → **çirkīn**

ç. (B31b/14), (B33b/15), (B35b/17), (B35b/19), (B40b/2)

çirkinlik < Far. *çirkinlik* çirkin +T.lık “göze ve kulağa hoş gelmeme, çirkin olma durumu, betlik”

ç.+in (B42b/7)

çok “az olmayan, fazla”

ç. (A109b/9), (A111b/11), (B32a/10), (B32a/3), (B32a/3), (B32a/4), (B32a/4), (B32a/5), (B38a/19), (B44a/3)

ç.+dur (A111b/4), (B38b/17)

çokla- “bir şeyi gereğinden fazla görmek”

ç.-mak (B36b/14)

çomak “değnek, eskiden savaşlarda kullanılan, baş kısmı yuvarlak ve ağır sopa”

ç. (B35a/19)

ç.+dur (B39b/14)

çölmek “süzülmüş çamura istenen şekli verildikten sonra pişirmek suretiyle elde edilen tencere, küçük küp vb. kaplara verilen isim”

ç. (A110b/7)

ç.+i (A110a/6)

çubuk “mâden veya herhangi sert bir maddeden sopa biçiminde dar, ince ve düz parça”

ç. (A113a/5)

D

da “bağlaç”→**de**

d. (A118b/4), (A118b/4), (A118b/5), (B36a/17), (B41a/6)

dābbe < Ar. dābbe “binek ve yük hayvanı”

d.+sine (A119b/10)

dābbetü’ l-kāfir < Ar. dābbetü’ l-kāfir “kafir olan varlık”

d. (A119b/10)

dād < Far. dād “adâlet, doğruluk”

d. (B34a/15)

dahı “de, da, dahi, daha”

d. (A107a/3), (A107a/7), (A107b/1), (A108b/10), (A108b/10), (A109a/6), (A109b/10), (A110a/1), (A110a/11), (A110a/8), (A110b/10), (A110b/7), (A111b/4), (A111b/5), (A112a/12), (A112a/5), (A113a/11), (A113a/7), (A114a/12), (A114b/11), (A114b/13), (A114b/5), (A115a/12), (A115a/4), (A115a/9), (A115b/1), (A115b/1), (A115b/11), (A115b/9), (A116a/10), (A116a/7), (A116b/10), (A116b/12), (A116b/13), (A116b/4), (A117a/13), (A117b/3), (A117b/5), (A118a/1), (A118a/1), (A118a/3), (A118a/3), (A118a/4), (A118b/12), (A118b/5), (A118b/6), (A119a/10), (A119a/13), (A119a/4), (A119a/6), (A119a/9), (A119b/1), (A119b/3), (A120a/10), (A120a/6),

(A120a/9), (A120b/8), (A121b/10), (A121b/4), (A122a/10), (A122a/10), (A122a/5), (A122a/7), (A122b/3), (A122b/4), (A122b/5), (A122b/8), (A123b/6), (A123b/7), (A123b/9), (A124a/9), (A124b/10), (A124b/7), (A124b/9), (A125a/2), (A125b/3), (B29b/17), (B29b/5), (B29b/5), (B29b/6), (B29b/6), (B30a/1), (B30a/14), (B31a/14), (B31a/4), (B31a/9), (B31b/1), (B31b/11), (B31b/3), (B31b/9), (B32a/7), (B33a/11), (B33a/14), (B33a/15), (B33a/3), (B33a/3), (B33b/14), (B34a/17), (B34b/3), (B35a/4), (B35b/18), (B35b/19), (B35b/19), (B35b/5), (B35b/6), (B36a/4), (B36b/19), (B37a/13), (B37a/14), (B37a/17), (B37b/5), (B37b/7), (B38a/10), (B38a/11), (B38b/17), (B39a/12), (B39b/18), (B39b/2), (B39b/2), (B41a/12), (B41a/12), (B41a/15), (B41a/16), (B42a/4), (B42b/15), (B42b/16), (B42b/16), (B42b/16), (B43a/1), (B43a/1), (B43a/2), (B43a/2), (B43a/3), (B43a/3), (B43a/4), (B43a/5), (B43a/6), (B43b/5), (B44a/10), (B44a/16), (B44a/7), (B44b/11), (B44b/6)

d.+ca (A109b/12)

dāhil < Ar. *dāhil* “birinin himâyesine sığınan, ilticâ eden (kimse)”

d. (A112a/2)

dağın- “kendine takmak, giyinmek”

d.-mağ (B42b/1)

ḡalālet < Ar. *ḡalālet* “yol gösterme, kılavuzluk, rehberlik, aracılık” → **delīl**

d.+den (B29a/7)

danuḡlık “*danuḡlık* “tanık olma durumu, şâhitlik, şahâdet”

d. (B29b/3), (B29b/4)

ḡarb < Ar. *ḡarb* “vurma, vuruş, dövme”

d. (A113a/2), (A113a/5)

darılt- “darılmasına sebep olmak, gücendirmek, küstürmek”

d.-dı (A121a/1)

darlık “gerektiği kadar ve yeterince geniş olmama”

d. (A111b/11)

dārü'l-ḥarbe < Ar. *dārü'l-ḥarbe* “müslüman olmayan bir devletin hâkimiyeti altındaki topraklar için kullanılan fıkıh terimi”

d. (B42a/16), (B42a/18)

da‘v < Ar. *da‘v* “ışık, parıltı”

d. (B43b/1)

da‘vā < Ar. *da‘vā* “hakkını elde etmek veya korunmasını sağlamak yâhut anlaşmazlığın çözümü için mahkemeye baş vurma”→ **da‘vī**

d.+yınübüvvet (B37a/12)

da‘vacı < Ar. *da‘vacı* “dâvâ eden, mahkemede dâvâ açan kimse”→ **da‘vīci**

d.+sına (B35a/17)

davar “inek özellikle koyun ve keçi gibi hayvanların ortak adı”

d. (B41b/5)

d.+ı (B41b/5)

d.+ına (B41b/5)

da‘vī < Ar. *da‘vā*’dan Fars. *da‘vī* “dâvâ”→ **da‘vā**

d.+sin (B37a/13)

da‘vīci < Ar. *dava* + T.cı *da‘vīci* “dâvâ eden”→ **da‘vacı**

d.+sine (B35b/9), (B39b/12), (B39b/9), (B43b/1)

da‘vīleş- < Ar. “birbirinden dâvâcı olmak”

d.-se (B40a/12)

dāyim < Ar. *dā'im* “devam eden, sürekli, devamlı, fâsılasız”

d. (B31a/1), (B31a/6), (B32a/12), (B35a/16)

de “bağlaç”→**da**

d. (A112a/1), (B34a/1)

dê- “söylemek, duygu ve düşüncelerini sözle anlatmak”

d. (A120b/7), (A120b/9)

d.-e (B41b/5)

d.-d (A117a/12), (A117a/4)

d.-dgin (A119a/10)

d.-di (A109a/6), (A109a/9), (A109b/13), (A110a/9), (A114a/3), (A114a/4), (A114a/5), (A115a/12), (A115b/2), (A116a/8), (B36b/1), (B40b/11), (B40b/14), (B40b/16), (B42a/19), (B44a/18), (B44a/19), (B44a/19)

d.-diler (A119b/5), (A125a/11), (A125a/11), (A125a/12)

d.-diyise (B36b/15), (B40a/10)

d.-diyse (A115a/5), (A119a/3), (A124a/12)

d.-düklerinde (A111b/13)

d.-dügi (B33a/10), (B34b/17), (B42a/8)

d.-dügimde (A109b/12)

d.-dügin (A113a/11)

d.-düginden (B33b/1)

d.-dügünleyin (B37b/17), (B41b/9)

d.-dügünleyinven (B41b/8)

d.-dügümüz (A117b/11), (B29b/13), (B30a/6), (B30b/4), (B37b/15)

d.-dügümüzde (A107a/10)

d.-dügümüzleyin (B43b/18)

d.-dük (B30a/4)

d.-dükde (A119a/1)

d.-dükleri (A115b/6)

d.-düklerinde (A111b/4), (a112b/1)

d.-gil (B31b/12), (B38a/12), (b38a/5)

d.-me (A117a/12)

d.-mege (B36a/18)

d.-mek (A107b/9), (A115a/7), (A117b/6), (A117b/6), (A117b/8), (A119a/2), (B32b/16), (B39b/17), (B39b/9), (B43b/18)

d.-mekdür (A117b/6), (A117b/7)

d.-mem (A120b/9)

d.-men (A120b/9)

d.-mese (A120b/8), (B35b/14)

d.-mesi (A107a/10)

d.-meyince (B33b/5)

d.-mez (A122a/2)

d.-mezin (B38a/5), (B38a/7)

d.-mezüz (B30b/14)

d.-miş (B32b/14), (B36b/17), (B38a/7), (B38b/15), (B42b/7), (B45a/1)

d.-mişler (A116a/6), (A118a/5), (B30a/17)

d.-nilmez (B44a/16)

d.-r (A117b/3)

d.-rise (B34a/6), (B36a/1), (B39a/7), (B40a/6)

d.-rlrise (B40a/7)

d.-rse (A111b/7), (A117b/1), (A124a/10)

d.-rsem (A117a/11)

d.-se (A108b/11), (A108b/13), (A108b/13), (A108b/4), (A109a/2), (A109a/4), (A109b/10), (A110a/1), (A110a/11), (A110a/12), (A110a/13), (A110a/4), (A110a/4), (A110a/5), (A110a/7), (A110a/9), (A110b/10), (A110b/11), (A110b/4), (A110b/5), (A110b/6), (A110b/7), (A110b/8), (A111a/10), (A111a/12), (A111a/13), (A111a/2), (A111a/4), (A111a/8), (A111b/10), (A111b/11), (A111b/2), (A111b/4), (A111b/5), (A111b/8), (A112a/1), (A112a/11), (A112a/13), (A112a/2), (A112a/3), (A112a/3), (A112a/6), (A112a/6), (A112a/7), (A112a/9), (A112b/1), (A112b/13), (A113a/10), (A113a/12), (A113a/13), (A113a/9), (A113b/10), (A113b/10), (A113b/11), (A113b/13), (A113b/2), (A113b/2), (A113b/3), (A113b/4), (A113b/5), (A113b/7),

(A113b/9), (A114a/12), (A114b/1), (A114b/11), (A114b/11), (A114b/13), (A114b/2),
 (A114b/3), (A114b/4), (A114b/5), (A114b/6), (A114b/7), (A114b/8), (A115a/1), (A115a/2),
 (A115a/3), (A115a/4), (A115a/6), (A116a/10), (A116a/12), (A116a/12), (A116a/7),
 (A116a/8), (A116b/1), (A116b/1), (A116b/4), (A116b/5), (A118a/10), (A118a/11),
 (A118a/8), (A118a/9), (A118a/9), (A118b/1), (A118b/1), (A118b/12), (A118b/3),
 (A118b/4), (A118b/6), (A118b/9), (A119a/1), (A119a/10), (A119a/10), (A119a/11),
 (A119a/12), (A119a/13), (A119a/2), (A119a/5), (A119a/6), (A119a/7), (A119b/11),
 (A119b/11), (A119b/2), (A119b/3), (A119b/9), (A120a/1), (A120a/10), (A120a/13),
 (A120a/3), (A120a/4), (A120b/10), (A120b/11), (A120b/11), (A120b/3), (A120b/4),
 (A120b/6), (A120b/9), (A121a/1), (A121a/12), (A121a/2), (A121a/8), (A121a/9),
 (A121b/10), (A121b/11), (A121b/13), (A121b/5), (A121b/6), (A121b/6), (A121b/7),
 (A121b/8), (A122a/1), (A122a/10), (A122a/12), (A122a/13), (A122a/3), (A122a/6),
 (A122a/7), (A122b/1), (A122b/10), (A122b/12), (A122b/13), (A122b/2), (A122b/4),
 (A122b/5), (A122b/7), (A123a/1), (A123a/11), (A123a/6), (A123a/7), (A123a/8),
 (A123a/8), (A123a/9), (A123a/9), (A123b/10), (A123b/12), (A123b/2), (A123b/3),
 (A123b/6), (A123b/7), (A124a/10), (A124a/12), (A124a/13), (A124a/2), (A124a/2),
 (A124a/4), (A124a/5), (A124b/10), (A124b/12), (A124b/3), (A124b/4), (A124b/5),
 (A124b/7), (A124b/8), (A124b/9), (A125a/13), (A125a/3), (A125a/3), (A125a/7),
 (A125b/2), (A125b/7), (B30b/5), (B33b/12), (B33b/13), (B33b/13), (B33b/14), (B34a/10),
 (B34a/13), (B34a/15), (B34a/16), (B34a/17), (B34a/18-19), (B34a/2), (B34a/2), (B34a/7),
 (B34a/8), (B34b/1), (B34b/10), (B34b/12), (B34b/14), (B34b/3), (B34b/5), (B34b/7),
 (B34b/9), (B35a/11), (B35a/13), (B35a/16), (B35a/17), (B35a/18), (B35a/19), (B35a/19),
 (B35a/2), (B35a/5), (B35a/7), (B35a/9), (B35b/1), (B35b/1), (B35b/10), (B35b/11),
 (B35b/13), (B35b/13), (B35b/14), (B35b/15), (B35b/16), (B35b/17), (B35b/19), (B35b/2),
 (B35b/5), (B35b/6), (B35b/8), (B36a/12), (B36a/15), (B36a/17), (B36a/5), (B36a/7),
 (B36a/8), (B36a/9), (B36a/9), (B36b/1), (B36b/10), (B36b/12), (B36b/13), (B36b/16),
 (B36b/17), (B36b/2), (B36b/2), (B36b/5), (B37a/1), (B37a/10), (B37a/12), (B37a/8),
 (B37b/1), (B37b/11), (B37b/12), (B37b/13), (B37b/13), (B37b/13), (B37b/14), (B37b/15),
 (B37b/16), (B37b/17), (B37b/19), (B37b/19), (B37b/3), (B37b/3), (B37b/5), (B37b/7),
 (B37b/8), (B38a/1), (B38a/10), (B38a/12), (B38a/13), (B38a/14), (B38a/17), (B38a/18),
 (B38a/19), (B38a/3), (B38a/3), (B38a/5), (B38a/9), (B38b/1), (B38b/1), (B38b/11),
 (B38b/11), (B38b/12), (B38b/14), (B38b/16), (B38b/17), (B38b/18), (B38b/2), (B38b/3),
 (B38b/3), (B38b/4), (B38b/5), (B38b/6), (B38b/7), (B38b/8), (B38b/9), (B39a/1), (B39a/1),

(B39a/10), (B39a/11), (B39a/13), (B39a/13), (B39a/15), (B39a/16), (B39a/18), (B39a/2), (B39a/3), (B39a/3), (B39a/6), (B39a/7), (B39a/8), (B39b/10), (B39b/11), (B39b/12), (B39b/13), (B39b/14), (B39b/14), (B39b/15), (B39b/19), (B39b/2), (B39b/4), (B39b/5), (B39b/5), (B39b/7), (B39b/8), (B39b/9), (B40a/1), (B40a/10), (B40a/13), (B40a/14), (B40a/14), (B40a/15), (B40a/16), (B40a/18), (B40a/19), (B40a/2), (B40a/5), (B40a/6), (B40a/7), (B40a/8), (B40a/8), (B40b/2), (B40b/6), (B40b/7), (B41a/1), (B41a/11), (B41a/12), (B41a/12), (B41a/13), (B41a/16), (B41a/16), (B41a/18), (B41a/18), (B41a/19), (B41a/3), (B41a/3), (B41a/4), (B41a/6), (B41a/8), (B41a/8), (B41b/10), (B41b/11), (B41b/12), (B41b/13), (B41b/14), (B41b/16), (B41b/17), (B41b/17), (B41b/18), (B41b/19), (B41b/19), (B41b/2), (B41b/3), (B41b/4), (B41b/8), (B41b/8), (B42a/1), (B42a/10), (B42a/11), (B42a/3), (B42a/5), (B42b/17), (B42b/17), (B42b/5), (B43a/1), (A43a/10), (B43a/12), (B43a/12), (B43a/13), (B43a/13), (B43a/15), (B43a/16), (B43a/17), (B43a/2), (B43a/2), (B43a/3), (B43a/4), (B43a/6), (B43a/8), (B43a/8), (B43b/11), (B43b/14), (B43b/14), (B43b/16), (B43b/17), (B43b/2), (B43b/2), (B43b/3), (B43b/3), (B43b/5), (B43b/6), (B43b/8), (B43b/9), (B44a/15), (B44a/16), (B44a/18), (B44a/19), (B44b/11), (B44b/12), (B44b/15), (B44b/16), (B44b/17), (B44b/17), (B44b/19), (B44b/4), (B44b/5), (B44b/8), (B44b/9), (B45a/10), (B45a/12), (B45a/2), (B45a/3), (B45a/4), (B45a/7), (B45a/8), (B45a/9)

d.-seler (A109b/10), (A110a/8), (A111b/5), (A111b/9), (A112a/4), (A115a/4), (A116a/10), (A116b/4), (A118b/11), (A118b/2), (A119a/4), (A119a/6), (A119b/1), (A120b/7), (A120b/9), (A121b/10), (A121b/4), (A122b/3), (A124b/11), (B36a/16), (B37a/3), (B38a/17), (B38a/18), (B38a/5), (B38a/8), (B38b/10), (B38b/14), (B38b/9), (B39a/14), (B39a/5), (B40a/7), (B40b/13), (B43b/11)

d.-ye (A117a/12), (A117a/13), (A117b/1), (A117b/2), (A117b/3), (A117b/3), (A118a/2), (A118a/3), (A118a/3), (A118a/4), (A119a/8), (A120b/13), (B33a/11), (B33a/12), (B33a/12)

d.-yeccek (A111a/7), (A125a/3), (B33b/4)

d.-yeler (B33a/13)

d.-yen (A107b/4), (A111a/6), (A111a/7), (B33b/15), (B34b/19), (B40b/9), (B41a/17), (B43a/7), (B43b/13), (B44b/8)

d.-yene (B42b/3)

d.-yenleri (A109a/12)

d.-yü (A108b/12), (A109a/7), (A112b/11), (A115a/12), (A116a/3), (A117a/12), (A117a/3), (A117b/13), (A118a/6), (A119a/13), (A119b/6), (A119b/8), (A125b/5), (B33a/15), (B33b/18), (B43b/12)

d.-yüp (A115b/1), (A117a/9)

dédür- “demeye zorlamak, demesine yol açmak veya demesini sağlamak”

d.-eler (B33a/14)

def < Ar. *def* “parmakla vurulmak sûretiyle çalınan, bir tarafına ince bir deri gerilmiş ve etrafına birkaç çift zil konmuş, yuvarlak bir kasnaktan ibâret mûsikî, âleti, dâire”

d. (A109a/13)

def < Ar. *def* “öteye itme”

d. (B42a/14)

deg- “erişmek, isâbet etmek”

d.-in (A116b/1), (B31a/18)

d.-meyüp (A118b/8)

d.-mez (A114b/2), (B45a/9)

degil “-im, -sin, -dir, idi gibi kelimelerin ve imiş, ise, iken’in başına gelerek cümlelerin anlamını olumsuz hâle getiren kelime” → **degül**

d. (A118b/12), (A119a/1), (A119a/9), (B38a/8)

d.+dür (A114a/3), (A116a/1), (A116a/6), (A125b/5)

d.+in (A118b/12), (A119a/1), (A119a/3), (A119a/9)

degir- “ulaştırmak, eriştirmek”

d.-medügiçün (B44a/8)

degnek “elde taşınacak uzunluk ve incelikte düzgün ağaç, sopa, çomak”

d. (A113a/5)

degül “-im, -sin, -dir, idi gibi kelimelerin ve imiş, ise, iken’in başına gelerek cümlelerin anlamını olumsuz hâle getiren kelime” → **degil**

d. (A111b/6), (B33b/10), (B37a/19), (B42b/7)

d.+dir (A115b/7)

d.+dür (A110b/11), (A112a/11), (A114a/12), (A115a/1), (A115a/7),
(A115b/11), (B30a/18), (B30b/10), (B30b/9), (B32b/16), (B34a/11), (B34a/12), (B34a/7),
(B35b/3), (B36b/4), (B39a/2), (B40b/10), (B40b/10), (B40b/9), (B44b/6)

d.+miş (B30b/15)

d.+misem (B41b/9)

d.+misse (B39a/10)

d.+missem (B41b/16)

d.+sin (B34a/8)

d.+ven (B41b/18), (B42a/1)

degzin- “dönmek, dolaşmak, çevrilmek, devretmek”

d.-mezem (B39a/18)

del̄il < Ar. *del̄il* “yol gösteren, kılavuz, rehber” → **ḍalālet**

d. (B40b/11)

dêlim “çok, birçok, fazla”

d. (B28b/11)

dênîl- “anlatılmak, ifâde edilmek”

d.-di (A124a/6)

d.-mez (A123a/7)

d.-mesi (A107a/11)

d.-se (A119a/9), (A122a/5)

deḡlū “kadar”

d. (A118a/5)

derecât < Ar. *derecât* “dereceler”

d.+ın (b31b/6)

derḥāl < Far. *der-* eki ve Ar. *ḥāl*’an, zaman ile *derḥāl* “o anda, hemen, hiç vakit geçirmeksizin, süratle, âcilen”

d. (A124a/8)

deri “insan ve hayvan vücûdunu bir örtü gibi saran koruyucu tabaka, ten”

d.+sin (B36a/5), (B37b/15), (B37b/16)

dêril- “toplanmak, tecemmu etmek”

d.-elüm (B44b/15)

ders < Ar. *ders* “bir öğreticinin belli bir konuda öğrencilere verdiği bilgi”

d. (A107b/9)

d.+ini (A109b/12)

dêse “söylese”

d. (B36a/14)

destere “testere kelimesinin eski metinlerde geçen ve bugün halk ağzında kullanılan asıl şekli”

d. (A114a/3), (A114a/4)

d.+ṇi (A113b/13), (A114a/2)

destūr < Far. *destūr* “izin, ruhsat, müsâade”

d. (B31a/10), (B31a/12), (B31a/13)

devlet < Ar. *devlet* “belli bir toprakta hükûmet idâresi altında teşkilâtlanmış bulunan bağımsız siyâsî topluluk, milletin hukûkî kazanmış şekli”

d.+i (B28b/11)

dīn < Ar. *dīn* “insanların yaratıcı olarak kabul ettikleri üstün gücü olan îmanlarını, ona yapacakları ibâdetle in bütünü ve bu îmâna göre davranışlarının nasıl olması gerektiğini düzenleyen inanış yolu”

d. (A116b/10), (A116b/6), (B40a/10), (B43a/1), (B43a/1), (B43a/2), (B43a/2)

d.+e (B41b/2)

d.+i (B40b/9)

d.+idür (B43a/3)
d.+iñden (A118b/10)
d.+lerden (A116b/9)
d.+ümi (B42b/19)
d.+üñde (B41b/2)
d.+üñi (B42b/19)
d.+üñüñ (B40b/13)

diñsüz < Ar. *diñsüz* “sessiz, sakin”

d. (B31b/3), (B32a/1), (B32a/8)

dīv < Far. *dīv* “şeytan”

d. (B36b/15)

dīvān < Far. *dīvān* “büyük meclis, yüksek meclis”

d.+larına (B31a/19)

dīzār “görüşme, buluşma, yüz yüze gelme”

d. (B43a/16)

dil < Far. *dil* “gönül, yürek”

d. (A119a/3), (B28b/2), (B29a/4), (B32b/17)

d.+den (B32a/7)

d.+e (A108a/1)

d.+i (A106b/4), (B30b/17)

d.+ile (B29b/13), (B30a/12), (B30a/6), (B30a/7), (B30a/8), (B30b/5)

d.+ince (B43b/17)

d.+inden (B29b/10)

d.+lerine (A107a/4)

d.+üñi (B31b/18)

dile- “bir şeyin gerçekleşmesini veya olmasını istemek, ummak, temenni etmek, niyaz etmek”

d.-mem (A124a/2)

d.-mezven (B43a/12), (B43a/16)

d.-rem (A124a/2)

d.-rven (B43a/16), (B45a/6)

dinle- “işitmek için kulak vermek, isteyerek duymak”

d.-di (A109a/6)

d.-mezn (A119a/5)

dirhem “okkanın dört yüzde birine eşit eski bir ağırlık ölçüsü birimi”

d. (A123b/5), (B45a/9)

d.+dir (A114a/13)

d.+dür (A114a/13)

d.+i (B45a/8)

diri “canlı, yaşamakta olan kimse, sağ, berhayat”

d. (B45a/3), (B31a/9)

d.+dür (B31a/6)

diril- “canlanmak, hayat kazanmak, yaşar duruma gelmek”

d.-ür (B38b/8)

diz “bacakta uylukla baldırın birleştiği oynak kısım”

d.+in (B29a/14)

d.+lerine (B29a/14)

doğ- “gününü tamamlayıp ana karnından dışarıya çıkmak, dünyâya gelmek”

d.-arisa (B33b/2)

d.-mış (B41b/6), (B41b/6)

doğran- “parça parça edilmek, kesilip parçalanmak”

d.-maz (B37b/13), (B40a/8)

doğru “bir uçtan bir uca yönünü değiştirmeden giden, aynı doğrultuda devam eden, müstakim”

d. (B28b/2)

doğuz “sayı adı”

d. (B32a/1)

doğuzuncı “dokuz sayısının sıra sıfatı”

d. (B43a/10)

d. (B32b/1)

dolaşdur- “gezdirmek, oradan oraya götürmek”

d.-mış (B40b/2)

döst < Far. *dūst* “birini riyâsız ve samîmî duygularla seven, her bakımdan kendisine güvenilir kimse, enis; evlilik dışı ilişki kurulan kadın veya erkek”

d.+ına (B35b/8)

dög- “üst üste vurmak, dayak atmak, darbetmek”

d.-ersin (A119a/1)

dön- “kendi mihveri veya başka bir şey etrâfında hareket etmek”

d.-düm (A111b/13)

d.-dün (B41b/2)

d.-mişin (B36b/19)

dönder- “hareket ettirmek”

d.-e (B33b/1)

dördüncü “dört sayısının sıra sıfatı”

d. (B32a/16), (B33a/2), (B36b/6)

du‘â < Ar. *du‘â* “güçsüzlük ve ihtiyâcını ortaya koyarak Allah’a yalvarma, bir şeyin olmasını veya olmamasını isteme, yakarış, niyaz”

d. (A108a/3), (A122a/10), (B33b/7), (B35a/16)

d.+lar (B39b/1)

d.+yı (B33b/6)

dumrı < Ar. *dumrı* “vurmalı çalgı, davul”

d. (B36a/4)

dur- “yapmakta olduğu hareketi kesmek, hareketsiz kalmak”

d.-a (B32a/8),(B38b/4),(B38b/5)

d.-ma (A119b/2)

d.-mağdur (B32a/1)

d.-mayadum (B41b/9)

d.-sun (B31b/3)

d.-u (B34a/16)

d.-ur (B35a/3)

dut- “elle kavramak, elde bulundurmak, eline almak”

d.-arurun (B44b/13)

dutıl- “tutma işi yapılmak veya tutma işine konu olmak”

d.-ur (B32a/6)

dübür < Ar. *dübür* “kıç, göt, makat, verâ”

d.+ine (B40a/10)

dükeli “hep, hepsi, bütün”

d. (B32b/9), (B34a/9), (B34a/9), (B35a/8), (B35b/10), (B40a/5),
(B41a/1),(B45a/11)

d.+nde (B36a/12), (B40a/9)

d.+in (B30a/11)

d.+nile (B38b/5)

dükkan < Ar. *dukkân* “içinde perâkende öteberi satılan veya küçük îmalât yapılan iş yeri”

d.+a (A114a/2)

d.+da (A114a/1)

dülbend < Far. *dülbend* “tülbent sözünün eski metinlerde rastlanan asıl şekli”

d.+ini (B40b/1)

dülger-i haşb < Ar. *dülger-i haşb* “marangoz, zanaatkâr”

d. (A114a/4)

dünyâ < Ar. *dunyâ* “içinde yaşamakta olduğumuz yeryüzü, yer küresi, arz, cihan”

d. (A107b/8), (B44a/14)

d.+da (A123b/5), (A124a/3), (B45a/6)

d.+dan (A115a/5), (A118a/8)

d.+sıçun (B44a/14)

düriş- “çabalamak, çalışmak, sebat etmek”

d.-me (B40a/17)

dürlü “çeşitli, muhtelif”→**türlü**

d. (A107b/5), (B44a/3)

d.+dür (B33a/8)

d.+si (B33a/11), (B33a/15), (B33a/8)

dürüst < Far. *dürüst* “doğruluktan ayrılmayan, özü sözü bir, mert, doğru”

d. (B29b/16), (B33b/5), (B34a/13), (B36b/5), (B40a/1)

dürüstrek < Far. *dürüstrek* “daha doğru, daha dürüst”

d. (B34a/12), (B34b/6), (B35a/8)

dürüş- “karşı karşıya gelmek, mücâdele etmek, çarpışmak”

d.-mezise (B35a/15)

d.-ür (B35a/14)

d.-ürse (B35a/15)

düş- “payına isâbet etmemek; (zorlayıcı bir sebeple) başını alıp gitmeye koyulmak”

d.-ersin (B40a/18)

d.-mek (B33a/1)

d.-se (B32b/19)

düşürücü “düşen işini yapan şey veya kişi”

d. (A124a/8)

düz- “bir şeyi, onun için gerekli hususları hazırlayarak meydana getirmek, bir bütün hâlinde hazırlamak, tertip etmek”

d.-em (B45a/1)

d.-eyin (B44b/18)

E

ebî < Ar. *ebî* “baba, ata” → **ebû**

e. (A109a/10), (A109a/7), (A115a/9),

ebîbekîr < Ar. *ebîbekîr* “özel isim, İslam’ın ilk halifesi” → **ebûbekr**

e.+den (A115a/9)

ebû < Ar. *ebû* “baba, ata” → **ebî**

e. (A112b/8), (B123a/10), (B34b/15), (B34b/15), (B34b/7), (B35a/4), (B41a/15), (B42a/5), (B44a/1), (B44a/10), (B44a/17), (B44b/6)

ebu’l-faẓl < Ar. *ebu’l-faẓl* “faziletin babası, erdem sahibi kimse”

e. (B44b/12)

ebu’l-kāsım < Ar. *ebu’l-kāsım* “kasım’ın babası”

e. (B36b/18)

ebu’l-leys < Ar. *ebu’l-leys* “aslan’ın babası, mecaz olarak ise yiğit, cesur adam’ın babası”

e. (A116a/8), (B42b/6)

ebu'l-leyṣ fetvā < Ar. *ebu 'l-leyṣ fetvā* “hanefî, fıkıh, hadis ve tefsir âlimi”

e.+sı (B39a/4)

ebūbekr < Ar. *ebūbekr* “özel isim, İslam’ın ilk halifesi”→ **ebībekīr**

e.+üñ (A119b/7)

ebūbekr-i belh < Ar. *ebūbekr-i belhī* “Belh’li Ebubekir”

e.+ī (A119b/3)

ecdād < Ar. *ecdād* “atalar”

e.+ına (B28b/12)

ecel < Ar. *ecel* “her canlı için takdir edilmiş olan ölüm zamânı, ömrün son demi”

e. (B31a/7)

ecl < Ar. *ecl* “sebepe”

e.+den (A109b/13), (A116a/5)

ecnebī < Ar. *ecnebī* “yabancı”

e. (A122b/2)

ecr < Ar. *ecr* “mânevi karşılık, sevap”

e. (A125a/10)

e.+i (A125a/11)

efendi “sâhip durumunda olan, buyruğu geçen, hükmünü yürüten, kendisine uyulan kimse, sâhip”

e.+müñ (A111b/2), (B38b/9)

eg- “(düz duran bir şeyi) biraz öne veya bir yana doğru meylettirmek, bükmek, çevirmek, eğik duruma getirmek”

e. (A118a/3)

e.-e (A118a/4), (A118a/5)

eger < Far. *eger* “şart anlamını güçlendirmek için şart cümlelerin başına getirilir, şâyet”

e. (A108b/1), (A111a/11), (A111a/12), (A111b/6), (A114b/10), (A115a/5), (A117b/3), (A118a/1), (A119a/1), (A119a/11), (A119a/7), (A119b/1), (A119b/11), (A120a/12), (A120b/9), (A121b/1), (A122a/3), (A122b/6), (A122b/9), (A123a/6), (A123a/7), (A123b/11), (A124a/10), (A124a/6), (A124b/1), (A124b/10), (A124b/2), (A124b/2), (A124b/6), (A125a/7), (A125a/8), (A125b/5), (B29b/14), (B29b/7), (B30a/10), (B30a/8), (B30a/9), (B30b/10), (B31b/18), (B32b/13), (B32b/13), (B32b/17), (B32b/18), (B32b/9), (B33a/17), (B33a/5), (B33b/13), (B33b/16), (B33b/17), (B33b/18), (B33b/18), (B33b/19), (B34a/1), (B34a/11), (B34a/12), (B34a/13), (B34a/15), (B34a/16), (B34a/18-19), (B34a/3), (B34a/6), (B34a/7), (B34a/9), (B34b/10), (B34b/13), (B34b/13), (B34b/16), (B34b/16), (B34b/18), (B34b/2), (B34b/3), (B34b/6), (B34b/8), (B34b/9), (B35a/1), (B35a/10), (B35a/11), (B35a/13), (B35a/15), (B35a/17), (B35a/2), (B35a/5), (B35a/8), (B35a/9), (B35b/1), (B35b/10), (B35b/12), (B35b/14), (B35b/15), (B35b/16), (B35b/17), (B35b/19), (B35b/4), (B35b/7), (B35b/9), (B35b/9), (B36a/13), (B36a/14), (B36a/15), (B36a/17), (B36a/19), (B36a/4), (B36a/5), (B36a/6), (B36a/8), (B36a/9), (B36b/1), (B36b/10), (B36b/11), (B36b/11), (B36b/13), (B36b/14), (B36b/15), (B36b/16), (B36b/2), (B36b/3), (B36b/4), (B36b/8), (B36b/9), (B37a/1), (B37a/10), (B37a/11), (B37a/13), (B37a/15), (B37a/16), (B37a/2), (B37a/4), (B37a/5), (B37a/7), (B37a/9), (B37b/1), (B37b/10), (B37b/17), (B37b/19), (B37b/19), (B37b/2), (B37b/4), (B37b/4), (B37b/6), (B38a/1), (B38a/11), (B38a/13), (B38a/16), (B38a/18), (B38a/18), (B38a/2), (B38a/3), (B38a/4), (B38a/7), (B38a/9), (B38b/12), (B38b/14), (B38b/14), (B38b/15), (B38b/18), (B38b/8), (B39a/10), (B39a/18), (B39a/3), (B39a/5), (B39a/8), (B39a/9), (B39b/1), (B39b/12), (B39b/19), (B39b/2), (B39b/4), (B39b/6), (B39b/7), (B39b/8), (B40a/10), (B40a/11), (B40a/15), (B40a/17), (B40a/18), (B40a/2), (B40a/9), (B40b/1), (B40b/4), (B40b/5), (B41/5), (B41a/11), (B41a/13), (B41a/16), (B41a/17), (B41a/18), (B41a/2), (B41a/7), (B41a/9), (B41b/1), (B41b/10), (B41b/11), (B41b/12), (B41b/13), (B41b/15), (B41b/17), (B41b/18), (B41b/19), (B41b/3), (B41b/4), (B41b/5), (B41b/6), (B41b/7), (B42a/12), (B42a/14), (B42a/16), (B42a/3), (B42a/4), (B42a/5), (B42a/8), (B42a/9), (B42b/12), (B42b/15), (B42b/18), (B42b/4), (B42b/8), (B43a/11), (B43a/16), (B43a/17), (B43a/18), (B43a/18), (B43a/3), (B43a/7), (B43a/9), (B43b/1), (B43b/10), (B43b/15), (B43b/17), (B43b/18), (B43b/19), (B43b/8), (B43b/9), (B44a/1), (B44a/10), (B44a/12), (B44a/14), (B44a/15), (B44a/4), (B44a/5), (B44a/6), (B44a/7), (B44b/10), (B44b/14), (B44b/15), (B44b/16), (B44b/18), (B44b/19), (B44b/3), (B44b/7), (B44b/8), (B45a/1), (B45a/10), (B45a/2), (B45a/6), (B45a/7)

ehemm < Ar. *ehemm* “çok önemli, en ehemmiyetli”

e. (A117a/8)

ehl < Ar. *ehl* “sâhip, mâlik; bir yerin, topluluğun halkından olanlar, oraya mensup bulunanlar, cemâat; karı kocadan her biri, eş”

e.+i (B30a/10)

e.+im (A111b/9)

e.+inden (B29b/11-12), (B29b/14)

e.+ine (B32a/10), (B32a/9)

e.+ini (B29a/6)

e.+inün (B39b/19)

ehl-i sünnet < Ar. *ehl-i sünnet* “Kur-an’ı Kerim’e ve Hz. Muhammed’in sünnetine aynen tâbi olarak hak yoldan ayrılmayan, îtikâdî meselelerde Selefîye, Eş’ariye, Mâtüridiye mezheplerinden birine, amelî hususlarda ise İslâmiyet’in temel esaslarında birleşen Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Hanbelî mezheplerinden birine mensup olan(lar), fırka-i nâciye, sünni(ler).”

e. (B30a/16), (B40b/17)

ek- “ürün elde etmek için toprağa tohum atmak veya gömmek”

e.-sük (B45a/4)

ekber < Ar. *ekber* “çok, büyük”

e. (A125b/2), (A125b/6)

ekinci “ekin ekip biçmekle uğraşan kimse, çiftçi, rençper”

e.+ye (B38b/4)

ekmek “unun su ile yoğrulmasından elde edilen hamurun fırın, saç veya tandırda pişirilmesiyle yapılan ve insanın başlıca gıdâsı olan yiyecek”

e.+e (B38b/4)

ekrem < Ar. *ekrem* “çok (daha, en, pek) kerim, cömert, lutuf ve kerem sâhibi”

e.+dür (A117a/8)

ekşer < Ar. *ekşer* “çok fazla, en çok, birçok”

e. (A124b/1), (B33b/16), (B34a/2), (B34b/2), (B35a/3), (B35a/7), (B43a/8), (B43b/6), (B44a/3), (B44a/6)

e.+i (B32b/15), (B33b/14), (B39a/2)

eksil- “eskisinden az duruma gelmek, azalmak, tenâkus etmek”

e.-diyise (B44b/7)

e.-mez (B30a/18)

eksük “bir bölümü olmayan, noksan, nâtamam”

e. (B45a/3)

el “kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü; sahiplik, mülkiyet”

e. (A121a/13), (B44a/9)

e.+i (A106b/3), (B33b/16), (B33b/17), (B33b/18)

e.+in (B44a/10), (B44a/12), (B44a/12), (B44a/13), (B44a/14), (B44a/8), (B44a/9)

e.+inden (B29b/10)

e.+indevüz (B34a/10)

e.+ine (A113a/5)

e.+ini (B29a/15)

e.+lerinden (B37a/3)

e.+ümi (B38b/3)

ël “yabancı”

è. (B36b/1)

el-ân < Ar. *el-ân* “şimdi, şu anda, hâlâ”

e. (A120b/9)

elem < Ar. *elem* “ıztırap, keder, gam, tasa, hüzn, melâl”

e. (B42b/13)

elfāz < Ar. *elfāz* “lafızlar, sözler”

e. (B32a/13)

e.+ı (b30a/4), (B43b/18)

e.+da (B38b/8)

e.+ın (B30a/4)

elfāz-ı ĩmān < Ar. *elfāz-ı ĩmān* “iman sözleri”

e. (B29b/10), (B30a/4)

elfāz-ı küfr < Ar. *elfāz-ı küfr* “küfür sözleri”

e. (B32a/12), (A107a/8), (B28b/14), (B29a/5)

e.+i (A107a/4)

e.+ün (B33a/7)

el-ħaber be-tamām-ı < Ar. *el-ħaber be-tamām-ı* “haberinin tamamı”

e. (B29b/7)

el-ħaĥĥ < Ar. *el-ħaĥĥ* “(harf-i târif el- ve ĥaĥĥ ile el-ħaĥĥ) doğrusu, gerçekten, hakîkaten”

e. (A107b/4)

el-ħaĥĥāb < Ar. *el-ħaĥĥāb* “hitaben, söz, konuşma”

e. (B29a/10)

elif < Ar. *elif* “Arap alfabesinin ve Türkler’in İslâmiyet’i kabullerinden 1928 harf inkılâbına kadar 9 – 10 asır boyunca kullanmış oldukları alfabenin ilk harfi ve bu harfin adı”

e. (A125b/6)

ẽmdi “şimdi”

ẽ. (B31a/10), (B40b/18)

emĩn < Ar. *emĩn* “güvenilir, inanılır, ĩtimat edilir kimse, inak; herhangi bir konuda tereddüt ve şüphesi olmayan, kesin olarak kanaât getirmiş bulunan kimse”

e. (A115b/10), (A115b/9), (A125a/4)

em̄ir < Ar. *em̄ir* “bir şeyin yapılması veya yapılmaması husûsunda bildirilen kesin hüküm, hükmüne uyulması istenen zorlayıcı söz, buyruk”→**emr**

e. (B28b/9)

e.+e (A113b/11)

em̄ircik < Ar. *em̄ircik* “yalı çapkını veya iskele kuşu denilen bir kuş”

e. (A113b/11)

em̄irzāde-i mu‘azzam < Ar. *em̄irzāde-i mu‘azzam* “yüce bir emir ailesinden gelen kişi, zat”

e. (B28b/9)

emr < Ar. *emr* “bir şeyin yapılması veya yapılmaması husûsunda bildirilen kesin hüküm, hükmüne uyulması istenen zorlayıcı söz, buyruk”→**em̄ir**

e. (A109a/7), (A111a/12), (A113a/11), (A113a/13), (A120a/11), (A120a/8), (A122a/12), (A123b/12)

e.+e (a112a/2)

e.+i (a111b/13), (a112a/5)

e.+ünle (a111b/7)

emr-i ahiret < Ar. *emr-i ahiret* “ahiret buyruğu”

e.+i (A107a/2)

emr-i dünyā < Ar. *emr-i dünyā* “dünya buyruğu”

e.+ya (A107a/2)

er “erkek, koca”

e. (B36b/17), (B40b/15), (B41b/18), (B42a/1)

e.+inden (A120a/9)

e.+inden (A117b/4), (A120a/8), (B42a/6)

e.+ine (A120a/4), (B41b/12), (B41b/19), (B42a/9)

e.+iyle (A120b/1)

e.+ler (A117a/9)

e.+lere (A108b/3), (A117a/4)

erāzil < Ar. *erāzil* “çok rezil, bayağı ve âdî kimseler”

e.+e (A107b/10)

êriş- “ulaşmak, varmak, yetişip dokunmak”

ê.-di (B34b/10)

ê.-e (B31a/7)

êrte “sabah, yarın, gelecek sabah”

ê. (B33b/6)

eşah < Ar. *eşah* “çok, doğru, pek sahih” → **eşşāh**

e. (B39a/5)

eşer < Ar. *eşer* “eser”

e. (B32a/10)

esmā < Ar. *esmā* “isimler, adlar, Allah’ın en güzel isimleri”

e.+dan (A123a/9)

eşşāh < Ar. *eşşāh* “halk ağzındaki şekli doğru, sahih” → **eşah**

e. (A124b/5)

eşvāb < Ar. *eşvāb* “giyecek elbise”

e.+ı (A111b/2)

eşed < Ar. *eşed* “çok (daha, en,pek) şiddetli”

e.+dür (A123a/3)

eşek “tek parmaklılardan, uzun kulaklı, attan küçük binek ve yük hayvanı, merkep”

e. (B35a/11)

êşit- “duymak, işitmek”

ê.-dügin (B31b/12)

ê.-enler (A108a/12)

ê.-icek (B29a/19)

è.-mez (B37b/1)

è.-se (B37b/17), (B38a/2)

è.-üp (A108a/1), (A125a/1)

èt- “yapmak, etmek, yerine getirmek”

è.-d (A115b/13)

è.-üñ (B41a/7)

è.-di (A109a/8), (A110a/5), (A115a/11), (A115a/12), (A115b/1), (A115b/2),
(A115b/6), (A121a/1), (A123b/10)

è.-diler (B28b/7)

è.-diyse (A124b/2)

è.-diler (A119b/8)

è.-dügi (A17b/5), (B35b/5)

è.-dügiçün (A113b/11)

è.-dügin (A113a/13), (A118a/12)

è.-düginden (A109b/3)

è.-dügini (A113a/11)

è.-dügn (A118a/13)

è.-dükde (A107a/8), (A125b/2)

è.-dükleri (A107a/7)

è.-dükleriçün (A113a/3)

è.-düklerin (B44a/18)

è.-düm (A108a/1), (A109a/2), (A109a/4), (A120b/4), (A121a/2)

è.-dün (A112a/8), (A112a/8), (A117a/3)

è.-e (A111a/12), (A117a/10), (A117a/13), (A29b/10), (A30a/5)

è.-ebilür (B38b/1)

è.-ecek (B32b/19)

è.-eler (A117a/7), (A124a/7), (B33a/11)

è.-elüm (B43b/10), (B44b/17)

è.-emeye (B38b/2)

è.-emezın (B45a/2)

è.-en (A108a/5), (A108a/9), (A115a/13), (A115b/3), (A120a/6), (A120a/7), (B35b/13), (B37a/19), (B40a/11)

è.-er (A107b/11), (A118a/5), (B32a/10), (B32b/10), (B32b/7), (B32b/8), (B34a/3), (B34a/4), (B39a/8), (B45a/11)

è.-erin (B42b/17)

è.-erise (B33b/2), (B37b/4), (B39a/15), (B44a/4), (B44a/5)

è.-erken (A111a/3)

è.-erler (A107b/11), (A107b/6), (A117a/5)

è.-erse (A116a/5), (A117b/13), (A122a/3), (A124b/7), (A125b/4), (A125b/5)

è.-ersin (B35b/13)

è.-esin (B29b/7)

è.-evüz (B29a/3)

è.-eyin (A121b/6), (A121b/7), (A122a/6), (B38a/13), (B45a/12)

è.-icek (B42a/10)

è.-megiçün (B42b/10)

è.-mek (A112a/8), (A116a/4), (A122a/12), (A122b/1), (A124a/3), (B32b/10), (B33b/19), (B38b/16), (B39a/13), (B39a/13), (B42a/14), (B42b/14)

è.-mekden (A110b/13)

è.-memişlerdür (A116a/3)

è.-mese (A117b/5)

è.-meye (B32b/11)

è.-meyeydüm (B41b/16)

è.-meyüp (A116a/3)

è.-mez (A107b/7), (A108a/4)

è.-miş (A114b/9)

è.-mişdür (A116a/1)

è.-se (A112b/5), (A112b/6), (A118b/7), (A121b/3), (A124a/13), (A124b/13),
(a125a/5), (B33b/17), (B33b/18), (B36a/18), (B36b/17), (B41a/10), (B44b/10), (B44b/4)

è.-seler (A108a/12), (A108a/13), (A113a/2), (A113a/2)

è.-sem (A117a/11)

è.-sün (A116b/1), (A118a/10), (A118a/9)

è.-ün (B31a/18), (B43b/13)

è.-üp (A107a/10), (A107a/2), (A107a/4), (A107a/9), (A107b/3), (A108b/1),
(A110b/3), (A111b/6), (A113a/4), (A113a/6), (A118b/2), (A119a/3), (A119b/7), (A122a/9),
(B37a/5)

ètdür- “başkası vâsıtasıyla yapmak veya başkasının yapmasına yol açmak, yapmaya zorlamak anlamında yardımcı fiil”

è.-dügi (A107a/5)

è.-dükleri (A119b/6)

è.-eler (B33a/14)

è.-mek (B43b/10)

etimme < Ar. *etimme* “tamamlamak, genellikle dua sonunda kullanılmaktadır”

e.+sinün (A119b/5)

ètme- “yapmamak, gerçekleştirmemek”

è.-ge (B32b/9)

ev “bir âilenin oturması için yapılmış yapı, içinde aşanılan, ikâmet edilen yer, konut, mesken, hâne, ikâmetgâh”

e.+de (A113b/8), (B37b/12)

e.+im (B36a/13)

e.+in (B29b/7)

evet “cevap olarak kullanılan tasdik sözü”

e. (B43b/8)

evlā < Ar. *evlā* “daha uygun, daha iyi, daha lâıyk, yeg, müreccah”

e. (A107b/1), (B32a/5)

evlād < Ar. *evlād* “bir anne baba için kendi oğulları veya kızları”

e.+ı (A116b/7), (A119b/9)

e.+ım (A111b/9)

e.+ımdan (A123a/1)

e.+ına (A119b/9)

evli “evlenip çoluk çocuk sâhibi olmuş kimse”

e. (A118a/13)

evvel < Ar. *evvel* “önce”

e. (A117b/12), (B29a/5), (B29a/9), (B29b/18), (B32a/14), (B32b/5)

e.+den (A121a/13)

e.+indek (A125b/3)

ey “hitap edilen kimsenin dikkatini çekmek veya anlamı güçlendirmek için kullanılır”

e. (B30b/8), (B31a/11), (B31a/13), (B31a/14), (B31a/15), (B31a/16), (B31a/8), (B34a/11), (B34a/7), (B36a/6), (B38a/10), (B41b/4), (B41b/5), (B44b/10)

eydür “söylemek, demek”

e. (A122b/3)

eyit- “söylemek, demek”

e. (B40b/13)

e.-d (A117a/3), (A123a/3)

e.-di (A114a/3), (A114a/4), (A115a/13), (B29a/15), (B29a/16), (B29a/19), (B29b/1), (B29b/3), (B29b/8), (B30a/1), (B31b/16), (B31b/17), (B31b/19), (B32a/6), (B32a/6), (B34a/11), (B40b/12), (B40b/15), (B40b/8)

e.-diler (B34b/1)

e.-dük (B29b/1)

e.-e (A117b/2), (B34a/8)

e.-esi (B30b/10)

e.-mese (B34b/13)

e.-se (B30b/4), (B30b/5), (B33b/13), (B33b/16), (B33b/18), (B34a/11), (B34a/12), (B34a/14), (B34a/15), (B34a/16), (B34a/17), (B34a/18-19), (B34a/3), (B34a/4), (B34a/4), (B34a/6), (B34a/7), (B34a/9), (B34b/10), (B34b/11), (B34b/11), (B34b/12), (B34b/13), (B34b/16), (B34b/3), (B34b/4), (B34b/6), (B34b/8), (B34b/9), (B35a/10), (B35a/11), (B35a/15), (B35a/17), (B35a/18), (B35a/2), (B35a/5), (B35a/6), (B35a/8), (B35b/1), (B35b/10), (B35b/12), (B35b/16), (B35b/17), (B35b/18), (B35b/19), (B35b/4), (B35b/6), (B35b/8), (B35b/9), (B36a/10), (B36a/10), (B36a/12), (B36a/13), (B36a/14), (B36a/15), (B36a/16), (B36a/19), (B36a/7), (B36b/1), (B36b/10), (B36b/11), (B36b/15), (B36b/19), (B37a/11), (B37a/12), (B37a/7), (B37a/9), (B37b/1), (B37b/13), (B37b/3), (B37b/4), (B37b/5), (B37b/6), (B37b/7), (B38a/12), (B38a/17), (B38a/18), (B38a/2), (B38a/8), (B38b/10), (B38b/12), (B38b/13), (B38b/15), (B38b/19), (B38b/2), (B38b/4), (B38b/4), (B38b/6), (B38b/6), (B38b/7), (B38b/9), (B39a/1), (B39a/15), (B39a/2), (B39a/8), (B39a/9), (B39b/10), (B39b/10), (B39b/12), (B39b/13), (B39b/15), (B39b/18), (B39b/2), (B39b/3), (B39b/4), (B39b/6), (B39b/7), (B39b/8), (B40a/11), (B40a/13), (B40a/13), (B40a/16), (B40a/17), (B40a/18), (B40a/4), (B40a/6), (B40a/8), (B40a/9), (B40b/13), (B40b/18), (B40b/6), (B40b/6), (B41/5), (B41a/11), (B41a/13), (B41a/17), (B41a/18), (B41a/3), (B41a/7), (B41b/1), (B41b/11), (B41b/12), (B41b/13), (B41b/16), (B41b/18), (B41b/3), (B41b/7), (B41b/8), (B42a/1), (B42a/2), (B42a/4), (B42a/9), (B42b/15), (B42b/19), (B42b/5), (B43a/1), (B43a/11), (B43a/12), (B43a/14), (B43a/16), (B43a/2), (B43a/4), (B43a/4), (B43a/7), (B43a/9), (B43b/1), (B43b/11), (B43b/2), (B43b/3), (B43b/4), (B43b/5), (B43b/8), (B43b/9), (B44a/16), (B44b/15), (B44b/15), (B44b/18), (B44b/4), (B44b/5), (B44b/7), (B44b/8), (B45a/1), (B45a/10), (B45a/11), (B45a/2), (B45a/3), (B45a/6), (B45a/7), (B45a/8)

e.-seler (B37a/2), (B38b/10), (B40b/12)

e.-ür (A108b/7), (A113a/12), (A113b/1), (A113b/3), (A113b/5), (A113b/6), (A113b/7), (A114a/11), (A114a/9), (A114b/1), (A115a/10), (A115a/2), (A115a/3), (A115a/6), (A115b/5), (A116a/10), (A116a/6), (A116b/2), (A116b/5), (A116b/6), (A116b/3), (A118a/10), (A118a/6), (A118a/7), (A118b/12), (A118b/13), (A118b/3), (A119a/12), (A119a/4), (A119a/9), (A119b/1), (A119b/10), (A119b/13), (A119b/4), (A119b/8), (A120a/12), (A120a/3), (A120a/5), (A120b/10), (A120b/13), (A120b/5), (A120b/7), (A120b/8), (A121a/10), (A121a/11), (A121a/13), (A121a/3), (A121a/7), (A121a/8), (A121b/12), (A121b/3), (A121b/9), (A122a/13), (A122a/2), (A122a/4), (A122a/6), (A122a/7), (A122a/9), (A122b/11), (A122b/6), (A123a/11), (A123a/6), (A123b/11), (A123b/13), (A123b/8), (A124a/3), (A124a/5), (A124a/6), (A124a/9), (A125a/12), (A125a/9), (A125b/1), (B29a/10), (B30b/18), (B31a/12), (B31a/16), (B31b/15), (B33a/6), (B33a/7), (B33b/17), (B34a/10), (B34b/18), (B34b/2), (B35a/13), (B35a/3), (B37a/15), (B37a/18), (B37a/18), (B37a/8), (B37a/8), (B38a/5), (B38a/6), (B38a/7), (B38b/13), (B38b/14), (B39b/16), (B41/5), (B41/5), (B41a/14), (B41a/14), (B41b/17), (B42a/13), (B42a/13), (B42a/14), (B42a/6), (B42a/7), (B42b/2), (B42b/6), (B42b/6), (B43b/18), (B44a/3), (B44a/3), (B44b/1), (B44b/12), (B44b/5), (B44b/6), (B45a/5), (B45a/5)

e.-üri-se (B34a/1)

e.-ürler (A108b/1), (B31a/15), (B31a/8)

eyle- “yapmak, etmek”

e. (A108b/12), (A116a/7), (A116b/1), (A122a/5), (A124b/10), (B35a/15), (B35b/5), (B37b/3), (B38a/13), (B45a/10)

e.-di (A109a/10), (A114a/7), (A114a/8), (A124b/5), (B28b/4), (B28b/9), (B34a/13), (B34b/3), (B35b/11), (B35b/11), (B35b/4), (B40b/8)

e.-dügünleyin (B34a/13)

e.-dük (A107a/11), (B28b/17)

e.-düm (B38a/9), (B40b/19)

e.-dün (B38b/7)

e.-dür (A117a/11), (A117a/13), (A117b/3), (B37a/1)

e.-mege (B34a/15)

e.-mek (B30a/2), (B30a/7), (B30a/8), (B32a/1), (B37a/15), (B37a/16),
(B39b/6), (B39b/6), (B40a/2)

e.-mekdür (A107b/2), (B30a/6)

e.-mese (B30a/9), (B36b/3), (B36b/7), (B37a/6), (B44a/6)

e.-meyince (B30a/13)

e.-mez (B32a/11), (B32b/10), (B33a/1), (B37b/11)

e.-mezin (B37b/3)

e.-mezler (B30a/11)

e.-miş (B33a/15), (B43b/12)

e.-mişler (B32a/14)

e.-mişlerdür (B33a/5)

e.-mişsin (B40b/2)

e.-se (A108a/8), (A108b/10), (A108b/3), (A108b/5), (A108b/6), (A109b/1),
(A109b/2), (A109b/4), (A109b/5), (A109b/8), (A110b/9), (A112a/11), (A112b/11),
(A113a/5), (A114a/10), (A114a/12), (A114a/9), (A118a/6), (A119b/3), (A120a/11),
(A120a/6), (A120a/6), (A120a/8), (A121a/10), (A121a/4), (A121a/6), (A122a/10),
(A122a/8), (A122a/9), (A123b/1), (A123b/9), (A124a/8), (A125a/6), (B29b/13), (B36a/3),
(B37a/13), (B37a/17), (B37a/17), (B39b/17), (B40b/4), (B40b/6), (B43a/17), (B43a/18),
(B43a/19), (B44a/2), (B44a/6)

e.-seler (B35b/12)

e.-sün (B28b/13)

e.-ye (A107a/13), (A108a/3), (A116a/12), (A117a/12), (A117b/13),
(B29a/1), (B32b/8), (B33a/10), (B33b/1), (B34a/14)

e.-yin (B38a/9)

e.-yisem (B41b/17)

e.-yüp (A17a/3), (B33a/19)

eylese “yap- fiilinin üzerine şart kipi şeklidir”

e. (A123b/12)

eylük “maddî bir karşılık beklemeden insânî duygularla yapılan yardım, lutuf ve ihsan”

e. (B35b/11), (B35b/5), (B35b/5)

eyü “beğenilecek, makbûle geçecek nitelikleri olan, kendisinde bulunması gereken vasıfları taşıyan”

e. (B31b/17), (B35a/13)

e.+dür (A116a/9), (B43a/2)

e.+sinde (B35a/14)

e.+ye (B39a/11)

F

fā < Ar. “Arap alfabesinin yirminci, Türkler’in İslâmiyet’i kabullerinden 1928 harf inkılâbına kadar 9–10 asır boyunca kullanmış oldukları alfabenin yirmi üçüncü harfi ve bu harfin adı”

f. (A125b/7)

faḥrlan- < Ar. *faḥr* + T. *lan-* “övmek, gururlanmak”

f.-mak (A107a/1)

fā’ide < Ar. *fā’ide* “işe yarama, işe yaramanın meydana getirdiği iyi durum, olumlu sonuç, yarar, nefi” → **fāyide**

f. (A107b/7), (A108a/4), (A112a/8), (A114b/13)

faḳī < Ar. *faḳī* “şahıs ve ünvan”

f.+ye (A112b/12), (A113b/12), (A114a/3), (A114a/5), (A116a/8)

f.+yye (A114a/1)

faḳīh < Ar. *faḳīh* “fıkıh âlimi, İslâmiyet’in dînî, içtimâî, medenî, hukûkî ve siyâsî bütün ameli hükümlerini şer’î delilleriyle birlikte bilen ve bu alanda söz sâhibi olan kimse”

f. (B40a/12), (B39a/4), (B42b/6)

f.+e (B41a/3)

f.+i (B40a/12)

f.+ler (B40a/13), (B40a/14)

f.+lere (B39a/19)

f.+lerüñ (B40a/13)

faķīr < Ar. *faķīr* “yoksul, muhtaç, fukâra”

f.(122a/10), (109b/11), (39b/1), (28b/8)

f.+ e (122a/8),(108a/2)

f.+lere (39a/19)

fāriğ < Ar. *fāriğ* “el çekmiş, vazgeçmiş, terketmiş”

f. (A109b/13)

farīza < Ar. *farīza* “islâm dîninin kula farz kıldığı mükellefiyet, Allah’ın emri”

f. (B38b/14)

fāri’ < Ar. *fāri’* “yüksek, uzun, koruma, badigard”

f. (B37b/19)

farķ < Ar. *farķ* “iki şeyin birbirinden ayrılmasını sağlayan değişik taraf, başkalık, farklılık”

f. (A107a/2)

farż < Ar. *farż* “İslâm dîninde Allah’ın emri olduğu kesin bir delille sâbit olan, yapılması sevâbı, özürsüz olarak terki büyük günâhı, inkârı ise küfrü gerektiren îtikâdî, amelî, ahlâkî yükümlülük”

f. (A112a/11), (A112a/13), (B30b/8), (B39a/9)

f.+ı (B38b/14)

fāsıķ < Ar. *fāsıķ* “fısk u fucur sâhibi, şerîat hükümlerine uymayan günahkâr kimse”

f. (44a/15), (B44b/14)

f.+lar (B32b/4), (B44b/14)

fāsid < Ar. *fāsid* “fesâda uğramış, bozulmuş, bozuk, kötü”

f. (A106b/3), (A106b/4)

fāyide < Ar. *fāyide* “işe yarama, işe yaramanın meydana getirdiği iyi durum, olumlu sonuç, yarar, nefi” → **fā’ide**

f. (B32a/11), (B32b/10), (B37b/11)

fāzī < Ar. *fāzī* “âlîcenaplık ve cömertlik, iyilik, lutuf, kerem”

f.+lı (B29a/8)

f. (A114a/6), (A114a/7)

fehvā < Ar. *fehvā* “anlam, mânâ”

f.+sı (B28b/15)

ferāğat < Ar. *ferāğat* “hakkından isteyerek vazgeçme, el çekme, sarf-ı nazar etme”

f. (A109a/10)

feriştah < Far. *feriştah* “melek”

f. (B31a/5), (B31a/8)

f.+ler (B31a/1), (B31b/13)

f.+lerile (B31a/12)

f.+lerüm (B31a/11), (B31a/14), (B31a/16)

f.+lerümile (B31a/14)

f.+lerünj (B31a/2)

f.+lerine (B29a/17)

fesād < Ar. *fesād* “kargaşalık, karışıklık, fenâlık, kötülük, bozgunculuk, fitne”

f. (B36b/2)

f.+dan (B31a/5)

feşāhat < Ar. *feşāhat* “ifâdede, kelimelerden her birinin ve bu kelimelerden meydana gelen cümlelerin lafız, mânâ, âhenk ve kurallara uygunluk bakımından yerinde,

düzgün ve doğru olması durumu; dilin söylenmesi güç, âhenksiz, alışılmamış kelimelere, yadırganacak yabancı sözlere, kusurlu cümle, mecaz ve terkiplere yer verilmemesi sûretiyle açık, duru ve doğru kullanılması”

f. (B28b/3)

fetāvā-i kâḍḥān < Ar. *fetāvā-i kâḍḥān* “kadıhan’ın fetvaları”

f.+da (A120a/2)

fetāvā-yı ḥādīd < Ar. *fetāvā-yı ḥādīd* “öfkeli, hiddetli” “hiddetli fetvaları”→ **fetāvā-yı kâḍḥān**

f.+e (A116b3)

fetāvā-yı ḥāvī < Ar. *fetāvā-yı ḥāvī* “içeren, kapsayan” “kapsayan fetvaları”→ **fetāvā-yı ḥāvī**

f.+de (A121a/7), (a120b/7)

fetāvā-yı ḥāvī < Ar. *fetāvā-yı ḥāvī* “içeren, kapsayan” “kapsayan fetvaları”→ **fetāvā-yı ḥāvī**

f.+de (A123b/8)

fetāvā-yı kâḍḥān < Ar. *fetāvā-i kâḍḥān* “kadıhan’ın fetvaları”→ **fetāvā-i kâḍḥān**

f.+da (A125a/1)

f.+da (A121a/2), (A110a/6)

fetāvā-yı muḥīt < Ar. *fetāvā-yı muḥīt* “çepeçevre kuşatan, etrâfını çeviren, çevreleyen ihâta eden (şey)” “etrâfını çeviren fetvalar”

f.+de (A110a/9), (A111a/8)

f.+de (A108b/2), (A112a/4), (A119a/8), (A112b/6), (A113b/7), (A114a/10), (A118b/13), (A119b/1)

fetāvā-yı şuḡrā < Ar. *fetāvā-yı şuḡrā* “çok (daha, en, pek) küçük” “çok küçük fetvalar”

f.+da (A120a/5), (A121a/13), (A113b/3), (A112b/2), (A123a/10)

fetāvā-yı zahiriyye < Ar. *fetāvā-yı zahiriyye* “açık, görünen” “açık fetvalar”

f.+de (A109a/10), (A110b/8), (A111b/1), (A111b/10), (A113a/6), (A113a/9), (A113b/4), (A114b/1), (A115a/1), (A115a/6), (A116b/2), (A121b/9), (A123a/5), (A124a/3), (A124a/6), (A119b/10), (A108b/7), (A121a/8), (A112b/12), (A110a/1)

fetvā < Ar. *fetvā* “bir mesele hakkında şeriatın hükmünü anlamak için sorulan soruya müftü tarafından muhâtap zikredilmeden verilen cevap, sorunun şer’î cevâbı”

f. (A114a/7), (A107b/9), (A119b/6), (B32b/11), (B32b/7), (B32b/8)

f.+sına (A119b/7)

f.+sında (B39a/4)

f.+y1 (A113b/6)

fevzü’n-necât < Ar. *fevzü’n-necât* “kurtulma, kurtuluş, halâs” “büyük kurtuluş”

f.+da(A110a/4),(A111b/8),(A112a/13),(A118b/11),(A120a/12),
(A120b/5), (A122b/10)

fî < Ar. harf-i târif “el” almış Arapça kelimelerin başına gelen ve bunlara “-de, içinde” anlamı katarak zarflar yapan ek”

f. (A107b/4)

fısk < Ar. *fısk* “hak yoldan çıkıp her türlü günâhı işlemeyi huy hâline getirme, sefâhata dalma, fenâlık, ahlâksızlık (daha çok fücür kelimesiyle birlikte fık u fücür şeklinde kullanılır)”

f.+a (B44b/14), (B44b/14), (B44b/16)

fihrist < Far. *fihrist* “bir kitabın başına veya sonuna konan ve o kitapta bulunan konu ve maddeleri alfabe sırasına göre gösteren cetvel, içindekiler”

f. (B32a/14)

fî’l < Ar. *fî’l* “olup gerçekleşmiş iş,yapılıp gerçekleşmiş hareket veya davranış, kasıtlı kasıtsız her türlü iş, eyle, amel”

f. (A119a/5)

filân < Ar. *filân* “falan, filan”→ **fulân**

f. (A116a/13),(A116a/13),(A116a/7), (A118a/6), (A120b/13), (A121a/1), (A122b/6), (A122b/9), (A123b/10), (A123b/12), (A124a/1)

f.+uḡ (A118a/10), (A118b/1)

filḥāl < Ar. *filḥāl* “o anda, hemen şimdi”

f. (A108a/8), (B42a/11), (B42a/6)

fulān < Ar. *fulān* “falan, filan” → **filān**

f. (A111a/13), (A120a/12), (A124b/8), (A125a/13), (B33b/13), (B34a/16), (B34b/13), (B34b/16), (B34b/18), (B34b/6), (B34b/9), (B35a/2), (B35a/9), (B36b/10), (B36b/11), (B37a/9), (B41a/3), (B42a/10), (B42a/3), (B42a/5), (B43a/13), (B44b/9), (B45a/2)

f.+uḡ (B44b/11), (B44b/7)

fūrce < Ar. *fūrce* “açıklık, aralık, yarık”

f. (A107a/3)

G

ġāfil < Ar. *ġāfil* “çevresinden ve gerçeklerden habersiz olan, gaflet içinde bulunan, dalgın, dikkatsiz ve düşüncesiz”

ġ. (B31a/1)

ġ.+lerdür (A115b/4), (A117a/7), (A122a/11)

ġalebe < Ar. *ġalebe* “gālîp gelme, gālîbiyet”

ġ.+de (B43b/3)

ġaraż-ı ızhār < Ar. *ġaraż-ı ızhār* *ġaraż* “niyet, maksat, amaç” + Ar. *ızhār* “açığa çıkarma, açıklama” “açıklama niyeti”

ġ. (A124b/11)

ġavġā < Far. *ġavġā* “şiddetli tartışma veya dövüş, mücâdele”

ġ.+dur (B39a/12)

ġayb < Ar. “ göz önünde olmayan, gözle görülemeyen, gizli olan şey, hâl ve keyfiyet”

ġ. (B43b/12), (B43b/13), (B43b/8)

ğ.+a (B32b/3)

ğ.+e (B43b/7)

ğayr < Ar. *ğayr* “başka bir kimse, başkası”

ğ.+dan (B31b/18)

ğ.+ı (B38b/18), (B44b/4), (A108b/11), (A111b/3)

ğ.+ıdur (B30b/9)

ğ.+ılar (A108a/11), (A108a/13), (A118b/1)

ğ.+ısı (A119b/4), (A120a/5)

ğ.+ıya (A123a/3), (A123a/5), (A123b/4), (A125a/5), (A112b/3), (A112b/7)

ğazā < Ar. “İslām dîni uğruna yapılan savaş, cihat” → **ğazā**

ğ.+ya (B40a/15), (B28b/7)

ğazā < Ar. “İslām dîni uğruna yapılan savaş, cihat” → **ğazā**

ğ.+da (A111a/9)

ğazāb < Ar. *ğazāb* “aşırı hiddet, intikam alma duygusu ile karışık öfke, kızgınlık, hışım”

ğ. (A122a/2), (A121a/9)

ğāzī < Ar. *ğāzī* “gazaya çıkan kişi”

ğ.+ler (B40a/15)

ğec “belirtilen, istenen veya alışılan zamandan sonra”

g. (B39a/2)

ğece “güneş battıktan sonra başlayan ve gün ağarıncaya kadar süren karanlık zaman”

g. (A115b/11), (B33b/6)

ğeç- “bir yerden başka bir yere gitmek”

g.-edür (B32a/9)

g.-emez (B31b/5)

g.-mez (B31b/7)

gel “gel- fiilinin eksiz emir kipi şekli”

g. (110a/7),(111a/7),(114b/4),(114b/5),(114b/11),

gel- “bir yere varmak”

g. (B39b/12), (A110a/7), (B40a/7)

g.-di (A109a/3), (A114a/2), (B29a/12), (B29a/14), (B31b/15), (B34a/16),
(B39a/11), (A113a/9)

g.-dügince (B28b/11)

g.-dügine (A108a/6)

g.-dügüneyin (B34a/1)

g.-dükde (A122a/1)

g.-en (B32a/7)

g.-icek (B30b/2), (B30b/3)

g.-ince (A118b/9)

g.-medügi (A121a/13)

g.-mese (A110a/11)

g.-mez (A111a/1), (A124a/11)

g.-se (A113a/8), (B41a/2)

g.-sün (A112a/1), (BA38b/5)

g.-ün (B44b/15)

g.-üp (A119b/5)

g.-ür (A30a/19), (B30b/11), (B31a/10), (B31a/11), (B31a/14), (B31a/9),
(B37a/3), (A107a/9)

gelin “evlenmek üzere süslenip hazırlanmış genç kız veya yeni evlenmiş kadın”

g. (A118a/3), (A118a/4)

g.+e (A118a/1), (A118a/2)

ger “şart anlamını güçlendirmek için şartlı cümlelerin başına getirilen edat”

g. (B42a/19), (B42a/2), (B44b/19)

gêrçek “inkâr edilmeyecek şekilde var olan, var olmuş bulunan, hakîkî, vâkî, reel; aslı olan sahih”

g. (A118b/2), (A123a/3), (A123a/5)

g.+den (A113b/2)

gerdek < Far. “gelinle güveyin düğün gecesi yalnız kaldıkları oda, hacle”

g.+e (A117b/12)

gerek “herhangi bir şeyin yapılabilmesi veya olabilmesi için şart olan şey”

g. (A113b/9), (A117a/11), (A121b/8), (A121b/8), (B29b/11-12), (B29b/17), (B30a/15), (B30a/18), (B30a/5), (B30b/9), (B33b/5), (B34a/18-19), (B39b/18)

g.+mez (B35a/6)

g.+se (B45a/6)

gerekmez “gerek- fiilinden türemiş olumsuzluk eki”

g. (B43a/14), (B43a/15)

gêri “arkada bulunan taraf, arka taraf”→ **gêrü**

g.+ye (B39a/1)

gêrü “arkada bulunan taraf, arka taraf”→ **gêri**

g.(B30a/9), (B30b/8), (B31a/10), (B33b/1), (B43b/17), (B44b/11)

getir- “gelmesine sebep olmak, iletmek”→ **getür**

g.-mezin (A114b/6), (A114b/7), (A114b/7)

getür- “gelmesine sebep olmak” → **getir**

g. (A121b/4), (B39b/4)

g.-di (A115a/10), (B40b/11)

g.-düm (A108b/13)

g.-e (B30a/4)

g.-eyin (A121b/6), (B39b/13)

g.-medin (B33b/1)

g.-meyince (A114b/5), (A114b/6), (A114b/7), (A114b/8)

g.-mezdüm (A124b/8)

g.-mişdür (A108a/3), (A108a/10), (A108a/5), (A108b/2), (A108b/6), (A108b/8), (A109a/11), (A109a/13), (A109a/4), (A109b/3), (A109b/6), (A109b/8), (A110a/2), (A110a/3), (A110a/4), (A110a/6), (A108a/3)

g.-η (A121b/5)

g.-se (A108a/6), (B37a/4), (B37a/6)

g.-ün (A109a/7)

g.-üp (A109a/2), (A113b/12), (A125b/6), (B33a/19)

g.-üyin (A124b/3), (A124b/3)

gêy- “örtünüp korunmak veya süslenmek için bir giyeceği bedenine veya herhangi bir organına geçirmek”

g. (B29a/12), (B29a/12), (B34b/4), (B39a/8), (B40b/18)

g.-dügin (B42b/9)

g.-mek (A108b/3)

g.-se (B42a/12), (B42a/14), (B42a/15), (B42a/19), (B42b/9), (A121a/3)

g.-üp (A106b/5)

g.-ürise (B42a/15)

gez “defa, kere”

g. (B31a/17), (B31a/17)

g.+den (B40a/11)

gibi “benzerlik bildiren edat,”

g. (A108b/3), (A110a/5), (B33b/17), (B35a/14), (B35b/5), (B36a/13), (B40b/16), (B43b/3), (B44a/13), (B44b/18), (A125a/12)

g.+yin (A119a/11)

g.+dür (A114b/3), (A125a/7), (B33b/13), (B35a/12), (B40a/19), (B40b/14)

gici “öfke”

g. (B38a/11)

gir- “dışarıdan içeriye geçmek; kaçmak, içeriye varmak, dâhil olmak”

g. (B43a/13)

g.-elüm (B31a/13)

g.-em (B31b/16)

g.-esin (B31b/19)

g.-icek (B29b/1)

g.-mege (A123b/12)

g.-mek (B30b/13)

g.-meyem (B43a/13)

g.-meyim (B43a/12)

g.-mezem (A123b/12)

g.-se (A117b/12), (B42a/16), (B42a/18), (B42b/10)

git- “bir yere varmak”

g. (A113a/10)

g.-di (A114a/1)

g.-e (B32b/19)

g.-ünj (a113b/13)

g.-elim (A114b/4)

g.-elüm (A114b/11)

g.-er (B30b/3), (B30b/3)

g.-ersenj (A113b/1)

g.-me (A113b/1)

g.-mezin (A114b/11), (A114b/8)

g.-se (A113b/12)

gizli “açıkça bilinmeyen, görülmeyen, açık ve âşikâr olmayan, meçhul”

g. (B39a/6)

gök “yeryüzünün üstünü kaplayan kubbe biçimindeki mâvi boşluk, semâ, âsuman”

g.+de (A124a/13)

g.+e (B31a/11), (B31a/12)

g.+lerüm (B31a/11)

g.+ten (B34a/3), (B34a/5)

g.+ün (B34a/6)

gökçek “güzel, şîrin, latîf”

g.+dür (A112b/1)

gönül “îman, sevgi ve nefretin, iyi ve kötü bütün duyguların kaynağı olduğu kabul edilen kalbin mânevî yönü, yürek, dil.”

g. (B35b/16)

g.+e (B33a/1)

g.+ile (B29b/13), (B30a/13), (B30a/7), (B30a/9), (B30b/5)

g.+inden (B31b/5), (B31b/7)

g.+ine (A108a/6), (B32b/19), (B37a/4), (B37a/5)

g.+üm (B38b/12), (B39a/10)

gör- “(gözle ve ışık yardımı ile) bir nesne veya kimsenin varlığını algılamak, hissetmek”

g.-dügin (B31b/12)

g.-düm (A108b/10)

g.-dün (A118b/11), (B41b/2)

g.-medüm (A108b/11)

g.-megiçün (B42b/11)

g.-mek (B33b/15)

g.-meyedün (B41b/10)

g.-mezin (B37b/8)

g.-miş (A114b/10)

g.-se (B33a/1), (B36a/14), (B36a/9), (B39a/11), (B39b/19), (B40a/16),
(B40a/3), (B40b/2)

g.-üp (A111a/9), (A121a/12), (A125a/1)

g.-ür (B34a/4)

g.-ürven (B35b/18), (B36a/1), (B37b/8)

görklü “güzel, gösterişli, görkemli”

g. (B28b/2), (B36a/1), (B38b/16)

götür- “(bulunulan yerden daha uzak bir yere) taşımak, ulaştırmak, iletmek”

g.-en (B42b/4)

g.-mişdür (A121a/5)

g.-üp (A110a/12)

göz “insanda ve hayvanda görme organı”

g.+i (A106b/3)

g.+inden (B33b/14)

g.+üme (B33b/13)

gür < Far. “mezar”

g. (B31a/19)

g.+ma (B31a/17)

ğusl < Ar. *ğusl* “yıkanma, boy abdesti alma”

ğ.+den (A112a/10)

ğuşsa < Ar. *ğuşsa* “gam, keder, hüzn”

ğ.+m (B35a/12)

ğ.+n (B35a/12)

gūye < Far. “sözde, sanki” → **güyā**

g. (B39a/14), (B43b/10)

güc(ç) “yapılması, başa çıkılması zor olan, emek isteyen, yorucu, zor, müşkül, çetin”

g.+i (A117b/9)

g.+ün (B29b/7), (B31b/18)

güft-gū < Far. *güft-gū* “sohbet, konuşma”

g. (A107b/5)

gül- “sevinç veya hayretini açığa vurmak”

g.-en (A108a/9), (B33a/3)

g.-enler (A125a/1)

g.-se (A108a/11), (A113a/7)

g.-seler (A113a/3), (A113a/7)

güldür- “gülmesine sebep olmak, gülmesini sağlamak”

g.-megiçün (B31b/11), (B33a/3)

gümān < Far. “şüphe, zan”

g.+ı (B29b/15)

gümānsuz < Far. “şüphe” +T. “suz ” “şüphesiz”

g. (B33a/16)

gümiş “metal elementten yapılmış eşya”

g. (B39b/18)

g.+den (B42b/2)

gün “dünyânın kendi yörüngesi etrâfında bir defa dönmesinden ibâret 24 saatlik zaman parçası”

g. (B28b/11), (B29a/11)

g.+de (B44b/18)

g.+nde (B43b/5)

g.+i (B42b/13), (B42b/14)

g.+inde (A121a/10), (A121b/2), (A123b/5), (A124b/6), (B34a/15),
(B42b/12), (B43b/2)

g.+ine (B29a/19), (B31b/2), (B32b/1), (B43a/10), (B43a/17)

g.+lerde (B29a/10)

günāh < Far. *günāh* “Allah’ın emirlerine aykırı olan davranış, mâsiyet”

g. (B38a/11), (B38a/11)

g.+ı (A125a/11), (B32a/4), (B32a/5), (B44a/7)

g.+lar (B32a/7)

g.+larından (B44a/2)

günāh-ı şağāyir < Ar. *günāh-ı şağāyir* günāh + şağāyir “küçük” “küçük günahları”

g. (A122a/4)

günāh-kār < Far. *gunāh-kār* “günah işleyen, günah işlemiş kimse”

g. (A125a/10)

güvegü “yeni evlenmiş erkek”

g. (A118a/2), (A118a/3)

güyā < Far. “sözde, sanki” → **gūye**

g. (B38b/4)

H

ha < Ar. “Arap alfabesinin yirmi yedinci, Türkler’in İslâmiyet’i kabullerinden 1928 harf inkılâbına kadar 9–10 asır boyunca kullanmış oldukları alfabenin otuzuncu harfi ve bu harfin adı”

h. (B35b/16), (B35b/16)

haber < Ar. *haber* “olmuş veya olmakta bulunan bir şeye dâir orada olmayanlara erişen bilgi, ondan ona nakledilen söz”

h. (B29a/15), (B29b/18), (B29b/2), (B30b/17)

ḥacc < Ar. “İslâm dîninde şer’an zengin sayılan her müslümanın ömründe bir defa kurban bayramı günlerinde belli usûllere göre Kâbe’yi ziyâret etmesi şeklindeki farz ibâdet”

ḥ. (B29b/7), (B33a/18), (B33b/1)

ḥ.+a (A117b/9), (B30b/7), (B33a/18)

ḥ.+ı (B33b/1)

ḥadden < Ar. “aşırı gitmek, artmak”

ḥ. (B32a/9)

ḥadīs < Ar. “Hz. Muhammed’in sözleri, davranışları ve başkalarının yaptığı kendisi tarafından tasvip edilen hareketleri”

ḥ. (B36b/16), (B37a/17)

ḥ.+de (B31b/11), (B31b/12), (B31b/3), (B31b/9), (B32a/8), (B34a/1), (B32a/2)

ḥ.+e (B37a/17)

ḥ.+ise (B37a/19)

ḥ. (A108b/2)

ḥadīs-i mütevâtir < Ar. *ḥadīs-i mütevâtir* ḥadīs “Hz. Muhammed’in sözleri, davranışları +T mütevâtir “art arda gelen, sürekli nakledilen. “sürekli nakledilen sözler”

ḥ. (B37a/19), (A108b/2)

ḥadīs-i şahīḥ < Ar. *ḥadīs-i şahīḥ* ḥadīs “Hz. Muhammed’in sözleri, davranışları +T şahīḥ “sağlam, doğru, güvenilir” “güvenilir olan sözü”

ḥ. (A114a/11)

ḥadīs-i şerīf < Ar. *ḥadīs-i şerīf* “yüce, şerefli söz”

ḥ.+in (A108b/9), (A108b/6)

ḥ. (A116a/2)

ḥ.+ün (A115b/13)

hadiyyetü’l-muḥdī < Ar. “*hadiyyetü’l-muḥdī* hediye “hediye” el-muḥdī “hidayet eden” “hidayet edenin hediyesi” → **hediyyetü’l-muḥdī**

h.+nde (A124a/9)

ḥaḳḳ < Ar. *ḥaḳḳ* “doğru, gerçek, Allah, Cenâbıhak” → **ḥaḳḳ**

ḥ. (A110a/8), (B30a/1), (B30b/17), (B31a/16), (B31b/5), (B31b/8), (B37b/1),
(B45a/10)

ḥ.+dan (B28b/16), (B29a/6), (B31a/11), (B31a/14)

ḥ.+dur (B43a/2)

ḥaḳīr < Ar. *ḥaḳīr* “ḥaḳāret “(küçük görülmek, hor olmak”tan) değersiz, itibarsız, küçük”

ḥ. (A107a/7), (B28b/9)

ḥaḳḳ < Ar. *ḥaḳḳ* “doğru, gerçek, Allah, Cenâbıhak” → **ḥaḳ**

ḥ. (B32a/11), (B35b/14), (B35b/15)

ḥ.+ı (B37a/10), (B37a/11)

ḥ.+ıla (B45a/10), (B45a/11)

ḥ.+ım (B37b/12), (B43b/1)

ḥ.+ımı (A124b/7)

ḥ.+ında (A107b/5), (A115b/7)

ḥ.+ını (A114a/5)

ḥ.+uma (B35b/11)

ḥ.+umı (B35b/10), (B37a/10)

ḥaḳḳā < Ar. *ḥaḳḳā* “gerçekten, doğrusu, elhak”

ḥ. (A115b/2)

ḥaḳḳān < Ar. *ḥaḳḳān* “doğrusu, hakkā”

ḥ. (A116a/3)

ḥaḳlaṣ- “karşılıklı birbirinin hakkını vererek alacağı vereceği kalmamak”

ḥ.-urın (B35a/17)

ḥaḳlu < Ar. *ḥaḳ*+ T.*lu* “hak sâhibi olan, hakkı olan”

h. (B45a/11)

haksuz < Ar. *hak* +T.suz “hakka uygun olmayan”

h. (B45a/11)

hāl < Ar. *hāl* “bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü”

h. (B30b/1), (B34b/14)

h.+inde (B35b/12), (B35b/14), (B44a/8)

hālāṣatü'l-fetāwī < Ar. *hālāṣatü'l-fetāwī* “İslam hukukuna dair önemli fetvaların bulunduğu eser”→ **hālāṣatü'l-fetvā**

h. (A108b/5)

h.+de (A112b/13)

hālāṣatü'l-fetāvā < Ar. “İslam hukukuna dair önemli fetvaların bulunduğu eser”→ **hālāṣatü'l-fetāwī**

h. (A108a/4)

h.+da (A113a/7), (A118a/5), (A122a/4), (A122b/6), (A108a/3)

hālāṣatü'l-fetvā < Ar. *hālāṣatü'l-fetvā* “İslam hukukuna dair önemli fetvaların bulunduğu eser”→ **hālāṣatü'l-fetāwī**

h.+da (A109a/4), (A112b/10), (A120b/13)

h.+de (A109a/12), (A111a/10), (A113b/6), (A115a/3), (A116a/6), (A118b/2), (A119b/8), (A121a/9), (A122a/9), (A123a/10), (A123b/13)

hālbuki < Ar. “oysa, aksine olarak”

h. (A123a/1)

hālī < Ar. *hālī* “boş”

h. (B34a/7), (B34a/8)

hālīfe < Ar. *hālīfe* “Hz. Muhammed'den sonra onun vekili olarak din ve dünya işlerinde bütün müslümanların önderi, aynı zamanda devletin reisi olan kişi, emîrül-müminin”

h. (A109a/5)

ḥālīka-ı muḥīṭ < Ar. *ḥālīka-ı muḥīṭ muḥīṭ* “kuşatan + *ḥālīka* “yaratan” “Allah her şeyi kuşatıcı ve yaratıcıdır”

ḥ.+de (A123a/9)

ḥalk < Ar. *ḥalk* “boğaz”

ḥ. (A113a/3)

ḥ.+a (B35b/10)

ḥalk < Ar. *ḥalk* “bir milleti meydana getiren insan topluluğu”

ḥ. (A107b/2), (A107b/6), (A111b/8), (A113a/7), (A115b/4), (A116a/2), (A122a/11), (A123b/10)

ḥ.+uḡ (A106b/3), (A107a/1), (A107a/4), (A114a/5)

ḥalt < Ar. *ḥalt* “bir şeyi başka bir şeyle karıştırma, mezcetme”

ḥ. (A107a/8)

ḥalvānī “dört büyük sūnni fıkıh mezhebinden biri”

ḥ. (B39a/4)

ḥaml < Ar. *ḥaml* “taşımaya, yüklenme, yükletme”

ḥ. (B32b/10)

ḥamr < Ar. *ḥamr* “şarap”

ḥ. (A121b/12), (B37b/19), (B38a/1), (B39/7), (B45a/1)

ḥ.+uḡ (B39b/8)

ḥanīfe < Ar. *ḥanīfe* “doğru yolda olan”

ḥ. (A112b/8)

ḥ.+den (A115a/9)

ḥ.+yile (B34b/15)

ḥ. (A121b/12), (B37b/19), (B38a/1), (B39b/7), (B45a/1)

ḥ.+uḡ (B39b/8)

ḥarāc-güzār < Ar. *ḥarāc-güzār ḥarāc* “haraç”+ *güzār* “geçen, giden, veren” “haraç veren”

ḥ. (B39a/18)

ḥarām < Ar. *ḥarām* “dinin kesin bir delille yasakladığı, işlenmesi azâbı, inkâr edilmesi küfrü gerektiren hareket veya davranış”

ḥ. (A107a/1), (A111a/4), (A111a/5), (A119a/5), (A119a/7), (A121b/10), (A121b/11), (A121b/4), (A121b/4), (A121b/8), (A122a/10), (B37b/17), (B39a/14), (B39b/3), (B39b/5), (B39b/8)

ḥ.+a (B38a/1)

ḥ.+dan (A122a/8), (A122a/9)

ḥ.+dur (A117a/6), (B44a/5)

ḥ.+ı (B39a/16)

ḥ.+uḡ (B39a/17)

ḥ.+zāde (B33b/2)

ḥarām-ı la'īne < Ar. *ḥarām-ı la'īne* “lanetlenmiş haram”

ḥ.+dür (A111a/5), (A111a/6)

ḥarāmlık < Ar. “ḥarām dinin kesin bir delille yasakladığı +T.lık “haram olma durumu”

ḥ.+da (B44a/7)

ḥ.+ı (B39b/8)

ḥarīr < Ar. *ḥarīr* “ipek elbise”

ḥ. (A108b/3)

ḥāşılü'l-keḷām < Ar. *ḥāşılü'l-keḷām ḥāşıl* “sonuç” + *keḷām* “söz, konuşma” “sözün sonucu”

ḥ. (A117a/8)

ḥaşīr < Ar. *ḥaşīr* “yer sergisi, örtü, yaygı”

ḥ. (B37b/7)

ḥaṣr < Ar. *ḥaṣr* “sınırlı ve dar bir yer içine alma”

ḥ. (A123b/8)

ḥatā < Ar. *ḥatā* “aslına uygun olmayan, doğru olmayan şey; yanlış” → **ḥatā**

ḥ. (B29a/1)

ḥ.+dur (b35b/4)

ḥatā < Ar. *ḥatā* “aslına uygun olmayan, doğru olmayan şey; yanlış” → **ḥatā**

ḥ. (B33a/8), (B34a/12), (B34b/10), (B34b/2), (B44b/6), (B45a/8)

ḥ.+dur (B34a/12), (B34b/2), (B44b/5), (B44b/8)

ḥ.+sın (A108a/2)

ḥ.+yı (B33a/9)

ḥatāen < Ar. *ḥatāen* “yanlış olarak, yanlışlıkla”

ḥ. (A119a/2)

ḥatīb < Ar. *ḥatīb* “güzel söz söyleyen, hitâbet yeteneği olan kimse”

ḥ.+lere (A124b/13)

ḥātır < Ar. “düşünme, akılda tutma yeteneği, zihin, hâfıza” → **ḥātır**

ḥ.+ıma (A108b/13), (A109a/1)

ḥ.+ına (A110a/10)

ḥazîr < Ar. *ḥazîr* “bulunan kişi”

ḥ.+i (A108b/10)

ḥātır < Ar. *ḥātır* “düşünme, akılda tutma yeteneği, zihin, hâfıza” → **ḥātır**

ḥ.+a (A109a/2)

ḥ.+ıma (A109a/2)

ḥ.+ına (A108a/6)

ḥātır-ı ḥāmidümüz < Ar. *ḥātır-ı ḥāmidümüz ḥāmid* “övgüye layık” + *ḥātır* “gönül, düşünce” “övgüye layık düşünce”

ḥ.+e (B29a/2)

ḥattā < Ar. “bile, dahi, üstelik, bundan başka, hem de gibi anlamı kuvvetlendirmek için kullanılır”

ḥ. (A120b/4), (A122a/6)

ḥātūn < Far. *ḥātūn* “kadın”

ḥ. (A113b/9), (A117a/13), (A117b/2), (A118a/1), (A118a/1), (A120a/4), (A120a/8), (A121a/13), (A122b/2)

ḥ.+a (A117b/13), (A120a/7)

ḥ.+ı (A122b/2)

ḥ.+ına (A117b/12)

ḥ.+ları (A117a/8)

ḥ.+larına (A117a/4)

ḥavf < Ar. *ḥavf* “korku”

ḥ. (A117b/13)

ḥavl < Ar. *ḥavl* “etraf, çevre, güç, kuvvet”

ḥ.+in (A125a/6)

ḥayırlu < Ar. *ḥayır* “her durumda ve şartta herkesin katında iyi ve makbul olan hâl ve iş” +T.lu “hayırlı”

ḥ. (B31b/5)

ḥ.+dur (A120b/10), (A120b/11)

ḥayırsuz < Ar. *ḥayır* “her durumda ve şartta herkesin katında iyi ve makbul olan hâl ve iş” +T.suz “hayırsız”

ḥ. (B31b/5)

ḥayiz < Ar. “kadınlarda âdet hâli, aybaşı” → **ḥāyiz**

ḥ. (A122a/12)

ḥāyiz < Ar. “kadınlarda âdet hâli, aybaşı” → **ḥayiz**

ḥ.+a (B30b/12)

ḥayr < Ar. *ḥayr* “her durumda ve şartta herkesin katında iyi ve makbul olan hâl ve iş”

ḥ. (A108a/3), (B31a/10), (B31a/9), (B31b/3), (B33a/17), (B45a/6)

ḥ.+dan (B31a/3), (B31a/6)

ḥ.+ına (B29a/19)

ḥ.+ını (B31a/8)

ḥayvān < Ar. *ḥayevān* “duygu ve hareket yeteneği olan, içgüdüleriyle hareket eden canlı yaratık”

ḥ.+āt (A123b/8)

ḥazer < Ar. *ḥazer* “sakınma, çekinme”

ḥ. (A125b/7)

ḥāzır < Ar. “bir işi yapmak için gerekli her türlü şeyini tamamlamış olan”

ḥ. (B31a/1)

ḥazret < Ar. *ḥazret* “şahıs veya kutsal sayılan varlık isimlerinin başına getirilip Farsça isim tamlaması şeklinde kullanılır ve saygı ifade eder”

ḥ.+i (B31b/16), (B32a/2), (B29b/2), (B31b/1)

ḥ.+ine (B31b/15)

ḥ.+leri (A114a/7), (A116b/6)

ḥ.+lerine (A114a/6)

ḥazret-i ebī < Ar. *ḥazret* “saygı ifadesi + *ebī* “ebī hazretleri”

ḥ. (A109a/5)

hediye < Ar. *hediye* “armağan”

h. (A121b/2)

hediye-tü'l-muḥdī < Ar. “*hediye-tü'l-muḥdī* hediye “hediye” *el-muḥdī* “hidayet eden” “hidayet edenin hediyesi” → **hediye-tü'l-muḥdī**

h.+nde (A125a/9)

ḥelāl < Ar. *ḥalāl* “dinin yasaklamadığı hareket ve davranışlar”

h. (A107a/1), (A121b/13), (A121b/5), (A121b/8), (B39a/17), (B39b/3), (B39b/4), (B39b/7), (B39b/8)

h.+den (A121b/9), (B39b/3)

h.+dür (A108b/4), (A118a/11), (A118b/1), (A118b/1), (A118b/2), (A122a/12), (A122a/13), (A122b/1), (A122b/2)

h.+i (B39a/16)

h.+im (B39a/14)

hele < Far. “bir kimse veya şey diğer kimse veya şeylerin içinde ayrıca belirtilmek istendiği zaman bunu ifâde eden kelimenin başına veya sonuna getirilir, özellikle, bilhassa, bâhusus, her şeyden önce”

h. (A109b/10)

hem < Far. *hem* “kullanıldığı cümleye ‘üstelik, bir de, şu da var ki ’ mânâları katarak anlamlarını kuvvetlendirir”

h. (B30b/1), (B30b/1), (B37a/3), (B39a/5)

hemân < Far. *hemân* “derhâl, çabucak, hiç vakit geçirmeden”

h. (A113b/8), (A114b/3), (A117a/11), (A118a/2), (A124a/3), (A124a/7), (B29b/16)

her < Far. *her* “önüne geldiği ismin benzerlerini ‘teker teker hepsi, birer birer hepsi’ anlamı kapsamında genişlenen söz”

h. (A111a/2), (A112a/9), (A114b/8), (A116b/2), (A117a/11), (A118a/2), (A123a/11), (B29a/2), (B29b/11-12), (B31b/2), (B32a/3), (B32a/8), (B32b/12), (B33b/6), (B36a/2), (B36b/7), (B38a/15), (B40a/6), (B40a/6), (B40b/15), (B40b/15), (B40b/5), (B43a/4), (B44a/17), (B44a/19), (B44b/18)

hergiz < Far. *hergiz* “kim varsa hepsi, mevcut bütün insanlar”

h. (B31a/1), (B45a/1)

hesâb < Ar. *hisâb* “sayılara âit kural ve işlemlerden bahseden ilim, aritmetik”

h.+ı (A123a/13)

hevâ < Ar. *hevâ* “istek, arzu, heves”

h. (B39b/19)

hîç < Far. *hîç* “olumsuz cümlelerde ve soru cümlelerinde anlamı kuvvetlendirir, asla”

h. (B32b/9), (B34b/13), (B35b/1), (B35b/2), (B38b/6), (B40a/6), (B42a/1), (B42a/8), (B44a/6)

hîçbir “bir addan önce getirilerek o adın bildirdiği varlıktan bir tanesinin bile olmadığını anlatan bir söz”

h. (B34a/7), (B34a/8), (B44b/15), (B29a/13), (B30b/18)

hîle-yi şer‘iyye < Ar. *hîle-yi şer‘iyye* “meşru yollarla yapılan hile” → **hîlye-i şer‘iyye**

h.+s (A117a/10)

hinzîr < Ar. “domuz eti”

h. (B40a/19)

hışm “aynı soydan gelen veya evlenme yoluyla aralarında yakınlık bulunanlardan her biri”

h.+ı (B42b/18)

hıtrîr “düşünce, hatır”

h.+e (A114b/3)

hibe < Ar. *hibe* “malını karşılıksız olarak verme, bağışlama”

h. (A121a/10)

hikāyet < Ar. “hikāye”

h. (A113b/13), (A124b/2), (B33b/19), (B43b/19)

h.+dür (B34a/2)

h.+lerdür (B40a/5)

hikmet < Ar. *hikmet* “hakimlik, bilgelik”

h. (B28b/8)

hilāf < Ar. *hilāf* “ters, aykırı, zıt olma”

h. (A123a/1)

hīlye-i şer‘iyye < Ar. *hīlye-i şer‘iyye* “meşru yollarla yapılan hile” → **hīle-yi şer‘iyye**

h. (A120a/9)

himār < Ar. *himār* “eşek, merkep”

h.+uḡ (B40a/9)

himmet < Ar. *himmet* “yardım, ihsan, çalışma, gayret”

h. (B28b/17), (B28b/17)

hisāb < Ar. *hisāb* “hesap”

h.+a (B43a/19)

hiṭāb < Ar. *hiṭāb* “sözü veya yazıyı bir kimseye yöneltme, tevcih etme”

h.+ıdur (B36b/2)

hōş < Far. *hōş* “duyguları okşayan, zevk veren, beğenilen, güzel, iyi, latif”

h. (B44b/15)

hōşca < Far. *hōş* duyguları okşayan, zevk veren +T.ça “hoşa gidilecek şekilde, güzelce”

h. (A121a/12), (A125b/5)

hubb-ı dünyā < Ar. *hubb* “sevgi, tutku” *hubb-ı dünyā* “dünya sevgisi”

h. (A106b/5)

huşūmet < Ar. *huşūmet* “hasımlık, düşmanlık”

h. (A110b/9)

huyūt < Ar. *huyūt* “hayt “ip”in çoğul şekli huyūt) ipler, iplikler, lifler”

h.+uḡ (A125a/3)

hükemā < Ar. “hakîmler, filozoflar, ilim adamları”

h. (B32a/9)

hükm < Ar. *hükm* “bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar, yargı”

h. (A117a/3), (B30b/5), (B30b/6), (B39b/18)

h.+i (B33a/12), (B33a/16), (B33a/9), (B35a/18), (B35a/19), (B35b/1),
(B38a/16), (B39b/10), (B40b/14), (B40b/14), (B40b/16), (B40b/16), (B39b/17)

h.+ini (B35a/18)

h.+iyile (B35a/18), (B39b/10)

h.+lerinden (B38a/16), (B39b/17)

h.+lerine (B32a/18), (B38a/14)

h.+lerde (B44b/1)

hürmet < Ar. *hürmet* “çekinme ile karışık bir sevginin verdiği dikkat ve îtinâ gösterme duygusu, saygı”

h. (A114a/13)

h^vāherzāde < *h^vāherzāde* “Hocazade”

h. (B34b/18)

h^voca < Far. *h^voca* “din görevlisi”

h.+larına (A124b/13)

h.+sı (A109b/11)

h.+sına (A113a/4)

I

ı- “olmak, cevher fiil, ek fiil”→ **i-**

i.-sam (B38a/18)

ıman - “inanmak işi, güven, emniet, îtimat”→ **ıman-**

ı.-acak (B41a/1)

ı.-asın (B29a/16), (B29a/17), (B29a/18), (B29a/18), (B29a/18), (B29a/19)

ı.-dıyısı (B31b/2), (B31b/3)

ı.-madum (B36b/10)

ı.-mağ (B30a/14)

ı.-mağdur (B30a/7)

1.-masa (B29b/15), (B30a/9), (B36b/7)

1.-mayınca (B30a/13)

1.-mazlar (B30a/12)

1.-mış (B41a/1)

1.-sa (B29b/13), (B30b/5)

ırak “uzak”

1. (B29a/8), (B31b/13)

ırla- “şarkı söylemek”

1.-mağ (B37b/16)

İ

i- “olmak, cevher fiil, ek fiil”→ **ı-**

i.-di (A111a/12), (A111a/13), (B31a/9), (B31a/9), (B37b/5)

i.-dügin (A112a/13), (A122a/10), (A122b/12), (B32b/16), (B34b/19),
(B35a/1)

i.-dügine (A124a/8), (B32b/14)

i.-düm (A120a/1)

i.-ken (A109b/11), (A112b/9), (B35a/2), (B37b/18)

i.-miş (B30b/15)

i.-se (A108b/7), (A110b/12), (A111b/6), (A117a/6), (A117b/3), (B37a/19),
(B41b/17), (B42b/7)

i.-sem (A119b/2), (B41b/11), (B41b/13)

īmān < Ar. *īmān* “Allah’a inanma, dînî inanç”

ī. (A108a/4), (A116a/10), (A121b/5), (A124b/8), (B28b/4), (B29a/16),
(B29a/16), (B29a/3), (B29a/5), (B29a/6), (B29a/7), (B29a/9), (B29b/10), (B29b/14),
(B30a/10), (B30a/10), (B30a/13), (B30a/13), (B30a/15), (B30a/15), (B30a/17), (B30a/18),
(B30a/18), (B30a/3), (B30a/5), (B30a/7), (B30a/8), (B30b/10), (B30b/15), (B30b/2),

(B30b/2), (B30b/3), (B30b/6), (B30b/9), (B30b/9), (B33a/19), (B33b/1), (B40b/15), (B40b/4), (B41a/1)

ī.+a (B32a/19), (B40b/3), (B40b/5)

ī.+dan (A121b/9), (B30b/15)

ī.+dandur (B30b/10)

ī.+ı (B28b/8), (B29b/16)

ī.+ına (B30b/5)

ī.+ında (A115a/13), (A115b/13), (A115b/3), (A115b/5), (A116a/1), (A116a/5)

ī.+ınuḡ (B30b/14)

ī.+ların (A107a/5)

ī.+larına (A107a/3)

ī.+larında (A115b/6)

ī.+uḡ (B30b/11), (B40b/17)

ī.+uḡı (B41a/12)

īmān-ı maḥẓ < Ar. *īmān-ı maḥẓ* īmān “dînî inanç” maḥẓ “saf, katıksız” “saf iman”

ī.+dur (A108a/7)

īmānsız < Ar. *īmān* + T.*sız* “inancı olmayan kimse, dinsiz”

ī. (A118a/6), (A118a/8)

īsā “özel isim”

ī. (B31b/19)

‘ibādet < Ar. *‘ibādet* “insanın tek Tanrılı dinlerde Allah’a, diğer din ve inanışlarda ise inanıp bağlandığı kudrete kulluğunu göstermek üzere yaptığı hareketler, tapma, tapınma”

‘a. (B28b/5)

‘a.+i (B33a/17)

‘a.+ler (B30b/13), (B30b/7)

‘a.+lerin (A107a/5)

ibni < Ar. *ibn* “oğul”

i. (A115a/10), (A115a/11), (A115a/13), (A115a/9), (A115b/3), (A123a/2)

ibnü’l-faẓl < Ar. *ibnü’l-faẓl* ibn “oğul” faẓl “iyilik, fazilet.” “fazilet sahibi kişinin oğlu”

i. (B42a/6)

ibtāl < Ar. *ibtāl* “hükümsüz bırakma, bozma, feshetme”

i. (A107a/5)

īcāb < Ar. *icāb* “gerek, lüzum”

i. (A107b/11), (A108a/5)

iç < Ar. “bir şeyin kendi sınırları arasında kalan kısmı, dâhil”

i.+inde (A110b/7), (A125b/3), (B29b/18), (B30b/1), (B31b/6), (B38b/14), (B38b/16), (B38b/17), (B42a/2)

i.+indedür (B32a/14), (B32b/5), (B33b/19)

i.+ine (B31b/9), (B32a/7)

iç- “bir sıvıyı ağza alıp yutmak”

i. (B35a/6)

i.-digün (B35a/6)

i.-erken (B38a/1)

i.-in (B35a/5)

i.-mek (A123a/3), (A123a/4)

i.-mekden (A123a/4), (A123a/5)

içinde “zaman bildiren kelimelerle, belli bir sürede, süresince”

i. (A107a/1)

içün “sebeup bildirir; sebebiyle, -den ötürü, -den dolayı”

i. (A107a/12), (A111b/8), (A111b/9), (A112a/6), (A112a/7), (B30a/2), (B33a/14), (B33b/15), (B36a/12), (B36b/14), (B37a/16), (B38a/4), (B39a/13), (B40a/2), (B41b/13), (B42a/14), (B42a/17), (B42b/13), (B42b/14), (B42b/15), (B42b/19)

ihānet < Ar. *ihānet* “hâinlik etme, arkadan vurma”

i. (A114a/10), (A114a/9)

ihāneten < Ar. *ihāneten* “ihânet yoluyla”

i. (A112b/6)

ihsân < Ar. *ihsân* “bağışlama, bağışta bulunma”

i. (B35b/11)

ihtilâf < Ar. *ihtilâf* “anlaşmazlık, uyuşmazlık”

i. (A124b/5), (B33a/11)

i.+1 (B44b/3)

ihtirâz < Ar. *ihtirâz* “çekinme, kaçınma”

i. (A107a/12)

ihtiyâr < Ar. *ihtiyâr* “seçme, tercih etme”

i. (B34b/3)

i.+1la (B32b/14)

ihtiyâf < Ar. *ihtiyâf* “olabilecek şeyleri hesâba katarak tedbirli ve ölçülü davranma, sakınma”

i. (B33a/14)

ihtiyâten < Ar. *ihtiyâten* “ne olur ne olmaz düşüncesiyle, her ihtimâle karşı, tedbirli davranarak”

i. (A107b/2)

‘ikâb < Ar. *‘ikâb* “azap, eziyet, ezâ”

‘a.+dan (A124a/5)

ikdām < Ar. *ikdām* “bir şeyi elde etmek için sebatla ve gayretle çalışma, sürekli çaba gösterme”

i. (B28b/17)

ikfār < Ar. *ikfār* “bir kimsenin kâfir olduğunu söyleme, onu küfre sapmış olarak gösterme”

i. (A109a/12)

iki “iki sayısı”

i. (A110b/9), (A111a/5), (B29a/15), (B29a/15), (B29a/3), (B31a/5), (B31a/7), (B37b/10), (B39a/14), (B42b/4), (B43b/10), (B44a/11)

i.+si (B30a/14), (B30a/17), (B41a/12)

i.+sin (B30a/14), (B30a/15)

i.+sine (B42b/17), (B42b/17)

ikileyin “bir şeyi tekrar etmek”

i. (B33a/18)

ikinci “iki sayısının sıra sıfatı”

i. (B30b/17), (B32a/15), (B32b/12), (B32b/3), (B33b/8-9), (B44b/3)

ikrāh < Ar. *ikrāh* “iğrenme, tikslenme”

i. (A108b/12)

ikrām < Ar. *ikrām* “ağırlama, kıymet vererek hürmet etme, misâfirperverlik gösterme”

i.+a (B44a/12)

ikrār < Ar. *ikrār* “gizlemeyip açıklama, itiraf etme”

i. (A124a/8), (B29b/13), (B30a/11), (B30a/13), (B30a/6), (B30a/7), (B30a/8), (B30a/9), (B36b/3), (B36b/7)

i.+la (B30a/14)

ile “kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, beraberlik, araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan bir söz”

i. (A107a/8), (A107b/8), (A107b/9), (A109a/5), (A110a/7), (A112a/1), (A112b/9), (A114a/4), (A114a/8), (A122a/3), (A125b/2), (B34a/14), (B44b/3)

ilerü “bir yerin veya şeyin arka kabul edilen kısmına göre önde bulunan taraf, ön taraf”

i. (B40a/14)

iley “ön”

i.+inde (B29a/14)

ilhāk < Ar. *ilhāk* “bir yere katma, ekleme, ilâve etme”

i. (B29a/3)

ilhām < Ar. *ilhām* “ruhta meydana gelen ve yaratıcılığa iten coşku, içe doğma, esin”

i. (B28b/3), (B29a/1)

illā < Ar. *illā* “ne olursa olsun, muhakkak, mutlaka, ille”

i. (A119a/8), (B30a/1), (B30a/19), (B32a/7)

illallāh < Ar. *illallāh* “ancak, sâdece Allah var”

i. (A125a/4)

‘ilm < Ar. *‘ilm* “bilme, biliş; bilim, okumakla elde edilen nazârî bilgi”

‘i. (B28b/8), (B40a/5), (B40a/8), (B41a/7)

‘i.+den (A113b/4)

‘i.+e (A107b/8), (A113a/10), (A113b/1)

‘i.+i (A113b/3), (A114a/11)

‘i.+ine (B40a/10)

‘i.+ler (B40a/5)

‘i.+üñ (B40a/10)

‘ilm-i kelām < Ar. *‘ilm-i kelām* “söz ilmi”

‘i.+da (A115b/5)

iltimās < Ar. *iltimās* “birini, başkalarının veya bulunduğu işin zararı pahasına da olsa tutma veya birinden tutulmasını ricâ etme, tercih edilmesini isteme, arka çıkma, kayırma”

i. (B28b/9)

imām < Ar. *imām* “cemâatle kılınan namazlarda en önde duran ve namaz kılınırken kendisine uyulan kimse”

i. (B34b/18), (B40b/11), (B42a/18), (B42a/5), (B42a/7), (B44b/12), (B44b/6)

i.+1 (A116a/5)

i.+lar (B33a/11), (B33b/17), (B34a/10), (B34a/10), (B34b/7), (B35a/13), (B35a/16), (B35a/7), (B35b/3), (B36b/13), (B36b/14), (B36b/5), (B37a/18), (B38a/5), (B38a/6), (B38a/7), (B39a/8), (B41/5), (B41a/14), (B41a/4), (B41b/14), (B42a/13), (B42a/13), (B42b/6), (b44a/19), (B44a/2), (B45a/5), (B45a/5)

i.+lara (A124b/13)

i.+larından (B44a/1)

i.+ları (B33a/6), (B37a/15), (B37a/18)

imāmet-i ḥanifiyye < Ar. *imāmet-i ḥanifiyye* “hanifi imamları”

i. (A116a/5-6)

imāmlar “birden çok imam”

i. (B38b/13)

imdi “şimdi, öyle ise, bundan dolayı”

i. (A116a/3)

in ‘ām < Ar. *in ‘ām* “lutuf, ihsan”

i. (B28b/4), (B35b/4)

inan- “inanmak işi, güven, emniyet, îtimat”→**inan-**

i.-masa (A109b/1)

‘ināyet < Ar. *‘ināyet* “lutuf, ihsan, iyilik”

‘i. (B28b/17), (B28b/3), (B31a/19)

incin- “gönlü kırılmak, gücüne gidip üzülmek”

i.-ürler (A107b/5)

incit- “vücûdun her hangi bir yerini ters bir hareket, çarpma, sıkışma vb. durumlar sonunda) zedelemek”

i.-dün (B41a/19)

‘ind < Ar. *‘ind* “yan, kat, nezd”

‘i.+inde (A117a/10), (A119b/9), (A124b/12)

inkār < Ar. *inkār* “kabul ve tasdik etmeme, tanımama”

i. (A108b/3), (A108b/5), (A108b/6), (A109b/1), (A109b/2), (A109b/4), (A109b/5), (A112a/11), (A123b/1), (B36a/3), (B37b/4), (B39a/13), (B43a/17), (B43a/18), (B43a/19)

innehū veliyyü’l- ḥasenāt < Ar. *innehū veliyyü’l-ḥasenāt* innehū “şüphesiz o (Allah) hū ve “o (Allah) “ veliyy “dost, sahip, koruyucu “ el- ḥasenāt “güzel işler, hayırlı işler “ “şüphesiz ki o (Allah) bütün hayırlı işlerin koruyucusudur”

i. (B29a/8)

insān < Ar. *insān* “iki ayaklı, iki elli, akıllı ve konuşma yeteneği olan memeli canlı”

i.+a (A121b/2)

i.+ı (B28b/2)

inşā’ allāh < Ar. *inşā’ allāh* “eğer Allah isterse, Allah nasip ederse” anlamında dilek sözü”→ **inşā’ allāhu**

i. (A115a/4), (B34a/17), (B34a/18-19), (A115a/12), (A115a/7)

inşā’ allāhu < Ar. *inşā’ allāh* “eğer Allah isterse, Allah nasip ederse” anlamında dilek sözü”→ **inşā’ allāh**

i. (B32a/12)

iḡen “çok, pek, daha çok, gayet”

i. (B40a/17)

is “sâhip, malik”→**issi**

i.+lerinden (B28b/17)

ise “ i- olmak, cevher fiili, ek fiil + se şart eki almış şeklidir”

s. (A122b/7), (A122b/9)

islām < Ar. *islām* “Allah’ın Kur’an ile vahyettiği ve esasları Hz. Muhammed tarafından bildirilen din, müslümanlık”

i. (B28b/4), (B29a/3), (B29a/5), (B29a/7), (B29a/9), (B29b/2), (B29b/3), (B29b/5), (B30a/15), (B30a/17), (B30a/17), (B30b/6), (B40b/15), (B40b/6), (B41a/2), (B41a/7), (B42a/2), (B44b/17)

i.+dan (B29b/2)

i.+ı (A116a/13), (A116a/7), (A118a/8), (B29b/16), (B44b/17)

i.+ıñ (B40b/8)

i.+ıña (A118b/4)

i.+ına (B30b/6)

i.+uñ (A116b/5), (A117a/13), (A117b/6), (A117b/7), (B40b/17), (B40b/7), (B41b/3)

ism < Ar. *ism* “varlıkları birbirinden ayırmaya, tek tek veya cins cins karşılamaya yarayan kelime, ad”

i.+i (A109a/3)

issi “sahip, malik”→**is**

i. (B42a/15)

i.+ne (B32a/11)

i.+nün (B31a/19), (B44a/14)

iste- “istek duymak, arzulamak, arzu etmek”

i.-dükde (A119a/2), (A120a/9)

i.-mem (A124a/1)

i.-rise (B37a/10), (B37a/16)

i.-rseñ (A120b/5), (A120b/6)

i.-se (B32b/16), (B37a/14), (B43b/10)

i.-seler (B35a/5)

i.-yen (A116a/11), (B35a/6), (B37a/14)

i.-yüp (B28b/17)

isterveşî “özel isim”

i. (B42a/18)

istiğfâr < Ar. *istiğfâr* “Allah’tan günahlarının bağışlanmasını isteme, tövbe etme”

i. (B33a/10), (B33a/14), (B33a/19), (B33b/3), (B38a/12), (B38a/13)

istiḥfâf < Ar. *istiḥfâf* “hafife alma, küçümseme”

i. (A114a/8), (A113b/11), (B37b/1)

i.+ıçun (B36a/15)

istiḥfâfen < Ar. *istiḥfâfen* “en zarf görevindedir” “hafife alarak”

i. (A119a/8)

istimā’ < Ar. *istimā’* “kulak verme, dinleme”

i. (A107a/8), (A107b/7), (A116a/2)

istimzā’-ı şaftı < Ar. *istimzā’-ı şaft-ı istimzā’* “alay etme” *şaft* “saflığı” “saflığı küçümseme”

i. (A110a/1)

istiṣnā < Ar. *istiṣnā* “ayrı tutma, ayrı tutulma, benzerlerinden ayırma, ayrılma”

i. (A115b/13), (A115b/3), (A115b/6), (A116a/1), (A116a/1), (A116a/3), (A116a/4), (A116a/5)

iş “bir maksatla yapılan faâliyet, çalışma, amel”

i. (A119a/4), (B40a/14), (B42b/12)

i.+den (B39a/12)

i.+dür (B38b/16), (B38b/19)

i.+e (B38b/2)

i.+i (A115a/6), (B34a/17), (B34a/17), (B34b/13), (B34b/14), (B34b/16), (B34b/17), (B34b/18), (B35a/2), (B35a/2), (B35a/9), (B35b/18), (B38a/19), (B38b/1), (B40a/13), (B42a/3), (B42a/3), (B42a/5), (B42a/8)

i.+idür (B38b/19)

i.+im (B43b/2)

i.+in (B34a/18-19)

i.+işi (B34b/1)

i.+inde (B35a/13), (B35a/14)

i.+ine (A122a/12)

i.+lerden (B31b/18)

i.+lere (B31b/17)

i.+lerin (B35b/14)

i.+te (B36a/1)

işāret < Ar. *işāret* “bir şeyi, anlatılmak istenen bir mânâyı el, parmak, kaş, göz, baş ile gösterme”

i. (B28b/13), (B28b/16)

işbu “işte bu”

i. (B42b/5)

işle- “bir şeyi daha elverişli duruma getirmek için üzerine emek sarfetmek, yapmak, yerine getirmek”

i. (B34b/1)

i.-di (A110b/12), (B34b/1)

i.-düg (A122b/8)

i.-dügi (B33a/17)

i.-dügin (A122b/8), (A124b/4)

i.-dügünden (B42b/5)

i.-düm (A122a/5), (A122a/6), (A122b/11), (A122b/6), (A122b/9), (A125a/13), (B35a/2), (B38a/12), (B38a/17)

i.-dümise (B34b/14), (B34b/19), (B42a/2)

i.-me (A119a/4), (A119a/6), (B40a/14)

i.-medin (A122b/11)

i.-medüm (A124b/5)

i.-mege (A113a/12), (A113a/13), (B31b/18), (B34a/17)

i.-mek (B31b/16)

i.-mekde (B35b/15)

i.-mesedüm (B36b/11)

i.-meyesi (B35a/9)

i.-mezin (B39b/11)

i.-mezise (B42a/8)

i.-mezisem (B42a/5)

i.-miş (B34b/14), (B44a/2)

i.-rise (B42a/8)

i.-risem (B34b/16), (B34b/18), (B35a/9), (B42a/3)

i.-rseñ (A120b/2)

i.-rsin (B40a/14)

i.-se (B31a/3), (B31a/4), (B38a/11), (B42a/3), (B42b/12)

i.-ye (B34b/1)

i.-yecek (B34b/17)

i.-yem (B34a/17)

i.-yen (A122a/4)

i.-yene (A119a/5)

i.-yümeycekleri (A112a/2)

i.-yüp (B35a/3)

işlet- “işlemesini sağlamak, işlemek işini yaptırmak”

i.-mek (B40b/18)

i‘tikād < Ar. *i‘tikād* “kalben tasdik ederek inanma, inanç” → **i‘tikāt**

i. (A108a/13), (B33b/17), (B33b/18), (B40b/4), (B42b/17), (B43b/12)

i.+ı (B32b/14)

i.+ıla (B32b/13)

i‘tikāt < Ar. *i‘tikād* “kalben tasdik ederek inanma, inanç” → **i‘tikād**

i.+ı (B29b/14), (B29b/15)

ittifāk < Ar. *ittifāk* “fikir birliğine varma, uyuşma, anlaşmaya varma”

i. (A119b/8), (B33a/15), (B33a/5)

ittifāk-ı kible < Ar. *ittifāk-ı kible* “kible birliği”

i. (A112b/8)

ityān < Ar. *ityān* “getirme, getirilme, bildirme, söyleme, ispat etme”

i. (A107a/4)

i‘zāz < Ar. *i‘zāz* “ağırlama, ikram etme, saygı gösterme”

i. (A121b/6)

izdiḥām < Ar. *izdiḥām* “kalabalık halkın bir yere fazla üşüşmesi, yığılma”

i.+ında (A123b/3)

izdiḥām-ı nās < Ar. *izdiḥām-ı nās* nās “insan çoğul hâli, genel halk, toplum” “insan kalabalığı”

i.+da (A110a/3)

izhār < Ar. *izhār* “açığa vurma, meydana çıkarma, âşikar etme, gösterme”

i. (A124b/10)

‘izzet < Ar. *‘izzet* “hürmet, saygı, ikram; kıymet, itibar, büyüklük”

‘i. (A114a/13)

‘i.+e (B44a/12)

K

ķabak “ķabakgillerden, birķok cinsi bulunan, sũrũngen gũvdeli bitki”

ķ. (B37b/5)

ķ.+1 (A109a/6), (A109a/6)

ķabĩr < Ar. *ķabĩr* “mezar”

ķ.+de (A109b/4)

ķable’l-istibrā < Ar. *ķable’l-istibrā istibrā* “nikāh edilen dul bir kadına gebe olup olmadığının anlaşılması iķin bir mũddet (ādet gũrũnceye kadar) yaklaşmama” *ķabl* “ũnce, evvel, mukaddem” “kadına yaklaşmadan ōnce”

ķ. (A122b/1)

ķabũl < Ar. *ķabũl* “bir şeye isteyerek veya istemeyerek peki deme, rāzı olma, muvāfakat olma”

ķ. (A107a/10), (A108a/12), (A124a/7), (B40b/10), (B40b/19)

ķaķ “bir şeyin niceliğini sormaya yarayan soru sıfatı, ne kadar, nice”

ķ. (A110b/3)

ķ.+dur (A117b/6), (A117b/7)

ķaķ- “(birinden ya da bir şeyden) kurtulmak iķin sũratle uzaklaşmak”

ķ.-maķ (B38b/19)

ķ.-maķdur (B32a/2)

ķaķan “ne vakit, ne zaman ki”

ķ. (A109a/11), (A124b/11), (A125a/4), (B30b/11), (B30b/3), (B31b/13), (B32b/16), (B32b/6), (B33b/8-9), (B39a/17)

ķadar < Ar. *ķadr- ķadar* “bir şeyin, kıyaslandığı diğer bir şey ōlķũsũnde, derecesinde veya bũyũklũęũnde olduğunu anlatır”

ķ. (B33b/3), (B36b/19), (B38b/17), (B44b/7)

ķ.+ınca (B31b/14), (B31b/9)

ķadeķ < Ar. *ķadeķ* “iķki iķmekte kullanılan kũķũk bardak, cam”

ķ.+i (A110a/12), (B36a/10), (B36a/12)

ḳāḏī < Ar. *ḳāḏī* “hukuki ve dinî uyuşmazlıkları ve davaları karara bağlamak üzere devletçe tayin edilen görevli, hâkim”

ḳ. (B42a/7), (B44b/6)

ḳ.+dan (A114b/5)

ḳ.+sı (B39b/16)

ḳ.+ya (A114b/11), (B41a/4)

ḳāḏıḥān < Ar. *ḳāḏıḥān* “hanefî mezhebi âlimleri, ilim sahibi kişi”

ḳ.+da (A122b/11)

ḳāḏıyya < Ar. *ḳāḏıyya* “İslâm hukûkuyle yönetilen devletlerde halk arasında çıkan anlaşmazlıkları, her türlü dâvâyı halletmek üzere devlet tarafından tâyin edilen memur”→
ḳāḏıyye

ḳ.+da (A123b/3)

ḳāḏir < Ar. *ḳāḏir* “kudret ve kudret sâhibi, yapabilme gücüne mâlik olan, muktedir”

ḳ. (A110b/11), (A111b/6), (A112a/1), (A112b/9), (A113a/11), (A113a/12)

ḳ.+dür (A112a/5)

ḳāḏıyye < Ar. *ḳāḏıyye* “İslâm hukûkuyle yönetilen devletlerde halk arasında çıkan anlaşmazlıkları, her türlü dâvâyı halletmek üzere devlet tarafından tâyin edilen memur”→
ḳāḏıyya

ḳ.+de (A119b/13)

ḳāfir < Ar. *ḳāfir* “Allah’ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed’in peygamberliğine ve Allah’tan getirdiklerine inanmayan yâhut bunlardan birini inkâr eden kimse”

k. (A108a/11), (A108a/12), (A108a/13), (A108a/4), (A108a/7), (A108a/8), (A108a/8), (A108a/9), (A108b/1), (A108b/11), (A108b/3), (A108b/4), (A108b/5), (A108b/6), (A108b/7), (A109a/1), (A109a/13), (A109a/2), (A109a/4), (A109b/10), (A109b/3), (A109b/6), (A109b/8), (A110a/1), (A110a/11), (A110a/13), (A110a/2), (A110a/4), (A110a/5), (A110a/7), (A110a/9), (A110b/1), (A110b/11), (A110b/2), (A110b/4), (A110b/5), (A110b/6), (A110b/8), (A111a/12), (A111a/13), (A111a/2), (A111a/4), (A111a/6), (A111a/7), (A111a/8), (A111b/10), (A111b/11), (A111b/2),

(A111b/4), (A111b/6), (A111b/7), (A111b/8), (A112a/11), (A112a/13), (A112a/3),
 (A112a/9), (A112b/1), (A112b/11), (A112b/13), (A112b/3), (A112b/4), (A112b/5),
 (A112b/6), (A112b/8), (A112b/9), (A113a/12), (A113a/13), (A113a/3), (A113a/5),
 (A113a/7), (A113a/9), (A113b/11), (A113b/13), (A113b/2), (A113b/3), (A113b/4),
 (A113b/5), (A113b/7), (A113b/9), (A114a/10), (A114a/8), (A114b/1), (A114b/10),
 (A114b/12), (A114b/2), (A114b/6), (A114b/8), (A115a/1), (A115a/3), (A115a/4),
 (A115a/6), (A115a/6), (A116a/11), (A116a/12), (A116a/6), (A116a/8), (A116a/8),
 (A116b/2), (A116b/4), (A116b/5), (A116b/3), (A118a/10), (A118a/13), (A118a/7),
 (A118a/9), (A118b/11), (A118b/12), (A118b/2), (A118b/4), (A118b/5), (A118b/5),
 (A118b/6), (A118b/7), (A118b/8), (A118b/9), (A119a/1), (A119a/10), (A119a/10),
 (A119a/11), (A119a/12), (A119a/12), (A119a/5), (A119a/7), (A119b/1), (A119b/1),
 (A119b/12), (A119b/13), (A119b/13), (A119b/2), (A119b/2), (A119b/3), (A119b/5),
 (A119b/6), (A119b/9), (A120a/1), (A120a/10), (A120a/11), (A120a/13), (A120a/2),
 (A120a/3), (A120a/3), (A120a/7), (A120a/7), (A120a/8), (A120b/1), (A120b/10),
 (A120b/12), (A120b/13), (A120b/2), (A120b/2), (A120b/3), (A120b/4), (A120b/4),
 (A120b/5), (A120b/6), (A120b/8), (A120b/9), (A121a/1), (A121a/11), (A121a/12),
 (A121a/2), (A121a/2), (A121a/5), (A121a/7), (A121a/8), (A121a/9), (A121a/9), (A121b/1),
 (A121b/10), (A121b/11), (A121b/13), (A121b/3), (A121b/7), (A122a/1), (A122a/11),
 (A122a/12), (A122a/13), (A122a/3), (A122a/4), (A122a/6), (A122a/7), (A122a/8),
 (A122b/1), (A122b/10), (A122b/12), (A122b/13), (A122b/2), (A122b/4), (A122b/5),
 (A122b/8), (A123a/12), (A123a/2), (A123a/7), (A123a/9), (A123b/10), (A123b/13),
 (A123b/2), (A123b/4), (A123b/8), (A123b/9), (A124a/10), (A124a/12), (A124a/13),
 (A124a/2), (A124a/4), (A124a/6), (A124a/8), (A124b/1), (A124b/10), (A124b/11),
 (A124b/12), (A124b/2), (A124b/3), (A124b/4), (A124b/5), (A124b/7), (A124b/8),
 (A124b/9), (A125a/1), (A125a/13), (A125a/2), (A125a/4), (A125a/8), (A125a/9),
 (A125b/6), (B29b/17), (B30a/12), (B30b/1), (B32b/13), (B32b/15), (B32b/15), (B32b/17),
 (B32b/18), (B33a/1), (B33a/12), (B33a/12), (B33a/15), (B33a/16), (B33a/3), (B33a/5),
 (B33a/7), (B33a/7), (B33a/9), (B33b/13), (B33b/14), (B33b/16), (B33b/17), (B33b/17),
 (B33b/18), (B33b/19), (B34a/1), (B34a/13), (B34a/15), (B34a/16), (B34a/18-19), (B34a/3),
 (B34a/5), (B34a/6), (B34a/7), (B34a/8), (B34b/13), (B34b/14), (B34b/15), (B34b/18),
 (B34b/19), (B34b/3), (B34b/6), (B34b/7), (B34b/8), (B34b/9), (B35a/1), (B35a/10),
 (B35a/11), (B35a/13), (B35a/15), (B35a/15), (B35a/16), (B35a/17), (B35a/3), (B35a/4),
 (B35a/4), (B35a/7), (B35a/7), (B35a/8), (B35b/1), (B35b/10), (B35b/11), (B35b/14),

(B35b/15), (B35b/16), (B35b/17), (B35b/7), (B35b/7), (B35b/8), (B36a/12), (B36a/14), (B36a/15), (B36a/17), (B36a/18), (B36a/3), (B36a/5), (B36a/6), (B36a/8), (B36a/9), (B36b/1), (B36b/10), (B36b/12), (B36b/13), (B36b/14), (B36b/16), (B36b/17), (B36b/2), (B36b/3), (B36b/3), (B36b/5), (B36b/5), (B36b/8), (B36b/8), (B36b/9), (B37a/1), (B37a/1), (B37a/10), (B37a/11), (B37a/12), (B37a/14), (B37a/15), (B37a/16), (B37a/18), (B37a/19), (B37a/4), (B37a/5), (B37a/6), (B37a/8), (B37a/9), (B37b/17), (B37b/19), (B37b/19), (B37b/2), (B37b/4), (B37b/6), (B37b/8), (B38a/1), (B38a/11), (B38a/13), (B38a/14), (B38a/16), (B38a/17), (B38a/3), (B38a/4), (B38a/5), (B38a/6), (B38a/7), (B38a/9), (B38b/12), (B38b/13), (B38b/14), (B38b/15), (B38b/16), (B38b/18), (B38b/8), (B39a/10), (B39a/11), (B39a/13), (B39a/17), (B39a/18), (B39a/19), (B39a/3), (B39a/4), (B39a/5), (B39a/6), (B39a/6), (B39a/7), (B39a/9), (B39b/11), (B39b/11), (B39b/16), (B39b/17), (B39b/19), (B39b/2), (B39b/4), (B39b/5), (B39b/7), (B39b/8), (B39b/9), (B40a/10), (B40a/11), (B40a/15), (B40a/17), (B40a/18), (B40a/19), (B40a/2), (B40a/3), (B40a/9), (B40b/3), (B40b/4), (B40b/5), (B40b/5), (B40b/7), (B41/5), (B41/5), (B41a/10), (B41a/11), (B41a/12), (B41a/14), (B41a/14), (B41a/16), (B41a/17), (B41a/17), (B41a/18), (B41a/18), (B41a/19), (B41a/2), (B41a/6), (B41a/7), (B41a/9), (B41b/1), (B41b/1), (B41b/14), (B41b/14), (B41b/15), (B41b/17), (B41b/17), (B41b/19), (B41b/2), (B41b/4), (B41b/4), (B41b/5), (B41b/5), (B41b/6), (B41b/7), (B42a/1), (B42a/13), (B42a/13), (B42a/15), (B42a/16), (B42a/17), (B42a/18), (B42a/3), (B42b/12), (B42b/15), (B42b/18), (B42b/18), (B42b/2), (B42b/3), (B42b/4), (B42b/6), (B42b/8), (B43a/10), (B43a/16), (B43a/17), (B43a/17), (B43a/18), (B43a/19), (B43a/3), (B43a/7), (B43a/9), (B43b/11), (B43b/13), (B43b/16), (B43b/17), (B43b/19), (B43b/19), (B43b/6), (B43b/7), (B43b/8), (B43b/9), (B44a/1), (B44a/16), (B44a/18), (B44a/19), (B44a/3), (B44a/5), (B44a/5), (B44a/6), (B44b/1), (B44b/13), (B44b/15), (B44b/16), (B44b/18), (B44b/19), (B44b/8), (B44b/9), (B45a/1), (B45a/12), (B45a/2), (B45a/5), (B45a/5), (B45a/7), (B45a/9)

k.+den (A118b/10)

k.+e (A116a/11)

k.+i (A109a/1)

k.+in (B34b/19)

k.+ler (B28b/7), (B30a/10), (B42b/1), (B42b/9)

k.+lere (B42a/19), (B42b/12), (B42b/13), (B42b/8)

k.+lerün (B40a/3), (B42a/2), (B42b/14)

k.+ün (B39a/18), (B39a/19)

k.+ven (B34b/12), (B34b/13), (B34b/16)

kāfire < Ar. *kāfire* “kadın kafır”

k. (A113b/10), (A120a/4), (A120a/4), (B41b/10), (B41b/11), (B41b/11), (B41b/12), (B41b/18), (B41b/18), (B41b/7), (B42a/12), (B42a/6), (B42b/18)

k.+denem (B42a/5)

k.+ven (B42a/10), (B42a/11)

kāfirlik < Ar. *kāfir* + T. *lik* “kafir olma durumu”

k.+üne (B33a/4)

ḳahr < Ar. *ḳahr* “insanın içine işleyen derin üzüntü, sıkıntı”

ḳ. (B28b/7)

ḳal- “durmak; vakit geçirmek, olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek”

ḳ.-an (B30b/8)

ḳ.-dı (A116a/2)

ḳ.-duḳda (A118b/9)

ḳ.-madı (B41b/3)

ḳ.-sa (A118b/8)

ḳalb < Ar. *ḳalb* “iki akciğer arasında ve biraz solda bulunan, emme basma bir tulumba durumunda, vücuttaki kanı akciğerlere ve akciğerlerden döndükten sonra tekrar vücûda sevk ederek kan dolaşımını sağlayan organ, yürek”

ḳ. (A106b/3)

ḳ.+ime (A111b/11)

ḳ.+inde (A108a/4)

ḳ.+ine (A124a/10)

ḳalpcagız < Ar. *ḳalb* T. “küçültme e.” “küçük kalp”

ķ. (A124a/10)

ķāmet < Ar. *ķāmet* “bilhassa cemâatle kılınan farz namazlardan önce, “namaz başladı” anlamında okunan ezan”

ķ. (B28b/2)

ķanda “nerede”

ķ. (A115a/2), (A116a/2), (A123b/3), (B43b/3)

ķ.+dur (B39b/16)

ķ.+yıldı (B39b/15)

ķāne “mademki”

k. (A125a/12)

ķankı “hangi”

ķ.+sı (B39a/15)

ķara < “kömür renginde olan rengin adı”

ķ. (B42a/19)

ķ.+yıldı (B29a/12)

ķarı “bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın, eş, zevce”

ķ. (B34b/4)

ķarīb < Ar. *ķarīb* “yakın”

ķ. (A120a/3)

ķarın “insan ve hayvan vücûdunun kaburgaların kenarından kasıklara kadar olan ve iç boşluğunda mîde, bağırsak, böbrek, safra kesesi, rahim, dalak, karaciğer gibi organlar bulunan kısmı, batın”

ķ. (B37b/12)

ķaşd < Ar. *ķaşd* “niyet, istek, amaç, gāye; öldürmeyi, yaralamayı veya zarar vermeyi isteme”→**ķašt**

ķ. (B37a/3), (B37a/5), (B37a/6)

ķ.+ı (B32b/17), (B32b/18)

ķ.+1la (B42b/8), (A125b/5)

ķ.+1yla (A112b/7)

ķařt < Ar. *ķařt* “niyet, istek, amaç, gāye; öldürmeyi, yaralamayı veya zarar vermeyi isteme”→ **ķařd**

ķ. (A108a/8)

ķāřke < Far. *ķāřke* “dilek cümlelerinin başına getirilen ve “ne olurdu” anlamında özlem veya esef bildiren temennî sözü, ķāřki”

ķ. (B39a/9), (B39b/6), (B39b/7), (B41a/10)

ķat < Ar. *ķat* “huzur, yan, ön”→ **ķāt**

ķ.+ımda (A120b/6)

ķ.+ına (B41a/6)

ķ.+ımda (A111b/7), (A112b/8), (A116a/4), (A120a/1), (A120a/1), (A123b/4), (A124b/1), (B29a/11), (B30b/19), (B32b/15), (B32b/15), (B33b/14), (B33b/16), (B34a/3), (B34b/5), (B34b/7), (B35a/16), (B35a/17), (B35a/3), (B35a/7), (B35a/7), (B35b/3), (B35b/7), (B35b/7), (B36b/13), (B36b/14), (B36b/5), (B37a/15), (B37b/2), (B37b/2), (B38b/16), (B39a/8), (B39b/11), (B39b/11), (B41b/1), (B41b/14), (B41b/14), (B41b/5), (B41b/6), (B42b/19), (B43a/8), (B43b/16), (B43b/16), (B43b/6), (B43b/7), (B44a/10), (B44a/6)

ķ.+ından (B34b/8)

ķ.+umda (B39b/14), (B40a/19)

ķat- “koymak, ilâve etmek, eklemek”

ķ.-mayınca (B30a/14)

ķāt < Ar. *ķāt* “huzur, yan, ön”→ **ķat**

ķ.+ımda (A115a/1)

ķatı “kolaylıkla şekil verilemeyen, kolay şışlenemeyen, üzerine parmakla basıldığında çökmeyen”

ķ. (B40a/17), (B40b/1)

kātib < Ar. *kātib* “bir resmî dâirede, bir kurumda veya bir kişinin yanında yazı yazmakla görevli kimse, yazar, yazıcı”

k.+in (A123b/1)

k.+dür (B31a/2)

katl < Ar. *katl* “cana kıyan, birini öldüren kimse”

ķ. (A118a/11), (A124a/6)

ķ.+i (A109a/7)

ķ.+ī (A118b/1)

ķ.+inden (A109a/10)

ķ.+ine (A114a/7)

katl-i nefis < Ar. *katl-i nefis* “nefsin katili”

ķ. (A118a/12), (A121b/13)

kavl < Ar. “söz, kelâm”

ķ. (A112b/11), (B33b/14), (B33b/5), (B34a/12), (B34a/13), (B34b/6), (B35a/8), (B36b/5), (B39a/5)

ķ.+de (B39a/6), (B39a/6)

ķ.+e (B41a/15)

ķ.+i (B44b/6)

kavm < Ar. *kavm* “aynı soydan gelen, dil, töre ve kültürleri ortak insan topluluğu, budun”

ķ.+i (B31b/11)

kavvād < Ar. *kavvād* “pezevenk”

ķ. (B38a/18)

kaynat- “kaynamasını sağlamak, kaynamış duruma getirmek”

ķ.-dı (A110a/7)

kayyūm < Ar. *kayyūm* “kendi zâtı ile kâim olan, varlığında ve varlığının devâmında her şey kendisine muhtaç olduğu hâlde kendisinin hiçbir şeye ihtiyâcı olmayan, bütün

mahlûkâtı var kılıp varlığını devam ettiren” anlamında esmâ-i hüsnâdan Allah’ın en güzel isimlerindendir”

ķ. (A123a/8)

ķazâ < Ar. *ķazâ* “kaderin, Allah tarafından ezelde tâyin ve tespit edilen biçimde ve zamanda gerçekleşmesi”

ķ. (A124b/7), (B34b/9)

ķāzf-ı ķāfir < Ar. *ķāzf-ı ķāfir ķāzf* “bir kadını zinâ ile suçlama” “zina eden ķāfir”

k. (A119b/4)

ķeffâret < Ar. *ķeffâret* “bir hatânın, bir kabahatin affı için ödenen karşılık”

k. (B5a/1), (B35a/10), (B42a/4), (B42a/9)

k.+i (B34b/17)

ķel < Far. *ķel* “hastalık veya saç dökülmesi sebebiyle başın saçsız kalmış yeri”

k. (B36a/19)

ķeleci “söz, konuşma, laf, lakırdı”

k. (B42b/4)

k.+mi (B41b/16)

ķelīsā < Far. “kilise”→**ķelīse**

k.+sına (B42b/10)

ķelīse < Far. “kilise” →**ķelīsā**

k.+den (A113a/9)

ķelime < Ar. *ķelime* “bir veya birkaç heceden meydana gelen anlamlı söz, sözcük”

k. (B30b/18), (B31b/7), (B31b/8)

k.+den (B38a/8)

k.+si (B32b/17)

k.+sin (B30b/5), (B32b/16)

k.+sini (B33b/3)

k.+yi (B32b/12), (B33a/17)

kelime-i küfr < Ar. *kelime-i küfr* “küfür sözleri”

k. (A108a/10), (A108a/11), (A108a/13), (A120a/5), (B32b/14), (B33a/2)

kendöz “kendi, öz”

k.+ini (B42b/8)

kendü “kişinin öz varlığı, zâtı”

k. (A119b/10), (A119b/11), (A119b/12), (A119b/8), (B29a/8), (B32b/14), (B35a/14), (B41b/2), (B41b/4), (B41b/5), (B44a/9)

k.+m (A109b/11)

k.+nüñ (B29a/2), (B33a/4)

k.+y (A121a/3)

k.+ye (A107a/10)

kenīse < Far. *kenīse* “kilise” → **kelīse**

k.+yi (B42b/15)

kerāmet < Ar. *kerāmet* “Allah’ın kendisine yakın kullarına lutfettiği olağanüstü şeyler yapma gücü ile ortaya koyduğu, akıl sınırlarını aşan tabiat üstü iş”

k. (B28b/6)

kerem < Ar. *kerem* “lutuf, iyilik, merhamet, ihsan”

k.+ile (B29a/8)

kerre < Ar. *kerre* “defa, kez”

k. (A109b/12), (A124a/7)

kes- “(bıçak, makas, balta vb. bir âletle) ikiye ayırmak, kat’etmek”

k. (B37b/2)

k.-ersin (A114a/5), (A114a/5)

k.-miş (B40b/1)

keşf < Ar. *keşf* “varlığı bilinmeyen bir şeyi bulup ortaya çıkarma”

k.+inde (A115a/9)

keşîş < Far. *keşîş* “manastırda münzevî bir hayat yaşayan, hiç evlenmemiş hristiyan papazı, karabaş”

k.+i (B42b/16)

k.+lerini (B42b/11)

kezâlik < Ar. *kezâlik* “bu da öyle, yine öyle, kezâ”

k. (A112b/9), (A116b/11)

kible < Ar. *kible* “Müslümanların namazda yöneldiği cihet, Mekke şehrinin ve Kâbe’nin bulunduğu yön”

ķ. (A111a/12), (B36b/12)

ķ.+den (A112b/3), (A112b/7)

kıfâyet < Ar. *kıfâyet* “bir yer, meslek veya döneme has giyiniş tarzı, kılık, üste giyilen şeylerin bütünü, elbise ve aksesuarı”

ķ. (A118a/5)

kığır- “çağırarak, dâvet etmek, seslenmek, haykırmak”

ķ.-sa (B38a/10)

kıl “insan ve hayvan vücûdunda biten sertçe ve kalınca tüy”

ķ. (A110a/8), (B38a/17), (B38a/18)

ķ.+ına (B36b/13)

kıl- “yapmak, etmek; (namaz için) edâ etmek, yerine getirmek”

ķ. (A111b/5), (A111b/9), (A112a/4), (A112b/1), (A124b/11), (B30a/14), (B38b/10), (B38b/13), (B38b/9)

ķ.-a (A108a/2), (B29a/7)

ķ.-acak (B39a/2)

ķ.-alum (B32a/13)

ķ.-am (B38b/5)

ķ.-ar (A111b/8)

ķ.-arvan (B38b/6)

ķ.-asın (B29b/5)

ķ.-ayım (A111b/10), (A112a/6)

ķ.-ayın (A112a/2), (A112a/7), (B39b/5)

ķ.-dı (A122a/3), (B28b/13), (B28b/6)

ķ.-duķ (B30b/16)

ķ.-ına (B29a/5), (B30b/16)

ķ.-ıvère (B32a/12)

ķ.-ma (B38b/11)

ķ.-madı (A115b/4)

ķ.-mağla (A112a/7)

ķ.-maķ (A112a/8), (A117b/8)

ķ.-mamaķ (A112b/1)

ķ.-mamış (A125a/12)

ķ.-masa (A111b/3)

ķ.-masaydum (B36b/12)

ķ.-mazdum (A111a/12), (A111a/13)

ķ.-mazın (A111b/2), (A111b/5), (A111b/7), (A124b/12), (B38b/13), (B38b/14), (B38b/15), (B38b/9)

ķ.-mazsam (B38b/11)

ķ.-mazsın (A111b/4)

ķ.-mazsın (A111b/12)

ķ.-mışdur (B32a/3)

ķ.-sa (A112b/3), (A112b/4), (A112b/5), (A112b/7), (A112b/9), (A125a/10), (B38b/17), (B39a/3), (B39b/1)

ķ.-sun (B28b/12), (B30a/2)

ķ.-up (A111b/3)

ķ.-ur (B29a/10), (B29b/8), (B31b/1), (B31b/14), (B38a/18), (B38b/3)

ķ.-urun (A110a/8), (B35a/16)

ķ.-ursam (B38b/11), (B38b/7), (B38b/9)

ķ.-ursın (B38b/7)

ķ.-urvan (B36a/16)

ķılcuġaz “ķüķük kıl”

ķ. (B36b/13)

ķılıc “kın içine konup bir kayışla bele takılan, çelikten yapılmış, eğri veya düz, uzun kesici silâh”

ķ. (A109a/7)

ķırā’at < Ar. *ķırā’at* “okumak işi, okuma, kırâat ilmi kurallarına uygun şekilde tecvit üzere okumak”

ķ. (A108b/10), (A109a/12)

ķırķdur- “kırmak işini yaptırmak”

ķ.-up (A112b/13)

ķısa “iki ucu arasında az mesâfe olan, boyu uzun olmayan”

ķ. (B36a/6)

ķısacuk “çok kısa”

ķ. (B36a/7)

ķısım < Ar. *ķism* “kısım, bölüm, kesim” → **ķısmı**

ķ. (A111a/5), (A111a/6)

ķısmı < Ar. *ķısmı* “kısım, bölüm, kesim” → **ķısım**

ķ. (A111a/5)

ķış “sonbahar ile ilkbahar arasındaki yılın en soġuk mevsimi”

k. (A120b/13)

kıyāmet < Ar. *kıyāmet* “semâvî dinlerdeki ortak inanışa göre takdir edilen zamânı gelince bu âlemin ve bu âlemdeki canlı cansız her şeyin bir anda mahvolup yok olması, ölülerin dirilmesi, âhiret hayâtının başlaması olayı ve bu olayın meydana geldiği zaman”

ķ. (A123a/12), (A123b/3), (A123b/5), (A124b/6), (B29a/18), (B31b/2), (B32b/1), (B34a/15), (B43a/17), (B43b/1), (B43b/5)

ķ.+de (A109b/5), (A123b/6), (A123b/7), (B43b/6)

ķ.+e (B31a/18), (B43a/10)

kıyās < Ar. *kıyās* “başka bir şeye benzeterek hakkında hüküm verme, karşılaştırma, mukâyese etme”

ķ. (B43b/13)

ķız “dişi cinsten olan evlât”

ķ.+ı (B44b/10)

ķi < Far. *ķi* “ķi, çünkü, o kadar ,öyle”→**ķim**

k. (A107a/11), (A107a/13), (A107b/1), (A107b/7), (A108a/1), (A110a/10), (A110a/4), (A113b/13), (A114b/13), (A115b/11), (A115b/12), (A115b/8), (A115b/8), (A117a/10), (A117a/4), (A117b/2), (A118a/2), (A118b/1), (A118b/11), (A120b/12), (A122a/5), (A122a/6), (A122b/7), (A123a/11), (A123a/12), (A124b/5), (A125a/10), (B28b/1), (B28b/15), (B28b/17), (B28b/9), (B29a/10), (B29a/12), (B29a/13), (B29a/15), (B29a/15), (B29a/2), (B29a/5), (B29a/6), (B29a/9), (B29b/1), (B29b/11-12), (B29b/2), (B29b/3), (B29b/4), (B29b/4), (B29b/8), (B30a/11), (B30a/12), (B30a/17), (B30a/18), (B30a/19), (B30a/5), (B30a/8), (B30b/10), (B30b/11), (B30b/14), (B30b/16), (B30b/19), (B30b/2), (B31a/11), (B31a/13), (B31a/14), (B31a/15), (B31a/16), (B31a/6), (B31a/7), (B31a/8), (B31a/8), (B31a/9), (B31b/1), (B31b/12), (B31b/12), (B31b/13), (B31b/16), (B31b/19), (B31b/2), (B31b/8), (B32a/3), (B32a/4), (B32a/4), (B32a/8), (B32b/10), (B32b/12), (B32b/12), (B32b/13), (B32b/6), (B32b/7), (B32b/8), (B33a/11), (B33a/2), (B33a/4), (B33a/5), (B33a/6), (B33a/7), (B33a/9), (B33b/4), (B33b/6), (B33b/6), (B34b/14), (B34b/15), (B34b/5), (B34b/8), (B35a/11), (B35a/16), (B36a/10), (B36a/10), (B36a/12), (B36a/14), (B36a/16), (B36a/19), (B36a/2), (B36b/15), (B36b/19), (B36b/7), (B37b/17), (B38b/11), (B38b/12), (B38b/13), (B38b/2), (B39a/13), (B39a/14), (B39b/3), (B40a/18), (B40a/5), (B40b/15), (B40b/15), (B41a/17), (B41a/18), (B41a/19), (B41a/6), (B41b/2),

(B42a/19), (B43a/5), (B43a/6), (B43b/12), (B43b/13), (B43b/4), (B44a/1), (B44a/11), (B44a/13), (B44a/17), (B44a/18), (B44b/1), (B44b/10), (B45a/2), (B45a/3), (B45a/6), (B45a/8), (B45a/8)

k.+s (A120a/10), (A120b/6), (A122a/11)

kim “edat ”→**ki**

k. (A106b/2), (A111b/13), (A111b/9), (A112a/5), (A113a/11), (A113a/12), (A115b/9), (B28b/13), (B28b/14), (B28b/6), (B28b/7), (B29a/16), (B29b/10), (B29b/11-12), (B29b/17), (B29b/18), (B29b/18), (B29b/19), (B29b/3), (B29b/5), (B29b/5), (B29b/6), (B29b/6), (B29b/9), (B30a/13), (B30a/15), (B30a/18), (B30a/3), (B30a/4), (B30a/5), (B30b/10), (B30b/12), (B30b/19), (B30b/3), (B30b/9), (B31a/1), (B31a/11), (B31a/12), (B31a/3), (B31a/4), (B31b/10), (B31b/10), (B31b/15), (B31b/16), (B31b/4), (B32a/8), (B32b/16), (B32b/18), (B33a/13), (B33a/15), (B33a/16), (B33a/7), (B33a/8), (B33b/14), (B33b/3), (B33b/8-9), (B34a/1), (B34a/12), (B34a/13), (B34a/5), (B34b/2), (B34b/6), (B35a/3), (B35a/4), (B35a/8), (B36b/5), (B38a/15), (B38a/9), (B38b/1), (B38b/19), (B39a/17), (B39a/17), (B39a/4), (B39b/4), (B40a/15), (B40a/16), (B40a/19), (B40a/6), (B40a/6), (B40b/11), (B40b/11), (B40b/12), (B40b/18), (B40b/19), (B40b/19), (B40b/4), (B40b/5), (B41a/14), (B42a/14), (B42b/1), (B44a/19), (B44a/4), (B44b/15), (B44b/8), (B45a/5), (B45a/7), (B45a/9), (A123a/11)

k.+üñ (B32a/4)

kimesne *kimse* →**kimse**, **kişi**

k. (A107a/13), (A107b/1), (A108a/10), (A108a/11), (A108a/3), (A108a/5), (A108a/7), (A108b/12), (A108b/2), (A108b/4), (A108b/4), (A108b/6), (A108b/8), (A109b/1), (A109b/13), (A109b/4), (A109b/6), (A109b/9), (A110a/10), (A110a/11), (A110a/12), (A110a/13), (A110a/2), (A110a/3), (A110a/6), (A110a/7), (A110b/3), (A110b/5), (A110b/6), (A110b/9), (A111a/3), (A111a/7), (A111a/9), (A111b/2), (A112a/10), (A112a/11), (A112b/10), (A112b/11), (A112b/12), (A112b/2), (A112b/3), (A112b/4), (A112b/6), (A112b/7), (A113a/1), (A113a/10), (A113a/4), (A113a/6), (A113a/8), (A113b/1), (A113b/10), (A113b/12), (A113b/5), (A113b/6), (A113b/8), (A114a/9), (A114b/1), (A114b/2), (A114b/4), (A115a/2), (A115b/11), (A115b/12), (A116b/2), (A116b/3), (A117b/11), (A117b/12), (A118a/6), (A118a/7), (A118b/10), (A118b/3), (A119a/12), (A119a/4), (A119b/10), (A119b/13), (A119b/2), (A119b/3),

(A120a/11), (A120a/12), (A120a/2), (A120a/3), (A120a/5), (A120a/7), (A120b/13), (A120b/3), (A120b/5), (A121a/1), (A121a/10), (A121a/13), (A121a/3), (A121a/6), (A121a/7), (A121a/8), (A121b/12), (A121b/2), (A122a/1), (A122b/1), (A122b/11), (A122b/12), (A122b/3), (A122b/6), (A122b/8), (A123a/12), (A123a/6), (A123a/8), (A123b/11), (A123b/13), (A123b/2), (A123b/4), (A123b/8), (A123b/9), (A124a/1), (A124a/10), (A124a/11), (A124a/13), (A124a/3), (A124a/5), (A124b/4), (A124b/6), (A124b/8), (A124b/8), (A124b/9), (A125a/13), (A125a/2), (A125a/5), (A125a/6), (A125a/6), (A125b/1)

k.+dür (A115b/10), (A115b/8)

k.+lere (A107a/11)

k.+nün (A116b/2), (A118a/11)

k.+ye (A111b/5), (A112a/4), (A113a/10), (A114b/1), (A114b/4), (A115a/3), (A116a/10), (A118b/12), (A119a/10), (A119a/9), (A120a/11), (A120b/3), (A121b/4), (A121b/9), (A122a/4), (A123b/10), (A124b/11)

k.+yi (B37a/4)

kimse *kimse* → **kimesne, kişi**

k. (A122a/11)

k.+ge (A107a/9)

k.+si (B44b/3)

kimün “kimin”

k. (A112a/6), (A112a/6), (B32a/4), (B45a/8)

kirāmen < Ar. *kirāmen* “şerefli, değerli”

k. (A123b/1), (B31a/2)

kireç < Far. *kireç* “kireç taşının bu işe mahsus ocaklarda kavrulmasıyla elde edilen, kalsiyum oksitten ibâret taşimsı beyaz madde, su ve kumla karıştırılıp harç olarak yapılarda ve sıva işlerinde kullanılır”

k. (B30a/13)

kişi “insan, kimse, şahıs” → **kimesne, kimse**

k. (A108b/10), (A115b/2), (A124b/9), (B29a/12), (B29a/13), (B29b/1), (B29b/1), (B29b/10), (B29b/11-12), (B29b/14), (B30b/1), (B31b/12), (B32a/7), (B32b/16), (B32b/19), (B33a/16), (B33a/2), (B33a/4), (B33a/5), (B33a/6), (B33b/13), (B33b/4), (B33b/8-9), (B34a/16), (B34a/17), (B34a/18-19), (B34b/10), (B34b/17), (B34b/19), (B34b/2), (B34b/3), (B34b/4), (B34b/4), (B35a/9), (B35b/12), (B35b/6), (B35b/7), (B35b/9), (B36b/10), (B36b/18), (B36b/19), (B37a/13), (B37a/13), (B37a/16), (B37a/17), (B37a/9), (B37b/10), (B37b/5), (B37b/6), (B37b/7), (B38a/10), (B38a/11), (B38a/12), (B38b/16), (B38b/19), (B38b/2), (B39a/11), (B39a/12), (B39b/1), (B39b/18), (B39b/4), (B39b/9), (B40a/10), (B40a/12), (B40a/16), (B40b/1), (B40b/18), (B40b/2), (B40b/4), (B40b/5), (B41a/2), (B41a/8), (B41b/15), (B41b/6), (B41b/7), (B43b/1), (B43b/14), (B43b/4), (B44a/12), (B44a/12), (B44a/13), (B44a/14), (B44a/15), (B44a/16), (B44b/15), (B44b/4), (B44b/8), (B44b/9), (B45a/11), (B45a/2), (B45a/9)

k.+den (B35a/5)

k.+dür (B34b/5)

k.+le (B43a/13)

k.+ler (B39b/13)

k.+nün (A109a/7), (A116b/6), (B29b/16), (B32b/18), (B33a/6), (B33b/15), (B33b/15), (B34b/6), (B35a/13), (B36b/17), (B38a/9), (B40b/9), (B42b/4), (B44b/3)

k.+nündür (B31b/10)

k.+ye (A114b/2), (A122b/5), (B32b/7), (B33a/9), (B34b/9), (B35b/12), (B35b/4), (B36a/17), (B36a/19), (B36a/6), (B36a/7), (B36a/8), (B37a/2), (B37b/2), (B38a/16), (B38a/4), (B38a/7), (B38b/10), (B39b/2), (B40a/17), (B40a/18), (B41b/15), (B43b/8), (B45a/10), (B34a/18-19)

k.+yi (B33a/2), (B37a/5)

k.+yile (B40a/12)

k.+yle (A123b/12)

kitāb < Ar. *kitāb* “herhangi bir konuda yazılmış manzum veya mensur eser”

k. (B30a/10), (B32a/11)

k.+ı (A115a/8)

k.+ın (B28b/14)

k.+ında (A117a/2)

k.+ını (A113b/12), (A114a/1)

k.+lar (A107a/6)

k.+lardan (A107b/12)

k.+larına (B29a/18)

k.+larından (B36b/3)

k.+um (A114a/3)

kitābet < Ar. *kitābet* “yazı yazma, bir şeyi düzgün ve kurallara uygun şekilde kaleme alma”

k. (A109a/11)

kitāb-ı kāmīl’ül-fetāwā < Ar. *kitāb-ı kāmīlū’l-fetāwā* “fetvaların tamamı olan kitap”

k.+da (A122a/7)

kitābullāh < Ar. *kitābullāh* “Allah’ın kitabı” Kur-an’ı Kerim”

k.+dan (A109b/1)

kizb < Ar. “yalan”

k. (A106b/5), (A122b/12), (A123a/2)

ko- “koymak”

ķ. (A120a/4), (B45a/6)

ķ.-dı (B29a/15)

ķ.-duķ (A113b/13)

ķ.-ma (B36a/8)

koca “bir kadının evli olduķu erkek, eķ”

ķ. (B34b/4)

konuķ “bir eve, bir yere gećici olarak kalmak üzere gelen kimse, misâfir”

ķ. (B39a/11)

koşu “evleri birbirine yakın veya bitişik olan kimselerin birbirlerine göre aldıkları ad”

ķ.+sı (A115b/10), (A115b/12)

ķopar- “ķopmasına yol açmak, bağı bulunduğı yerden ayırmak”

ķ.-dum (B37b/16)

ķ.-maz (B30a/14)

ķorķ- “ķorkuya kapılmak, ķorku duymak, ũrkmek”

ķ. (A119a/4), (A119a/6)

ķ.-maz (B35b/13)

ķ.-mazın (A119a/6), (B35b/13)

ķ.-tum (B41a/18)

ķ.-ulur (A111a/10)

ķorķı “bir tehlike veya tehlike ihtimâli karşısında duyulan ũrkũtũcũ duygu”→
ķorķu

ķ.+n (B35b/15)

ķorķu “bir tehlike veya tehlike ihtimâli karşısında duyulan ũrkũtũcũ duygu”→**ķorķı**

ķ. (A114b/4), (B40a/16), (B40a/19), (B44b/8)

ķ.+dur (B39a/13)

ķ.+sı (A125a/4)

ķorķul- “ķorkuya kapılınmak, ķorku duyulmak”

ķ.-ur (A113b/6)

ķorķut- “ķorkmasına yol açmak”

ķ.-ur (B39a/17), (B40a/15), (B45a/5), (B45a/9)

ķoş- “ayaklarını sıra ile yerden keserek öne doğru hızla gitmek, bir yere hızla, acele ile gitmek”

ķ.-mış (A125a/5)

koy- “(bir yere) bırakmak, (bir yere) yerleştirmek”

ķ.-up (A113b/12), (A114a/1)

koyun “geviş getirenlerden, eti, sütü ve yapağısından faydalanılan, boynuzlu, memeli, evcil hayvan”

ķ.+ı (A115a/10), (A115b/1), (A115b/2)

ķ.+um (A115a/13)

köpri “aralarında doğrudan doğruya geçişi önleyen bir engel bulunan iki yeri birbirine bağlayan veya bir trafik akımının diğerini kesmeden üstten geçmesini sağlayan yapı”

k.+sine (B43a/19)

ķuddus < Ar. *ķuddus* “ düşünölebilecek bütün noksan sıfatlarından münezzeh” anlamında esmâ-i hüsnâdan Allah’ın en güzel isimlerindendir”

ķ. (A123a/8)

ķudret < Ar. *ķudret* “kuvvet, güç, tâkat, iktidar”

ķ. (B33b/18)

ķul “Allah tarafından yaratılmış olan insan, abd”

ķ. (A111b/1), (B30b/4), (B31b/13), (B31b/4), (B31b/6), (B31b/8)

ķ.+a (B31a/7), (B38b/9)

ķ.+dan (B28b/9)

ķ.+ları (B31b/1)

ķ.+umuñ (B31a/17)

ķ.+uñ (B29b/17), (B31b/6)

ķulak “başın iki yanında bulunan işitme organı”

ķ.+ı (A106b/3)

ķulavuz “yol gösteren kimse veya şey, rehber”

ķ.+la (B31b/16)

ķullık “kul olma durumu”

ķ. (B30a/2), (B32a/1), (B44a/4)

ķulluķķı “kulluklarda gķrevli yeniķerilere verilen isim, gķvenlik gķrevlisi, hizmetkâr, hizmetķi”

ķ. (A114b/6)

ķur’ân < Ar. *ķur’ân* “Allah tarafından Hz. Muhammed’e vahyedilen kutsal kitap, İslâm dinînin temel kitabı, Kelâm-ı Kadîm, Kur-an’ı Kerim”

ķ. (A109a/13), (A109b/13), (A109b/9), (A110a/2), (A111a/9) (B30b/12), (B36a/2), (B36a/4), (B36a/4), (B36a/8), (B36b/1)

ķ.+a (B32a/16), (B36a/2)

ķ.+da (A109b/2)

ķ.+dan (B34b/11)

ķ.+ı (B36a/3), (B36a/9)

ķ.+ıla (B39b/9)

ķur’ân-ı mecîd < Ar. *ķur’ân-ı mecîd* “ķur’ân “İslâmın kutsal kitabı“ mecîd “şanlı, yüce“ “şanı yüce Kur’an”

ķ. (B29b/18)

ķur’ân-ı ‘azîm < Ar. *ķur’ân-ı ‘azîm* ķur’ân “İslâmın kutsal kitabı“ azîm “büyük” “büyük kutsal kitap”

ķ. (A109a/11), (A109b/6)

ķ.+i (A110a/10)

ķurtar- “kurtulmasını sağlamak”

ķ.-maķdan (B42a/17)

ķ.-maz (A110b/13), (A110b/13)

ķurtıl- “bir tehlikeden, sıkıntılı bir durumdan sıyrılmak, uzaklaşmak, selâmete çıkmak”

ķ.-a (B32a/8)

ķ.-mağa (B33b/6)

ķ.-ur (A125a/6)

ķuřan- “(kılıç, kemer, ķuřak vb. şeyleri) beline baēlanmak”

ķ.-sa (A121a/6), (A121a/7), (B42a/16), (B42a/18)

ķüfr < Ar. *ķüfr* “sövme, ķüfretme”→ **ķüfür**

k. (A107a/6), (A107b/11), (A107b/13), (A107b/3), (A108a/5), (A108a/9), (A111a/10), (A125a/6), (B29a/6), (B30a/19), (B30b/2), (B30b/2), (B30b/3), (B32b/11), (B32b/12), (B32b/15), (B32b/17), (B32b/19), (B32b/6), (B32b/8), (B32b/9), (B33b/4), (B34b/7), (B35b/3), (B41a/13), (B41b/3), (B42b/5), (B42b/6)

k.+den (B28b/8), (B29a/7)

k.+dür (A107a/9), (A107b/4), (B35b/3)

k.+e (A121b/9), (B32a/19), (B40b/3)

k.+i (B32b/10), (B32b/7), (B32b/8), (B32b/9)

k.+ine (A116b3), (B33a/6)

k.+le (B40b/4)

ķüfür < Ar. *ķüfr* “sövme, ķüfretme”→ **ķüfr**

k.+den (A114b/3)

k.+lerine (A117a/3)

ķülle’l-ķazer < Ar. *ķülle’l-ķazer* ķülle’l “bütünüyle” “ķazer” “sakinmak , çekinmek” “bütünüyle sakınmak gerekir”

k. (A125b/7)

ķürrāse < Ar. “yazma kitapların sekiz sayfalık formalarından her biri”

k. (B36b/2)

ķütüb-i fetāvā < Ar. *ķütüb-i fetāvā* “fetva kitapları”

k.+dan (A107b/13)

ķütüb-i fıkķ < Ar. “fıkķ kitapları”

k. (A114a/8)

ķüydür- “bekletmek”

k.-se (B41a/8)

L

lafz < Ar. *lafz* “gerek anlamlı olsun (kelime), gerek anlamı başka kelimelerle ortaya çıksın (edat) ağızdan çıkan veya yazılan söz”

l.+ını (B38a/10)

lâkin < Ar. *lâkinne* “ama, ancak, fakat”

l. (A107b/12), (A107b/7), (A108a/6), (A108b/13), (A109a/3), (A115b/6)

la‘net < Ar. *la‘net* “bir ilenme sözü”

l. (A113b/9), (A118b/4)

laṭîf < Ar. *laṭîf* “zevk ve ruh okşayıcı ince bir güzelliğe sâhip olan, hoş, nâzik”

l.+iyle (A110a/13), (A113b/2), (A110a/2)

laṭîfe-i ṭarîk < Ar. *laṭîfe-i ṭarîk* “ṭarîk “yol” “zevkli yol”

l. (A121a/5)

lâyık < Ar. *lâyık* “uygun, yaraşır, münâsip”

l. (A107b/10), (A114a/13), (A115a/7), (A120b/12), (B32a/5), (B33b/10), (B44a/12), (A121b/7)

lâzım < Ar. *lâzım* “gerekli, lüzumlu”

l. (A107a/9), (A119a/2), (A119a/3), (A119a/8), (A124a/11), (A125a/2), (B30a/19), (B30b/11)

l.+dur (A116a/4), (A117a/4), (A124a/4), (B31a/1)

lebbeyk < Ar. *lebbeyk* “buyrunuz, ne emrettiniz efendim anlamında bir seslenme sözü”

l. (A119a/13)

lezzet < Ar. *lezzet* “herhangi bir şeyden alınan zevk, haz, safâ”

l. (B38b/10), (B38b/11)

libās-ı fâhîr < Ar. “*libās-ı fâhîr* libās “elbise” fâhîr “gösterişli, süslü” “süslü elbise”

l. (A106b/5)

likā < Ar. *likā* “eskiden kamyş kalem döneminde, hokka devrildiğinde mürekkebin dökülmesini önlemek ve kalemin gereğinden fazla mürekkep almamasını sağlamak için hokkaya konan ham ipek, yüz, çehre”

l. (A124a/2)

livāṭa < Ar. *livāṭa* “cinsel ilişki”

l. (A111a/4), (A121b/12), (A122a/13), (B39b/6)

M

mādām < Ar. *mādām* “madem, çünkü”

m. (B31a/6), (B31a/9), (B45a/2), (B45a/3)

ma‘deni’l-luṭf < Ar. *ma‘deni’l-luṭf* ma “olumsuzluk eki” den “den aşağı, daha düşük” “il-luṭf “lütuf, incelik” “bu, ancak lutuftur; lutuftan aşağı değildir”

m. (B28b/10)

ma‘rifet < Ar. *ma‘rifet* “iş yapma husûsundaki ustalık, beceriklilik, hüner, mahâret”

m. (B28b/4)

mağfiret < Ar. *mağfiret* “Allah'ın lutuf ve merhamet ederek kullarının günahlarını affetmesi, bağışlaması, yarlığama”

m.+e (B28b/13)

mağrib < Ar. *mağrib* “güneşin battığı yer veya güneşin battığı yön, taraf, batı, garp”

m. (B31b/9)

maḥal < Ar. *maḥal* “yerinde, ugun, lâyıık, münâsip, mehel”

m.+de (A111a/8), (A115a/11), (A125a/3)

maḥlūk < Ar. *maḥlūk* “Allah tarafından yaratılmış, yok iken var edilmiş, yaratılmış şey, hayvan, yaratık”

m. (B33b/17)

m.+a (A123a/7)

maḥrūm < Ar. *maḥrūm* “(ḥirmān “bir şeyden menetmek”ten maḥrūm) İyi ve güzel bir şeyden hissesi, payı olmayan, yoksun olan, istediğini elde edemeyen (kimse), nasipsiz”

m. (A118b/8)

maḥṣūṣ < Ar. *maḥṣūṣ* “(ḥuṣūṣ “has, husûsî, özel olmak”tan maḥṣūṣ) yalnız bir kimse, bir nesne veya bir yere âit olan, başkasında bulunmayan, husûsîleşmiş, has, özgü”

m. (B42b/12)

m.+dur (B42a/19)

maḥṣer < Ar. *maḥṣer* “âhiret hayâtında bütün insanların, dünyâda yaptıklarının hesâbını Allah huzûrunda vermek üzere tekrar dirilip toplanacakları yer”

m. (B43b/1)

m.+de (B43b/2)

maḥẓur < Ar. *maḥẓur* “(ḥaẓer “korkmak, sakınmak”tan maḥẓūr) sakınılacak, çekinilecek şey, sakınca”

m. (A114b/5)

maḳām < Ar. *maḳām* “durulacak yer, durak, mekân”

m.+ında (A118a/4), (A118a/5)

maḳbūl < Ar. *maḳbūl* “kabul edilen, reddedilmeyen”

m. (A107a/1)

maḳṣūd < Ar. *maḳṣūd* “söylenilmek, belirtilmek istenilen, kastedilen”

m. (B39b/16)

m.+ı (B44b/19)

māl < Ar. *māl* “bir kimse veya kurumun mülkiyetinde bulunan, taşınır, taşınmaz her çeşit değerli ve gerekli şey, mülk, îrat, varlık, servet”

m. (B39a/16)

m.+da (B39a/7), (b39a/7)

m.+ı (A118b/1), (A118b/8), (A118b/8), (A121b/8)

m.+ıla (B35a/14)

m.+ın (B39a/19)

malāk < Ar. “manda yavrusu”

m. (A113b/8)

ma‘lūm < Ar. *ma‘lūm* “herkes tarafından bilinen, öğrenilmiş olan şey”

m. (B30a/12), (B30b/14), (A123a/12)

m.+dur (A122b/13)

m.+ıdur (B34a/9)

m.+ları (A107a/5)

ma‘nā < Ar. *ma‘nā* “kelime, söz, hareket, davranış vb.nin ifâde ettiği şey, anlatılmak istenen veya onlardan anlaşılan şey, anlam, medlûl, mefhum”

m.+sı (B28b/15), (B29b/19), (B30b/19), (B40a/1), (B43b/17)

m.+sın (B43b/18), (B43b/19)

m.+yı (A122b/6)

m.+lu (B40a/1)

m.+sını (B32b/10)

manşib < Ar. *manşib* “devlet hizmetinde büyük memurluk, erişilmek istenen yüksek mevki, makam”

m. (A106b/5)

manşūr < Ar. *manşūrī* “Allah’ın yardımıyla gâlip gelen, zafere ulaşan”

m.+ı (B44a/17)

manşur-i mātūrīdī < Ar. *manşur-i mātūrīdī* “Mātūrīdīyye mezhebinin kurucusu Ebû Mansur el-Mātūrīdī”

m. (A123a/10)

marziyyü’l-ḥiṣāl < Ar. *marziyyü’l-ḥiṣāl marziyy* “hoşnut olunan, razı olunan“ *ḥiṣāl* “huylar, nitelikler ” “hoşnut olunan huylar”

m. (B28b/10)

maṣḥara < Ar. *maṣḥara* “eğlendirici, sevimli, güldürücü, soytarı, hoş kimse”

m.+ya (B33b/11), (B33b/12), (B36a/3), (B38a/15), (B38a/16)

maşharalık < Ar. *maşharalık* “maskara olma durumu”

m. (B36a/12), (B38a/4), (B40a/11)

mā’şiyet < Ar. *mā’şiyet* “günah”

m.+den (B29a/8)

maşrık < Ar. *maşrık* “güneşin doğduğu yer veya yön, gün doğusu, doğu, şark”

m.+dan (B31b/9)

maṭlab < Ar. *maṭlab* “istenilen, talep edilen şey, istek, meram, matlûp”

m. (A116b/8), (A122a/1), (A123a/12)

ma’tûh < Ar. *ma’tûh* “akıl eksikliği ve zayıflığı hâli”

m.+ e (A116b/9)

mâtürîdî < Ar. *mâtürîdî* “İslam dininin iki itikadi mezhebinden birisi olan Mâtürîdîlik mezhebinin kurucusu ve Hanefilik mezhebine bağlı olanların itikad imamı sayılan İslâm alimi”

m. (B44a/17)

māyil < Ar. *mā’il* “bir yana, bir tarafa doğru eğilmiş, meyletmiş”

m.+dür (B41a/15)

maẓarrat < Ar. *maẓarrat* “zarar, ziyan”

m. (B33a/1)

maẓhak < Ar. *maẓhak* “mezhep, dîni görüş”

m. (A108a/12)

mebhaş < Ar. *mebhaş* “üzerinde araştırma ve tartışma yapmaya değer konu, yazı, makâle veya herhangi bir konuyla ilgili bölüm, fasıl, bahis”

m.+sı (A115b/4)

meclis < Ar. *meclis* “bir konuyu konuşmak, görüşmek için yapılan toplantı, içtimâ”

m. (A113a/10), (A113b/1)

m.+inde (B40a/8), (B41a/7)

m.+ine (B40a/7)

m.+ün (B41a/8)

meclis-i āḥīr < Ar. *meclis-i āḥīr* meclis “toplantı” āḥīr “son” “son toplantı”

m.+ne (A116b/1)

meclis-i ‘ilm < Ar. *meclis-i ‘ilm* “ilim meclisi”

m.+den (A113a/8)

mecma ‘ü’l-fetvā < Ar. *mecma ‘ü’l-fetvā* mecma “toplanma yeri” ü’l- fetvā “fetvalar”
“fetvaların toplandığı yer”→ **mecmū’u’l-fetāvā**

m.+da (A121a/11)

mecmū’ < Ar. *mecmū’* “bir araya getirilmiş, toplanmış, cemedilmiş”

m. (B30b/8)

mecmū’u’l-fetāvā < Ar. *mecmū’u’l-fetāvā* mecmū “toplanma yeri” ü’l- fetvā
“fetvalar” “fetvaların toplandığı yer”→ **mecma ‘ü’l fetvā**

m.+da (A108a/10)

mecnūn < Ar. *mecnūn* “çıldırılmış, deli, dîvâne”

m.+a (A116b/9)

mecūsī < Ar. *mecūsī* “Zerdüşt dînine inanan ve ateşe tapan kimse, Zerdüşti”

m. (A119a/13), (A119b/9), (A121a/10), (A121a/3), (A122b/7), (B41b/12),
(B41b/15)

m.+ler (A121a/11), (B42a/12)

mecūsīlik < Ar. *mecūsī* “Zerdüşt dînine inanan ve ateşe tapan kimse, Zerdüşti”
+T.lik “mecûsî dîni”

m. (B43a/9)

m.+den (B43a/7), (B43a/8)

medd < Ar. *medd* “uzatma, çekme”

m. (A125b/4), (A125b/5)

medd-i hemze < Ar. *medd-i hemze* “uzatma kuralı”

m. (A125b/2)

medyūn < Ar. *medyūn* “borcu, vereceği olan, borçlu”

m. (A123b/6)

mefhūm < Ar. *mefhūm* “bir sözün veya kelimenin taşıdığı, ifâde ettiği mânâ, anlam, kavram”

m.+1 (A115b/13)

meger < Far. *meger* “ bilineyen, farkında olunmayan bir durum için kullanılan bir söz, meğerse, oysa, oysaki”

m. (A119a/8), (B34a/5)

mehmāemken < Ar. *mehmāemken* mehmā “ her ne zaman “ emken” “mümkün oldu” “mümkün oldu, mümkün olduğu kadar, olabildiği kadar, imkân ölçüsünde, mümkün mertebe”

m. (A107b/13)

mekān < Ar. *mekān* “yer, mahâl”

m. (B33b/19)

m.+a (A124b/1)

m.+da (A113a/1)

m.+dur (B34a/2)

mekān-ı murād < Ar. *mekān-ı murād* murād “istenilen, arzu edilen” mekān “yer, mahal” “arzu edilen yer”

m. (A124a/13)

mekrūh < Ar. *mekrūh* “tiksinti veren, iğrendiren, iğrenç, kerih”

m.+dur (B44a/10), (B44a/9)

mekteb < Ar. *mekteb* “herhangi bir derecede öğrenim görececek olanların toplu olarak devam ettikleri öğretim kurumu, okul”

m. (A113a/4), (A124b/13)

melâl < Ar. *melâl* “hüzün, keder”

m. (A111b/11)

melâlet < Ar. *melâlet* “bıkma, usanma, usanç, melâl”

m. (B30b/16)

melekü'l-mevte < Ar. *melekü'l-mevte* *melek* “melek” *el-mevt* “ölüm” “ölüm meleği”

m. (A125a/8), (A125a/7)

melik < Ar. *melik* “hükümdar, pâdişah, hâkan”

m.+lerinüñ (B42b/3)

me'mûr < Ar. *me'mûr* “devlet hizmetinde çalışan maaşlı kimse”

m.+dur (A115a/7)

men' < Ar. *men'* “yasaklama, engelleme, önleme”

m. (B32b/7), (B32b/8), (B32b/9)

menâkıb < Ar. *menâkıb* “menkıbeler, din büyükleri, kahramanlar, târihî şahsiyetler gibi kimselerin üstün yaşayışlarıyla ilgili fıkralar, hikâyeler”

m. (A115a/9)

mensûb < Ar. *mensûb* “bir kimse, bir görüş veya şeyle ilgisi, bağı bulunan, ilgili, âit, -den olan, -e bağlı”

m. (A107b/8)

mergûb < Ar. *mergûb* “istenilen, arzu edilen, rağbet gösterilen (kimse veya şey)”

m. (A107a/1)

mesâyl-i şer'yye < Ar. *mesâyl-i şer'yyeden* *mesâyl* “meseleler” *şer'yye* “İslam hukukuyla ilgili” “İslam hukukuyla ilgili meseleler”

m.+den (A114a/10)

mescid < Ar. *mescid* “müslümanların vakit namazlarını kılmaları ve ibâdetlerini yerine getirmeleri için yapılan, içinde cuma ve bayram namazları”

m.+i (A109b/7), (B42b/16)

m.+ün (A125a/5)

m.+e (B30b/13)

meşel < Ar. *meşel* “örnek, benzer, misal, numûne”

m.+lerdür (B40a/5)

meşelâ < Ar. *meşelâ* “misal olarak, örnek olarak, söz gelişi”

m. (A108b/3)

mes'ele < Ar. *mes'ele* “çözüme kavuşturulması, bir sonuca bağlanması gereken durum, sorun”

m. (A114a/11)

m.+de (B32b/6), (B33a/11), (B44a/3)

m.+den (A115b/4), (A117a/7), (A122a/11)

m.+nüñ (A115b/4)

m.+ye (B40b/11)

m.+yi (B40b/8)

m.+ n (B33a/8)

mesîre < Ar. *mesîre* “gezilip dolaşılacak yer, gezinti yeri”

m.+dür (A121a/12)

mes'ûd < Ar. *mes'ûd* “saâdete ermiş, saâdetli, mutlu, bahtlı, bahtiyar”

m. (A123a/2)

meşvâ < Ar. *meşvâla* “ev, konut”

m.+la (B29b/11-12)

meşâyiḥ < Ar. *meşâyiḥ* “şeyhler”

m. (B37a/14), (A124b/12)

m.+ün (B38b/13)

m.+nüñ (A119b/4)

meşhed < Ar. *meşhed* “bir kimsenin şehit düştüğü yer”

m.+ile (B37b/6)

mevşūf < Ar. *mevşūf* “bir nitelikle nitelendirilmiş, kendisini benzerlerinden ayıran bir nitelik kazanmış, nitelenmiş”

m. (A107b/10)

meyl < Ar. *meyl* “bir yöne doğru yönelmek, eğilmek, eğik duruma gelmek”

m. (B32b/8)

mezheb < Ar. *mezheb* “bir dinde belirli görüş ve anlayış farklılıklarından doğan kollardan her biri”

m.+i (B30a/16)

m.+idür (B44b/10)

m.+in (B40b/18)

mezḳūr < Ar. *mezḳūr* “az önce adı geçen, sözü edilen, yukarıda anılan, zikrolunan”→ **mezḳūr**

m. (A114b/12)

m.+dur (A115b/5)

mı “soru edatı”→**mi**

m. (A116a/1), (B37a/14), (B37a/14), (B39a/14)

m.+dur (A117b/2), (B31b/5), (B36b/16)

m.+sın (B35b/13)

m.+vuz (B32a/6)

mīl < Ar. *mīl* “uzunluğu ülkeden ülkeye değişen bir uzaklık ölçüsü birimi”

m. (B31b/14)

mīzān < Ar. *mīzān* “tartı, ölçü âleti, terâzi”

m.+da (A109b/5)

m.+ı (A123a/13)

mi “soru edatı”→**mı**

m. (A115a/5), (A115a/6), (B40a/13)

m.+dür (A117a/13), (A118a/3), (B36b/15)

m.+sin (A115a/12), (A115a/4), (A118b/12), (A119a/1), (B37a/2), (B43b/8)

m.+siñ (A116b/4)

m.+sün (A119a/9)

miḳdār < Ar. *miḳdār* “bir şeyin ölçüsü, sayısı veya ölçülebilme, sayılabilme, azalıp çoğalabilme durumu, nicelik, kemiyet”

m. (A118b/7)

minber < Ar. *minber* “câmi içinde genellikle mihrâbın sağ tarafında bulunan, cuma namazının farzından önce hatîbin üzerine çıkıp hutbe okuduğu merdivenli kürsü”

m.+i (A108b/10)

m.+ile (B37b/7)

m.+inüñ (B37b/6)

mîrās < Ar. *mîrās* “ölen bir kimseden yakınlarına kalan mal, mülk, para vb”

m.+ın (B41a/11)

misvāk < Ar. *misvāk* “sıcak memleketlerde yetişen dikensiz, ince dallı küçük bir ağaç, bu ağacın dalından 20 – 25 santim uzunluğunda kesilip ucu kalem gibi yontulduktan sonra dövülerek lifleri ortaya çıkarılmak sûretiyle fırça hâline getirilen ve diş temizliğinde kullanılması İslâm dînine sünnet olan çubuk”

m. (B37b/3)

mizāc-ı ʔarīḳ < Ar. *mizāc-ı ʔarīḳ* *mizāc* “huy” *ʔarīḳ* “yol” “yolun mizacı”

m. (A121a/4)

mu “soru edatı” → **mı**

m.+dur (A118a/4)

mu‘āmele < Ar. *mu‘āmele* “başkasına karşı olan davranış biçimi, tutum”

m.+si (B42b/7)

mu‘ayyen < Ar. *mu‘ayyen* “belli, belirli”

m. (B28b/15), (B28b/16)

mu'āz < Ar. *mu'āz* “çok aziz, izzet sahibi, saygı uyandıran”

m. (B32a/5)

mu'azzez < Ar. *mu'azzez* “hürmete lâyık, büyüklük, izzet ve şeref sâhibi”

m. (A107b/9)

mucîbe'd-da'vât < Ar. *mucîbe'd-da'vât* mucîb “cevap veren” e'd-da'vât “dualar, çağrılar” “dualara cevap veren”

m. (B29a/9)

mu'cizât < Ar. *mu'cizât* “mucizeler”

m. (A124b/10), (B28b/6), (B37a/14), (B37a/16)

mu'cize < Ar. *mu'cize* “Peygamberlerin Allah'ın izniyle peygamberliklerini ispat için yaptıkları, akılla açıklanması mümkün olmayan olağanüstü iş, halkı hayrette bırakan ve ancak ilâhî müdâhaleyle açıklanan hârikulâde hâl ve davranış”

m. (A124b/11), (B37a/13)

muḥāl < Ar. *muḥāl* “olması, gerçekleşmesi, yapılması mümkün olmayan, imkânsız”

m.+dür (B30b/2)

muḥālaṭa < Ar. *muḥālaṭa* “insanlar arasına karışma, onlarla dostluk, arkadaşlık etme”

m. (A107a/8)

muḥammed < Ar. *muḥammed* “övmeye değer olan, en güzel huylara sâhip kimse”

m. (A109a/1), (A109a/3), (A114a/6), (A114a/7), (B28b/10), (B28b/9), (B29a/15), (B29b/1), (B29b/4), (B36b/18), (B37a/4), (B37a/5), (B40b/11), (B42a/6), (B43b/18)

m.+e (b37a/2)

muḥīṭ < Ar. *muḥīṭ* “çepeçevre kuşatan, etrâfını çeviren, çevreleyen ihâta eden (şey)”

m.+de (A108b/11), (A115b/5), (A116b/5), (A120a/10), (A120a/4),
(A120b/1), (A120b/10), (A121a/5), (A122a/13), (A122a/2), (A122a/6), (A122a/7),
(A124a/5)

muhib < Ar. *muhib* “sevgi duyan, sevgi besleyen, seven kimse”

m.+ler (B44a/10)

muhkıl < Ar. *muhkıl* “zorluk çıkaran, güçleştiren, engel koyan”

m.+a (A124b/6)

muħalled < Ar. *muħalled* “gelip geçici olmayan, sürekli”

m. (A118a/10)

muhtāc < Ar. *muhtāc* “bir şeye veya kimseye ihtiyâcı olan, ihtiyaç duyan”

m. (A122a/5)

muhtelif < Ar. *muhtelif* “farklı, çeşit çeşit, çeşitli, türlü”

m. (B44b/2)

muḳaddem < Ar. *muḳaddem* “önde olan, önden giden, ileride bulunan”

m. (A117a/10)

muḳaddime < Ar. “başlangıç, giriş”

m. (B32b/12), (B32b/18), (B33a/2), (B33a/4)

m.+ler (B32a/14), (B32b/5)

m.+lerden (B32b/5)

muḳarreb < Ar. *muḳarreb* “yaklaşmış, dost kabul edilmiş kimse yakın”

m. (B42b/19)

muḳarrer < Ar. *muḳarrer* “hakkında karar alınmış, karar verilmiş, kararlaştırılmış”

m. (A117a/10)

m.+dür (A107a/3), (A107a/7)

muḳīm < Ar. *muḳīm* “bir yere yerleşen, bir yerde oturan, kalıcı olan, ikāmet eden
(kimse)”

m. (B28b/12)

muḳtezā < Ar. *muḳtezā* “bir şeyin gereği olan, gereken şey, lâzım gelen şey, gerek, icâp”

m.+sınca (B29a/3), (B107b/4)

murād < Ar. *murād* “erişilmek istenen, olması, gerçekleşmesi arzu edilen şey, istek, dilek, amaç”

m. (A120b/4), (A121a/2), (A124b/2)

m.+ı (B33b/15), (B33b/19), (B33b/19)

m.+ını (A122a/3)

m.+um (B34a/2)

mūsā < Ar. *mūsā* “vasiyet edilen, özel isim”

m. (A115a/9)

muşḥaf-ı şerîf < Ar. *muşḥaf-ı şerîf* “Kur-an’ı Kerim, şerefli kitap”

m.+ün (A110b/6)

muşîbet < Ar. *muşîbet* “insanın başına ansızın gelen belâ, felâket, dert, sıkıntı”

m.+e (B44b/4), (B44b/5)

muṭlaḳ < Ar. *muṭlaḳ* “herhangi bir şart ve kayıtla sınırlı olmayan, kayıtsız şartsız”

m. (B37a/6)

muṭlaḳā < Ar. “ne olursa olsun, her şeye rağmen, hel hâl ü kârda”

m. (B38a/5), (B38a/6), (B44a/3)

muṭṭali < Ar. *muṭṭali* “bir işi haber almış olan, bilen, öğrenen, vâkıf ve haberdar olan”

m.+dür (B34a/5)

muvāfaḳat < Ar. *muvāfaḳat* “uyuma, uygun gelme, uygunluk”

m. (B42b/13)

mübāḥ < Ar. *mübāḥ* “hakkında şer’î bir emir veya yasak bulunmayan, yapılması yâhut yapılmaması dince kişinin arzu ve isteğine bırakılan, câiz görülen (şey)”

m.+dur (A118a/11)

mübālağa < Ar. *mübālağa* “bir şeyi gerçekte olduğundan daha fazla, daha büyük gösterme, abartma”

m.+yıla (B40b/8)

müdde‘î < Ar. *müdde‘î* “istek ve iddiâsında inatla direnen (kimse), iddiâcı”

m. (A114b/11)

müderriş < Ar. *müderriş* “medrese ve büyük câmilerde yüksek seviyede ders okutan icâzetli âlim, medrese hocası”

m.+e (B41a/4)

mü’ebbed < Ar. *mü’ebbed* “sonsuz, ebedî, dâimî”

m. (A118a/9)

mü’ezzin < Ar. *mü’ezzin* “namaz vakitlerini haber vermek için ezan okumakla görevli kimse”

m. (B38a/2)

m.+i (B38a/3)

müftî < Ar. *müftî* “il ve ilçelerdeki imam, hatip, vâiz, müezzin gibi din görevlilerinin âmiri durumunda olan ve dînî hususlarda fetvâ verme yetkisine sâhip bulunan memur”

m.+ye (B41a/4)

mühimrek < Ar. *mühimrek* “daha önemli”

m.+dür (B40b/18)

mükerrem < Ar. *mükerrem* “saygı değer, hürmete lâyık, yüce, aziz, muhterem”

m. (A107b/9)

mülākî < Ar. *mülākî* “buluşan, kavuşan, görüşen kişi”

m. (A114b/3),(114b/4) (A125a/7), (A125a/7)

mülâzım < Ar. *mülâzım* “bir kimse, şey veya yere bağlılık ve devamlılık gösteren, bir işte sürekli çalışan kimse”

m.+ım (B31a/17)

mülhid < Ar. *mülhid* “Allah’ı tanımayan, Tanrı’yı inkâr eden, dinsiz, îmansız kimse”

m.+ler (B35b/3)

mülk < Ar. *mülk* “dükkân, ev, arsa vb. taşınmaz mal”

m.+inde (A119b/11)

mülkü’l-kâfir < Ar. *mülkü’l-kâfir* “inkar edenin sahip olduğu mülk”

m. (A119b/11)

mü’min < Ar. *mü’min* “Allah’ın varlığına, birliğine, Hz. Muhammed’in O’nun kulu ve peygamberi olduğuna ve İslâmiyet’in diğer îman esaslarına inanan, îman sâhibi kimse, müslüman”

m. (A115a/11), (A115a/3), (A115a/5), (A115b/2), (A115b/4), (A115b/8), (A115b/9), (A116a/3), (B29b/14), (B30a/11), (B30a/15), (B30a/9), (B30b/1), (B31a/7), (B31b/1), (B33b/6), (B40a/18), (B41a/11), (B41a/2), (A115b/11)

m.+in (A115a/4), (A115a/12), (A115a/7)

m.+dür (B30a/16)

m.+ün (A116b/11)

mümkîn < Ar. *mümkîn* “olması, gerçekleşmesi imkân dâhilinde olan”

m. (A107a/10), (A107a/11), (A107b/12), (A118a/1)

münâfık < Ar. *münâfık* “içi başka, dışı başka olan, özü sözüne uymayan, iki yüzlü, ara bozucu (kimse)”

m.+lar (B30a/8)

münâşib < Ar. *münâşib* “uygun, yerinde”

m. (A107b/8)

münevver < Ar. *münevver* “aydınlatılmış, aydınlık, ışıklı, nurlu”

m. (B28b/6)

müneyyü’l-muşallî < Ar. *müneyyü’l-muşallî* *müneyye* “arzu, dilek, istek” *muşallî* “namaz kılan kimse” “namaz kılanın arzusu”

m. (A125b/1)

mürted < Ar. *mürted* “İslâm dîninden dönen, müslümanlıktan ayrılıp başka bir dîne giren, irtidat eden (kimse)”

m. (A118a/11), (A120a/11)

m.+e (A117a/3), (A117a/6), (A117a/9), (A117b/1), (A117b/4), (A120a/8), (A120a/9)

m.+ler (B40b/14), (B40b/16)

mürûr < Ar. “geçiş, geçme”

m. (A115a/11), (A115b/1)

müslim < Ar. *müslim* “müslüman”

m. (A121a/12)

müslimân < Ar. *müslim* +Far. *ân* “İslâm dîninin kurallarını yerine getiren kimse, Müslim Muhammedî”→ **müslümân**

m. (A118b/10), (A118b/11), (A118b/12), (A118b/13), (A118b/5), (A118b/6), (A118b/9), (A119a/9), (A120a/1), (A120b/7), (B29b/9), (B30a/16), (B33b/4), (B40b/15), (B40b/15), (B40b/6), (B40b/6), (B41a/10), (B41a/2), (B41a/3), (B41a/6), (B41a/8), (B41a/9), (B41b/1), (B41b/1), (B41b/4), (B42a/16), (B42a/16), (B42b/15), (B42b/18), (B42b/8), (B43a/3), (B43a/4), (B43a/4), (B43a/7)

m.+a (B40b/5), (B41a/16),

m.+dur (B30a/16)

m.+ıñ (A119a/2)

m.+lar (B29b/9)

m.+uñ (B42b/18)

müslümân < Ar. *müslim* +Far. *ân* “İslâm dîninin kurallarını yerine getiren kimse, Müslim, Muhammedî”→ **müslimân**

m. (A116a/11), (A116a/11), (A116a/7)

m.+a (A116a/7), (A118a/7)

m.+uḡ (A116b/8)

müstağraḡ < Ar. *müstağraḡ* “batmış, dalmış, içine gömülmüş, garkolmuş”

m. (B28b/13)

müstaḥsen < Ar. *müstaḥsen* “herkesce güzel kabul edilen, beğenilen”

m. (B40a/3)

müştemil < Ar. *müştemil* “içine alan, kapsayan, ihtivâ eden, şâmil olan”

m. (B28b/14)

müṭāla‘a < Ar. “etraflica düşünme, inceleme, tetkik”

m. (B30b/16)

müte’ahḥîr < Ar. *müte’ahḥîr* “sonra gelen, sonraki”

m. (B37a/15), (B37a/18), (B42a/13)

m.+in (A108b/7)

m.+lerden (B39b/16)

m.+lerüḡ (B42b/2)

müteḥassis < Ar. *müteḥassis* “hislenen, duygulanan, duygulu”

m. (B39b/19)

müteḡaddimîn < Ar. *müteḡaddim* “önde bulunan, öne geçen, öndeki”

m.+înden (A115b/12)

mütenâsiḥî < Ar. *mütenâsiḥî* “ruh göçü ile ilgili, ruh göçüne inanan kimse”

m.+ler (B44b/9)

müteraḡḡî < Ar. *müteraḡḡî* “ilerleyip gelişen, ilerlemiş, medeniyet seviyesine yükselmiş”

m. (B28b/11)

mütevâtir < Ar. *mütevâtir* “ağızdan ağıza yayılan, herkesin dilinde gezen, tevâtür yoluyla gelen”

m. (A108b/7), (B37a/19)

müvekkel < Ar. *müvekkel* “vekil tâyin edilen, vekil, vekâlet verilen kimse”

m.+dür (B31a/6)

müzd < Ar. *müzd* “mükâfat, ecir, sevap”

m.+i (B38b/9)

N

nâbâliġ < Far. *nâ* “olumsuzluk” +Ar. *bâliġ* *nâbâliġ* “bülûğa ermemiş, yaşı küçük”

n.+a (A116b/8)

nâfi < Ar. *nâfi* “faydalı, faydası olan, menfaatli”

n. (A108a/1)

nâfîz < Ar. *nâfîz* “bir şeyin bir tarafından girip içine işleyerek öbür tarafından çıkan”

n. (A115a/1)

nâgâh < Far. *nâgâh* “zamansız, vakitsiz”

n. (b29a/11)

naql < Ar. *naql* “bir yerden bir yere götüren, taşıyan, makleden kimse veya şey”

n. (a114a/11)

nâm < Far. *nâm* “isim, ad”

n.+ında (a109a/1), (a109a/3)

namâz < Far. *nemâz* “İslâm dînince belli kurallara göre günde beş vakit yapılması Müslümanlar üzerine farz kılınmış olan ve İslâm’ın beş şartından birini teşkil eden ibâdet”

n. (A110a/8), (A111a/11), (A111b/11), (A111b/12), (A111b/3), (A111b/5), (A111b/9), (A112a/3), (A112a/4), (A112b/1), (A112b/3), (A112b/4), (A112b/5), (A112b/7), (A112b/9), (A117b/8), (A124b/11), (A125a/10), (B29b/5), (B30b/12), (B30b/7), (B36b/12), (B38a/17), (B38a/18), (B38b/10), (B38b/11), (B38b/13), (B38b/17), (B38b/17), (B38b/19), (B38b/7), (B38b/7), (B38b/9), (B39a/1), (B39a/2), (B39a/3), (B40b/9)

n.+dan (A111b/13), (B38b/18), (B38b/3)

n.+dur (B38b/12)

n.+1 (A111b/1), (A112b/6), (A125b/4), (B38b/15), (B38b/4), (B38b/6), (B40b/9)

n.+uḡ (B38b/14)

namāzgāh < Far. *namāzgāh* “açık arâzide topluca namaz kılmak için hazırlanmış olan ve kible yönünde mihrap yerine dikili bir taşı bulunan üstü açık meydan”

n.+lar (B38b/19)

nā-re < Far. “ergenlik çağına ermemiş”

n.+sīde (B38a/13)

nās < Ar. “insanlar, halk”

n. (A115b/10), (A115b/9), (A117a/7)

naṣārā < Ar. *naṣārā* “Hristiyanlar, Nasrânîler”

n.+dan (A109a/1), (A109a/3)

nasīḥat < Ar. *nasīḥat* “bir kimseye doğru yolu göstermek, yapması ve yapmaması gereken şeyler üzerine dikkatini çekmek için söylenen söz, öğüt, pend”

n. (B32a/10)

naṣrānī < Ar. *naṣrānī* “Hristiyan, İsevî”

n. (A122b/10), (B41a/9)

n.+dür (B40b/13)

n.+ler (B42b/10)

n.+lere (A121a/4)

n.+ven (B34b/12)

naṣrānılık < Ar. *naṣrānīye* “Hristiyanlık” → **naṣrānılık**

n.+dan (B43a/9)

naṣrānīyye < Ar. *naṣrānīyye* “Hristiyanlık”

n. (A116b/8)

n.+ye (B40b/12), (A116b/10), (A120b/10)

n.+den (A120b/11), (A120b/12)

naşrānlık < Ar. *naşrānlık* “Hristiyanlık” → **naşrānılık**

n. (B43a/8)

naẓar < Ar. *naẓar* “bakma, bakış, göz atma”

n. (B34a/3), (B34a/4)

nē “hangi şey”

n. (A110b/12), (A110b/7), (A112a/8), (A112a/8), (A112b/1), (A113b/3), (A117a/11), (A118a/2), (A118b/10), (A119a/1), (A121a/12), (A122a/5), (A122a/6), (A124a/4), (B29a/16), (B29b/2), (B31a/10), (B31a/10), (B31a/15), (B31a/3), (B31a/4), (B32b/11), (B32b/8), (B33b/3), (B34a/17), (B34a/2), (B34a/2), (B36b/19), (B38a/12), (B38a/9), (B38b/7), (B39a/12), (B39b/13), (B40a/6), (B40a/6), (B40b/13), (B40b/14), (B40b/19), (B40b/2), (B41b/13), (B41b/2), (B42a/2), (B43b/14), (B43b/2), (B44b/7)

n.+dür (A113b/7), (A116a/10), (A116b/5), (A117b/6)

n.+ye (A114a/12), (B35b/15)

nebī < Ar. *nebī* “peygamber”

n. (A108b/8), (A109a/3)

necār < Ar. *necār* “doğrama işleriyle uğraşan kimse, marangozluk, dülger”

n. (A119b/5)

nēce “çok, pek çok; nasıl, nice, ne kadar”

n. (A107a/8), (A107b/5), (B33b/17), (B34a/10), (B34a/10), (B34a/11), (B35a/3), (B36b/13), (B36b/14), (B37a/14), (B38b/12), (B38b/13), (B39a/8), (B41/5), (B41a/13), (B41a/4), (B41b/14)

n.+ler (B37a/8), (B37b/1), (B37b/2), (B38b/16), (B41a/14), (B41b/14), (B37a/8)

n.+si (B33a/12), (B33a/12), (B33a/6), (B33a/7), (B37a/15), (B42a/14)

n.+sine (B36b/3), (B36b/7)

neden “ne sebepten, niçin”

n. (B40b/19)

nefs < Ar. *nefs* “bir kimsenin kendi öz varlığı, öz benliği, kişiliği; beğenilmeyen arzularının, huy ve fiillerinin merkezi”

n.+inde (A115b/13)

n.+üm (B38a/19)

nere “hangi yer”

n.+ye (B31a/16)

nesefî < Ar. *nesefî* “âlim ismi”

n. (B44b/6)

nesne “belli bir ağırlığı, maddesi ve hacmi olan her türlü cansız varlık, şey”

n. (A108b/11), (A110b/11), (A111a/1), (A119a/2), (A119a/3), (A119a/8), (A120a/12), (A121b/2), (A122b/9), (A124a/11), (A124a/11), (A124b/4), (B29a/2), (B30a/10), (B30b/1), (B30b/4), (B31b/19), (B32b/19), (B34b/16), (B35b/2), (B35b/2), (B37b/8), (B39a/2), (B40b/2), (B41a/1), (B41a/6), (B42a/8), (B44a/9), (B44b/2)

n.+dür (B29a/16), (B29b/2), (B32b/2), (B40a/6)

n.+ler (A120b/2), (B30a/12), (B34a/9)

n.+lerde (A119a/7)

n.+lerdedür (B38a/15)

n.+lerden (A109b/7)

n.+lerdür (B32a/16), (B32a/16), (B32a/17), (B32a/18), (B32a/19), (B32b/1), (B32b/1), (B32b/3), (B36a/2), (B40a/4)

n.+lere (B30a/6), (B41a/1)

n.+m (B38b/6)

n.+ye (B29b/13)

n.+yi (A125a/13), (B36b/11), (B42a/10)

nê't- “ne et- ”

n.-elüm (B31a/16)

n.-eyin (B37b/12), (B39b/14), (B39b/18)

nête “nasıl, niçin”

n. (B29b/18), (B30a/13), (B30a/4), (B30b/12), (B43b/3)

ne‘ûzu bil’lāh < Ar. *ne‘ûzu bi’llāh* ne‘ûzu “biz sığınırız” bi’llāh “Allah için ”
“Allah için sığınırız”

n. (B29b/17), (B30b/3), (B33b/2), (B40b/16), (A108a/9), (A110a/2)

nevrûz < Far. *nevrûz* “eski takvimlere göre güneşin Koç burcuna girdiği, gece ile gündüzün eşit olduğu, yılın ve ilkbaharın başlangıcı sayılan 21 Mart günü”

n. (A121a/10), (A121b/2), (B42b/12)

n.+a (A121b/3)

n.+da (A121b/1)

n’eyle- “neyle-”

n.-sün (B35b/1)

n.-yeyin (B40a/7)

niçün “hangi sebeple, hangi amaçla, neden, niye”

n. (A109b/9), (A109b/9), (A111b/12), (A111b/3), (A111b/4), (A122b/3),
(A123b/10), (B43a/4)

nidā < Ar. *nidā* “seslenme, çağırma, bağırma”

n. (B31a/11), (B31a/14)

nihayet < Ar. *nihayet* “son “

n.+ine (A112a/5)

nikāh < Ar. *nikāh* “bir erkekle bir kadının evlilik birliği kurmasını sağlayacak yasal işlem; evlilik akdi, akit”

n. (A107a/13), (B43b/10), (B43b/10)

n.+ı (A116b/7), (B40b/10)

n.+ın (B33a/13)

n.+ını (B32b/11)

ni‘met < Ar. *ni‘met* “lutuf eseri olan iyilik, ihsan, bağış”

n. (B35b/4)

niyyet < Ar. *niyyet* “bir şeyi yapmayı önceden kurma, zihinde tasarlama, yapmayı aklına koyma, yapmaya karar verme”

n. (A124b/1), (B44a/4), (B44a/5), (B44a/6)

n.+i (B37a/12), (B42b/6)

n.+üm (B34a/2)

n’ol- “ne ol-”

n.-aydı (A118b/9)

n.-aydum (A118b/5)

O

o “tekil üçüncü şahsı gösterir, işaret sıfatı “

o. (B35b/13)

oğul “erkek evlat, çocuk”→ **oğul**

o. (B32a/6)

oğul “erkek evlat, çocuk”→ **oğul**

o.+an (A113b/8), (B44b/10)

o.+ana (B38a/13)

o.+anı (B36b/16)

o.+anına (B31a/5)

o.+anları (B40b/10)

o.+anlarını (B30a/1)

o.+ı (B33b/2), (B41b/4), (B44b/10)

o.+ına (B41b/4)

o.+ından (B44b/12)

o.+ınur (A109b/11), (A118b/7)

o.+um (B44b/11)

okı- “bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek ve seslendirmek”→ **oku-**

o.-mak (B30b/12)

oku- “bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek ve seslendirmek”→ **okı-**

o. (A109b/12)

o.-dukda (A109b/12)

o.-ma (B36a/8)

o.-mazsın (A109b/9)

o.-ursın (A109b/10)

o.-rken (A110a/10)

o.-sa (A109b/13), (A110a/2), (A110b/2), (B36a/4), (B36a/5), (A109a/13)

o.-ya (B33b/6)

o.-yan (B36a/7), (B36a/8)

o.-yanları (A111a/9)

o.-yup (A107a/12), (A108a/1)

ol “üçüncü tekil şahıs zamiri ve işâret sıfatı, ‘o’nun eski şekli”

o. (A107b/11), (A107b/5), (A109a/8), (A109b/10), (A109b/13), (A110a/8), (A110b/7), (A111a/13), (A111b/5), (A112a/12), (A112a/5), (A112b/11), (A112b/8), (A113a/11), (A114a/1), (A114a/5), (A114a/7), (A114b/11), (A114b/5), (A115a/11), (A115a/11), (A115a/12), (A115a/4), (A115a/9), (A115b/2), (A116a/10), (A116a/4), (A116a/7), (A116b/10), (A116b/4), (A116b/6), (A117a/13), (A117b/12), (A117b/3), (A118a/1), (A118a/1), (A118a/1), (A118a/11), (A118b/12), (A119a/10), (A119a/13),

(A119a/4), (A119a/6), (A119a/9), (A119b/1), (A119b/3), (A120a/13), (A120a/6), (A120a/6), (A120a/9), (A120b/5), (A120b/6), (A120b/8), (A121b/10), (A121b/4), (A122a/10), (A122a/5), (A122b/3), (A122b/5), (A122b/8), (A124b/10), (A125a/10), (A125a/6), (B28b/1), (B28b/5), (B29b/1), (B29b/1), (B29b/14), (B29b/16), (BB31a/17), (B31a/19), (B31a/7), (B31b/14), (B31b/5), (B31b/5), (B31b/6), (B31b/8), (B31b/8), (B31b/8), (B32b/10), (B32b/19), (B33a/1), (B33a/10), (B33a/11), (B33a/16), (B33a/18), (B33a/3), (B33a/5), (33a/6), (B33a/9), (B33b/15), (B33b/4), (B33b/4), (B34a/17), (B34b/14), (B34b/17), (B34b/17), (B35a/13), (B35a/18), (B35a/2), (B35a/5), (B35a/9), (B35b/12), (B35b/5), (B35b/6), (B36b/12), (B36b/17), (B37a/17), (B37a/18), (B37b/3), (B38a/12), (B38a/17), (B38a/17), (B38a/8), (B38b/9), (B39a/15), (B39a/15), (B39b/1), (B39b/10), (B39b/12), (B39b/3), (B40a/12), (B40b/13), (B40b/13), (B40b/6), (B41a/12), (B41a/16), (B41a/2), (B41a/6), (B41b/16), (B41b/18), (B41b/5), (B42a/11), (B42a/19), (B42a/3), (B42a/6), (B42a/8), (B42b/1), (B42b/13), (B42b/14), (B42b/18), (B42b/18), (B42b/3), (B43a/1), (B43a/15), (B43a/2), (B43a/3), (B43b/11), (B43b/2), (B43b/5), (B43b/8), (B44a/10), (B45a/11), (B45a/9)

o.+dur (B32b/6), (B33a/11), (B33a/13), (B33a/15), (B33a/16), (B33a/2), (B33a/4), (B33a/8)

o.+ursan (B35b/9)

ol- “meydana gelmek, gerçekleşmek, var olmak, bulunmak”

o. (A120a/9), (B30b/4)

o.-a (A107a/13), (A108a/1), (A111a/13), (A115b/10), (A115b/11), (A115b/12), (A115b/9), (B28b/15), (B28b/16), (B29a/4), (B29a/4), (B29b/11-12), (B30b/1), (B30b/12), (B32a/4), (B32a/5), (B32b/18), (B32b/8), (B33a/15), (B33b/18), (B33b/19), (B33b/7), (B35a/15), (B37a/11), (B37a/14), (B37a/6), (B37a/7), (B39a/14), (B39a/17), (B40a/10), (B40a/17), (B41a/14), (B42a/16), (B42a/18), (B43b/14), (B44a/14), (B44a/15), (B44a/18), (B44a/5), (B45a/3), (B45a/5), (B45a/9)

o.-acağı (B43b/9)

o.-acak (B31b/4)

o.-ağan (B34b/4)

o.-alar (B29b/9)

o.-alardı (B30a/11), (B30a/9)

o.-am (B34a/11), (B41a/17), (B41a/18), (B41a/19)

o.-an (A107a/6), (A107b/1), (A107b/13), (A107b/3), (A109b/4), (A109b/5), (A109b/7), (A114a/13), (A114b/12), (A114b/13), (A115b/7), (A116a/5), (A118b/10), (A120b/12), (A121b/7), (A122b/4), (A123a/9), (A125b/3)

o.-anlar (A107b/9), (A107b/10)

o.+anlardan (A107b/8)

o.-araştır (B32a/5)

o.-arın (B40b/6)

o.-aydı (A121b/13), (A124b/8), (B39b/7), (B39b/8)

o.-aydım (A118b/5)

o.-ayın (A120a/13), (A122b/10), (A122b/7), (A122b/7), (A122b/9), (B41a/3), (B41a/8)

o.-dı (A109a/7), (A125a/12), (B29a/2), (B30a/12), (B30b/14), (B30b/14), (B44b/17)

o.-dış (A106b/3)

o.-duğı (A108a/4)

o.-duğın (A118a/11)

o.-duğından (B30b/6), (B37b/19)

o.-duğumuzlayın (B44b/16)

o.-duğundan (A115b/6)

o.-duğda (A107b/7)

o.-dum (A108b/13), (A109b/13), (A120a/1), (A120a/3), (A120a/4), (A121a/9), (A122a/5), (B41a/17), (B41a/19)

o.-duğ (A118b/11), (B41b/14)

o.-dur (B29a/16), (B29b/18), (B29b/3), (B29b/5), (B29b/5), (B29b/6), (B29b/6), (B29b/9), (B32b/12), (B32b/18), (B44a/4)

o.-ıcağ (B30a/19), (B37b/19), (B43b/13)

o.-ısar (B35b/2)

o.-madı (A107a/12), (B39b/9), (B44b/16)

o.-mağ (A108a/8), (A120a/3), (A120a/8), (A120b/3)

o.-mağı (A120a/11)

o.-mağıla (A107b/12), (A118b/8), (B30b/13)

o.-mağ (A114b/3), (A114b/3), (A116a/11), (A116a/2), (A120b/4), (A121a/2), (A125a/4), (A125a/7), (A125a/7), (B30b/1), (B42b/19)

o.-mağdan (A113b/5), (A125a/6)

o.-masa (A108a/7), (A116b/9), (A123a/1), (B29b/16), (B32b/14), (B32b/9), (B36b/9), (B40b/5), (B45a/9)

o.-masam (A119a/11)

o.-ması (A117a/9)

o.-maya (B30b/16), (B32b/18), (B33b/18), (B34a/1), (B34a/6), (B34b/2), (B35a/10), (B35a/15), (B37a/10), (B37a/14), (B37a/16), (B37a/5), (B38a/14), (B38b/15), (B41b/12), (B41b/19), (B42a/1), (B42a/1), (B42a/15), (B42a/17), (B42a/4), (B42a/4), (B42a/8), (B42b/4), (B42b/8), (B44b/1), (B44b/13), (B45a/1)

o.-mayan (A107b/10), (A119a/7)

o.-mayanlar (A114b/1)

o.-mayaydum (A118b/9), (B41a/10)

o.-mayısar (B35b/2)

o.-mayup (A107b/12)

o.-maz (A108a/7), (A109a/1), (A109a/2), (A111a/2), (A111a/7), (A111b/7), (A114b/12), (A115a/6), (A116a/8), (A119a/2), (A119a/3), (A119a/8), (A119b/13), (A119b/5), (A120a/2), (A120b/10), (A122a/4), (A123b/2), (A124b/11), (A124b/2), (A124b/4), (A125a/4), (A125a/8), (A125b/4), (A125b/7), (B29b/16), (B30a/10), (B30a/13), (B30a/15), (B30a/7), (B30b/2), (B31a/2), (B32b/15), (B33a/1), (B33a/12), (B33a/7), (B33a/9), (B33b/16), (B33b/4), (B33b/4), (B34b/16), (B34b/18), (B34b/8), (B35a/1),

(B35a/17), (B35a/4), (B35a/4), (B35a/7), (B35a/8), (B35b/15), (B35b/17), (B35b/7), (B36b/14), (B36b/5), (B37a/19), (B37a/2), (B37a/9), (B37b/19), (B37b/2), (B38a/6), (B38a/8), (B39a/18), (B39a/5), (B39a/6), (B39b/11), (B39b/17), (B39b/8), (B41/5), (B41a/14), (B41a/18), (B41b/15), (B41b/17), (B41b/7), (B42a/13), (B43a/10), (B43b/17), (B43b/19), (B43b/7), (B44a/1), (B44a/5), (B45a/3), (B45a/4)

o.-mazdum (A119a/11)

o.-mazlar (A112a/2)

o.-mazsa (A118a/1), (A120a/13)

o.-mzsın (B43a/4)

o.-mış (B43b/9)

o.-mışdı (B28b/14)

o.-mışlardur (A117a/6)

o.-muşsun (A112b/13)

o.-sa (A116b/12), (A116b3), (A121a/11), (A123a/2), (B29b/14), (B29b/15), (B30b/11), (B32b/10), (B32b/17), (B32b/6), (B32b/7), (B33a/4), (B33a/6), (B34b/14), (B34b/14), (B34b/4), (B34b/4), (B36b/10), (B36b/12), (B36b/18), (B36b/18), (B37a/12), (B37a/3), (B38a/10), (B38b/15), (B40b/1), (B40b/2), (B41a/9), (B41b/1), (B42b/18), (B42b/4)

o.-sayıdı (B30a/10), (B30a/8)

o.-sun (A118a/6), (A121b/8), (A121b/8), (A123a/12), (A124a/4), (A125b/5), (B28b/12), (B34b/7), (B39a/16), (B42a/2), (B43b/11), (B44b/8), (B45a/7)

o.-uı (B31a/17)

o.-up (A106b/4), (A107a/1), (A107a/6), (A107b/5), (A107b/8), (A110b/3), (A114b/10), (A114b/9), (A115b/12), (A116b/9), (A117b/1), (A117b/4), (A117b/4), (A118a/13), (A118b/5), (A118b/6), (A118b/7), (B31a/15), (B37a/10)

o.-ur (A107a/10), (A108a/4), (A108a/8), (A108a/9), (A108b/11), (A108b/3), (A108b/4), (A108b/5), (A108b/6), (A108b/7), (A109a/13), (A109a/4), (A109b/10), (A109b/3), (A109b/6), (A109b/8), (A110a/1), (A110a/11), (A110a/13), (A110a/2), (A110a/4), (A110a/5), (A110a/7), (A110a/9), (A110b/1), (A110b/11), (A110b/2),

(A110b/4), (A110b/5), (A110b/6), (A110b/8), (A111a/12), (A111a/13), (A111a/2),
 (A111a/4), (A111a/6), (A111a/8), (A111b/10), (A111b/11), (A111b/2), (A111b/2),
 (A111b/5), (A111b/6), (A111b/8), (A112a/1), (A112a/11), (A112a/13), (A112a/3),
 (A112a/9), (A112b/1), (A112b/10), (A112b/11), (A112b/3), (A112b/4), (A112b/5),
 (A112b/6), (A112b/8), (A113a/11), (A113a/12), (A113a/12), (A113a/13), (A113a/3),
 (A113a/5), (A113a/7), (A113a/9), (A113b/1), (A113b/10), (A113b/11), (A113b/13),
 (A113b/2), (A113b/3), (A113b/4), (A113b/7), (A113b/9), (A114a/10), (A114a/13),
 (A114a/8), (A114b/1), (A114b/10), (A114b/2), (A114b/6), (A114b/9), (A115a/1),
 (A115a/3), (A115a/5), (A116a/11), (A116a/12), (A116a/8), (A116b/11), (A116b/13),
 (A116b/2), (A116b/4), (A116b/5), (A116b/3), (A117b/2), (A117b/5), (A118a/10),
 (A118a/13), (A118a/7), (A118b/10), (A118b/11), (A118b/13), (A118b/4), (A118b/6),
 (A119a/1), (A119a/10), (A119a/12), (A119a/5), (A119a/7), (A119b/1), (A119b/12),
 (A119b/2), (A119b/4), (A119b/6), (A119b/8), (A119b/9), (A120a/1), (A120a/11),
 (A120a/2), (A120a/3), (A120a/4), (A120a/7), (A120a/7), (A120a/8), (A120b/1),
 (A120b/12), (A120b/3), (A120b/5), (A120b/6), (A120b/8), (A120b/9), (A121a/1),
 (A121a/11), (A121a/12), (A121a/2), (A121a/5), (A121a/7), (A121a/8), (A121a/9),
 (A121b/1), (A121b/10), (A121b/11), (A121b/13), (A121b/3), (A121b/7), (A122a/11),
 (A122a/12), (A122a/13), (A122a/2), (A122a/3), (A122a/6), (A122a/7), (A122a/8),
 (A122b/1), (A122b/10), (A122b/12), (A122b/13), (A122b/2), (A122b/4), (A122b/5),
 (A122b/8), (A123a/10), (A123a/12), (A123a/2), (A123a/7), (A123b/11), (A123b/13),
 (A123b/2), (A123b/4), (A123b/8), (A123b/9), (A124a/10), (A124a/12), (A124a/13),
 (A124a/3), (A124a/4), (A124a/6), (A124a/8), (A124b/1), (A124b/10), (A124b/12),
 (A124b/3), (A124b/6), (A124b/7), (A124b/9), (A124b/9), (A125a/1), (A125a/11),
 (A125a/2), (A125a/2), (A125a/4), (A125a/5), (A125a/9), (A125b/1), (A125b/2), (A125b/6),
 (B29b/14), (B29b/17), (B30a/3), (B30b/13), (B30b/7), (B30b/8), (B32a/3), (B32a/4),
 (B32b/13), (B32b/6), (B32b/7), (B33a/12), (B33a/13), (B33a/15), (B33a/16), (B33a/18),
 (B33a/3), (B33a/5), (B33a/7), (B33a/9), (B33b/13), (B33b/14), (B33b/17), (B33b/2),
 (B33b/2), (B34a/13), (B34a/15), (B34a/16), (B34a/18-19), (B34a/3), (B34a/5), (B34a/7),
 (B34a/8), (B34b/10), (B34b/13), (B34b/14), (B34b/16), (B34b/17), (B34b/6), (B34b/7),
 (B34b/9), (B35a/1), (B35a/1), (B35a/11), (B35a/13), (B35a/16), (B35a/3), (B35a/7),
 (B35a/9), (B35b/1), (B35b/10), (B35b/11), (B35b/14), (B35b/16), (B35b/7), (B35b/8),
 (B36a/13), (B36a/14), (B36a/15), (B36a/17), (B36a/18), (B36a/3), (B36a/5), (B36a/8),
 (B36a/9), (B36b/1), (B36b/10), (B36b/12), (B36b/13), (B36b/16), (B36b/17), (B36b/2),

(B36b/3), (B36b/3), (B36b/6), (B36b/8), (B36b/8), (B36b/9), (B37a/1), (B37a/12), (B37a/15), (B37a/18), (B37a/19), (B37a/4), (B37a/8), (B37b/17), (B37b/19), (B37b/2), (B37b/4), (B37b/6), (B37b/8), (B38a/11), (B38a/13), (B38a/16), (B38a/17), (B38a/2), (B38a/3), (B38a/4), (B38a/6), (B38a/9), (B38b/12), (B38b/13), (B38b/14), (B38b/16), (B38b/18), (B38b/8), (B39a/10), (B39a/11), (B39a/19), (B39a/3), (B39a/4), (B39a/6), (B39a/7), (B39a/9), (B39b/11), (B39b/16), (B39b/19), (B39b/2), (B39b/4), (B39b/5), (B39b/7), (B39b/9), (B40a/11), (B40a/15), (B40a/18), (B40a/19), (B40a/2), (B40a/3), (B40a/9), (B40b/16), (B40b/3), (B40b/4), (B40b/5), (B40b/7), (B41/5), (B41a/1), (B41a/1), (B41a/11), (B41a/12), (B41a/17), (B41a/2), (B41a/7), (B41a/9), (B41b/10), (B41b/10), (B41b/14), (B41b/17), (B41b/3), (B41b/4), (B41b/6), (B42a/12), (B42a/13), (B42a/6), (B42a/7), (B42b/12), (B42b/15), (B42b/18), (B42b/2), (B42b/6), (B43a/16), (B43a/17), (B43a/17), (B43a/18), (B43a/19), (B43a/7), (B43a/9), (B43b/11), (B43b/12), (B43b/16), (B43b/18), (B43b/19), (B43b/6), (B43b/9), (B43b/9), (B44a/17), (B44a/19), (B44a/2), (B44a/3), (B44a/7), (B44b/15), (B44b/16), (B44b/18), (B44b/19), (B44b/2), (B44b/9), (B45a/12), (B45a/2), (B45a/7), (B45a/8) (A112b/13), (A118b/2), (B34b/3), (B36a/6), (B43a/3)

o.-urın (A120b/2), (A120b/3), (B38a/18)

o.-urısa (B32b/13), (B33a/18), (B33b/16), (B33b/19), (B33b/19), (B33b/4), (B39b/17), (B41b/6), (B41b/6), (B44a/12), (B44b/19), (B45a/1), (B38a/7), (B34b/17)

o.-urısañ (B42a/10)

o.-urlar (A108a/11), (A108a/12), (A108a/13), (A108b/2), (A120a/10), (B31b/13), (B30a/12)

o.-ursa (A120a/13), (A124a/4), (B32b/15), (B37a/9), (B42b/7), (B35a/10)

o.-ursın (A120a/10)

o.-ursavuz (B30b/10)

olın- “olma işini konu almak”→ **olun-**

o.-a (B28b/15)

o.-dı (A123a/10)

o.-muşdur (A111b/12), (A111b/9), (A112a/13), (A112a/4), (A112a/9), (A112b/7)

olun- “olma işini konu almak”→ **olın-**

o.-dı (A108b/11), (A110a/10), (A110b/5), (A110b/9), (A120a/10),
(A120b/1), (A125a/10), (B34b/8), (B43b/19), (B44a/11)

o.-ır (B30b/5)

o.-mayup (A107a/2)

o.-maz (A123b/9), (A124a/7)

o.-mışdur (A111a/11), (A111a/3), (A111a/9), (A111b/1), (A111b/10),
(A112b/10), (A112b/12), (A112b/2), (A112b/4), (A113a/1), (A113a/10), (A113a/6),
(A113a/8)

o.-sa (A108b/12), (A109a/11), (A109a/12), (A112a/12)

o.-ur (A107b/7), (A113b/13), (A116a/4),

omuz “vücutta boynun iki yanında kalan, kolların gövdeye bağlandığı kısım”

o.+ına (A121a/6)

o.+ında (B31a/3), (B31a/4)

on “on sayısı”

o. (A111a/11), (B28b/14), (B32a/1), (B32a/13), (B32b/2), (B32b/3),
(B32b/4), (B43b/15), (B43b/4), (B43b/5), (B44b/11), (B44b/13), (B44b/18), (B44b/3)

ondan “ondan”

o. (B36b/4)

onuncı “on sayısının sıra sıfatı”

o. (B32b/2), (B43b/7)

oruc < Far. *rûze* “Allah’a ibadet amacıyla yeme içme vb. şeylerden belli bir süre için kendini alıkoyma”

o. (B29b/6), (B30b/12), (B39a/8), (B39a/9), (B40b/10), (A117b/9)

o.+ı (B30b/7), (B40b/9)

otur- “vücûdun belden yukarı kısmı dik duracak şekilde bir yere yerleşmek”

o.-dı (B29a/14), (B34a/16)

o.-masun (A113b/5)

o.-mışduķ (B29a/11)

o.-mışdur (B31a/3), (B31a/4)

o.-sa (A113a/1)

o.-salar (A108b/1)

o.-urken (A109a/5)

oyan- “uyku durumundan çıkmak, uyanmak”

o.-urlar (07b/7)

oyun “vakit geçirmek için yapılan, çeşidine göre belli kurallara bağlanmış, mahârete dayalı eğlence”

o. (B36b/2)

o.+ıla (B42b/8)

Ö

öde- “bir şeyin karşılığını alacaklı olana vermek, tediye etmek”

ö. (B39a/5), (B43b/4)

ö.-mezin (B39a/5), (B39a/7), (B39a/7)

ö.-meziseñ (B43b/5)

ögren- “bir husus hakkında bilgi sâhibi olmak, bilgi edinmek”

ö.-mezler (A107b/3)

ö.-ürler (B40a/5)

öğret- “bir konu hakkında bilgi sâhibi etmek”

ö.-e (A118a/1)

ö.-mek (B40b/17)

ö.-üp (A117b/13)

öl- “hayâtı sona ermek, vefat etmek”

ö.-di (A112a/6)

ö.-düginden (B31b/1)

ö.-se (B34b/3), (B45a/4)

ö.-ür (B38b/8), (B38b/9)

ölç- “bir niceliğin miktârını kendine mahsus bir ölçü ile belirlemek, tâyin etmek”

ö.-erken (A110b/1)

öldür- “bir canlının hayâtına son verme”

ö.-mek (B37a/3)

ö.-sün (A118a/9)

ö.-ürüz (B37a/2)

‘ömer < Ar. *‘ömer* “özel isim”

‘ö. (B29a/10), (B29b/8), (A115a/11), (A115a/13), (A115b/3)

‘ö.+den (A115a/10)

‘ömr < Ar. *‘ömr* “yaşama veya var olma süresi, bir şeyin yaşadığı müddet, hayat”

‘ö.+i (B28b/11)

‘ö.+in (B44b/9)

‘ö.+inden (B44b/7)

‘ö.+ünde (B44b/7)

öñ “arka, sağ ve soldan başka dördüncü yön, görünen ileri taraf; karşı, huzur”

ö.+din (B33a/18)

öp- “sevgi ve saygısını göstermek üzere dudaklarını bir şeye değdirme”

ö.-dügi (B44a/12)

ö.-en (B44a/13), (B44a/14)

ö.-erise (B44a/10), (B44a/9)

ö.-mek (B44a/13), (B44a/9)

ö.-se (B44a/14), (B44a/7)

ö.-üp (A122b/2)

ört- “korumak, gizlemek veya görünmez duruma getirmek için üstüne bir şey koymak, örtülü duruma getirmek”

ö.-düm (B38a/19)

ötürü “-den dolayı, -in yüzünden, -in sebebiyle”

ö. (B30a/12), (B43a/14)

‘özr < Ar. *‘özr* “bir kusurun hoş görülmesini gerektiren sebep, mazeret”

‘ö. (B32b/16)

P

pādiṣāh < Far. *pādiṣāh* “büyük hükümdar”

p. (B43b/16), (B44a/15)

p.+dan (B31a/19)

p.+ma (B28b/1)

p.+lar (B28b/1)

p.+lara (B44a/1), (B44a/16), (B44a/18)

pārsī < Far. *pārsī* “Farsça”

p. (B43b/17)

pāsubān < Far. *pās+ bān pāsubān* “gözetici”

p.+lar (B38a/2)

pāyīz < Far. *pāyīz* “sonbahar”

p. (B42b/1)

p.+e (B42b/3)

pek “çok, sert, sağlam”

p. (A107a/2)

pes < Far. *pes* “imdi, şu hâlde, öyleyse”

p. (A116a/3), (B30a/19), (B30a/2), (B30b/14), (B32b/11), (B40b/16)

peygamber < Far. *peygām-ber* “Allah’ın emirlerini kullarına bildirmekle görevlendirilmiş kimse, nebî”→ **peygāamber**

p. (A108b/12), (A109a/5), (A115b/7), (A124a/11), (A124a/9), (A124b/10), (A124b/8), (B31b/19)

peygāamber < Far. *peygām-ber* “Allah’ın emirlerini kullarına bildirmekle görevlendirilmiş kimse, nebî”→ **peygamber**

p. (B36b/10), (B36b/15), (B37a/3), (B37a/9), (B37b/4), (B43b/11), (B43b/12), (B43b/12)

p.+den (B34b/11), (B36b/16), (B37a/17)

p.+e (B36b/8)

p.+i (B37a/1)

p.+lere (B32a/16), (B36b/6)

p.+lerine (B29a/18)

p.+lerün (B36b/7)

p.+ün (B29a/14), (B36b/13), (B36b/9), (B37b/6)

p.+ven (B37a/12)

peygāamberlık < Far. *peygām-ber* +T.+lık “peygamber olma durumu”

p. (B37a/13)

pilāv < Far. *pelāv* - *pilāv* “pirinçten, bulgurdan, kuskustan yapılan yemek”

p. (A111a/9)

put < Far. *put* “eski dinlerde, kendisine tapınılan bir ilâhı veya ilâhların bâzı niteliklerini temsil etmek üzere yapılmış resim ve heykel”

p. (A120a/2)

R

rabb < Ar. *rabb* “bütün mahlûkâtı yetiştiren, kayıran, besleyen, terbiye eden Cenâbıhak, Allah , Tanrı”

r.+ünj (B41a/6)

rabbe'l-‘ālemīn < Ar. *rabbe'l-‘ālemīn* “alemlerin rabbi”

r. (B28b/13)

rabbūke < Ar. *rabbūke rabb* “yaratan, yöneten” *ūke* “ikinci tekil şahıs erkek zamiri” “rabbin kimdir?”

r. (B44a/15)

racul < Ar. *racul* “adam”

r. (A115a/11), (A115a/12), (A115b/1), (A123a/6), (A109a/6), (A109a/8)

r.+e (A115a/11)

r.+ünj (A114a/7), (A109a/3)

raḍīya'llāhu < Ar. *raḍīya'llāhu* “Allah ondan razı olsun”

r. (B29a/10), (B29b/8), (B31b/15), (B32a/5), (A115a/10), (A115a/11), (A115a/13), (A115b/3), (A123a/2)

raḥāt < Ar. *raḥāt* “üzüntüsüz ve sıkıntısız olma durumu, huzur”

r. (B45a/6)

raḥīm < Ar. “âhirette mümin kullarına acıyan, merhamet eden” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır”

r. (B28b/12)

raḥmān < Ar. *raḥmān* “kâfir-mümin ayırmadan yarattığı bütün varlıklara merhamet eden, nîmet veren” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)dır”

r. (B28b/12), (A123a/8)

raḥmet < Ar. *raḥmet* “Allah’ın yaratıklarına olan merhameti, acıma ve esirgemesi”

r. (B28b/12), (B28b/4)

raḥmetu'llāhi < Ar. *raḥmetu'llāhi* “Tanrı’nın esirgemesi, koruması”

r. (B34b/15), (B40b/12), (B44a/10), (B44a/17), (B44b/12), (A114a/6)

ramazān < Ar. *ramazān* “arabî ayların şâban ve şevval arasında kalan ve devâmı boyunca oruç tutulan dokuzuncu ayı”

r. (A112a/1), (A117b/8), (A122a/1), (B29b/6), (B30b/7), (B38b/16), (B38b/17), (B38b/5), (B39a/10)

r.+a (B39a/9)

ramazān-ı şerīf < Ar. *ramazān-ı şerīf* “kutsal, mübarek, şerefli ramazan”

r.+de (A111b/3)

rāzī < Ar. *rāzī* “kabul eden, uygun bulup benimsyen, olana oyun eğip rızâ gösteren”

r. (A108a/6), (A108b/13), (B33a/4), (B33a/6), (B34a/11), (B36b/9), (B40b/5), (B31b/4), (A116b/3)

redd < Ar. *redd* “kabul etmeme, geri çevirme, geri döndürme”

r. (B37a/17), (B37a/19), (B39a/13)

resimler < Ar. *resimler* “bir nesne, bir canlı yâhut tabiatın kara kalemle, sulu veya yağlı boya ile kâğıt, bez vb. bir yüzey üzerine yapılan benzeri, tasvir” +T. ler “resimler”→
resm

r.+dendür (B44a/9)

resm < Ar. *resim* “bir nesne, bir canlı yâhut tabiatın kara kalemle, sulu veya yağlı boya ile kâğıt, bez vb. bir yüzey üzerine yapılan benzeri, tasvir”→ **resim**

r.+lerini (B40a/3)

resûl < Ar. *resûl* “peygamber, nebî,(özellikle Hz. Muhammed için kullanılır)”

r. (B29b/2), (B31b/1), (B31b/15), (B31b/16), (B32a/2)

r.+ı (B29a/11), (B29a/16), (B29b/8)

r.+ıdur (B29b/4)

r.+iven (B37a/11)

r.+yim (A124b/9)

resûllullâh < Ar. *resûllullâh* “Allah’ın elçisi Hz. Muhammed”

r. (B32a/6)

revâ < Far. *revâ* “layık, uygun, yerinde, münâsip”

r.+dur (B39b/5)

rızā < Ar. *rızā* “râzı olma, kalben hoş görüp kabul etme, kolaylıkla benimseme, karşı koymama”

r.+sıyla (A108a/9), (A125a/1)

rızık < Ar. *rızık* “Allah tarafından herkese takdir edilen nîmet”

r. (B45a/3), (B45a/4)

ribā < Ar. *ribā* “bir akitte karşılıksız olan herhangi bir fazlalık, fâiz”

r. (B40a/16)

ricā < Ar. *ricā* “dilek, istek”

r. (A122a/9)

rivāyet < Ar. *rivāyet* “bir haberi, söz veya olayı nakletme, anlatma”

r. (B29a/10), (B29b/7), (B31b/14), (B34b/15), (B34b/8), (B35a/4), (B36b/17), (B37a/17), (B44a/11)

r.+inde (B41a/15)

r.+de (A115b/10)

riyāen < Ar. *riyāen* “gösteriş yaparak”

r. (A125a/10), (A112b/5)

rūḥ < Ar. *rūḥ* “insan ve hayvanda vücûdu canlı kılan, bilen, duyan ve idrak eden hayat gücü, hayat cevheri, can”

r.+uḡı (A123b/5)

rūşen < Far. *rūşen* “parlak, aydın, aydınlık”

r. (B28b/15)

rücū < Ar. *rücū* “dönme, geri dönme”

r. (A119b/7)

r.+a (B32b/11)

rüsvā < Far. *rüsvā* “kötülükle şöhret bulmuş, rezil, kepâze kimse”

r. (B37a/16)

S

sa‘ādet < Ar. *sa‘ādet* “mutlu olma, mutlu ve mesut yaşama, mutluluk, bahtiyarlık”

s. (B32a/9)

s.+i (B28b/11)

s.+in (B32a/11)

sā‘at < Ar. *sā‘at* “vakit, zaman”

s.+de (A120b/1)

ṣābit < Ar. *ṣābit* “yerinde duran, yer değiştirmeyen, durağan”

s. (B31a/1), (B39b/9)

ṣābit-ḳadem < Ar. *ṣābit-ḳadem* ṣābit “yerinde duran, yer değiştirmeyen” “ḳadem” ayak, adım “ayağı sabit olsun”

s. (B29a/7)

ṣabr < Ar. *ṣabr* “Katlanılması zor olan haksızlık, sıkıntı, acı, hastalık, yoksulluk, felâket vb. durumlar karşısında umutsuzluğa kapılmayıp şikâyet etmeden, sızlanmadan dayanma, tahammül gösterme”

ş. (A112a/1), (A116a/12), (A116b/1), (B45a/2)

saç “başı kaplayan kıllar”

s.+ı (B29a/12)

sağ “vücutta kalbin bulunduğu tarafın karşısında olan”

ş. (B31a/3)

ş.+dur (A112a/7)

ṣağīre-i müslim < Ar. *ṣağīre-i müslim* ṣağīre “küçük olmak” *müslim* “müslüman” “müslümanın küçüğü”

ş.+e (A116b/11)

ṣahāyif < Ar. *ṣahāyif* “sayfalar”

ş.+i (A123b/1)

ṣahīḥ < Ar. *ṣahīḥ* “yalan veya hayal ürünü olmayan, gerçek, doğru”

ş.+dür (A115b/6), (A116a/9)

şāhib-i dükkān < Ar. *şāhib-i dükkān* “dükkan sahibi”

ş. (A114a/2), (A114a/4)

sāhir < Ar. *sāhir* “büyü yapan, efsun ve sihirle uğraşan kimse, büyücü, sihirbaz”→**sāhir**

s.+i (A124a/6)

sāhir < Ar. *sāhir* “büyü yapan, efsun ve sihirle uğraşan kimse, büyücü, sihirbaz”→**sāhir**

s. (A124a/8)

saḳaṭ < Ar. *saḳaṭ* “engelli, özürlü”→**saḳaṭ**

s.+ı (B32a/4), (B32a/3)

saḳın- “uzak durmak, çekinmek, kaçınmak, içtinap etmek”→ **saḳın-**

s.-maḳdur (B30b/17)

saḳın- “uzak durmak, çekinmek, kaçınmak, içtinap etmek”→ **saḳın-**

ş. (A117a/12)

sāḳıṭ < Ar. *sāḳıṭ* “düşmüş, düşen, hükümsüz, geçersiz ve önemsiz duruma gelen, değeri, kıymeti kalmayan”

s. (B30b/11), (B30b/12), (B30b/13), (B30b/13), (B30b/14)

sākin < Ar. *sākin* “öfkesi veya heyecânı yatışmış, huysuzluğu geçmiş, acısı dinmiş, teskin olmuş”

s. (A119a/11)

saḳla- “elinde bulundurmak, tutmak; kaybolmaması, görünmemesi için gizli bir yere koymak; gizli tutmak, duyurmamak”→**saḳla-**

s. (B42b/19), (B43a/5), (B43a/6)

s.-maḳ (B29a/4)

s.-rın (B42a/17)

s.-rsız (B43a/5)

s.-ya (B29a/1)

s.-yayın (B43a/1)

şakla- “elinde bulundurmak, tutmak; kaybolmaması, görünmemesi için gizli bir yere koymak; gizli tutmak, duyurmamak”→**şakla-**

ş. (B31b/18)

şaklayıcı “saklayan kişi veya şey”

s. (B30b/19)

şalavāt < Ar. *şalavāt* “Hz. Peygamber’e dua ve selam okumak”

ş. (A116b/6), (A125b/3), (A125b/7)

ş.+a (A125b/1)

ş.+uñ (A125a/10)

ş.+dan (A112a/10)

şalavāt-ı fāsīd < Ar. *şalavāt-ı fāsīd* *şalavāt* “Hz. Peygamber’e dua ve selam okumak” fāsīd “bozulmuş, geçersiz, fesâda uğramış” “geçersiz salavatı”

ş. (A125b/2)

şalavat-ı hamse < Ar. *şalavat-ı hamse* *şalavāt* “Hz. Peygamber’e dua ve selam okumak” *hamse* “beş” “beş salavatı”

ş.+den (A112a/12)

şalavāt-ı zākiyāt < Ar. *şalavāt* “Hz. Peygamber’e dua ve selam okumak” zākiyāt “temizlenmiş, arınmış” “temiz salavatı”

ş. (B28b/5)

şālīḥ < Ar. *şālīḥ* “dinin emrettiği hususlara uygun davranan, iyi amel sâhibi, günah işlemekten kaçınan kimse”

ş. (A114a/12), (A114b/2), (B40a/17)

ş.+lere (B32a/19), (B40a/4)

şallallāhu < Ar. *şallallāhu* “Allah selamı onun üzerine olsun”

ş. (B29a/11), (B29b/3), (B29b/8), (B31b/17), (B31b/2)

şan- “şöyle veya böyle olabilecek bir şeyin zihninde kurduğu gibi olduğuna inanmak, öyle olabileceğini düşünmek, zannetmek”

ş.-sa (B35b/15)

saṇa “sana”

s. (A111a/1), (A113b/3), (A114b/2), (A116a/13), (A117a/11), (A118a/2), (A118b/4), (A123a/4), (A125a/7), (B34a/14), (B35a/16), (B35b/4), (B35b/5), (B36a/19), (B36a/19), (B37b/11), (B39a/14), (B41a/6), (B43a/5), (B43a/6), (B44b/9), (B45a/11)

şatun “parası ödenerek satın alma işi”

ş. (A119b/12), (B42a/11)

şavāb < Ar. *şavāb* “doğruluk”

ş.+ı (B29a/1)

şavm < Ar. *şavm* “oruç”

ş.+ı (A116b/7)

şayru “hasta”

ş. (B34b/4)

sebeb < Ar. *sebeb* “bir şeyin olmasına yol açan şey, durum yâhut kimse, neden, bâis, âmil”

s. (B33b/7), (B36a/1)

s.+ile (B31b/16)

s.+leri (B30b/8)

şebēb-i zāhirsiz < Ar. *şebēb-i zāhirsiz* “açık olmayan sebebi”

s. (A112b/10)

sebel < Ar. *sebel* “göze inen, dumanlı ve bulanık hâle getiren perde, görme hastalığı”

s.+e (A107a/7)

sebk < Ar. *sebk* “önceden olma, geçme, evvelce geçme, vâki olma, sebkāt”

s. (A119a/3)

secde < Ar. *secde* “Allah’ın büyüklüğü, yüceliği önünde hiçliğini göstermek ve O’nu ululamak maksadıyla vücûdu alın, burun, el ayacları, dizler ve ayak parmakları yere değecek duruma getirme, bu durumda yere kapanma”

s. (A112b/5), (A121b/6), (B39b/4), (B44a/2), (B44a/6)

s.+den (B44a/8)

s.+sine (B44a/4), (B44a/5)

s.+ye (B44a/7)

seç- “benzerleri içinde en iyisi veya en elverişlisi kabul edip ayırmak, intihap etmek”

s.-diler (B28b/8)

sefer < Ar. *sefer* “yolculuk, seyahat”

s.+ine (B31a/7)

sefer-i eşer < Ar. *sefer-i eşer* “eser yolculuğu”

s. (B29a/13)

sekerât-i mevt < Ar. *sekerât-i mevt* sekerât “baygınlık hâli” mevt “ölüm” “ölüm baygınlığı”

s. (A107b/6)

s. de (A109b/4)

sekiz “sayı adı”

s.+inci (B40b/3)

sekizinci “sekiz sayısının sıra sıfatı”

s. (B32a/19)

selâmet < Ar. *selâmet* “ruh ve beden yönünden sağlıklı olma, esenlik”

s. (B29b/9)

selâmlaş- “birbirine selâm vermek”

s.+mak (B44a/8)

selef < Ar. *selef* “bir mevkide daha önce bulunan ve yerine geçilen kimse”

s.+den (A115b/5)

sellem “selam vermek”

s. (B29a/11), (B29b/3), (B29b/9), (B31b/17), (B31b/2)

sen “tekil ikinci şahsı gösterir”

s. (A112a/7), (A117a/11), (A118a/2), (B34a/18-19), (B34a/8), (B35b/16), (B35b/5), (B35b/8), (B35b/9), (B36b/19), (B36b/19), (B38b/10), (B38b/6), (B39b/15), (B41b/10), (B41b/9), (B42b/19), (B42b/5), (B43a/5), (B43a/6), (B43b/3)

s.+i (B37a/2)

sende “sende”

s. (A114a/3)

senden “senden”

s. (A118a/8), (A124b/7), (B34a/7), (B35b/10), (B35b/18), (B35b/19), (B43b/1)

sened < Ar. “özel isim”

s.+i (A115a/8)

seni “seni”

s. (B36a/1), (B41b/8)

seniñ “senin”→**senüñ**

s.+le (A119a/11)

sensin “sensin”

s. (B41b/19), (B42a/1)

sensiz “sen olmadan”→**sensüz**

s. (A123b/13)

sensüz “sen olmadan”→**sensiz**

s. (B43a/11), (B43a/12)

senüñ “senin”→**seniñ**

s. (A111b/7), (B35a/10), (B35a/12), (B35a/12), (B36a/17), (B38a/7), (B38b/15), (B40a/9), (B43b/4), (B44b/18), (B44b/7)

s.+içün (B43a/15)

s.+ile (B35a/17), (B41b/16), (B41b/9)

serāġūç < Ar. *serāġūç* “soyluların, saray mensuplarının, padişahların veya dîni kişilerin taktığı başlık”

s. (B42a/19)

sev- “sevgi duymak, gönlünde muhabbet beslemek”

s.-er (B37b/5)

s.-erdi (A109a/6)

s.-erin (B42b/16), (B42b/16), (B42b/16), (B42b/16), (B45a/1)

s.-medügi (B31b/7)

s.-medüğinden (A125a/8)

s.-mezem (A109a/6)

s.-mezin (B37b/5)

sevāb < Ar. *sevāb* “iyi ve güzel davranışlar karşılığında Allah tarafından verilen mükâfat”

s. (A122a/8), (A122a/9), (B39a/19)

s.+dan (A124a/5)

s.+ıñdan (A123b/5)

s.+lar (B31b/1)

s.+ların (B31a/19)

sevāblu < Ar. *sevāb* “iyi ve güzel davranışlar karşılığında Allah tarafından verilen mükâfat” + T.lu “sevaplı”

s. (B44a/14)

sevb-i necis < Ar. *sevb-i necis sevb* “elbise” *necis* “pis” “pis elbise”

s. (A112b/9)

şevb-i t̤ahir < Ar. *şevb-i t̤ahir* *şevb* “elbise” *t̤ahir* “temiz” “temiz elbise”

s.+e (A112b/9)

sevgülü “sevgi duyulan, kendisine sevgi besleyen”

s.+dür (A121b/10), (A123a/4), (B39a/14), (B39a/15), (B39b/3)

s.+sin (A123a/1)

sevgülüre “daha sevgili, daha sevimli”

s.+sin (B35b/8)

seyr < Ar. *seyr* “bir şeyi zevk alarak gözle tâkip etme, bakma, izleme, temâşa”

s. (B36a/7)

seyyid < Ar. *seyyid* “efendi, önder”

s.+ler (B44a/13)

seyyid-i kâyinât < Ar. *seyyid-i kâyinât* *seyyid* “efendi, lider” “Kainâtın efendisi, Hz. Muhammed”

s. (B28b/5)

şıbyân < Ar. *şıbyân* “reşit olmamış çocuklar, küçük çocuklar”

ş. (A113a/5)

şifât < Ar. *şifât* “bir kimse veya şeyin sâhip olduğu nitelik, ona âit olan özellik, hâl ve vasıf”

ş.+ı (A116b/5)

ş.+ın (B40b/13), (B40b/16), (B40b/7), (B44b/19), (40b/8)

ş.+la (B33b/10)

ş.+larında (B33b/8-9)

ş.+larını (B40b/17)

ş.+ındadır (B32a/15)

şifât-ı dîn < Ar. *şifât-ı dîn* “dîn sıfatı”

ş. (A116b/10)

şifāt-ı ĩmān < Ar. *şifāt-ı ĩmān* “iman sıfatı”

ş. (A117b/11), (A117b/9), (A118a/4)

ş.+dan (A117a/5)

ş.+ı (A116a/11), (A117a/9)

şifāt-ı islām < Ar. *şifāt-ı islām* “islam sıfatı”

ş. (A117b/5), (A117b/6), (A117b/7)

ş.+dan (A117a/4)

s.+ı (A117a/9), (A117b/12), (A118a/3), (A116b/12)

şifāt-ı mü' min < Ar. *şifāt-ı mü' min* “mü' min sıfatı”

ş. (A115b/7)

şifatlandur- “bir sıfat veya ünvan vermek”

ş.-sa (B33b/10)

şırāt < Ar. *şırāt* “sırat köprüsü”

ş. (B43a/19)

ş.+da (A109b/5)

ş.+ı (A123a/13)

şırf < Ar. *şırf* “yalnız, ancak, sadece”

ş. (B29b/16)

sırr < Ar. *sırr* “bilinesi, duyulması istenmeyen, gizli tutulan şey”

s.+a (B32b/3), (B43b/7)

sipās < Far. “(Allah için yapılan) şükür ve övgü, hamd ve senâ”

s. (B28b/1)

size “size”

s. (B31a/12)

şoḥbet < Ar. *şoḥbet* iki veya daha çok kimse arasında karşılıklı olarak dostça, arkadaşça yapılan konuşma”

ş. (B41b/13)

şol “sol taraf”

ş. (B31a/4)

şonra “daha ileri bir zamanda, müteakiben; -nin ardından” → **şonra**

ş. (A108a/8)

şonra “daha ileri bir zamanda, müteakiben; -nin ardından” → **şonra**

ş. (A109a/10), (A117a/12), (A117b/2), (A119b/5), (A119b/6), (A120a/7), (A125b/6), (B28b/8), (B29a/4), (B29b/1), (B30a/3), (B30b/6), (B31b/1), (B32a/12), (B33b/1), (B37b/19), (B40b/14), (B41a/9), (B42a/3), (B42a/9)

şonrakı “sonra olan”

ş. (B35b/2)

şor- “soru yönelterek bilgi istemek, sual etmek”

ş.-sa (B43b/8)

ş.-salar (B40b/12)

şovuk “soğuk, ısısı düşük olan”

s.+1 (B42a/14)

şoy- “(üzerinde bulunan kabuk, deri, zar vb.ni) kesmek veya tutup çekmek, sıyırmak sûretiyle çıkarmak”

ş.-dum (B37b/16)

şög- “ırza, nâmûsa dokunan, ayıp, çirkin ve haysiyet kırıcı birtakım kalıplaşmış sözler söylemek, küfretmek”

s. (B37a/2)

s.-di (B36a/19)

s.-düm (A108b/13)

s.-erin (B36a/19)

s.-mez (B37a/2)

s.-se (B36b/18), (B37a/3), (B37a/5), (B37a/6), (B41b/15)

söyke- “dayamak”

s.-di (B29a/14)

söyle- “söylemek”

s.-dim (B34a/1)

s.-diyise (B32b/17)

s.-dügi (B31b/14)

s.-dügimüz (B32a/6)

s.-dügin (A107b/1)

s.-me (A31b/19), (B41b/17)

s.-mege (B32b/19)

s.-mek (B32b/16)

s.-mese (A108a/6), (A114b/12)

s.-meyince (B33a/1)

s.-mez (B30b/18)

s.-mezden (B33a/18)

s.-miş (B32b/13), (B33a/8), (B34b/10), (B45a/8)

s.-mişdür (A107a/13)

s.-miyecek (A108a/7)

s.-r (B31b/4), (B31b/7)

s.-rse (A118a/2)

s.-se (A108a/10), (A108a/11), (A108a/13), (B31a/3), (B31a/5), (B31b/10),
(B31b/13), (B32a/3), (B32b/12), (B33a/2)

s.-sün (B31b/3)

s.-ye (B31b/12)

s.-yen (B33a/3), (B33a/9)

söz “bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi; lakırtı, kal, kavi, kelam, laf.”

s. (A107a/9), (A108a/9), (B30b/18), (B31b/4), (B31b/5), (B31b/7), (B31b/8), (B32a/10), (B32a/10), (B32b/16), (B34a/1), (B34a/10), (B34a/12), (B34b/2), (B35b/19), (B35b/3), (B36a/1), (B42a/7), (B42b/4), (B44a/16), (B44b/5), (B44b/6)

s.+den (B33a/10)

s.+dür (B31b/8), (B35b/17), (B35b/19), (B36a/2), (B40a/1)

s.+e (B33a/3)

s.+i (A108a/5), (A109b/11), (A119a/7), (B32a/6), (B33b/15), (B/19), (B35a/8), (B35b/17)

s.+idür (B35b/3)

s.+ile (B31b/9)

s.+in (A118a/12), (B39b/19), (B40a/2)

s.+le (B31b/6)

s.+ler (A107a/8), (A107b/11), (A107b/4)

s.+lerdedür (B32b/4), (B36b/7), (B37b/9), (B40b/3), (B43a/11), (B43b/15), (B43b/7), (B44b/3)

s.+lerden (A114b/12), (B30b/17), (B31b/4), (B31b/7)

s.+leri (A107a/6), (A107b/11), (A107b/3), (B32a/9)

s.+lerinde (A107a/12)

s.+lerindedür (B44b/14)

s.+lerindendür (B32b/5)

s.+lerinün (A107b/13)

s.+lerün (A111a/2), (A114b/8), (B37b/15)

s.+n (A118a/12), (A118a/13)

s.+ün (A119a/4), (B32b/10), (B34b/1), (B40a/1), (B43b/18)

su'āl < Ar. *su'āl* “sorulan şey, soru”

s. (A113a/2), (A112a/12), (A107b/3), (A115a/12), (A115b/2), (A117a/11), (A117a/5), (A117b/12), (A117b/5)

subḥānehu < Ar. *subḥānehu* “ O (Allah) her kusurdan münezzektir”

s. (A124b/6)

suḥre < Ar. *suḥre* “maskara”

s.+yi (B38a/17)

sulṭān < Ar. *sulṭān* “hükümdar”

s. (A123a/6), (B44b/2)

s.+ına (A123a/11)

s.+lara (B32b/2), (B43b/15)

şūret < Ar. *şūret* “gözün ilk bakışta gördüğü şey, dış şekil, biçim”

ş. (B28b/2), (B30a/19)

şuṣa- “su içme ihtiyâcı duymak, su içeceği gelmek”

ş.-miş (B31b/17)

şuvar- “su vermek,sulamak”

ş. (B31b/17)

sübḥāne < Ar. *sübḥāne* “ yücelik, üstünlük yalnız sana (Allah’a)”

s. (B31a/16)

sükūt < Ar. *sükūt* “konuşmama, sessizlik”

s. (A108b/1), (A119b/3)

süleymān “özel isim”

s. (B28b/10)

sünnet < Ar. *sünnet* “Hz. Muhammed’in müslümanlarca uyulması gereken sözleriyle örnek iş ve davranışlarının tamâmı”

s.+ine (B36b/9)

s.+lerinden (B36b/9)

s.+tür (B37b/3)

sünnetlik < Ar. sünnet +T.lık “Hz. Muhammed’in müslümanlarca uyulması gereken sözleriyle örnek iş ve davranışlarının tamâmı” “sünnet için hazırlanmış olan”

s.+ine (B37b/4)

sünnî < Ar. *sünnî* “sünnet ehlinde olan kimse”

s.+ler (B30a/17)

Ş

şād < Far. *şād* “sevinçli, memnun, mesrur”

ş. (B44b/16), (B44b/16)

şādlığ < Far. *şād* +T.lık “sevinçlilik”

ş.+um (B35a/12)

ş.+uğ (B35a/12)

şāfi’iyye < Ar. *şāfi’iyye* “Şāfiîlik”

ş.+den (A116a/5)

ş.+nüğ (A116a/4)

şāh < Far. *şāh* “pâdişah, hükümdar”

ş. (B28b/10)

şapka < Rusça. *şapka* “sokağa çıkarken giyilen fötr, kasket, keçe, hasır”

ş.+sın (A121a/3)

şart < Ar. *şart* “bir şeyin varlığının veya meydana gelebilmesinin kendisine bağlı olduğu şey, bir şeyin var olabilmesi için gerekli olan husus, koşul”

ş. (B34b/13)

ş.+ı (A117a/13), (A117b/6), (A117b/7)

şātim-i kāfir < Ar. *şātim-i kāfir* *şātim* “küfreden, söven” *kāfir* “Allah’ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed’in peygamberliğine ve Allah’tan getirdiklerine inanmayan yahut bunlardan birini inkâr eden kimse” “inanmayanın küfrü”

ş. (A119b/7)

şecā'at < Ar. *şecā'at* “yiğitlik,yüreklilik, cesâret”

ş. (B28b/7)

şehâdet < Ar. *şehâdet* “görülen ve bilinen bir durum veya iş hakkında şâhitlik etme, tanıklık yapma, Allah yolunda, millî ve mânevî değerler uğrunda ölme, canını fedâ edip şehit olma”

ş. (B30a/3), (B30a/4), (B30b/4), (B33a/19), (B33b/1), (B33b/3)

şehir < Far. *şehr* “insanların toplu olarak yaşadığı yerleşim yerlerinden, idârî ve mülkî bakımdan köy ve kasabadan sonra en büyük olanı; halkının büyük kısmı ticâret, sanâyi ve idâre işleriyle uğraşan, tarım alanı olmayan kalabalık yerleşim merkezi, kent”→**şehir**

ş.+lere (B44b/2)

şehr < Far. *şehr* “insanların toplu olarak yaşadığı yerleşim yerlerinden, idârî ve mülkî bakımdan köy ve kasabadan sonra en büyük olanı; halkının büyük kısmı ticâret, sanâyi ve idâre işleriyle uğraşan, tarım alanı olmayan kalabalık yerleşim merkezi, kent”→**şehir**

ş.+üñ (B39b/16)

şekâvet < Ar. *şekâvet* “eşkiyâlık, yol kesicilik, haydutluk, şakîlik”

ş. (B32a/10)

şekk < Ar. *şekk* “kuşku, şüphe, zan”

ş. (A115a/13), (B32b/13)

ş.+i (B29b/15)

ş.+leri (A115b/6)

şeksüz < Ar. *şeksüz* şüphe +T. süz “şüphesiz, kuşkusuz”

ş. (B33a/16)

şemsü'l-e'imme-i halvânî < Ar. *şemsü'l-e'imme-i halvânî* “ünvan”

ş. (B40b/7)

şemsü'l-etimme < Ar. *şemsü'l-etimme* “imamların güneşi, ünvan”

ş. (A116b/6)

şer < Ar. *şer* “daha (en, pek) kötülük, fenalık”→**şerr**

ş. (B31a/10), (B31a/9)

ş.+den (B31a/5), (B31a/6)

şer' < Ar. *şer'* “Şeriat, İslam Şeriatı”

ş. (B31a/10), (B31a/9), (A113b/7), (A115a/2), (B39b/10), (B39b/10)

ş.+e (A114b/4)

ş.+i (A114b/13)

ş.+den (B31a/5), (B31a/6)

ş.+dür (A120b/12)

şer'a-i mu'ān < Ar. *şer'a-i mu'ān şer'a-i* “şeriat” *mu'ān* “çeşit” “çeşitli şeriatı”

ş.+da (A114b/9)

şerāyıt-ı islām < Ar. *şerāyıt-i islām* “İslam şeriatı”

ş.+1 (A116b/12)

şerḥ < Ar. *şerḥ* “açma, ayırma”

ş.+inde (A125b/1)

şer'ī şerīf < Ar. *şer'ī şerīf şer'ī* “şeriat” *şerīf* “şerefli, kutsal” “şerefli şeriat”

ş.+de (A109b/7)

şer'ī emsāl < Ar. *şer'ī emsāl şer'ī* “şeriat” *emsāl* “örnekler” “örnek şeriat”

ş.+inde (A114b/13)

şer'ī istihfāf < Ar. *şer'ī istihfāf şer'ī* “şeriat” *istihfāf* “küçümseme” “küçümseven şeriat”

s. (A113a/3)

şer'ī vech < Ar. *şer'ī vech şer'ī* “şeriat” *vech* “yol, cihet, yön” “yön veren şeriat”

ş. (B40a/12)

şerī'at < Ar. *şerī'at* “Kur'an'daki ayetlere, Hz. Muhammed'in sözlerine dayanan İslam kanunu; İslam hukuku”

ş. (B32a/18), (B38a/14), (B38a/15), (B39b/14), (B39b/15), (B39b/17)

ş.+a (B39b/12)

ş.+e (A114a/9)

ş.+ı (B38a/15), (B39b/13), (B39b/14)

şerī at-ı muḥammediye < Ar. *şerī at-ı muḥammediye* “Hz. Muhammed’in (a.s.m) getirdiği büyük ve parlak şeriat”

ş. (A114b/9-10)

şerīf < Ar. “şerefli, kutsal, mübârek”

ş.+ler (B44a/12)

şerlū < Ar. *şerlū* Ar. *şer* “kötülük, fenalık” T.*lū* “şirret, edepsizlik, kötü (kimse)”

ş.+dür (B43a/9)

şerr < Ar. *şerr* “daha (en, pek) kötülük, fenalık” → **şer**

ş.+inden (A115b/9)

ş.+ine (B29a/19)

ş.+ini (B31a/9)

şer ʿullāh < Ar. *şer ʿullāh* “Allah’ın şeriatı”

ş. (A114b/5)

şetm < Ar. *şetm* “küfretme, sövme”

ş. (A108b/12), (A109a/2), (A109a/4)

şey’ < Ar. *şey’* “belli bir nesne, oluş veya düşüncüyü belirtmeyen, anlamı kendinden önceki ve sonraki kelimelerle ortaya çıkan; söz, vb.yerine kullanılan belirsiz kelime”

ş. (A114a/12), (A121b/1)

ş.+i (A122b/11)

ş.+in (A122b/8)

şeyḥ < Ar. *şeyḥ* “bir tarîkatta en yüksek mertebeye çıkan bulunan ve kendisine derviş yetiştirme (irşat) izni verilen kimse; tâiplere rehberlik edip onları tarîkat usûllerine göre irşat etmek ehliyetine sâhip kâmil insan” → **şeyḥ**

ş. (A115a/8)

şeyh < Ar. *şeyh* “bir tarîkatta en yüksek mertebeye çıkan bulunan ve kendisine derviş yetiştirme (irşat) izni verilen kimse; tâliplere rehberlik edip onları tarikat usûllerine göre irşat etmek ehliyetine sâhip kâmil insan”→**şeyh**

ş. (A114a/6), (A114a/7), (A119b/7), (B34b/18), (B39a/4), (B42a/5), (B44b/12)

ş.+e (A116a/13)

şeytân < Ar. *şeytân* “Allah’ın emirlerine karşı geldiği için huzurdan kovulan ve rahmetten uzak kalan âsî varlık, iblis”

ş. (A107a/3)

şeytân-ı la‘în < Ar. *şeytân-ı la‘în* “lanetlenmiş şeytan”

ş. (A107a/4)

şikâyet < Ar. *şikâyet* “durumundan memnun olmayıp yakınma veya başına gelen bir dertten sızlanma”

ş. (A114a/6)

şimdi < *uş imdi* “içinde bulunduğumuz zamanda, şu anda”

ş. (A107b/6), (A114a/13), (B41a/10), (A120b/9)

ş.+den (B31a/10)

şirk < Ar. *şirk* “Allah’a eş ve ortak koşma, ortak isnat etme”

ş. (A125a/5)

şol “şu, o“

ş. (A107a/11), (A107a/13), (A107a/9), (A107b/1), (A115b/11), (A115b/12), (A115b/8), (A115b/9), (B31b/10), (B31b/12), (B32b/10), (B32b/8), (B34b/5), (B36b/12), (B43b/4)

şöyle “şunun gibi, şu şekilde”

ş. (B29a/2), (B30a/15), (B30a/18), (B30a/5), (B30b/9), (B33b/5), (B40b/4)

ş.+dür (A122b/13)

şunı “şunu”

ş. (B43a/5), (B43a/6)

şurb-ı hamr < Ar. *şurb-ı hamr* *şurb* “içmek” *hamr* “şarap” “şarabın içilmesi”

ş. (A111a/3)

şürü < Ar. *şurū* “başlama”→**şürü**

ş. (A125b/4), (A125b/1)

şükr < Ar. *şükr* “verdiği nîmetler için Allah’a karşı duyulan minneti dile getirme”

ş. (B28b/1)

şürü < Ar. *şürū* “başlama”→**şürü**

ş. (B29a/5), (B32a/13)

T

tā kı “yeter ki, sonunda”

t. (B28b/15), (B29a/13), (B33b/4), (B41a/19)

ta'alluk < Ar. *ta'alluk* “ilgi, ilişki, bağ”

t. (B32a/16), (B32a/16), (B32a/17), (B32a/18), (B32a/19), (B32a/19),
(B32b/1), (B32b/2), (B32b/3), (B32b/4), (B36a/2), (B36b/6), (B37b/9), (B38a/14), (B40a/4),
(B40b/3), (B42b/3), (B43a/11), (B43b/15), (B43b/7), (B44b/3)

ta'ām < Ar. *ta'ām* “yemek, aş”

t. (A111a/7), (B37b/18)

t.+dan (B37b/19)

tā'at < Ar. *tā'at* “Allah’ın emirlerine uyma, emredileni yapma, ibâdet, takvâ”

t. (B28b/5), (B33a/17)

t.+i (A116b/7)

t.+ı (B40b/10)

t.+ler (B30b/6)

taḥāretsiz < Ar. *taḥāret* +T. *siz* “temiz olma” “temiz olmama durumu”

t. (A112b/3)

taḥiyyat < Ar. *taḥiyyat* “taḥiyye (selâm)”ın çoğul eki -ât almış şekli taḥiyyât) namazda kâdelerde okunan ve “et-taḥiyyâtü” sözüyle başlayan duâ”

t. (B44a/5)

taḥkîk < Ar. *taḥkîk* “bir şeyin ne olduğunu, doğru olup olmadığını anlamak için yapılan araştırma, soruşturma”

t. (A116a/3)

taḥkîk-i îmân < Ar. *taḥkîk-i îmân* “iman soruşturması”

t.+la (A115a/7)

taḥkîr < Ar. *taḥkîr* “hakaret etme”

t. (A109b/8)

taḥmîd < Ar. *taḥmîd* “hamdetme, elhamdülillâh deme”

t. (B31a/18)

taḥsîn < Ar. *taḥsîn* “güzel bulup takdir etme, övme, alkışlama”

t. (B40a/2)

taḥta < Far. *taḥte* “kalınca ve uzun biçilmiş düz ağaç parçası”

t.+dur (B42b/1)

taḥt-ı nikâh < Ar. *taḥt-ı nikâh* taḥt “alt, aşağı” “nikâh altı”

t.+ında (A116b/8), (A116b/12)

ṭā'ife < Ar. *ṭā'ife* “grup hâlindeki insan topluluğu, bölük, fırka, takım, cemaât”

ṭ.+sine (A121a/10)

taḥlîd < Ar. *taḥlîd* “(kald “sarmak, dolamak; bilezik”ten taḥlîd) belli birine veya bir şeye benzemeye veya benzetmeye çalışma”

t. (A113a/4), (A113a/6), (A124b/13), (A125a/1)

ṭalâk < Ar. *ṭalâk* “nikâhlı eşini boşama, boşanma, nikâhın sona ermesi”

ṭ. (A113b/8), (A116b/11), (A116b/13), (A117b/1), (A117b/4), (A120a/9), (B42a/7)

ta' lîk < Ar. *ta' lîk* “bir şart ile bağlama, bir husûsu diğer bir husûsa bağlı kılma”

t.+dür (B42a/7)

tamām < Ar. *temām* “bütünlüğünü bozacak bir eksiği olmayan, bütün; tam olarak, bütünüyle, eksiksiz”

t. (B30b/16), (B38b/1), (B38b/2)

ţamu “cehennem”

ţ. (B32a/5), (B32a/7), (B33b/12)

ţ.+sı (B31b/10)

ţ.+ya (B43a/18)

ţanuĥ “bir kimse veya şeyi, bir olayı gözüyle gören ve gördüğünü, bildiğini anlatan kimse, şâhit”

ţ. (B43b/10), (B43b/11)

taĥrı “Allah”

t. (B28b/12), (B29a/11), (B29a/16), (B29b/18), (B29b/4), (B29b/7), (B29b/8), (B30a/2), (B31b/4), (B31b/7), (B33b/10), (B33b/10), (B33b/14), (B34a/13), (B34a/14), (B34a/14), (B34a/15), (B34a/18-19), (B34a/3), (B34a/4), (B34a/4), (B34a/5), (B34a/6), (B34a/9), (B34b/1), (B34b/3), (B34b/5), (B34b/5), (B34b/6), (B35a/11), (B35a/15), (B35a/18), (B35a/18), (B35a/18), (B35a/19), (B35a/2), (B35b/1), (B35b/10), (B35b/16), (B35b/16), (B35b/2), (B35b/4), (B35b/5), (B35b/6), (B36a/19), (B36b/3), (B37a/11), (B40b/19), (B41a/11), (B41a/13), (B43a/11), (B43a/13), (B43a/14), (B43a/3), (B43a/5), (B43a/5), (B43a/6), (B43b/11), (B43b/16), (B43b/18), (B44b/10)

t.+dan (B29b/4), (B34b/10), (B35b/12), (B35b/18), (B35b/18), (B35b/8), (B36a/1), (B37b/17)

t.+dur (B34a/6)

t.+nuĥ (B29a/17), (B32a/15), (B33b/11), (B33b/18), (B33b/8-9), (B34a/10), (B35a/8), (B33b/16)

t.+sı (B35b/9)

t.+ya (B31b/2), (B32a/1), (B34b/8), (B34b/9), (B35a/5), (B35a/6)

t.+y1 (B30b/4)

ṭaraf < Ar. *ṭaraf* “ön, arka, sağ, sol, üst ve alt yanlardan her biri, cihet, yön”

ṭ.+a (A110a/1)

ṭart- “(terâzi, kantar vb. ölçme âletleriyle) bir şeyin ağırlığını bulmak”

ṭ.-arken (A110b/1)

taṣadduḵ < Ar. *taṣadduḵ* “sadaka olarak verme, verilme”

t. (A122a/8), (A122a/9)

taṣdīḵ < Ar. *taṣdīḵ* “gerçek olduğunu söyleme, doğru olduğunu bildirme, doğrulama”

t. (A118b/2)

taṣḡīr < Ar. *taṣḡīr* “küçültme, küçültülme”

t.+lese (B38a/10)

ṭavāf < Ar. *ṭavāf* “kutsal sayıp etrâfını dolaşma, ziyâret etme”

ṭ. (A125a/6)

tā'zīm < Ar. *tā'zīm* “hürmet etme, saygı gösterme”

t. (A109b/7)

t.+en (A121b/1), (A121b/3)

ṭa'zīmen < Ar. *ṭa'zīmen* “(ṭa'zīm'in tenvinli şekli) hürmet ederek, saygı göstererek”

ṭ. (A124a/10)

ta'ziye < Ar. *ta'ziye* “baş sağlığı dileme”

t.+ye (B32b/3), (B44b/3)

te'ab < Ar. *te'ab* “yorgunluk, sıkıntı, eziyet, meşakkat”

t. (A122a/3)

te'ālā < Ar. *te'ālā* “şâni yüce olsun” anlamında olup Allah, Hak, Tanrı kelimelerinden sonra kullanılır”

t. (A109b/2), (A110a/8), (A111a/11), (A118a/7), (A123b/10), (A123b/11), (A123b/13), (B29a/1), (B30a/2), (B30b/17), (B31a/16), (B31b/5), (B31b/8), (B32a/11), (B32a/12), (B40b/19), (A124b/6)

t.+nuḡ (B34a/9)

t.+y1 (B29b/18), (B33b/10)

tebdīl < Ar. *tebdīl* “değiştirme, değiştirilme”

t. (B28b/15)

teberrük < Ar. *teberrük* “uğur sayma, mübârek sayma”

t. (B42b/11)

tecdīd-i ĩmān < Ar. *tecdīd-i ĩmān* “Ėmâma zarar verecek bir durum karşısında kelime-i şahâdet getirerek iman yenileme”

t. (A107a/11), (A107a/13), (A107a/9), (A107b/2), (A108a/2), (A117a/6), (A125a/2)

tecdīd-i nikāḥ < Ar. *tecdīd-i nikāḥ* “karısını boşamış olan erkeğin nikāḥ tâzelemesi”

t. (A108a/2), (A117a/7), (A125a/2)

tehlīl < Ar. “Kelime-i tevhīd, “Lâ ilâhe illallah” sözünü söyleme”

t. (B31a/18)

tekbīr < Ar. *tekbīr* “İslâm dîninde Allah’ın büyüklüğünü belirtmek için söylenen “Allâhu ekber” sözü”

t.+de (A125b/4)

t.+ler (A125b/3)

tekellüm < Ar. *tekellüm* “söyleme, lakırdı etme, konuşma”

t. (A107b/11), (A108a/9), (A120a/6), (A120a/7)

telķīn < Ar. *telķīn* “bir kimseye bir fikri aşılama, aşılıp zihnine sokma, öğretme”

t. (A107a/11), (A116a/9), (A120a/6)

temcīd < Ar. *temcīd* “ululama, yüceltme”

t. (B31a/18)

temennā < Ar. *temennā* “istek, dilek, temennî”

t.+muz (B29a/6)

temmetü’r-risāletü < Ar. *temmetü’r-risāletü* *temmet* “tamamlandı” er-risāle
“mesaj, gönderi” “peygamberlik görevi tamamlandı”

t. (A125b/8-9)

ten < Far. *ten* “insan vücûdunun dış yüzü, cilt”

t.+ile (B35a/14)

tenbîh < Ar. *tenbîh* “bir şeyin yapılıp yapılmamasını, şöyle veya böyle yapılmasını söyleme ve bunu üzerinde durarak hatırlatma”

t. (A117a/12)

t.+i (A107b/12)

terāzū < Far. *terāzū* “bir kolun iki ucuna asılı iki kefedden meydana gelen tartı âleti”

t.+ya (B43a/18)

terceme < Ar. *terceme* “tercüme”

t. (A108a/1)

terk < Ar. *terk* “bırakma”

t. (A107a/2), (A112a/8), (A112b/6), (B38b/16)

tesbîh < Ar. *tesbîh* “Allah’ı takdis ve tenzih etme, Hakk’ın her türlü kusurdan ve noksandan uzak olduğunu dile getirme”

t. (B31a/18)

t.+e (B32a/17), (B37b/9)

tesmiye < Ar. *tesmiye* “ad koyma, adlandırma, belli bir isimle isimlendirme”

t. (A117a/3)

teşbîh < Ar. *teşbîh* “benzetme”

t. (A121a/4), (A121a/4)

tetemmetü’l-fetāvi < Ar. *tetemmetü’l-fetāvi*

“fetvalar tamamlandı”→**tetimmetü’l-fetāvā**

t.+de (A114a/9), (A113a/13), (A109b/6), (A110a/3), (A110b/5), (A111a/3),
(A112b/4), (A119a/3), (A119b/13)

tetimmetü’l-fetāvā < Ar. *tetemmetü’l-fetāvi*

“fetvalar tamamlandı”→**tetemmetü’l-fetāvi**

t.+da (A120b/8)

tevbe < Ar. *tevbe* “işlediği bir hatâdan, suç veya günahattan pişmanlık duyup bir daha yapmamaya karar verme”

t. (A122a/5), (A122a/6), (B33a/10), (B33a/13), (B33a/19), (B33b/3)

t.+s (A124a/7)

t.+ye (A122a/5), (B32b/11)

tevfîk < Ar. *tevfîk* “uygun duruma getirme, uydurma”

t. (B32a/11)

tevhîd < Ar. *tevhîd* “Allah’ın birliğine inanma, bir ve tek olduğunu kabul edip söyleme”

t.+i (A116b/4)

te’vîl < Ar. *te’vîl* “bir söz veya davranışa bilinen anlamından başka bir anlam verme, başka bir mânâ ile yorumlama”

t. (A122a/3), (B36a/18)

t.+inde (A111b/6)

t.+ine (A111b/6)

t.+le (A115a/5)

te’vîlsiz < Ar. *te’vîl* “bir söz veya davranışa bilinen anlamından başka bir anlam verme, başka bir mânâ ile yorumlama +T.siz “yorum yapılmaksızın”

t. (A115a/4)

tezvîr < Ar. *tezvîr* “yalan söyleme, yalan dolan”

t.+dür (B40a/7)

tırnak “insan ve omurgalı hayvanlarda parmak uçlarının üst kısmını örten boynuzsu tabaka”

t.+ları (A124a/11)

t̄izrek “çabucak, daha tez, daha çabuk”

t. (B39a/15)

tir̄id < Far. *tir̄id* “et suyu ile haşlanmış kızarmış ekmekten yapılan yemek”

t. (A113b/4), (A111a/2)

toğ- “(insan veya hayvan yavrusu) gününü tamamlayıp ana karnından dışarıya çıkmak, dünyâya gelmek, tevellüt etmek”

t̄.-dıysa (A119b/12)

tok̄ “yemek yemiş olan kimse”

t̄. (A115b/12)

tol- “içine giren bir şeyle dolu hâle gelmek”

t̄.-dur (B36a/10)

tolu “içinde, alabileceği kadar veya ona yakın derecede kimse veya şey bulunan, dolmuş olan”

t̄. (A110a/12)

t̄.+dur (B31a/12), (B31a/15)

ton “vücûdun belden aşağı kısmına ve tenin üstüne giyilen iç çamaşırı, külot”

t̄. (B42a/19)

t̄.+ı (B29a/12)

toyur- “yedirip açlığını gidermek”

t̄. (B31b/17)

t̄.-maz (B37b/12)

tunç “bakır, kalay ve çinkonun birlikte eritilmesiyle elde edilen alaşım, bronz”

t̄.+dan (B42b/2)

tır- “yapmakta olduğu hareketi kesmek”

t. (A113a/10)

t.-uñ (B31a/18)

tut- “elle kavramak, elde bulundurmak, eline almak”→ **ıtut-**

t. (B42a/17)

t.-a (B29a/8), (B31a/7)

t.-asın (B29b/6)

t.-ma (B41b/11)

t.-mağ (B39a/8)

t.-sa (B33b/11), (B33b/12), (B36a/3), (B38a/15), (B38a/16)

ıtut- “elle kavramak, elde bulundurmak, eline almak”→ **tut-**

t.-mağ (A117b/9)

t.-mağa (A113a/11)

t.-salar (A124a/6)

tutul- “tutmak işi yapılmak”

t.-mışdur (B39a/1)

tuy- “işitmek”

t.-dum (A109b/10)

türki̇ “Türkçe”

t. (B28b/16)

t.+ye (B28b/15)

t.+yye (A107b/13)

türlü “çeşitli, muhtelif”→ **dürlü**

t. (B30b/6)

U

uçmak “cennet”→**uçmak**

u. (B31b/6), (B33b/12), (B33b/12), (B37b/7), (B43a/11), (B43a/14), (B43a/15), (B43a/16), (B43a/18)

u.+a (B43a/13), (B31b/16), (B31b/19)

u.+ı (B43a/15)

u.+uñ (B40a/17)

uğra- “bir yere kısa bir süre kalmak üzere gitmek, gidip kısa süre kalmak”

u.-dum (B44b/4)

u.-duñ (B44b/5)

u.-mazıduñ (B37a/8)

uḡbār < Ar. *uḡbār* “haberci, vahiy getiren”

u.+da (A115b/7)

‘ulemā < Ar. *‘ulemā* “âlimler, bilginler”

‘u. (A113a/11), (A113a/13), (A119b/9), (A120a/1), (A123b/4), (A124b/1), (A124b/5), (B32b/15), (B33a/15), (B33a/5), (B33b/16), (B34a/11), (B34a/2), (B34b/1), (B34b/2), (B35a/3), (B35a/3), (B35a/7), (B40a/7), (B43a/8), (B43b/6), (B44a/3), (B44a/6)

‘u.+dan (A107b/3), (A107b/8)

‘u.+lar (B35b/9)

‘u.+nuñ (A107a/5), (B32b/15), (B33b/14)

ulu “ulu, çok büyük”

u. (B34b/10), (B35b/4), (B36a/8), (B38a/11), (B43b/16), (B43b/17), (B44a/2), (B44b/4), (B44b/5), (B44b/8), (B45a/8)

ulu- “uzun, inilti ve daha çok ‘u’ sesinin hâkim olduğu sesle ağılarcasına bağırma”

u.-lamak (B42b/13), (B42b/15)

ulula- “saygı göstermek, hürmet ve îtibar etmek”

u.-mak (B36b/14)

um- “içinde, istediği ve beklediği şeyin gerçekleşeceğine dâir bir duygu taşıyarak o şeyin olmasını beklemek, ümitle beklemek, ümit etmek”

u.-arın (B35b/18), (B35b/19)

u.-sa (A122a/8), (B39a/19)

unut- “aklında kalmamak, irâdesi dışında hatırlımdan çıkmak”

u.-dı (B34b/5)

u.-duñ (A114a/2)

u.-ulmışdur (B34b/5)

uşan- “(bir kimse veya şeyden) sıkılıp artık ondan hoşlanmaz, onu istemez duruma gelmek, bıkmak, bezmek”

u.-dum (A109b/12)

uşlu “söz dinleyen, terbiyeli”

u. (B38b/1)

uş “şu, işbu”

u.+bu (B35b/19)

uşbu “şu, işte bu, bu”

u. (B34a/11), (B35b/18), (B37a/7), (B38a/3), (B38b/12), (B38b/8), (B39a/12), (B40a/4), (B40b/11), (B43a/14), (B45a/4)

uyluk “bacağın kalçadan dize kadar olan kısmı”

u.+ı (B29a/15)

uyu- “uyku halinde olmak”

u.-rlar (A107b/6)

uzun “iki ucu arasında kendi ölçülerine göre fazla mesâfe olan”

u. (A122a/1), (A124a/12)

u.+dur (B33b/16)

Ü

ücret < Ar. *ücret* “bir hizmet ve emek karşılığında ödenen para veya mal”

ü.+in (A110b/6)

üç “üç sayısı”

ü. (B28b/14), (B32a/13), (B33a/8)

üçüncü “üç sayısının sıra sıfatı”

ü. (B32a/15), (B32b/18), (B32b/4), (B36a/2), (B44b/13)

ümīd < Ar. *ümīd* “arzu edilen, olması istenen bir şeyin gerçekleşebileceği ihtimâlinin verdiği rahatlatıcı, ferahlatıcı duygu, olması istenen bir şeye duyulan beklenti, umut”

ü. (B44a/13), (B44b/12)

ü.+dür (B28b/17)

üründü “seçkin, seçilmiş, güzide, mümtaz, en iyi”

ü. (B33b/5)

üst “bir şeyin yukarıya, göğe doğru bakan yüzü, yüzeyi; vücut, beden”→**üzre**

ü.+inde (B34a/6)

ü.+ine (B29a/15), (B31a/18)

üşendür- “tedirgin etmek, rahatsız etmek”

ü.-dün (B41a/19)

üze “bir şeyin yukarıya, göğe doğru bakan yüzü, yüzeyi, üst tarafı”→**üzeri**

ü.(A122a/2)

üzeri “bir şeyin yukarıya, göğe doğru bakan yüzü, yüzeyi, üst tarafı”→**üzörü**

ü.+nde (B29a/13)

ü.+ne (A114b/10), (B28b/14), (B28b/6), (B28b/7), (B29a/7), (B29b/17), (B32a/13), (B32a/7), (B32b/17), (B34b/7), (B35b/16), (B38a/19), (B40a/11), (B41a/13), (B45a/10)

ü.+nedür (A111a/5), (B44a/11)

üzörü “bir şeyin yukarıya, göğe doğru bakan yüzü, yüzeyi, üst tarafı”→**üzeri**

ü.+ğdedür (B43b/4)

üzre “üstüne, üstünde, üzerinde”→**üst**

ü. (A107a/12), (A121a/5), (A121a/5)

V

vācib < Ar. *vācib* “yapılması gerekli olan, terkedilmesi câiz olmayan husus”

v. (A109a/7), (A122b/4), (B29b/18), (B30b/7), (B30b/8), (B32b/11), (B32b/19), (B32b/6), (B32b/7), (B32b/9), (B34b/17), (B35a/1)

v.+dür (A109a/12), (B39a/1)

v.+i (B30a/3), (B42a/4)

va‘d < Ar. *va‘d* “söz verme, üstüne alma, taahhüt etme”

v. (A109b/2)

va‘id < Ar. *va‘id* “iyiliğe yönelmek ve kötü şeylerden sakındırmak için bir kimseyi cehennem azâbı ile korkutma”

v.+i (A109b/2)

vā‘iz < Ar. *vā‘iz* “ibâdethânelerde kalpleri yumuşatacak, sevâba, tâata, güzel ahlâka, iyiliğe, nefsi ıslâha sevkedecek, kötülüklerden tövbe ettirecek şekilde dîni konuşma yapan, nasihat veren kimse”

v.+lere (A113a/6), (A124b/12)

vakt < Ar. *vakt* “zaman”

v. (A111a/11), (A111b/1), (B31a/7)

v.+daki (B38b/18)

v.+ında (B36a/7)

v.+in (B39b/15)

v.+ini (B44b/17)

vaktā kim < Ar. “ne vakit ki”

v. (A106b/2)

vallāhi < Ar. *vallāhi* “Allah’a and olsun ki Allah hakkı için” anlamında yemin sözü”→**vallāhu**

v. (A125a/3)

vallāhu < Ar. *vallāhi* “Allah’a and olsun ki Allah hakkı için” anlamında yemin sözü”→**vallāhi**

v. (B30b/16), (B36b/6), (B37b/8), (B43b/14), (B44b/13), (B45a/12)

var “mevcut olan şey”

v. (A116a/1), (B35b/2), (B43b/2)

v.+dur (A110b/7), (A110b/8), (A112b/11), (A114a/3), (A114b/4), (A125a/4), (B30b/19), (B34b/15), (B35a/19), (B40a/1), (B40a/16), (B40a/19), (B44a/13), (B44a/4), (B44b/8)

v.+ıdı (B35b/1)

v.+ısa (B32b/18), (B33a/13), (B36b/19)

var- “(belli bir yere) ulaşmak, vâsıl olmak”

v. (A116a/13), (A116a/13), (A116a/8), (A120a/9), (B41a/3), (B41a/4), (B41a/4)

v.-alum (B31a/16), (B39b/12)

v.-amaz (B40a/15)

v.-mağa (B29b/7)

v.-mağ (A117b/9), (B30b/7)

v.-mış (B33a/18)

v.-urın (B42b/17)

vārid < Ar. *vārid* “gelen, ulaşan, vâsıl olan”

v. (A115b/7), (B29a/2)

varlık “var olma durumu, var edilmiş olma”

v.+ına (B29a/17)

vaṭyin < Ar. *vaṭyin* “ayak altında çiğme, çiftleşme”

v. (A117a/5), (A122a/12), (A122b/1)

važ < Ar. *važ* “koyma, konulma”

v. (A121a/6)

važ < Ar. *važ* “ibâdet yerlerinde yetkili ve görevli bir kimse tarafından yapılan dînî konuşma”

v. (B40a/10), (B40a/11)

ve “bağlaç”

v. (A106b/2), (A106b/3), (A106b/3), (A106b/3), (A106b/4), (A106b/4), (A106b/4), (A106b/5), (A106b/5), (A106b/5), (A106b/5), (A107a/1), (A107a/1), (A107a/11), (A107a/13), (A107a/13), (A107a/13), (A107a/2), (A107a/2), (A107a/4), (A107a/5), (A107a/6), (A107a/6), (A107a/7), (A107a/8), (A107b/1), (A107b/10), (A107b/11), (A107b/3), (A107b/4), (A107b/5), (A107b/7), (A107b/9), (A107b/9), (A107b/9), (A108a/11), (A108a/12), (A108a/12), (A108a/2), (A108a/2), (A108a/4), (A108a/6), (A108a/7), (A108a/9), (A108b/1), (A108b/13), (A108b/4), (A108b/5), (A108b/5), (A109a/12), (A109a/8), (A109b/12), (A109b/13), (A109b/3), (A109b/4), (A109b/5), (A109b/5), (A109b/5), (A110b/1), (A110b/3), (A110b/4), (A111a/11), (A111a/4), (A111a/4), (A111a/4), (A111a/6), (A111a/7), (A111b/11), (A111b/2), (A111b/5), (A111b/6), (A111b/9), (A112a/5), (A112a/6), (A112a/6), (A112a/7), (A112a/8), (A112b/2), (A113a/2), (A113a/2), (A113a/3), (A113a/4), (A113a/5), (A113a/7), (A113b/10), (A113b/12), (A113b/9), (A114a/13), (A114b/2), (A114b/4), (A115a/5), (A115b/1), (A115b/11), (A115b/4), (A115b/9), (A116a/11), (A116a/2), (A116b/11), (A116b/6), (A116b/7), (A116b/7), (A116b/7), (A116b/7), (A116b/9), (A117a/5), (A117a/7), (A117a/8), (A117a/9), (A117b/4), (A117b/6), (A117b/8), (A117b/8), (A117b/8), (A117b/9), (A118a/1), (A118a/3), (A118a/4), (A118b/1), (A118b/13), (A118b/4), (A118b/7), (A119a/10), (A119a/7), (A119b/12), (A119b/12), (A119b/2), (A120a/1), (A120a/12), (A120a/2), (A120a/2), (A120a/5), (A120a/5), (A120a/7), (A120a/7), (A120a/8), (A120b/3), (A120b/6), (A120b/9), (A121a/8), (A121b/2), (A122a/11), (A122a/3), (A122a/8), (A122b/1), (A122b/11), (A122b/12), (A122b/4), (A122b/8), (A123a/10), (A123b/2), (A123b/4), (A123b/4), (A123b/9), (A124a/11), (A124a/13), (A124a/13), (A124a/5), (A124a/8), (A124b/10), (A124b/13), (A124b/13), (A124b/13), (A124b/2), (A124b/2), (A124b/3), (A124b/4), (A124b/6), (A124b/6), (A124b/8), (A124b/9), (A124b/9), (A125a/1),

(A125a/1), (A125a/11), (A125a/11), (A125a/2), (A125a/3), (A125a/5), (A125a/8), (A125a/9), (A125b/3), (A125b/3), (A125b/5), (A125b/6), (B28b/1), (B28b/10), (B28b/11), (B28b/11), (B28b/12), (B28b/12), (B28b/12), (B28b/13), (B28b/15), (B28b/16), (B28b/16), (B28b/16), (B28b/17), (B28b/2), (B28b/2), (B28b/3), (B28b/3), (B28b/4), (B28b/4), (B28b/4), (B28b/4), (B28b/5), (B28b/5), (B28b/6), (B28b/6), (B28b/7), (B28b/7), (B28b/7), (B28b/8), (B28b/8), (B28b/9), (B28b/9), (B29a/1), (B29a/1), (B29a/1), (B29a/1), (B29a/10), (B29a/11), (B29a/12), (B29a/15), (B29a/15), (B29a/17), (B29a/17), (B29a/17), (B29a/18), (B29a/18), (B29a/18), (B29a/19), (B29a/19), (B29a/2), (B29a/3), (B29a/4), (B29a/5), (B29a/7), (B29a/7), (B29a/7), (B29a/8), (B29a/8), (B29a/9), (B29a/9), (B29b/10), (B29b/14), (B29b/3), (B29b/4), (B29b/5), (B29b/9), (B30a/10), (B30a/12), (B30a/13), (B30a/15), (B30a/16), (B30a/16), (B30a/17), (B30a/18), (B30a/18), (B30a/3), (B30a/3), (B30a/4), (B30a/5), (B30a/7), (B30a/7), (B30a/9), (B30a/9), (B30b/10), (B30b/12), (B30b/12), (B30b/12), (B30b/15), (B30b/18), (B30b/2), (B30b/3), (B30b/3), (B30b/3), (B30b/4), (B30b/4), (B30b/5), (B30b/6), (B30b/6), (B30b/6), (B30b/7), (B30b/8), (B30b/8), (B30b/9), (B31a/1), (B31a/1), (B31a/1), (B31a/16), (B31a/16), (B31a/18), (B31a/18), (B31a/18), (B31a/19), (B31a/3), (B31a/4), (B31a/5), (B31a/5), (B31a/6), (B31a/9), (B31b/12), (B31b/15), (B31b/16), (B31b/17), (B31b/17), (B31b/17), (B31b/18), (B31b/2), (B31b/2), (B31b/5), (B31b/6), (B31b/7), (B31b/9), (B32a/10), (B32a/10), (B32a/11), (B32a/13), (B32a/15), (B32a/17), (B32a/19), (B32a/2), (B32a/4), (B32a/4), (B32a/5), (B32a/9), (B32a/9), (B32b/1), (B32b/11), (B32b/11), (B32b/11), (B32b/13), (B32b/13), (B32b/18), (B32b/19), (B32b/2), (B32b/3), (B32b/9), (B33a/10), (B33a/10), (B33a/11), (B33a/12), (B33a/13), (B33a/14), (B33a/14), (B33a/16), (B33a/17), (B33a/17), (B33a/17), (B33a/19), (B33a/19), (B33a/19), (B33a/5), (B33a/7), (B33a/7), (B33b/1), (B33b/13), (B33b/14), (B33b/16), (B33b/17), (B33b/18), (B33b/18), (B33b/19), (B33b/2), (B33b/3), (B33b/3), (B33b/3), (B33b/4), (B33b/5), (B33b/5), (B33b/6), (B33b/8-9), (B34a/1), (B34a/10), (B34a/11), (B34a/12), (B34a/13), (B34a/15), (B34a/16), (B34a/18-19), (B34a/3), (B34a/5), (B34a/6), (B34a/7), (B34a/8), (B34a/9), (B34a/9), (B34b/10), (B34b/16), (B34b/2), (B34b/3), (B34b/4), (B34b/6), (B34b/8), (B34b/9), (B35a/1), (B35a/10), (B35a/11), (B35a/12), (B35a/14), (B35a/14), (B35a/15), (B35a/16), (B35a/2), (B35a/3), (B35a/7), (B35a/8), (B35b/1), (B35b/10), (B35b/11), (B35b/12), (B35b/14), (B35b/15), (B35b/16), (B35b/17), (B35b/19), (B35b/2), (B35b/3), (B35b/4), (B35b/9), (B36a/1), (B36a/12), (B36a/13), (B36a/14), (B36a/14), (B36a/15), (B36a/17), (B36a/19), (B36a/4), (B36a/5), (B36a/6), (B36a/8), (B36a/9), (B36b/1), (B36b/10), (B36b/11), (B36b/11),

(B36b/13), (B36b/14), (B36b/14), (B36b/15), (B36b/16), (B36b/2), (B36b/2), (B36b/3), (B36b/4), (B36b/4), (B36b/7), (B36b/8), (B36b/9), (B37a/10), (B37a/13), (B37a/15), (B37a/16), (B37a/16), (B37a/2), (B37a/4), (B37a/5), (B37a/6), (B37a/7), (B37a/8), (B37a/9), (B37b/1), (B37b/17), (B37b/19), (B37b/19), (B37b/2), (B37b/2), (B37b/4), (B37b/6), (B37b/9), (B38a/1), (B38a/13), (B38a/16), (B38a/2), (B38a/3), (B38a/4), (B38a/7), (B38a/9), (B38b/12), (B38b/13), (B38b/14), (B38b/15), (B38b/18), (B38b/8), (B39a/10), (B39a/13), (B39a/18), (B39a/5), (B39a/6), (B39a/8), (B39a/9), (B39b/1), (B39b/1), (B39b/11), (B39b/12), (B39b/19), (B39b/2), (B39b/4), (B39b/5), (B39b/6), (B39b/6), (B39b/6), (B39b/7), (B39b/8), (B39b/8), (B40a/10), (B40a/11), (B40a/11), (B40a/15), (B40a/16), (B40a/17), (B40a/18), (B40a/2), (B40a/5), (B40a/9), (B40b/1), (B40b/10), (B40b/10), (B40b/10), (B40b/11), (B40b/12), (B40b/15), (B40b/15), (B40b/17), (B40b/17), (B40b/17), (B40b/19), (B40b/3), (B40b/5), (B40b/5), (B40b/8), (B40b/9), (B40b/9), (B41/5), (B41/5), (B41a/1), (B41a/13), (B41a/14), (B41a/16), (B41a/17), (B41a/18), (B41a/2), (B41a/2), (B41a/2), (B41a/6), (B41a/7), (B41a/9), (B41b/1), (B41b/10), (B41b/10), (B41b/12), (B41b/14), (B41b/17), (B41b/18), (B41b/19), (B41b/3), (B41b/4), (B41b/5), (B41b/6), (B41b/7), (B42a/1), (B42a/12), (B42a/13), (B42a/13), (B42a/15), (B42a/16), (B42a/19), (B42a/19), (B42a/2), (B42a/4), (B42a/6), (B42a/8), (B42a/9), (B42b/1), (B42b/12), (B42b/15), (B42b/17), (B42b/18), (B42b/4), (B43a/10), (B43a/11), (B43a/16), (B43a/17), (B43a/18), (B43a/18), (B43a/3), (B43a/6), (B43a/7), (B43a/9), (B43b/1), (B43b/10), (B43b/11), (B43b/15), (B43b/15), (B43b/16), (B43b/17), (B43b/19), (B43b/7), (B43b/8), (B43b/9), (B43b/9), (B44a/1), (B44a/1), (B44a/10), (B44a/10), (B44a/12), (B44a/14), (B44a/15), (B44a/19), (B44a/3), (B44a/5), (B44a/6), (B44a/7), (B44a/8), (B44a/8), (B44a/9), (B44b/15), (B44b/15), (B44b/16), (B44b/18), (B44b/19), (B44b/2), (B44b/2), (B44b/2), (B44b/5), (B44b/6), (B44b/7), (B44b/8), (B45a/1), (B45a/10), (B45a/2), (B45a/5), (B45a/6), (B45a/6), (B45a/7), (B45a/8)

ve'l-kerem < Ar. *ve'l-kerem* “ve yücelik, ve cömertlik de onundur”

v. (B28b/10)

ve'n-i'am < Ar. *ve'n-i'am* “ve nimetler de onundur”

v. (B28b/10)

ve's-selām < Ar. *ve's-selām* “ve selam ile”

v. (A115b/8)

ve's-şiyem < Ar. *ve's-şiyem* “ve o öğüt ile”

v. (B28b/10)

vech < Ar. *vech* “yüz, çehre”

v. (B32b/10), (B32b/6), (B32b/7), (B32b/8), (B32b/9), (B44a/11), (B44a/4)

v.+i (B44a/4)

v.+ince (B37b/1)

vefāt < Ar. *vefat* “ölüm, ölme”

v. (A118b/7), (B41a/10), (B44b/10), (B44b/4)

veled-i zina < Ar. “nikahsız ana babadan doğan çocuk”→**veled-ü zinā**

v.+dur (A116b/8)

veled-ü zinā Ar. “nikahsız ana babadan doğan çocuk”→**veled-i zinā**

v.+dur (B40b/11)

velhāşıl < Ar. *velhāşıl* “sonuç olarak, sözün kısacası”

v. (A117a/4)

velī < Ar. *velī* “Allah’ın dostu ve sevgili kulu”

v.+lere (B32a/19), (B40a/4)

velīkin < Ar. “lâkin fakat, ama”

v. (B32b/14), (B34a/8), (B35b/17), (B35b/4), (B37a/6), (B30a/11)

veliyyü'l-eyādī < Ar. *veliyyü'l-eyādī* veliy “dost, yakın olan” eyād “eller” “yardım eden eller”

v. (B28b/10)

vēr- “iletmek, eriştirmek, bırakmak, bağışlamak”

v. (A123b/5), (A123b/6), (A123b/7), (B29a/15), (B29b/2), (B31a/11), (B43b/5)

v.-di (A111b/11), (B28b/2), (B28b/3), (B29b/19), (B35b/5), (B44b/9)

v.-dügünleyin (B35b/6)

v.-düm (B35b/6), (B38b/4)
v.-dün (B44b/11), (A120b/4)
v.-dyseler (A122b/5)
v.-e (B32a/11), (B34a/14), (B34a/14), (B35a/10), (B41a/6), (B42a/9)
v.-en (B39b/1), (B39b/2)
v.-ene (B39b/1)
v.-esin (B29b/3), (B29b/4), (B29b/6)
v.-eyin (A122b/4), (A123b/7)
v.-gil (B31a/13)
v.-ici (B32b/7)
v.-lür (A123b/6)
v.-mek (A107b/9), (A117b/8)
v.-meye (B32b/8)
v.-mez (A114b/13)
v.-mezn (A122b/5)
v.-mezsın (A122b/3)
v.-se (A121b/2), (B39a/19), (B42b/13)
v.-seler (A118b/5)
v.-üp (A114a/8)
v.-ür (B30b/17)
v.-ürise (B43a/11), (B43a/14), (B43a/15)
v.-ürlerd (A118b/6)
v.-ürse (A124a/1)

véril- “vermek işi yapılmak”

v.-e (B32b/11)

veyā < *veyā* Ar. *ve* + Far. *yā* “ayrı olmakla birlikte aynı değerde tutulan iki şeyi anlatan kelimelerden ikincisinin önüne getirilen söz , bağlaç”

v. (A110b/13), (A112a/6), (A118b/1), (A119a/13), (A119a/13), (A121a/5), (A121a/6), (A121b/12), (A122b/13), (A123a/13), (A123a/13), (A110b/1), (A121a/4)

veyāhūd < *veyāhūd* Ar. *ve* + Far. *ya hūd* “veya, yâhut”→**veyāhūd**

v. (A108a/1), (A109a/1), (A109a/2), (A109b/1), (A109b/2), (A109b/7), (A109b/7), (A109b/9), (A110a/12), (A110a/13), (A110b/1), (A110b/11), (A110b/12), (A110b/13), (A110b/4), (A111a/1), (A111a/12), (A111b/13), (A112a/1), (A112a/10), (A112a/10), (A112a/12), (A112a/2), (A112a/3), (A112a/7), (A112a/8), (A112b/5), (A113b/11), (A113b/2), (A113b/4), (A114a/12), (A114a/9), (A114b/11), (A114b/12), (A114b/6), (A114b/7), (A114b/7), (A115a/1), (A115a/5), (A116a/12), (A116b/1), (A117b/1), (A118b/4), (A119a/5), (A119b/11), (A120a/13), (A120a/3), (A120b/11), (A120b/2), (A121b/12), (A121b/12), (A121b/12), (A121b/6), (A121b/6), (A122a/13), (A122b/7), (A123a/13), (A123a/13), (A123b/1), (A124a/1), (A125a/3)

veyāhūd < *veyāhūd* Ar. *ve* + Far. *ya hūd* “veya, yâhut”→**veyāhūd**

v. (A114a/11), (A114a/11), (A116a/12), (A116a/13), (A117b/3), (A118b/4), (A123b/7), (A119a/11), (A121a/1), (A121b/11), (A121b/5), (A121b/7), (A122b/10), (A122b/13), (A123a/4), (A124a/2), (A114b/5)

veyl < Ar. *veyl* “yazık, vah vah”

v. (B31b/10), (B31b/11), (B31b/11)

vezy (?)

v.+i (A107b/8)

vü < “Ar. *ve*’den Fars. *vu*’dan sonra bağlaç”

v. (B28b/12), (B30b/4)

Y

ya “ünlem, hitap, nida”→**yā**

y. (B31a/15), (B38a/1), (B38b/5), (B38b/8), (B42a/15), (B42b/1), (B42b/8), (B43a/18), (B43b/14), (B44b/9)

yā “ünlem, hitap, nida”→**ya**

y. (A118a/10), (A119b/3), (B38b/3), (B38b/7), (B40a/14), (A119a/10), (A119a/12), (A119b/1), (A119b/10), (A119b/11), (A119b/3), (A123a/13), (A123a/8), (A123a/8), (A123a/8), (B28b/13), (B29a/15), (B29b/1), (B32a/6), (B32a/6), (B34a/14), (B34a/16), (B34b/12), (B34b/12), (B34b/19), (B35b/8), (B36b/18), (B37b/16), (B37b/16), (B37b/16), (B38a/17), (B41a/4), (B41a/4), (B41a/4), (B41b/11), (B41b/12), (B41b/12), (B41b/15), (B41b/15), (B41b/15), (B41b/18), (B41b/19), (B41b/7), (B41b/7), (B42b/1), (B42b/10), (B42b/2), (B42b/2), (B43b/3), (B44b/10), (B44b/18), (B44b/19), (B45a/10)

yāhūd < Far. *yāhūd* (ya:hut), “veya”→**yāhūd**

y. (A110b/3), (A113b/7), (A118a/13), (A118a/8), (A118a/9), (A121a/3), (A123a/12), (A123a/8), (A123a/8), (A123a/9), (B34a/4), (B36a/10), (B37b/11), (B37b/14), (B38a/18), (B39a/16)

yāhūd < Far. *yāhūd* (ya:hut), “veya”→**yāhūd**

y. (A118a/11), (A118a/12), (A118a/13), (A118a/9), (B29b/15), (B31b/3), (B33b/10), (B33b/11), (B33b/12), (B33b/12), (B34a/4), (B34b/1), (B34b/11), (B34b/11), (B34b/12), (B34b/4), (B34b/5), (B35a/18), (B35a/19), (B35a/19), (B35b/14), (B35b/18), (B36a/3), (B36a/4), (B36a/7), (B36a/9), (B36b/11), (B36b/15), (B36b/18), (B37a/11), (B37b/12), (B37b/13), (B37b/13), (B37b/13), (B37b/15), (B37b/3), (B38a/11), (B38a/15), (B38a/19), (B38a/3), (B38b/1), (B38b/1), (B38b/10), (B38b/11), (B38b/12), (B38b/17), (B38b/19), (B38b/2), (B38b/3), (B38b/3), (B38b/4), (B38b/5), (B38b/6), (B38b/7), (B39a/1), (B39a/1), (B39a/2), (B39b/14), (B39b/15), (B39b/19), (B39b/5), (B40a/1), (B40a/13), (B40a/14), (B40a/6), (B40a/6), (B40a/7), (B40a/8), (B40b/1), (B41a/18), (B41b/10), (B41b/7), (B42a/10), (B42b/10), (B42b/11), (B42b/11), (B42b/12), (B42b/13), (B42b/14), (B42b/9), (B42b/9), (B43a/1), (B43a/12), (B43a/12), (B43a/13), (B43a/15), (B43a/18), (B43a/19), (B43a/19), (B43a/2), (B43a/3), (B43a/8), (B43b/2), (B43b/4), (B44b/11), (B44b/17), (B44b/4), (B45a/3), (B37b/11), (B39b/13) (B37b/16), (A111b/8)

yahūdī < Ar. *yahūdī* “Hz. Mûsâ’nın dînine mensup kimse, Mûsevî”→**yehūdī**

y. (A119a/13), (A120b/11), (A120b/6), (A122b/9)

y.+den (A120b/10)

y.+lere (A121a/4)

yahūdīyye < Ar. *yahūdīyye* “Hz. Mûsâ’nın dînine mensup kimse, Mûsevî “+ dışıl (müennes) eki “yahudi kadın”→**yehūdiyye**

y. (A120b/12)

yakın “arada az mesâfe bulunan”

y. (A120b/3), (B41a/17), (B41a/19)

y.+dur (B44a/7)

ya’kûb “özel isim”

y. (B28b/10)

yalan “aldatmak maksadıyla bilerek söylenen gerçeğe aykırı, asılsız söz”

y. (A118b/3), (A123a/3), (A123a/4), (A125a/13), (B31b/10), (B31b/12), (B31b/13)

y.+dur (B35a/9), (B38a/3)

y.+uñ (B31b/14)

yalğuz “tek başına; sadece”

y. (A110a/8), (B30a/7), (B30a/8), (B32b/7), (B36a/16)

yan “bir şeyin in, arka, alt ve üst dışında kalan bölümü, profil; sağ ve solun ortak adı, yön, tarafa, cihet; kat, huzur”

y.+ı (A110a/10)

y.+ında (A108b/1), (A119b/12)

yana “taraf, yön, cihet”→**yaña**

y. (A125a/9)

ya’nî < Ar. “anlatılmak, açıklanmak istenen bir hükümden önce ‘şu anlatılmak isteniyor ki’ demek ki anlamında kullanılır”

y. (A112a/11), (A115a/5), (A119a/2), (A123a/2), (A123b/2), (A125b/4), (B30a/2), (B30b/9), (B33a/1), (B33a/12), (B35b/13)

yaña “taraf, yön, cihet”→**yana**

y. (B36b/12), (B36b/12)

yañsıla- “taklit etmek”

y.-sa (B38a/4)

yap- “ortaya koymak, gerçekleştirmek, meydana getirmek”

y.-ayın (B44b/18)

y.-sa (A120a/2)

yapış- “sıkı sıkı tutmak, bırakmamak üzere yakalamak, sarılmak”

y.-ması (A107a/3)

y.-up (A107a/2)

yara “bir dış etkiyle, bir hastalık veya ârıza sebebiyle vücutta meydana gelen kesik, yarık veya çıban”

y.-maz (B30b/17), (B31b/8)

yarat- “(Allah) yoktan var etmek, halketmek”

y.-dı (B28b/2)

y.-madum (B30a/1)

y.-mağ (B44b/19)

yardım < Far. “elindeki imkânları ve gücünü ihtiyâcı olan biri için kullanma”

y. (B45a/10), (B45a/11), (B45a/12)

yarın “içinde bulunulan günden sonra gelen gün”

y. (A120a/13)

yāsīn < Ar. *yāsīn* “Kur’an’ın otuz altıncı sûresinin ismi”

y. (B36a/7)

y.+i (B36a/7)

yavuz “güçlü, çetin; fenâ, kötü”

y. (B31b/18), (B34b/9), (B35a/14), (B39a/12)

y.+dur (B43a/7)

y.+ında (B35a/14)

yavuzlık “yavuz olam durumu”

y. (B35b/11)

yay- “bir şeyi açıp sermek”

y.-ır (B39a/3)

yaz- “söz ve düşüncüyü yazı ile anlatmak”

y.-ar (B31a/4), (B31a/5)

y.-arıduğ (B31a/10)

y.-arlar (B31a/6)

y.-avuz (B31a/9)

y.-duğ (A107a/12)

y.-duğları (A107a/6), (A123b/1)

y.-uğ (B31a/19)

yê- “yemek işi”

y. (A111a/7), (A121b/10), (B39b/3)

y.-me (A121b/4)

y.-mek (B37b/5), (B39b/5)

y.-mese (B37a/7)

y.-mez (A121b/4)

y.-r (A121b/5), (B39b/4)

y.-rken (A111a/4)

yèdinci “yedi sayısının sıra sıfatı”

y. (B32a/18), (B40a/3)

yêg “daha iyi, yeğ”

y.+dür (A113b/4), (B42b/5), (B43a/8)

yègle- “üstün tutmak, tercih etmek”

y.-mek (B42b/7)

yehūdī < Ar. *yehūdī* “Hz. Mûsâ’nın dînine mensup kimse, Mûsevî”→ **yahūdī**

y. (B41b/13), (B41b/15)

yehūdī < Ar. *yehūdī* “Hz. Mûsâ’nın dînine mensup kimse, Mûsevî”→**yehūdī**

y.+dür (B40b/14)

y.+ler (B42b/10)

y.+ven (B34b/12)

y.+ye (B40b/12)

yehūdīyye < Ar. *yehūdīyye* “yahudilik”→**yahūdīyye**

y. (B41b/7)

yèlle- “kalın bağırsaktaki gazı dışarıya çıkarmak”

y.-dügile (B35a/11)

yemek “yemek için pişirilmiş, hazırlanmış iyecek, aş, taam”

y.+i (B37b/5)

y.+den (B37b/19)

yène “bir daha, tekrar, gine”→**yine**

y. (A108a/4), (A109a/2), (A110b/1), (A114a/1), (A117b/2), (A118a/4),
(B39a/11)

yeñi “hiç kullanılmamış olan”

y. (B33b/1)

yeñile- “eskisinin yerine yenisini koymak, yenisini almak”

y.-mege (B32b/11)

y.-yeler (B33a/13)

yér “bulunduğu yer, mahâl, mekân; yeryüzü; toprak, arâzi”

y. (B31a/13), (B34a/7), (B37b/18), (B44a/7)

y.+de (A113b/12), (B30b/2)

y.+den (B34a/8), (A123b/7)

y.+e (A113b/6), (A123a/3), (A123a/4), (A123a/4), (A123a/5), (A125a/13),
(B44a/8)

y.+ler (B34a/9)

y.+lerüm (B31a/14)

yerhamukellāh < Ar. *yerhamukellāh yerhamu* “rahmet eder” ke “sana” “Allah sana merhamet etsin”

y. (A123a/6)

yerhamūke < Ar. *yerhamūke yerhamū* “rahmet eder” ke “sana” “Allah sana merhamet etsin”

y. (B44a/15)

yêt- “bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak”

y.-er (B31b/12)

y.-erse (A117b/9), (B29b/7)

y.-erüz (B34b/9)

y.-miş (B38b/18)

y.-mezise (B31b/18)

yetişdür- “yetişmesini, ulaşmasını sağlamak”

y.-mege (A112a/5)

yevm-i nevrüz < Ar. *yevm-i nevrüz yevm* “gün” Far. *nevrüz* “baharın gelişi”
“bahar bayramı günü”

y.+da (A121a/11), (A121b/1)

yéyici “yiyen”

y.+lerdür (A111a/10), (B40a/16)

yéyinrek “daha hafif, ehven”

y.+dür (B44a/8)

yığ- “menetmek, engel olmak”

y. (B31b/18)

y.-d ıyısıa (B40b/19)

y.-sa (B39a/12)

yığılm- “çekinmek, kaçınmak”

y.-dum (B40b/19)

yıl “dünyânın güneş çevresinde tam bir devir yapması için geçen zaman, sene”

y.+dan (A108a/8)

yırt- “(kâğıt, kumaş vb.ni) elle iki tarafından tutarak parçalara ayırmak”

y.-dum (B37b/16)

yigirmi “sayı”

y. (B43b/6)

yine “bir daha, tekrar, gene”→**yène**

y. (A124b/1), (B37b/12)

yiye “koku”

y.+sinden (B31b/14)

yohsa “merak, tereddüt, ümit vb. duyguları ve düşünülen ihtimallerin dışındaki başka bir ihtimâli belirtmek için kullanılır; acaba”

y. (A116a/1)

yok “bulunmayan şey”

y. (A124b/1), (B29b/4), (B35b/13)

y.+dur (A111b/9), (A116b/6), (A116b/7), (A116b/7), (A116b/7), (A116b/7),
(A123b/5), (A125a/10), (A125a/11), (B31a/12), (B32b/13), (B33b/12), (B33b/12),
(B34a/2), (B35a/19), (B40b/9), (B42b/3)

y.+ıdı (B35b/2)

y.+iken (B32b/17)

y.+ısa (B37a/11)

y.+sa (B39a/14)

yoksullık “yoksul olma durumu”

y. (B45a/7)

yol “bir yerden bir yere gitmek amacıyla içinden veya üzerinden geçilen yer, tarık, rah”

y.+dan (B44b/2)

yoyıl- “zail olmak, silinmek, bozulmak”

y.-ur (B33a/17)

yöre “bir bölgenin belli bir yeri içine alan sınırlı bölümü”

y.+sin (B39a/18)

yöri- “adım atarak ilerlemek, yürümek”

y.-mez (B35a/19), (B40a/14)

yörüt- “yürümesini sağlamak, yürümesine yardımcı olmak”

y.-mege (A111b/13)

yu- “yıkamak”

y.-dum (B38b/3)

yumurda “bir dişinin vücûdunda oluşan ve döllenmeden sonra gelişerek aynı türden bir canlı meydana getiren hücre”→**yumurta**

y. (B42b/14)

yumurta “bir dişinin vücûdunda oluşan ve döllenmeden sonra gelişerek aynı türden bir canlı meydana getiren hücre”→ **yumurda**

y. (A121a/10)

yūsuf “özel isim”

y. (A109a/10), (A109a/5), (A109a/7), (B34b/7), (B41a/15)

y.+dan (B34b/15), (B35a/4), (B44a/10)

yücelt- “yüce duruma getirmek, yükseltmek”

y.-ür (B31b/6)

yüksek “tabanı ile en üst noktası arasındaki mesâfe kendi cinsinden olan şeylere göre fazla olan”

y. (A110a/5), (A113a/1), (B36a/13)

yüz “sayı adı”

y. (A108a/8), (B31a/7), (B44a/8)

y.+i (B32a/7), (B40a/19), (B40a/19)

yüz- “kol, bacak, yüzgeç vb. organları hareket ettirerek suda ilerlemek”

y.-düm (B36a/5)

Z

zabçı < Ar. *zabçı* “asker görevlisi, ünvan”→**zabçu**

z.+ların (A114b/9)

zâhir < Ar. *zâhir* “meydanda olan, görünen açık ve belli olan (şey)”

z. (B39a/7), (B44b/17)

zâhir-i ihbâr < Ar. *zâhir-i ihbâr* “görünen haberi”

z.+dan (A124b/2)

zahmet < Ar. *zahmet* “sıkıntı, eziyet”

z. (A120b/4)

za‘îflık < Ar. *za‘îf* “güçsüz, kuvetsiz” +T.lık “güçsüzlük”

z.+ın (B44b/19)

zâlim < Ar. *zâlim* “zulüm ve haksızlık yapan kimse”

z. (B43b/15)

z.+ise (B44b/1)

z.+ler (B32b/4), (B44b/14)

za‘m < Ar. *za‘m* “doğru veya yanlış bir fikir, zan, vehim”

z. (A123b/9)

zamān < Ar. *zamān* “bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit”

z. (A115a/2), (A117a/8), (B41b/3), (B44b/2)

z.+dur (B38a/19)

z.+ıdur (B41b/3)

z.+ımuздаğı (B44a/17)

z.+ına (A107b/4)

zamānsız < Ar. “zaman” T.+sız “vakitsiz”

z. (A123a/11)

zapçu < Ar. *zapçu* “asker görevlisi, ünvan” → **zabçı**

z.+mdan (A114b/8)

zarar < Ar. *zarar* “bir kimse veya şeyin sebep olduğu kayıp, kötü sonuç, ziyan”

z. (A118b/10)

zarūret < Ar. *zarūret* “mecbûriyet, zorunluluk”

z.+i (B42a/14)

z.+içün (B42a/15)

zarūretsüz < Ar. *zarūret* “mecbûriyet, zorunluluk”+ T.süz “mecbûriyetsiz”

z. (B42a/15)

zāt < Ar. *zāt* “sâhip, mâlik”

z.+ında (B32a/15), (B33b/8-9)

zāyil < Ar. *zāyil* “devamlı ve kalıcı olmayan, sona eren, yok olan, ortadan kalkan”

z. (B33b/4)

zekāt < Ar. *zekāt* “İslâm dîninin beş şartından biri olarak, sâhip olunan ve belli bir miktârı aşan mal ve paranın yoksullara dağıtılması gereken kırkta biri ve bunun yoksullara dağıtılması işi”

z. (A117b/8), (A122b/4), (A122b/5), (B29b/5), (B30b/7)

z.+dan (A112a/10), (A112a/12)

z.+uğ (B39a/5)

zeker < Ar. *zeker* “erkeklik organı”

z.+i (B40a/9)

zelel < Ar. *zelel* “yanılma, sürçme, küçük günah, zelle”

z.+den (B29a/1)

zernîh < Far. *zirnîh* “zırnık sözünün asıl şekli”

z.+le (B30a/13)

zevc < Ar. *zevc* “(kadına göre) koca, eş”

z.+ünden (A116b/10), (A116b/13)

zevc-i ‘âlem < Ar. *zevc-i ‘âlem* *zevc* “eş, karı, koca” *‘âlem* “evren, dünya” “âlemin eşi”

z.+e (A113b/9)

zidd < Ar. *zidd* “nitelikleri, özellikleri ve durumları birbirine aykırı olan (şey), bir şeyin aksi, tersi”

z.+ıyıla (B29a/2)

zîrâ < Far. *zîrâ* “çünkü, şundan dolayı”

z. (A107b/2), (A107b/6), (A110a/8), (A111b/2), (A114a/13), (A114a/8), (A114b/9), (A115a/7), (A116a/8), (A117a/6), (A125a/4), (B29a/5), (B30a/11), (B30a/18), (B30a/8), (B30b/10), (B30b/2), (B36a/16), (B36a/19), (B43b/12), (B44a/18), (B44b/1), (A124a/7)

zihî < Far. *zihî* “ne güzel, ne hoş, ne iyi”

z. (B31a/19)

zıkr < Ar. *zıkr* “anma, söyleme, sözünü etme”

z. (A108b/11), (A109b/3), (A110a/10), (A110b/5), (A110b/9), (A111a/11), (A111a/3), (A111b/1), (A111b/10), (A111b/12), (A111b/9), (A112a/13), (A112a/4), (A112a/9), (A112b/10), (A112b/12), (A112b/2), (A112b/4), (A112b/7), (A113a/1), (A113a/10), (A113a/6), (A113a/8), (A120a/10), (A120b/1), (A123a/10), (A125a/9), (B40b/8)

z.+e (B32a/17), (B37b/9)

zinā < Ar. *zinā* “evlilik bağı ile bağı olmayan kadınla erkek arasındaki cinsel ilişki”

z. (A111a/4), (A117b/5), (A118a/13), (A121b/12), (B33b/2), (B39b/6)

z.+dan (B36b/19)

ziyād < Ar. *ziyād* “artma, fazlalık, ziyâdelik”

z. (B44b/7)

ziyāde < Ar. *ziyāde* “fazla, çok”

z. (A112a/8), (A123b/7)

z.+ce (A123b/6)

ziyān < Far. *ziyān* “bir şey veya kimsenin sebep olduğu çıkar kaybı, zarar”

z. (B39a/8), (B41b/2)

ziyāret < Ar. *ziyāret* “bir kimseyi veya bir yeri görmeye gitme”

z. (B42b/10)

zulm < Ar. *zulm* “adâlete aykırı davranma, hak edene hakkını vermeme, haksızlık, adâletsizlik”

z. (B34a/13), (B34a/13), (B35b/12), (B35b/12), (B35b/13), (B35b/13), (B35b/14), (B39b/6), (B44a/18), (A121b/12)

z.+e (B34a/11), (B44a/19)

z.+ıla (B39a/19)

z.+ından (A115b/10), (A115b/11)

zūnnār < Ar. *zūnnār* “keşişlerin bellerine bağladıkları kıldan uzun kuşak”

z. (A121a/6), (B42a/16), (B42b/9)

z.+dur (A121a/8)

SONUÇ

Çalışması yapılan *Elfâz-ı Küfr*, başlıklı metinlerin hem Klâsik İslam düşüncesinde hem de Osmanlı ilmihâl geleneğinde önemli yere sahip olduğu görülmektedir. İncelenen bu iki metnin fıkıh ve dilbilimsel yönleri ortaya konulmuş, dönem içerisinde nasıl yer edindiği araştırılmıştır. Araştırmalar sonucu *Elfâz-ı Küfr*’ün sadece inkâr edilen ifadeler olmadığı, mecaz, öfke ve bilgisizce söylenen sözlerin de içinde bulunduğu görülmektedir. Bu durum, dönemin dinî otoritelerinin sözlerine ve niyetlerine göre değerlendirildiği açıkça göstermektedir. Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde hem dinî terminoloji hem de halk diline yakın ifadeler bir arada kullanıldığından, metinlerin halk tarafından daha pratik şekilde anlaşıldığı bilinmektedir.

Elfâz-ı Küfr konulu metinler sadece fetva konulu değil din, kültür ve inanç ilişkisinin de ele alındığı sosyo-dinî olguları da barındıran eserlerdir. Metinlerin incelenmesi sonucunda, Eski Anadolu Türkçesi ile yazılan iki metnin içeriği, imla özellikleri, dil bilgisi ve söz varlığı üzerine çalışılmıştır.

1)Giriş olarak öncelikle (A) metni ⁵² ile (B) metni ise Allah’a hamd ve şükür ile başlamıştır. Akâid ve kelâm konulu olan *Kitâb-ı Elfâz-ı Küfr* (A) adlı eser, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu’nda yer alan 297/4 arşiv numaralı kayıta yer almaktadır. Nüshanın her sayfasında 13 satır bulunmakta ve 39 varaktan oluşmaktadır. Bu çalışma kapsamında (106b-125b) arasındaki numaralı sayfalar incelenmiştir. Eser, içerdiği çok sayıda metin ve bilgiye dayanılarak kaleme alınmıştır.

Terceme-i Elfaz-ı Küfr Muḥammed b. Bālī tarafından *Aḥmed Beg b. Ya’kūb Çelebi b. Süleymān Şāh b. Aydın* adına yazılmış olup Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiştir. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Aşir Efendi Koleksiyonu’nda bulunan 167/2 arşiv numarasında kayıtlıdır. Yazma eser, (28b-45a) sayfaları arasında yer alan 34 varaktan oluşmaktadır. Harekeli nesih ile yazılan yazma eserin her sayfasında 19 satır mevcut olup 13 baktır.

⁵² Fâtîha suresi, 1-4. ayet: “Rahmân va Rahîm olan Allah’ın adıyla, hamd, Âlemlerin Rabbi, Rahmân, Rahîm, hesap, mükâfat ve ceza gününün (ahiret gününün) mâliki Allah’a mahsustur.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 1-2). Ayetin tamamı: “Âlemlerin Rabbi olan Allah’a hamdolsun. Salat ve selam, Hz. Muhammed’e ve tüm ehline (ailesine) olsun.”

2) Eserlerin amacı, helal ve haramı ayırt edemeyen halkı şeytana uymaktan, küfre sürüklemekten korumak ve doğru yolu gösterip imanlarını kurtarmak için ele alınmıştır.

fahrlanmak bu halkın içinde makbûl ve mergûb olup helâl ve harâm
fark olunmayup ve emr-i dünyâya pek yapışup ve emr-i ahireti terk edüp
şeytân dağı imânlarına fûrce bulup yapışması muḳarrerdür
ve bu halkın şeytân-ı la'înin dillerine elfâz-ı küfri ityân edüp
imânların ve 'ibâdetlerin ibtâl etdüdüğü (A107a)

3) Eserlerin girişleri, insanların bilgisizliğinin giderilmesi ve onlara yol gösteren âlimlere karşı gelmemeleri tavsiye edilmiştir. Hatalarını fark edip doğru yola dönmeleri için öğütler verilmiştir.

ve şol kimesne ki söyledüğün bilmez anlara dağı evlâ olan
ihtiyâten tecdîd-i imân eylemekdür zîrâ bu halk ağızlarına cârî
olan küfr sözleri bilmezler ve 'ulemâdan su'âl edüp öğrenmezler
ve fî zamânına bu sözler küfrdür deyen 'âlime el-ḥaḳḳ mukteẓâsınca
bî-ḥuzûr olup incinürler ve ol 'âlimün ḥaḳḳında nece dürlü güft-gü
ederler zîrâ bu halk şimdi uyurlar ammâ sekerât-i mevt
oldukda oyanurlar lâkin fâ'ide etmez ve istimâ' olunur ki (A107b)

4) Küfür kavramı olarak, Allah'ın emir ve ayetlerini inkâr eden, Hz. Peygamber'in vahiy yoluyla insanlara ulaştırdığı dinin esaslarına saygısızca davranan, iman ve ibadet kurallarını çiğneyen kişilerin küfre girdiği belirtilmektedir.

bir kimesne kitâbu'l-lâhdan birin inkâr eylese inanmasa veyâḥûd
bir va'd veyâḥûd bir va'idi inkâr eylese allâhu te'âlâ ḳur'ânda
zıkr etdüğinden kâfir olur (A109b)

ḥadîs-i şerîfin kırâ'at eylese bir kişi dağı ḥazîri dağı (A108b)
minberi gördüm gayrı nesne görmedüm dese kâfir olur muḥîtte zıkr olundu
bir kimesne peygamber 'aleyhi's-selâma şetm eyle dèyü ikrâh olunsâ
sögdüm dese lâkin ḥâtırına getürdüm ve râzî oldum dese kâfir olur

ikinci bâb dili yaramaz sözlerden kaçınmağandır hak te‘âlâ haber verür

ve eydür kim ki vardur âler hiçbir kelime söz söylemez illîdemâ

ma‘nâsı budur kim layıcı katında sahanuñ ⁵³ مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ

hâzır firiştehler kim dâyim ve şâbit ve lâzımdur hergiz ayrılmaz ve gâfil

olmaz bu firiştehleruñ adı kirâmen kâtibîndür (B29b)

5) Nikâhsız ilişki, içki, zina, dinî hükümlerle dalga geçilmesi, Kur’an ve Hz. Peygamber’in aşağılanması, eşler arasında inkâra sürükleyen sözlerin söylenmesi ve Nevruz bayramını dinî bayram olarak kutlaması küfür olarak nitelendirilen davranışlardır.

ki bir kimesne kûr‘ân-ı ‘azîmi okurken alt yanı hâtırına (A110b)

gelme bir kimesne dağı ⁵⁴ وَاللَّعْنَةُ لِّلْمُنَافِقِ وَالْمُنَافِقُ أَشَدُّ

veyâhûd bir kimesne bir tolu kadehi götürüp ⁵⁵ وَأَوْسَادُهُمَا

kâfir olur veyâhûd bir kimesne laîfiyle ⁵⁶ فَكَانَتْ سِرًّا

bir kimesne ben talâk malâk bilmezsin hemân oğlan anası evde

gerek dese kâfir olur ve bir hâtûn la‘net zevc-i ‘âleme

dese kâfire olur ve bir kimesne bir ‘âlim ‘âlimcik dese

veyâhûd emîre emîrcik dese kâfir olur istiḥfâf êtdüğüün (A113b)

taht-ı nikâhında bâlîğa olsa şerâyıṭ-i islâmı bilme bir sîfat-ı

islâmı bilme bu dağı zevcünden bâyin talâk boş olur (A117a)

eriyle ‘avretten biri birine başa ba‘zı nesneler işlersen kâfir olursun
veyâhûd kâfir (A120b)

ol kişiuñ dîni yokdur ve şalavât yokdur ve şavmı yokdur

⁵³ Kâf suresi, 18. Ayet: “ insan hiçbir söz söylemez ki onun yanında (yaptıklarını) gözetleyen (ve kaydeden) hazır bir melek bulunmasın.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s. 575).

⁵⁴ Kiyâme suresi, 29.ayet : “...bacakların birbirine dolandığı zaman...”(Altuntaş ve Şahin, 2011, s.658).

⁵⁵ Nebe’ suresi, 34. ayet: “...dolu dolu kadahlar..” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s.666).

⁵⁶ Nebe’ suresi, 20. ayet: “Dağlar yürütülür, serap hâline gelir.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s.666).

ve t̄a‘ati yokdur ve nikāhı yokdur ve evlādı veled-i zinādur (A116b)

şey’ yevm-i nev-rūzda alsa eger nev-rūzda ta‘zīmen aldıysa kāfir olur

ve bir kimesne nev-rūz güninde bir insāna bir nesne hediye vèrse

nev-rūza ta‘zīmen ètse kāfir olur (A121b)

6) Eserlerin dil ve üslubu, Eski Anadolu Türkçesinin imla ve dil özelliklerine uygun, sade ve öğretici bir Türkçe ile yazılmıştır. Ayrıca Arapça tamlamalara ve Farsça kelimelere de yer verilmiştir.

tecdīd-i ĩmān < Ar. “iman yenileme”

oyan- “uyku durumundan çıkmak, uyanmak”

ābdestsüz < Far.āb “su”+ T sūz + Far. dest “el” ābdestsüz “abdesti bozulmuş olan”

7) Eserlerde dinî ve sosyal uyarılar bulunmaktadır. Kur’an ayetlerini eğlence ve mizah yoluyla okumanın, ibadetleri gösteriş için yapmanın, ilim sahibi kişileri alaya almanın sakıncalı olduğu vurgulanmaktadır.

eydür bir ‘ālim bir mes’ele veyāhūd bir ‘ilmi veyāhūd bir ḥadīs-i šāhīḥ
naql (A114a)

eylese biri daḥı bu bir şey’ degüldür dèse veyāhūd neye šālih

olur lāyık olan dirhemdir zīrā ‘izzet ve ḥürmet şimdi dirhemdür

dèse kāfire olur ve bir kimesne bir ‘ālim ‘ālimcik dèse

veyāhūd emīre emīrcik dèse kāfir olur istiḥfāf èdügüçün (A113b)

üçünci bāb ḳur’āna ta‘alluḳ nesnelerdür her ki ḳur’ān āyetlerinden

bir āyete inkār eylese yāhūd bir āyet-i ḳur’ānı maşḥaraya dutsa kāfir olur

ve eger dumrı çalup ḳur’ān okusa yāhūd daḥı

ayruḳ çalguları çalup ḳur’ān okusa kāfir olur (B36a)

8) Eserlerde iman ve küfür arasındaki ilişki değerlendirilmiş; İslam’ı inkâr eden söz ve fiillerin kişiyi kāfir kılacağı, buna karşılık yalnızca zihinden geçirilen inkâr düşüncelerinin küfre sebep olmayacağı belirtilmiştir.

sekizinci bāb ĩmāna ve küfre ta‘alluḳ sözlerdedür

eger bir kişi şöyle i‘tikād eylese kim küfrle ĩmān birdür kāfir olur

ve her kişi kim ĩmāna rāzī olmasa kāfir olur (B40b)

islāmın sıfatın bilmeyen bilmezın deyen kişinün dīni yokdur ve namāz[1]

namāz degüldür ve orucı oruc degüldür ve t̃a‘atı kabül degüldür (B40b)

9) Eserlerde bülüğ çağına erişen yetişkinin İslam’ın şartlarını öğrenmemesi, Ramazan ibadetlerine saygı göstermemesi, sadaka vermemesi, eşiyile dinî kurallara aykırı şekilde ilişkiye girmesi de küfür sebebi olarak ele alınmıştır.

kim ramazān ayın oruc dutasın dağı oldur kim

tanrı evin hacc edesin eger varmağı gücün yeterse el-ħaber be-tamām-ı

rivayet kıılır ‘abdullāh bin ‘ömer rağıya’llāhu ‘anhu ki eyitdi tanrı resüli

şallallāhu ‘aleyhi ve sellem müslimān oldur kim müslimānlar selāmet

olalar anuñ dilinden ve elinden elfāz-ı ĩmān budur kim kişi ede ĩmān

ehlinden ola وَكُنْتُمْ لَهُ رُسُلًا وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَالْقَدَرِ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ أَمَنْتُ بِاللَّهِ وَمَلِكْتُهُ

⁵⁷meşvāla bilmek gerek kim her kişi ki bu dedüğümüz altı nesneye dilile

ıkrār eylese göñlile mansa i‘tikādı bek olsa ol mü’min ve ĩmān ehlinden

olur eger bu altınınuñ birisine inanmasa yāğūđ birisinde şekki gümānı olsa

i‘tikādı bek olmasa ol kişinün ĩmānı islāmı dürüst olmaz hemān şırf

kāfir olur ne‘uzu bi’llāh cümle işledüğü ĥayr ve t̃a‘at ve ‘ibādeti yoyılır

ve eger bu kelimeyi söylemezden öñdin ĥacca varmış olurısa ol ĥacc bātıl

olur ikileyin ĩmān ve şehādet getürüp ve tevbe ve istiğfār eyleyüp reca‘tü

‘ammā kıultü (B33a)

dedüğinden şonra gerü ĥaccı döndere yeñi ĥac eyleye ĩmān ve şehādet

⁵⁷Bakara suresi, 285. ayet: Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, mü’minler de (iman ettiler). Her biri; Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: “Onun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz.” Şöyle de dediler: “İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır.” (Altuntaş ve Şahin, 2011, s.57).

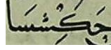
getürmedin ‘avratına cimā’ éderise zīnā olur ve oğlu doğarısa ḥarāmzāde olur ne‘ūzu bi’llāh ve nē kadar kim bayağı ‘ādetince tevbe ve istiğfār ve şehādet kelimesi dēyecek olurısa ol küfr zāyil olmaz ve ol kişi müslimān olmaz tā ki reca ‘tū ‘ammā ḫultū dēmeyince (B33b)

10) Metinlerde Arap, Fars ve Uygur imla geleneğinin özellikleri bulunmaktadır.

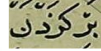
Uygur İmla Geleneği: dēdi (A109a/6), gēç kılacek (B39a/2)

Arap-Fars İmla Geleneği: ister-ise (B37a/17), dinledi (109a/6)

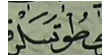
11) Metinlerde kullanılan ünsüzlerin imlasında /ç/ sesi olarak (چ) veya /c/ (ج) sesinin, tutarlılık bakımından da daha fazla /ç/ şekli kullanıldığı görülmektedir.

hīç (B42a/8) çekişse (B40a/12)

Genizsil art damak /η/ ünsüzü metinde (ك) kef ile yazılmıştır.

yalηuz (B30a/8) biriηizden (B30a/11)

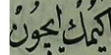
Türkçe kelimelerin imlasında /t/ /d/ ikili yazım şekilleri görülmektedir.

ṭutsalar (A124a/6) dutsa (B33b/12)

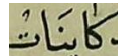
Türkçe sözcüklerde /p/ (پ) ünsüzünün imlasında /p/ (پ) ve /b/ (ب) ünsüzlerinin kullanıldığı görülmektedir. Metinde kullanılan örneklerde daha çok /b/ ünsüzünün söz sonunda /p/ ünsüzü olarak kullanımı mevcuttur:

yapışup (A107a/2) getürüp (B33a/19)

12) Metinlerde “içün” edatının hem bitişik hem de ayrı yazımları bulunmaktadır.

ètdügiçün (A113b/11) kimün içün (A112a/6)

13) Metinlerde bazı Arapça ve Farsça kelimelerin imlasında orijinal şekilleri bulunmamaktadır.

dāyim < dā'im (B31a/1) kāyināt < kā'ināt (B28b/5)

14) Eski Türkçe döneminden beri varlığını sürdüren /e/ ve /i/ arasında bir ses olan kapalı /ë/, bazen /ى/ ile bazen hareke ile bazen de ne hareke ne de /ى/ sesi ile kullanımı bulunmaktadır.

gëyüp (A106b/5) ëdüp (A107a/2-4)
gelür (A107a/9)

15) Eski Anadolu Türkçesi metinlerde dil uyumu, kök kelimelerde olduğu gibi eklerle de düzenli şekillidir. Metinde de çoğunlukla dil uyumu tamken sadece {-ken} zarf-fiil eki bu uyum dışındadır.

oturur**ken** (A109a/5) okur**ken** (A110a/10)

16) Eski Anadolu Türkçesi döneminde dudak uyumunun tutarsız olduğu bilinmektedir. Metinde aynı sözcüğün hem dudak uyumunun tam olduğu hem de aykırı olduğu görülmektedir.

kendü (A119b/8) ayru (B30/a17)
gizlü (B39a/6) adlu (B37a/4)

17) Metinlerde dudak ünsüzünün etkisiyle, {+G} ünsüzünün düştüğü ve benzeşme sonucu bazı sözcüklerde yuvarlaklaşma meydana geldiği görülmektedir.

yav**uz** (< OT.yabız (B35a/14) ayru (< KT. adrıç, DLT 62/48)

böyü**se** (A116b/9)

18) Dudak ünsüzlerinin etkisiyle yuvarlaklaşan diğer ekler şu şekildedir.

Teklik ve çokluk şahıs iyelik eki {+(U)m}: ben**üm** (A120b/6)

{+(U)mUz}: çalab**umuz** (B31a/15)

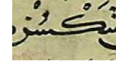
Görülen geçmiş zaman 1. teklik şahıs eki {-dUm}: yaratmad**um** (B30a/1)

Zarf-fiil eki {-(U)p} : getir**üp** (B33a/19)

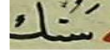
Sfat yapan ek {+IU} : adlu (B37a/4)

İsimden isim yapım eki {+sXz} : şeksüz (B33a/16)

İlgi hâli eki {- (n)Uη} : senüz (B35a/10)

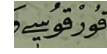

19) Eski Anadolu Türkçesinde en çok görülen ses olaylarından birisi de bazı ek ve kelimelerde düzleşme olayıdır. Metinde geçen bu ses olayına şu örnekler verilmiştir.

ıçün (< OT.üçün) (A111b/8)

korxusu (A125a/4)

kullık (A30a/2)

oğlu (B33b/2)

sağlayıcı (B30b/19)

koşmış (A125a/5)

bilinür (B29a/3)

20) Metinlerde ötümlüleşme, asli uzun ünlüler nedeniyle ve ünlüler arası ötümlüleşme şeklinde mevcut olan ses olayını iki başlık altında incelenmiştir.

and (B34b/16)

êşidüp (êşit-üp) (A125a/1)

21) Metinlerde ünsüz ikizleşmesine örnekler şu şekildedir:

issi (< UT. isig) (B42a/ 15)

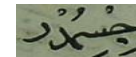

aşşı (< asıg) (B38b/7)

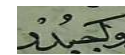

22) Metinlerde, hece yitimi olarak ek-fiil “durur” un{-dUr} şekli mevcuttur.

cismdür (A109a/11)

vâcibdür (A109a/12)

23) İncelenen metinlerde göçüşmenin tek örneği bulunmaktadır.

çömllek > çölmek (A110b/7)

24) Türkçenin her döneminde oldukça önemli yere sahip olan şekil bilgisi, çalışılan metinlerde de Eski Anadolu Türkçesinin dilbilimsel özelliklerinin ortak yönlerini ve farklılıklarını ortaya koymaktadır. Şekil bilgisinin başlığı altında, isim çekim ekleri şu şekilde sıralanmaktadır.

Çokluk Eki: {+IAr} kitāblar (A107a/6)

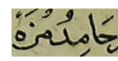

İyelik Ekleri: {+(U)m}; {+(I)m}, {+(U)η}; {+(I)η}, {+I}, {Sı}, {+(U)mUz},
{+(I)mUz}, {+(U)ηUz}, {+(I)ηIz}, {+IArI}

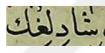
gözüme (B33b/13)

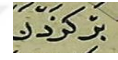
hāmidüümüze (B29a/2)

şādılığın (B35a/12)

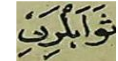
birinizden (B30a/11)

kanxısı (B39a/15)

şevāblarımı (B31a/19)

İyelik Eki Yığılması

birisi (bir +i + si) (B39b/16)

Hâl Ekleri

İlgi Hâli Eki: {+(n)Uη}, {+(n)Iη}

‘ulemānuη (B32b/15)

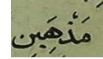

Belirtme Hâli Eki: {+(y)I}, {+n}

kendüyi (A121a/3)

mezhebin (B40b/18)

Yönelme Hâli Eki: {+(y)A}

ağızlarına (A107b/2)

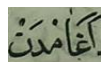
Bulunma Hâli Eki: {+dA}

kalbinde (A108a/4)

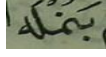
Ayrılma Hâli Eki: {+dAn}

ağamdan (A114b/6)

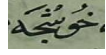

Vasıta Hâli Eki: {+(I)IA}

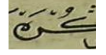
benümle (A113b/5)

Eşitlik Hâli Eki: {+cA}

hoşca (A121a/12)

Yön Gösterme Eki: {+rA}

şonra (B33b/1)

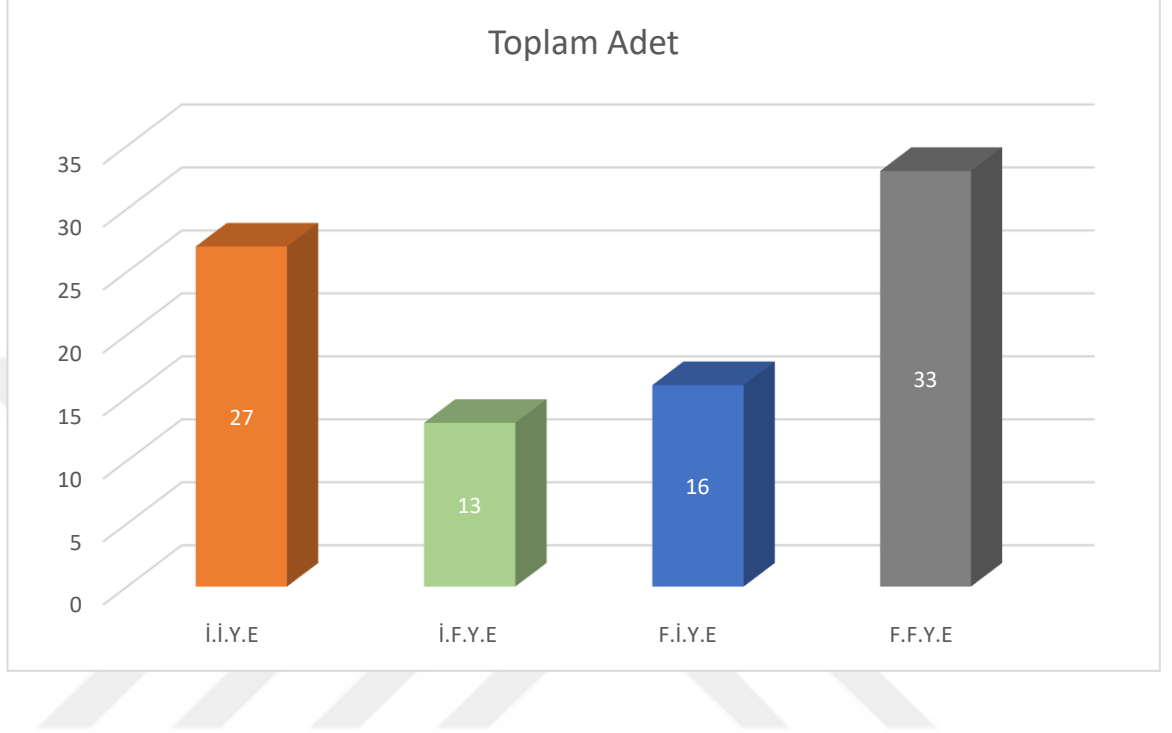

26) Şekil bilgisi başlığı altında, isimden isim yapım eki 27, isimden fiil yapım eki 13, fiilden isim yapım eki 16, fiilden fiil yapım eki ise 33 adet olmak üzere toplam 89 adet yapım eki belirlenmiştir. Metinde geçen yapım eklerinin tablo ve grafik şekilleri aşağıda verilmiştir. **Tablo 3**

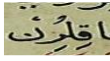
Yapım Ekleri			
İ.İ.Y.E	İ.F.Y.E	F.İ.Y.E	F.F.Y.E
↓	↓	↓	↓
(+acuk)	(+A-)	(-mAK)	Çatı Ekleri
(+An)	(+(A)r-)	(-IcI)	↓ ↓ ↓ ↓ ↓
(+sXz)	(+IA-)	(-(U)K)	
(+cağız)	(+dA-)		Ett. Ç. Oldur. Ç. Edil.Ç. İş.Ç. Dön. Ç.
(+CI)	(+t-); (+d-)	(-(X)n)	(-t-), (-d-) (-t-) (-(X)I-) (- (X)ş-) (-(X)n-)
(+cIk)	(+IAn-)	(-maz)	(-dUr-) (-dUr-) (-(X)n-) (-der-)
(-(X)I-)			
(+cUk)		(-I)	(-Ur-)
(+IXK)		(-U)	(-Ar-)
(+IX)		(-mA)	
(+IncI)			
(+rA)			

Fiillerde olumsuzluk eki ise (-mA-) şeklindedir.

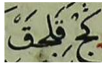
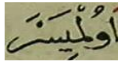
Grafik 1: Metindeki Yapım Eklerinin Gösterimi

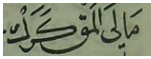
26) Metinlerde {-(X)r}, geniş zaman eki, şimdiki zaman eki olarak da kullanılmıştır.

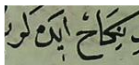
kıılurın (B35a/16)

27) Eski Anadolu Türkçesinin en bilindik gelecek zaman eki {-(y)IsAr} eki'dir. Ancak metinlerimizde gelecek zaman eki olarak {-(y)AcAK}, {-(y)IsAr} şekilleri kullanılmıştır.

gēc kıılacaķ (B39a/2) olmayısar (B35b/2)

28) Eski Anadolu Türkçesinde istek kipi gereklilik kipi olarak da kullanılmıştır. Metinde {-mAK gerek} yapısı daha çok kullanılmıştır:

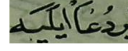
mālı almaķ gerek (A121b/8)

nikāh ēdeler (A11/a/7)

(dilek-istek işlevinde)

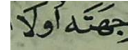
29) Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde kullanılan istek kipinin yer yer gereklilik ve şart görevlerini yerine getirdiği görülmektedir.

du‘ā **eyleye** (A108a/3)

(istek işlevinde)

cihete **ola** (A111a/13)

(şart işlevinde)

nikāhın **yeñileyeler** (A33a/13)

(gereklilik işlevinde)

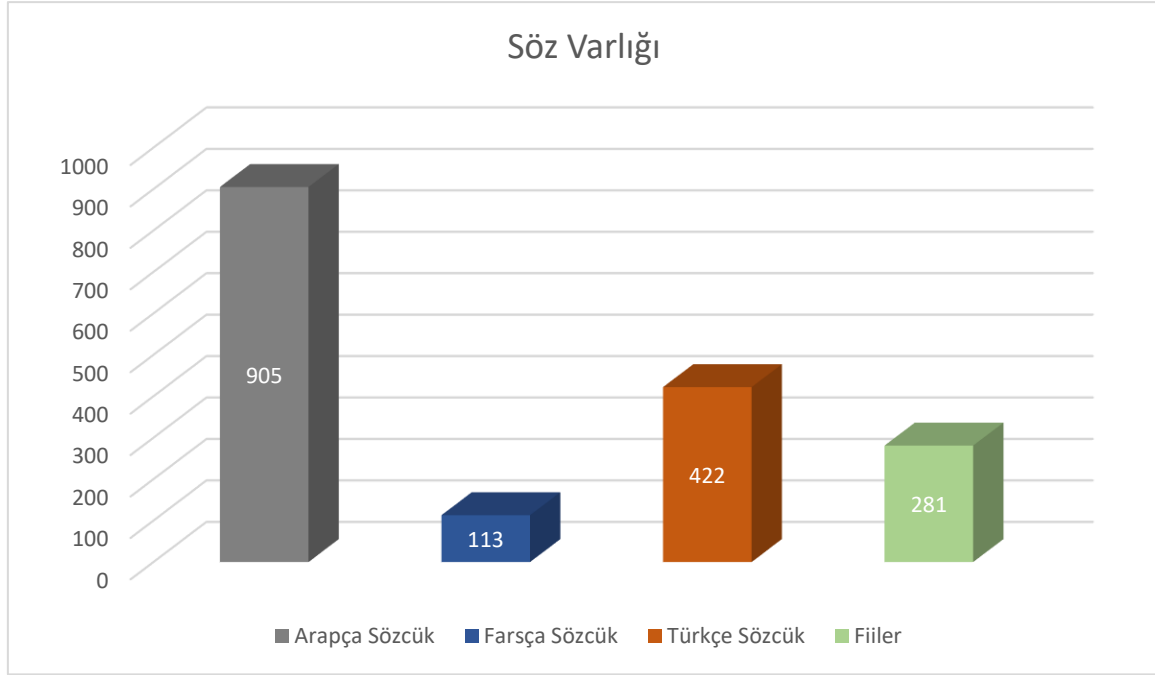
30) Yeterlilik, süreklilik ve tezlik ekleri olan tasviri fiillerin kullanımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. **Tablo 4**

Tasviri Fiiller

	Fiil	Örnek
Yeterlilik	éd-	şabr <i>éd</i> -e+mezin
	bil-	tamām éd- <i>e+bil</i> -ür
Süreklilik	-a+gel-	çık- <i>a gel</i> -di
Tezlik	vér-	dāyim kıl- <i>ı+vér</i> -e
	al-ı+vér-	al- <i>ı+vér</i> - mezisen

31) Metinlerin dizinlerinin sonucunda toplam 1721 madde başı sözcük kullanıldığı tespit edilmiştir. Metinlerin söz varlığı açısından inceleme sonucu dizin-sözlükte, madde başında bulunan Arapça sözcüklerin sayısı 905, Farsça sözcük 113, Türkçe sözcük 422, ayrıca fiillerin sayısı da 281 olarak belirlenmiştir. Arapça sözcüklerin metinlerde fazla olması tercüme-telif eser olma özelliğidir. Metinlerde bulunan söz varlığı, aşağıdaki grafikte gösterilmiştir. (Grafik 2):

Grafik 2: Metinlerin Arapça, Farsça, Türkçe Sözcük ve Fiillerinin Gösterimi

Eserlerde, Arapça sözcüklerin fazla olması dinî-didaktik, sosyal ve İslamî düşüncelerin yoğun olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu gibi eserlerin günümüzde nasihat niteliği taşıması da önemle vurgulanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Akgündüz, S. N. Ve Bulut. Z. (2017). “Akaiden Fıkha: Hanefi Fıkıh Kitaplarında Elfâz-ı Küfür”. **Dergi Park Akademik**, 6 (2), 903-910.
- Altuntaş, H. ve Şahin M. (Der.) (2011). Kur-an’ı Kerim Meâli. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Atalay, B. (2021). **Divanü Lûgat-it Türk**, I-II-III-IV. Ankara: TDK Yayınları.
- Ayazlı, Ö. (2009). **Altın Yaruk Sudur VI. Kitap**. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, E. (2017). **Orhon Yazıtları (Köl Tegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Öngi, Küli Çor)**. Ankara: Bilge Kültür Sanat Yayını.
- Ayverdi, İ. (tarih yok). **Kubbealtı Lugati**. <http://lugatim.com/>.
- Clauson, S. G. (1972). **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth- Century Turkish**. Oxford: Oxford at the Clarendon Press.
- Daşdemir, M. (2000). **Dedem Korkut Kitabı’nın Söz Dizimi**. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Develi, H. (2006). **Osmanlı Türkçesi Klavuzu 1-2**. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Ercilasun, A. B. ve Akkoyunlu, Z. (2020). **Dîvânu Lugâtî’t-Türk (Giriş-Metin- Çeviri-Notlar-Dizin)** (4. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Erdal, M. (1991). **Old Turkic word formation. A functional approach to the lexicon. Vol. I-II**. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Erdem, M. D. ve Gül, M. (2006). “Kapalı e (ê) Sesi Bağlamında Eski Anadolu Türkçesi-Anadolu Ağızları İlişkisi”. *Karadeniz Araştırmaları*. S.11. s.111-115.
- Gülsevin, G. (2011). **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**. Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, G. (2020). **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler** (5. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, G. ve Boz, E. (2013). **Eski Anadolu Türkçesi**. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Güneş, K. (2015). **Arapça-Türkçe Sözlük**. İstanbul: Mektep Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (1992). **Türk Dilinde Edatlar**. İstanbul: MEB Yayınları.

- Hunutlu, Ü. (2019). “Türk Dilinde Çekim Edatlarının İsim Hâli Tercileri”. **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 8 (1), 133-158.
- Kanar, M. (2015). **Farsça Türkçe / Türkçe Farsça Sözlük**. İstanbul: Say Yayınları.
- Kılavuz, A. S. (1995). “Elfâz- ı Küfür”. TDV İslam Ansiklopedisi. 11, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s.27.
- Korkmaz, Z. (1953). “Batı Anadolu Ağızlarında Asli Vokal Uzunlukları Hakkında”. **Dergi Park Akademik**, 1, 197-203.
- Korkmaz, Z. (2005), “Eski Anadolu Türkçesinde İmla-Fonoloji Bağlantısı Üzerine Notlar”. **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I**. Ankara: TDK Yayınları. s.491-505.
- Köktekin, K. (2022). **Eski Anadolu Türkçesi** (5. Baskı). Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Müslim, S. <https://www.islamiokul.com/kitap/files/mus/had/016/1391.htm>
- Öztürk, M. R. (2021). **Ahmed’in Mevlid’i** (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Parlatır, İ. (2014). **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Tekin, T. (2020). **Orhon Yazıtları** (6. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurum Yayınları.
- Tekin, T. (1995). **Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler**. Ankara: Simurg Kitapçılık.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri** (tarih yok). <https://sozluk.gov.tr/>
- Uzunkaya, U. “Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bir Elfâz-ı Küfr Üzerine”, Ed. Ali Fuat Altuntaş, Caner Çetiner, Mesut Kuleli, Muhammed Salih Kapıcı, **2nd International Congress On Academic Studies In Philology (BICOASP), Book Of Congress Proceedings**, Bandırma, 2-5 September 2020, 260-277.
- Yazım Kılavuzu** (2012). (Haz. Şükrü Haluk Akalın vd.) (27. Baskı). Ankara: TDK Yayınları.
- Yelten, M. (2019). **Eski Anadolu Türkçesi Dil Bilgisi ve Metinler** (1.Baskı). İstanbul: Hiper Yayınları.

EKLER

EK 1

Yazı Çevrimi İşaretleri

ء	: ʾ	ش	: ş
آ	: ā, a	ص	: ş
ا	: a, e	ض	: ḍ, ž
ب	: b, p	ط	: ṭ
پ	: p	ظ	: ṣ
ت	: t	ع	: ʿ
ث	: ṯ	غ	: ğ
ج	: c, ğ	ف	: f
چ	: ğ, c	ق	: k
ح	: ḥ	ك	: k, g, ŋ
د	: d	ل	: l
ذ	: ḏ	م	: m
ر	: r	ن	: n
ز	: z	و	: v, o, ö, u, ū, ü,
ژ	: j	ه	: h, a, e
س	: s	ی	: y, ı, i, ī

